

ЗМІСТ

НАША ОБКЛАДИНКА

Перша: Савченко Олександра Яківна – педагог, науковець, державний і громадський діяч. Інтерв'ю з віце-президентом АПН України Олександром Савченко ... 72
Друга: “Педагоги новатори” – проєкт нашого журналу і АПН України
Третя: Сільська школа – у центрі уваги!
Четверта: „О.А. Захаренко в контексті доби”: фоторепортаж з ювілейної виставки в Педагогічному музеї.

Інноваційна школа

Сільська школа сьогодні і завтра	
<i>Микола Набок.</i> Сільська школа сьогодні: організаційно-правові та фінансові проблеми управління	4
<i>Марина Ватковська.</i> Соціально-педагогічні умови модернізації сільської школи	10
<i>Галина Мегега.</i> Сільська школа на Дніпропетровщині: деякі особливості переходу до професійного навчання	14
<i>Тамара Донець.</i> Досвід і перспективи профілізації старшої школи	19
<i>Любов Власенко.</i> Становлення позитивної Я-Концепції учасників педагогічного процесу в умовах сільської школи	23
<i>Любов Склезь.</i> Шкільні умови для розвитку особистості учня	28
<i>Світлана Малинська.</i> Розвиток творчої яви учнів	29
<i>Галина Усик.</i> Розробка інноваційної системи естетичного виховання особистості учня в умовах сільського регіону	33
Всеукраїнський науково-практичний семінар ПДПУ імені В.Г. Короленка – керівнику освітнього закладу	35
<i>Надія Киба.</i> Створення системи інноваційного середовища для розвитку соціальної компетентності та життєтворчості вихованців в умовах школи-інтернату	36
<i>Юлія Пристаи.</i> Експериментальна діяльність як ефективний шлях розвитку сучасного навчального закладу	41
<i>Андрій Ляшенко.</i> Психолого-педагогічне проектування розвитку особистості учня: компетентнісний підхід	43
Теорія і практика інноваційних технологій	
<i>Наталія Ніколаєва.</i> Впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховний процес	46
<i>Ольга Белова.</i> Автоматизація управління загальноосвітнього навчального закладу	51
<i>Галина Монастирна.</i> Формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики: стан проблеми	54
<i>Олександр Гожик.</i> Інноваційні технології у школах життєтворчості	61
<i>Валерій Аристов.</i> Інноваційна школа: що робити!	64

Педагогіка школи

Українська й світова наука – шкільні практики	
<i>Віталій Пилипчук.</i> Інтегративні тенденції індійської педагогіки.....	78
Сільська школа сьогодні і завтра	
<i>Паровик Людмила.</i> Бути ясным розумом, чистим морально і здоровим фізично. З досвіду роботи школи культури здоров'я.....	88
<i>Наталія Бондар.</i> Реалізація програми експериментальної роботи – боротьба за здоров'я дитини	91
<i>Світлана Горя.</i> Повноцінне життя загальноосвітньої сільської школи.	95
<i>Анатолій Дубовіченко.</i> Структура діяльності і форми роботи школи-родини	99
<i>Вікторія Миценко.</i> Життєві навички і ключові компетентності як основа здорового способу життя	102
<i>Наталія Друзенко.</i> Становлення та самореалізація особистості в школі життєтворчості	106
<i>Людмила Штанько.</i> Перші кроки стежиною школи життєтворчості	114
<i>Тетяна Шевченко.</i> Компетентнісний підхід у формуванні особистості	119
III-я щорічна міжнародна виставка „Освіта за кордоном”	122

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН, АПН, ВАК

Всеукраїнський
науково-
практичний
журнал

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Головний та науковий
редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція
та коректура:

Олег БАКУН

Олена ПАВЛОВСЬКА

Художній та відповідальний
редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка

Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор

Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент

Наталія БОЙКО

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© “Директор школи, ліцею, гімназії”, 2007

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
“ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА”
ЦЕНТР СПРІЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОВОГА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДИМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЩЕНКО**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Економіка школи

Людмила Медвідь. Економічна освіта в Україні: витоки та розвиток	124
Людмила Коробович. Управління якістю підготовки спеціалістів в умовах переходу до ринково-економічних відносин	132
Юрій Шукевич. Економіка школи: освіта повинна заробляти гроші. Або пошук світла в тунелі без надії	139
Нагороди АПН у номінації „За крашу монографію”	142

Управління школою

Олександр Антонович Захаренку цього року виповнилося б 70! “О.А. Захаренко і сучасна школа”: круглий стіл АПН України ...	144
Лариса Данилова. „О.А. Захаренко в контексті доби”: ювілейна виставка в Педагогічному музеї	152
Олександр Захаренко. Енциклопедія шкільного роду Сергій Захаренко. Погляди О.А. Захаренка на родинне виховання: витоки та умови формування	161
Директори шкіл, члени редакційної ради нашого журналу, в гостях у Захаренка	168
Звернення редакції до читачів журналу	176
Пізнаючи минуле – усвідомлюємо сучасність Микола Виговський. Гринько – реформатор системи освіти в Україні	177
Увага! МОН – школі Про проекти МОН, на які чекають школи. Спільне засідання керівників МОН України і громадської Ради	178
Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2007 р. № 620 ...	183
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.04.2007 р. № 160-Р. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми „Школа майбутнього” на 2007-2010 роки	184
Наказ МОН від 29. 01. 2007 р. № 64. Про організацію та проведення міжнародних порівняльних досліджень якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 2007 році	185
Сільська школа сьогодні і завтра Валентина Яструбова. Професійна компетентність директора сільської загальноосвітньої школи	187
Олена Кендиш. Управління процесом розвитку і самовдосконалення учасників навчально-виховного процесу школи	188
Таміла Бараненко. Роль соціально-педагогічного комплексу в організації навчально-виховного процесу	192
Ніна Мартьянова. Організаційна модель управління науково- методичною роботою ліцею	199
Валентина Сагуйченко. Університет для батьків	202
Іван Осадчий. Принцип СТК – відповідності та модель глобальної сільської школи-мережі	206
Про освіту – ювілейно! Про Десяту міжнародну виставку навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2007”	210
<i>І воїни, і педагоги. Вітаємо ветеранів Другої Світової!</i>	216
Слово про ювілярів	219
Наші ювіляри	222
.....	224
УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ в журналі „Директор школи, ліцею, гімназії”	98

**Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова**

(№1 – протокол № 8 від 27.02.2007 р.;
№2 – протокол № 9 від 30.03.2007 р.)

Підписано до друку 30.03.2007 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 17 умов. друк. арк. Наклад 1600
Віддруковано на ЗАТ “Книга”. Зам. 7-51.
Свідоцтво ДК №2325 від 25.10.2005 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

*Зберігши сільську школу,
можна зберегти і село ...С. 6*

*Про те, як учитель, не втручаючись у
самобутність учня, обережно регулює
творчий процес ...С. 26*

*Діагностика і комплексний аналіз
розвитку дитини допомагає побачити
глибинні течії, приховані мотиви
дитячих вчинків ...С. 32*

Інноваційна
школа

СІЛЬСЬКА ШКОЛА СЬОГОДНІ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ФІНАНСОВІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

Микола НАБОК

Старший викладач кафе-
дри менеджменту освіти
ЦППО АПН України

Розглядаючи освіту сільського району як важливий чинник соціальних перетворень, органи державного управління освітою мають враховувати той факт, що можливості її впливу на розвиток сільського соціуму значні, проте і труднощі, з якими зустрічається сільська школа, також немалі.

На думку міністра, “школа, яку ми сьогодні маємо, – це школа середини минулого століття, мета якої була підготувати кадри для аграрно-індустріального розвитку тодішньої держави”. Серед позитивних тенденцій відзначено виділення коштів на технічні засоби навчання, на інформатизацію освіти, підвищення заробітної плати педагогічним працівникам, виділення коштів на реконструкцію сільських шкіл [8].

Аналіз перелічених проблем (див. вріз на с. 5) дає підстави стверджувати, що *ключем до вирішення завдань системи освіти сільського району є подолання розриву між реальними освітніми результатами сільських школярів та їх сподіваннями і потребами в одержанні якісних освітніх послуг*. Саме тому існує ризик, що без вирішення цієї проблеми введення нових державних стандартів, профільного навчання, перехід до 12-річ-

ного терміну навчання не буде успішно впроваджено.

ЧОМУ ПАДАЄ ІНТЕРЕС ДО НАВЧАННЯ

Незважаючи на 15-річний період незалежності, загальна середня освіта, особливо на селі, продовжує передавати стереотипи, притаманні радянському способу соціальної поведінки. В переважній більшості закладів освіти традиційно навчають базових вмінь і тим самим обмежують можливості учнів та зберігають нерівні можливості до повноцінної інтеграції в суспільство. З огляду на зростаючу роль знань, росте і усвідомлення того, що добробут і доля кожного все більше залежить від самої особистості. Для цього необхідно оволодівати новими знаннями і вміннями, серед яких різні експерти найчастіше називають творче мислення, навички спілкування і комунікації, вміння ставити цілі, вміння працювати в команді, вміння вчитися. Зміст освіти в середній школі цих вмінь не забезпечує, а навчального матеріалу, який мають засвоювати учні, багато. Це пояснюється тим, що через невисоку заробітну плату вчителів є тенденція до збільшення навчального навантаження замість оновлення змісту і підвищення якості навчального процесу. В результаті збільшується кількість годин, що

їх учні і вчителі проводять разом у школі. Оскільки навчальні програми містять багато інформації, в учнів залишається мало часу на те, щоб вчитися самостійно мислити, діяти. Через це падає інтерес до навчання як з боку стомлених і низько оплачуваних вчителів, так і з боку перевантажених учнів. Таким чином, освіта замість того, щоб вчити брати на себе відповідальність за свої вчинки, вчить уникати труднощів, ухилятися від роботи. Проте зміст освіти до цього часу є прерогативою держави, яка продовжує диктувати, чому і як вчити.

ЧОМУ ДИРЕКТОРИ НЕ ПРАГНУТЬ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ

Безперечно, що дуже велике значення має знання бухгалтерського обліку та навички фінансового менеджменту, але в ситуації, коли немає прозорого бюджетного процесу, а кошти надходять нерегулярно, зацікавленості в ефективному використанні та економії бюджетних коштів очікувати важко. Саме тому більшість керівників загальноосвітніх навчальних закладів і не прагне до фінансової самостійності, бо це відповідальність та ще й постійні перевірки. Проте таке становище має не стільки суб'єктивний характер, оскільки є наслідком освітньої політики держави. Дані опитування, проведеного Програмою підтримки економічних і фінансових реформ серед голів міст районного значення, показують, що для розв'язання проблеми фінансової самостійності шкіл потрібно чітко визначити відповідальність і *надати повноваження*

КЕРМАНІЧІ ДЕРЖАВИ І ОСВІТИ ПРО СІЛЬСКУ ШКОЛУ

В Указі Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” від 04.07.2005р. № 1013 зазначено, що “сільська школа, особливо у віддалених селах, не дає такої освіти, що відповідає державному стандарту. Здібна дитина в такій школі позбавляється шансу продовжити навчання”. Низьким є комп'ютерне забезпечення сільських шкіл, оскільки лише 39% з них мають навчальні комп'ютерні комплекси, *а доступ до Інтернету має лише один із тисячі сільських школярів.*

Стурбованість Президента України викликає виховна робота школи, позашкільних закладів, зокрема сільських. “Колись школа, особливо в селі, була центром всього громадського життя. Тепер навіть обсяги роботи гуртків скорочуються так само, як і мережа позашкільних закладів. Ті, що залишилися, змушені заробляти гроші, надаючи платні послуги. У результаті свій вільний час багато дітей проводить на вулиці, яка демонструє їм дуже специфічні моделі поведінки. У 2004 році неповнолітні школи більш як 30 000 злочинів. За рахунок дітей молодшає „соціальне дно”. Все гострішою стає проблема профілактики алкоголізму в українських школах. Підтверджується стара мудрість: хто не хоче давати гроші на школи, змушений давати їх на тюрми” [10].

ПРО ПРИЧИНИ ПРОБЛЕМ З СІЛЬСЬКОЮ ОСВІТОЮ

Соціально-економічні реформи, що відбуваються в сільському господарстві, обумовлюють появу ряду проблем, які суттєво впливають на стан і розвиток сільської освіти. Найбільш вагомими з них є:

- недостатнє і часто нераціональне бюджетне фінансування, яке в більшості районів лише підтримує існуючий стан системи;
- погіршення демографічної ситуації та зменшення контингенту учнів;
- відтік кваліфікованих педагогічних кадрів із закладів освіти;
- різниця в якості освіти випускників сільських і міських шкіл;
- панування репродуктивних методів навчання;
- пасивна позиція батьків в діяльності школи, замкнутість закладів освіти від місцевої територіальної громади та потенційних соціальних партнерів;
- існуюча система підвищення кваліфікації сільських вчителів часто не задовольняє їх потреби.

Низка проблем породжена Міністерством освіти і науки України в процесі реформування освітньої галузі. Невідкладними з них є:

- низька заробітна плата вчителів та їх соціальна незахищеність, які не дозволяють на високому рівні підтримувати професійну кваліфікацію і негативно впливають на якість навчання;
- зміст навчальних програм, підручників не задовольняє сучасних вимог до якості освіти, вкладання коштів в розробку і підготовку нових необхідно значно збільшити;
- освіта ще і зараз оцінюється за внутрішніми критеріями. Оцінки, необхідні для визначення ролі загальної середньої освіти для успішного життя людини, для економіки відсутні і не застосовуються ні органами управління освітою, ні суспільством;
- продовжується процес розшарування суспільства, яке робить все менш доступною якісну освіту для все більшої кількості дітей. Бідність переходить у спадщину, а освіта з її нерівним доступом і поділом на звичайні і елітні заклади освіти стає механізмом відтворення соціальної нерівності.

ВЗАЄМИНИ ДЕРЖАВИ З ОСВІТОЮ

Роль держави необхідно переглянути і в ставленні до учасників освітнього процесу. Повноправними учасниками із законодавчо закріпленими повноваженнями освітнього процесу повинні бути приватний сектор, громадські організації, органи місцевого самоврядування, держава, асоціації батьків, навчальні заклади. Проте аналіз наявного стану справ в освіті України і управління нею свідчить, що задекларовані наміри передачі частини повноважень на місця не відповідають фактичній концентрації управлінських функцій в самому Міністерстві освіти і науки та інших центральних органах влади, зокрема у Міністерстві економіки, Міністерстві фінансів. До того ж їхні дії часто не скоординовані і не націлені на вирішення проблем освіти. Надзвичайно велика концентрація влади в руках державного органу управління освітою укладована від радянського способу керівництва і не відповідає ні сучасним світовим тенденціям розвитку управління освітою, ні самим учасникам освітнього процесу.

Більше того, повноваження Міністерства освіти і науки, сформульовані в ст. 11 Закону України "Про освіту" по суті є заборону для інших сторін брати на себе відповідні функції. Крім того, згідно вимог цієї ж ст. 11 акти Міністерства освіти України, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти Міністерства освіти АРК, місцевих органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, закладів освіти, незалежно від форм власності. Така вимога суперечить проголошеною Державною програмою "Освіта" (Україна ХХІ століття) та Національною доктриною розвитку освіти намірам щодо утвердження державно-громадського управління освітою. Органи управління освітою районного рівня, органи місцевого самоврядування сіл, міст районного і обласного значення згідно законів України "Про місцеві державні адміністрації" та "Про місцеве самоврядування" впливають на розвиток мережі закладів освіти, призначають та відповідно звільняють керівних та педагогічних працівників, контролюють відповідність вимогам щодо змісту та обсягів надання освітніх послуг, організують методичну роботу, здійснюють атестацію, затверджують навчальні плани та визначають їх варіативну частину.

Проте відділи освіти районних державних адміністрацій не мають жодного впливу на зміст навчальних планів, програм, підручників, які забезпечують інваріантну частину навчальних планів, як і майже не мають, в зв'язку з обмеженими в переважній більшості випадків можливостями щодо ресурсного забезпечення, впливу на фінансове забезпечення діяльності закладів освіти. Це пояснюється тим, що Міністерство фінансів виділяє гроші відповідно нормативів бюджетної забезпеченості на одного учня і, таким чином, підвищує неспроможність районного відділу освіти впливати на фінансовий стан закладів освіти. Оскільки подальшу долю цих коштів не відстежує ніхто, то, особливо в сільських районах, кошти нерідко перерозподіляються місцевою владою для утримання малокомплектних шкіл за рахунок більш потужних, що підтверджує кожен третій з

щодо надання освітніх послуг місцевим органам влади. Це, в свою чергу, стане логічним завершенням процесу децентралізації.

Залишаючи незмінним розподіл повноважень між основними учасниками освітнього процесу – центральними, обласними, районними, місцевими органами влади і самими навчальними закладами, децентралізація управління, деконцентрація владних повноважень так і залишаться задекларованими намірами. Наразі необхідне рішення Міністерства освіти і науки України, в якому потрібно зафіксувати, що буде робити держава у зв'язку з децентралізацією управління і впровадженням державно-громадської моделі управління, щоб забезпечити дійсну самостійність закладів освіти.

Іншим важливим аспектом такого рішення є необхідність чіткого визначення, яка відповідальність покладається на районні та міські відділи освіти і за що саме відповідатимуть органи місцевого самоврядування та громадські організації.

І третій важливий аспект полягає у фінансовій автономії шкіл, при цьому відділи освіти створюють умови для прозорості бюджетного процесу та захищають керівництво закладів освіти, яке бере на себе обов'язки щодо раціонального використання бюджетних та позабюджетних коштів.

Існуючі рекомендації Міністерства освіти і науки та Академії педагогічних наук України мають швидше характер психолого-методичних рекомендацій, аніж організаційно-директивний. Тому розв'язання проблем управління загальною

середньою освітою в Україні лежить в площині організаційно-правового забезпечення.

Без такого забезпечення, залишаючись у старій адміністративній ієрархії, керівники відділів освіти і загальноосвітніх навчальних закладів не можуть ефективно здійснювати управлінські функції без того, щоб уникнути конфлікту з існуючою системою управління.

Сьогодні в Україні абсолютна більшість сільських шкіл за своїм правовим статусом є муніципальними. Засновниками їх є органи місцевого самоврядування, які делегують повноваження з управління закладами освіти відділам освіти місцевих районних державних адміністрацій. Враховуючи те, що сільські школи функціонують при стабільному недофінансуванні, передача повноважень з управління від районних державних адміністрацій до органів місцевого самоврядування не приведе до збільшення коштів, але гарантує зайві витрати, пов'язані з утворенням відповідних підрозділів у виконках.

На думку фахівців з управління освітніми системами сільських районів, **державна повинна брати участь в управлінні освітніми системами всіх рівнів**, використовуючи механізми, напрацьовані у розвинених країнах. Для цього частину повноважень потрібно передати базовому рівню. Але при цьому стратегічне управління повинно залишитись за державою, оскільки розрізнене функціонування районних і обласних освітніх систем переслідують локальні цілі без урахування цілісності загальнодержавної системи

опитаних керівників відділів освіти сільських районних державних адміністрацій.

Не додає підвищенню рівня відповідальності за надання освітніх послуг і той факт, що питанням заробітної плати, соціальних виплат вчителям займаються Міністерства фінансів, економіки, праці і соціального захисту. Координацію їх діяльності стосовно сфери освіти має здійснювати Міністерство освіти і науки, проте рішення, що приймаються ними, часто не узгоджені між собою, в яких навіть відстоюються свої вузьковідомчі інтереси, а не споживачів освітніх послуг. Так, наприклад, відомо Постановою Кабінету Міністрів України №1-033 від 31.08. 1996р. "Про заходи щодо залучення додаткових надходжень до бюджету та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів для забезпечення фінансування соціальних виплат населенню" мала б підвищити ефективність використання бюджетних коштів. Але результати виявилися протилежні очікуванім. Значно скоротилась мережа закладів дошкільної освіти у відповідь на демографічну і соціальну ситуацію в Україні, наразі постала реальна загроза скорочення мережі загальноосвітніх навчальних закладів. Це сталося не стільки за відсутності коштів, скільки за непрофесійності рішень Кабінету Міністрів України та названих міністерств.

Яскравий приклад відсутності координації дій центральних органів державної виконавчої влади є рішення про підвищення заробітної плати вчителям в 2003 і в 2004 році, яке відбувалось в середині бюджетного року, і яке у державному бюджеті не передбачене. Оскільки в сільських районах бюджет освіти в середньому на 2/3 складається із заробітної плати вчителів, то постанови про її підвищення практично „з'їли" кошти інших і без того „кучих" статей бюджету.

Аналогічно неузгодженими виявилися дії Міністерства освіти і науки України та Міністерства фінансів щодо розділення для окремого навчання класів-комплектів у школах сільської місцевості у 2005 році. За роз'ясненням Міністерства освіти і науки створення у загальноосвітніх навчальних закладах переважно у сільській місцевості класів-комплектів у перших-четвертих класах є незаконним. І хоч місцевим органам управління освітою доручено вжити заходів щодо неухильного отримання вимог чинного законодавства та переглянути існуючий стан справ, в багатьох сільських районах на перше вересня 2005 року для цього просто не було коштів, а розділення потребували більше 19 тисяч класів-комплектів. Існуюча наразі практика фінансування галузі та затвердження мережі передбачає виділення коштів не на число класів, а на число класів-комплектів.

Вимагаючи від місцевих органів виконавчої влади та органів управління освітою заходів щодо покращення соціального статусу педагогічних працівників, оптимізації мережі, підвищення рівня викладання, стану виховання, держава робить епізодичні кроки, які без належного фінансового забезпечення не приводять до суттєвих змін в освіті та ще і за відсутності оцінки наслідків і варіантів впровадження таких рішень. Тому такі заходи залишаються скоріше деклараціями про наміри, аніж реальними кроками до змін існуючого стану освіти сільського району.

На фоні недостатнього фінансування та закликів до економії бюджетних коштів дешо **нело-**

гічними є дії держави щодо використання закладами освіти власних, зароблених коштів. Як відомо, кожен навчальний заклад має право заробляти додаткові кошти, які акумулюються на спеціальних рахунках централізованих бухгалтерії відділів освіти. В переважній більшості випадків це є кошти, зароблені в результаті сільськогосподарської діяльності на власних або орендованих землях. Проте, потрапивши на спеціальний рахунок, такі кошти повинні витрачатись за такими ж правилами, як і бюджетні, тобто використання їх для матеріального стимулювання учасників сільськогосподарської діяльності супроводжується сплатою досить значної суми податків та утримань, а використання їх на матеріально-технічне забезпечення діяльності має супроводжуватись проведенням тендеру, складанням і узгодженням кошторису витрат тощо, що не викликає бажання у керівників брати землю в користування та вирощувати врожай.

ДУБЛЮВАННЯ В УПРАВЛІННІ ОСВІТОЮ

Суттєвим недоліком управління освітою на сучасному етапі є дублювання функцій органів, розташованих вище, тими, що знаходяться нижче. При цьому районні відділи освіти часто не мають змоги виконувати покладені повноваження, оскільки потрібно збирати, готувати, подавати різного роду довідки, інформації, що йдуть через них в обидва боки: “нагору” і “вниз”. Така залежність від управління освіти і науки облдержадміністрації та місцевого органу виконавчої влади негативно позначається на спроможності і здатності відділу забезпечити нормальну роботу освітньої системи, спланувати її роботу, спрогнозувати результати, налагодити взаємодію між закладами і громадою, між різними гілками влади і місцевого самоврядування. Недоліки в управлінні освітою негативно позначаються на роботі галузі загалом. При цьому слід зазначити, що, здійснюючи управління системою освіти району та фінансуючи діяльність закладів освіти на своїй території, відділ освіти, по суті, не відповідає ніяким чином за надання освітніх послуг перед територіальною громадою на місцевому рівні, як і немає жодного органу, який би відповідав за ефективність використання бюджетних коштів перед платниками податків. Фінансові перевірки КРУ переслідують іншу мету – встановити відповідність використання коштів чинному законодавству.

Діючим законодавством та Бюджетним Кодексом не проведено чіткого розмежування функцій щодо фінансування закладів освіти на районному та місцевому рівнях, що в свою чергу приводить до різних підходів та диференціації обсягів фінансування загальноосвітніх навчальних закладів. Нерідко районні органи влади делегують повноваження щодо фінансування діяльності закладів освіти місцевому самоврядуванню і передають кошти безпосередньо їм. У багатьох районах таке фінансування здійснюється безпосередньо з районного бюджету через централізовані бухгалтерії відділів освіти. Таким чином, районна влада вирішує самостійно, хто буде відповідати за видатки і за надання державних послуг в освіті району. Проте районна рада, яка пред-

освіти, де виникають важливі макропроблеми, які потребують вирішення на рівні центральних органів управління освітою і держави загалом.

Одним з важливих напрямів впливу центральних органів на управління освітою на місцевому рівні є **вирівнювання фінансових можливостей різних територій** без втручання в оперативне управління школами, не заперечуючи цим самим існування місцевого рівня управління. Місцевий рівень управління є для сільських шкіл базовим, системоутворюючим, який на собі відчуває всі недоліки існуючого розподілу повноважень між органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Тому для законодавчого врегулювання проблеми розподілу повноважень, підвищення самостійності шкіл **вважасмо за доцільне внести такі пропозиції до Верховної Ради України:**

- Законодавчо унеможливити перерозподіл коштів на місцевому рівні органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, передбачених на одного учня відповідно до нормативів бюджетної забезпеченості.
- Законодавчо розмежувати відповідальність між районною виконавчою владою і місцевим самоврядуванням щодо способу надання освітніх послуг та фінансування закладів освіти.
- Законодавчо підвищити самостійність навчальних закладів у сфері навчально-виховної, господарської та фінансової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. — 2002. — №26. — С. 2–4.

2. Закон України “Про освіту” // Відомості Верховної Ради. — 1996. — №21. — 84 с.

3. Закон України “Про загальну середню освіту” // Офіційний вісник України. — 1999. — №84.

4. Закон України “Про місцеві державні адміністрації” — К.: Парламентське видавництво, 1999. — 30с.

5. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” — К.: Парламентське видавництво, 1999. — 78с.

6. Державна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) // Освіта. — 1993. — №44-45-46. — С.2 — 15.

7. Державна програма “Вчитель” // Освіта України. — 2002. — №27. — С. 2 — 17.

8. Ніколаєнко С. Сільська школа — осередок духовності і культури народу. Із виступу міністра освіти і науки на сесії Верховної Ради України з питань стану сільської освіти 10 січня 2006 року // Коментар до Інформаційного збірника Міністерства освіти і науки. — 2006. — №1. — С.7 — 14.

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1999 №1305 “Про розвиток сільської загальноосвітньої школи та Комплексний план заходів щодо розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості в 1999 — 2005 рр.” // Сільська школа. — 2000. — №3. — С. 1 — 2.

10. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” від 04.07.05 р. №1013 // Коментар до інформаційного збірника Міністерства освіти і науки України. — 2006. — №1. — С. 4 — 6.

11. Щодо неправомірності формування класів-комплектів // Освіта України. — 2005. — № 47- 48. — С.2.

ставляє інтереси всіх територіальних громад, часто не погоджує це питання з місцевими сільськими і селищними радами, хоч достатньо значна частина органів місцевого самоврядування бажає і здатна самостійно виконувати фінансування видатків на утримання закладів освіти і нести повну відповідальність за це.

Таким чином, у кожному районі спосіб надання освітніх послуг та фінансування закладів освіти має свої особливості. Ці особливості можуть мати історичне підґрунтя, можуть мати суб’єктивний характер або викликані регіональними обставинами, але в будь-якому випадку вони мають місце внаслідок нечіткого розмежування відповідальності між районною і місцевою владою і не сприяють децентралізації управління освітою. В результаті *місцеві територіальні громади*, як найбільш зацікавлені в отриманні їх дітьми послуг високої якості, *законодавчо усунути від впливу на діяльність районних органів управління освітою та фінансування діяльності закладів освіти.*

Міністерство освіти і науки, недостатньо координуючи дії інших міністерств в сфері освіти, до координації дій регіональних, районних та місцевих органів влади, по суті, не доходить. Так, зокрема, протягом 1999–2003 рр. в Україні видано 46 нормативно-правових актів щодо організації діяльності сільських загальноосвітніх закладів, проте в абсолютній більшості з них йдеться про організацію навчального процесу, і лише в Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента України від 17.04.2002 р. №347/2002, Державною програмою “Вчитель”, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 р. № 379, Законі України “Про загальну середню освіту” та Постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.1999 р. №1305 “Про розвиток сільської загальноосвітньої школи та Комплексний план заходів щодо розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості в 1999–2005 рр.” окреслено окремі аспекти взаємодії і повноважень різних гілок влади щодо реалізації завдань освітньої політики [1; 3; 7; 9].

Таким чином, *проблема розподілу повноважень між обласними, районними гілками влади та органами місцевого самоврядування наразі залишається невирішеною* і негативно впливає на стан справ у середній освіті на місцевому рівні.

Загалом слід зазначити, що в Україні в основному сформована законодавча база щодо управління і фінансування освіти, в тому числі і на районному рівні. Законодавством визнано пріоритетність освіти в державній політиці, застосовується нормативний підхід щодо фінансування потреб з розрахунку на одного учня, визначено порядок надання платних освітніх послуг та правила використання позабюджетних коштів освітніх установ. Визначено повноваження та джерела фінансування діяльності закладів освіти. Проте *діючим законодавством не забезпечується прозорість та справедливий розподіл коштів*, а тому загальноосвітні навчальні заклади практично повністю фінансуються органами влади, не маючи самостійного бюджету. Більшість експертів вважає, що *доки не буде створено умов на рівні району, міста, фінансової самостійності не може бути.*

**Інноваційна
школа**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

**Марина
ВАТКОВСЬКА**

Завідуюча лабораторією сільської школи Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Якщо в період стабільного розвитку великих сільгосппідприємств школа розглядалася як важлива частина інфраструктури села й центр професійної під-

готовки майбутніх кадрів для роботи в сільському господарстві й інших сферах сільського соціуму, то в період різкого спаду сільськогосподарського виробництва, розвалу гос-

подарств у сільській місцевості зруйновано традиційні зв'язки радгоспів (колгоспів) і сільської школи, що обумовило нові соціально-культурні умови розвитку освіти на селі.

У даній ситуації сільська школа покликана підготувати своїх випускників до активної діяльності в сільському соціумі, що у майбутньому змогла б забезпечити селу благополуччя й процвітання. Сільські школярі повинні бути готові до освоєння нового соціального досвіду, що розвиває духовно-моральні цінності, традиційно властиві менталітету сільського жителя.

Інноваційні процеси, що охопили сільські школи наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, виражені в модерні-

зації змісту освіти, технологізації навчання, появі нових типів і видів освітніх установ, розвитку профільного навчання, посиленні прикладної спрямованості й розвиваючих методик у навчанні.

Модернізація сільської школи є відносно самостійним і одним з найважливіших напрямів освітянських реформ в Україні. Вона є складовою більш загальних процесів соціальної трансформації села. Аграрна реформа на селі вступила у вирішальну фазу, її супроводжують реформи сільської соціальної сфери, місцевого самоврядування (див. вріз 1).

Однак проблема модернізації системи освіти сільських районів потребує обґрунтування шляхів і засобів оптимального впровадження регіональних моделей модернізації сільських шкіл. У зв'язку з цим мають місце протиріччя між:

- новим соціокультурним середовищем й готовністю сільської школи забезпечити якісну освіту сільських школярів;
- необхідністю розробки моделей, орієнтованих на поліпшення соціокультурної ситуації на селі, підвищення якості й доступності освіти й недостатнім економічним, науково-методичним забезпеченням процесу моделювання освітніх і виховних систем;

- невідповідністю частини педагогічних кадрів і працівників інших соціальних сфер до діяльності в нових умовах і відсутністю в системі вищої педагогічної освіти й системі підвищення кваліфікації програм, орієнтованих на специфіку сільських шкіл.

Саме тому в Дніпропетровській області розпочата робота над науково-дослідним проектом „*Модернізація системи освіти сільських адміністративних районів Дніпропетровської області*”. Метою цього проекту є створення моделі цілісної, самодостатньої регіональної системи освіти, доступної для сільської дитини, якісної та ефективної.

В кожному сільському районі області розпочата робота по проектуванню освітнього простору. Ознаками освітнього простору є: наявність концепції розвитку освіти регіону; взаємодія установ і закладів освіти, яка передбачає координацію дій суб'єктів освітнього процесу; інтеграція зусиль і засобів при вирішенні освітніх проблем, які приводять до створення різного типу комплексів, об'єднань; цілісна структура управління. Як результат — розроблені схеми районного освітнього простору, які відображають перспективи розвитку кожної освітньої установи, розроблені пропозиції по створенню опорних шкіл із концентрацією в них освітніх ресурсів, розрахована потреба в транспорті для організації підвозу учнів. Відпрацьовані і затверджені Концепції розвитку системи освіти районів.

Працюючи над проектом, ми зробили висновок, що модернізація системи освіти району не можлива без урахування специфіки кожної сільської школи.

В літературі існує визначення сільської школи: сільська школа — це „сукупність різних типів і видів загальноосвітніх закладів, які розташовані в сільській місцевості, є різноманітними за наповнюваністю, територіальному розташуванню, соціальному оточенню, національному складу та працюють на задоволення освітніх потреб дітей і ви-

Врїз 1

ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

модернізації сільської школи

Інновації, які впроваджуються в практику роботи, вимагають розробки й реалізації нових підходів в освіті, закріплених у Законах України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Постанові Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. №1717 „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структури і 12-річний термін навчання”, основних положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Національній доктрини розвитку освіти.

Зміни, які безпосередньо стосуються організації управління та фінансування сільської школи закладені Законом України „Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” та Законом України „Про місцеве самоврядування в Україні”.

Загальні засади модернізації сільської школи закладені в Указі Президента України від 15 липня 2002 року № 640/2002 „Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села”, постанові Кабінету Міністрів України від 20 липня 1999 року № 1305 „Про розвиток сільської загальноосвітньої школи”, постанові Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 року № 436 „Про затвердження Програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл на 2001-2003 рр.” та ряді інших документів.

Проблеми розвитку і становлення сільської школи упродовж тривалого часу у різних аспектах були предметом дослідження багатьох учених. Діяльність сільських навчальних закладів, виявлення необхідних умов для їх ефективного функціонування, досягнення мети діяльності висвітлено у дослідженнях вітчизняних вчених (О. Савченко, В. Мадзігон, О. Коберник, Г. Іванюк, В. Мелешко, І. Осадчий, М. Рябуха, В. Ястребова). Зарубіжні вчені — педагоги та психологи (Б. Адамчик, М. Інярський, Є. Днепров, С. Кавуля, З. Кведіньський, С. Ковальський, Г. Паньтак, М. Шиманський та ін.) у своїх дослідженнях акцентують увагу на істотних відмінностях у функціонуванні навчальних закладів міської та сільської місцевостей.

конують специфічну задачу трудової підготовки школярів, а також соціокультурну та соціально-педагогічну функції” (М.П. Гур’янова, Р.А. Галустов).

Сільська школа має якісні характеристики, які, з одного боку, визначають її стійкість й унікальність, а з іншого боку – обумовлюють її внутрішню суперечливість і пояснюють складність у вирішенні її проблем.

Процеси модернізації сільських освітніх установ залежать від ряду об’єктивних обставин. По-перше, від соціально-економічної ситуації в суспільстві і на селі. Наявність сильного або слабого господарства; демографічна ситуація (як правило, рівень смертності на селі перевищує рівень народжуваності); розшарування суспільства, зокрема сільського, і ін. – є тими зовнішніми чинниками, які можуть робити як позитивний, так і негативний вплив на розвиток сільської освіти.

По-друге, від відношення держави, суспільства, жителів регіону і різних верств населення до ролі і місця освіти на даній території.

Ступінь залученості суспільства в процес освіти дітей – могутній чинник розвитку школи на селі. Пошук реальних помічників системи освіти серед державних, суспільних, виробничих структур, що реалізують на практиці Закон про державну підтримку освіти і сільської школи, – одне з найважливіших завдань керівників освітніх установ, зацікавлених в створенні сприятливих умов для тих, хто навчається.

По-третє, від ступеня консолідації сил освіти і місцевого співтовариства села, здатних надавати реальну допомогу сільській школі і виявляти особливу цікавість до освіти. Рішення і справи реальних людей, місцевого співтовариства по відношенню до підростаючого покоління створюють той мікросоціум, в рамках якого виробляються такі необхідні для повноцінного розвитку дітей морально-етичні, професійні і соціальні норми, правила і цінності.

По-четверте, від педагогічної складової сільського суспільства, здатної

професійно і якісно реалізовувати основні ідеї модернізації, тобто доступність, якість і ефективність освіти.

Ефективність же управління такими процесами залежатиме від здатності керівників сільських освітніх установ проектувати діяльність системи освіти з урахуванням ресурсів і потреб всіх потенційних учасників освітньої політики.

Враховуючи всі вищенаведені чинники, мабуть, головним підходом до модернізації освіти на селі слід визнати включення в процес його організації місцевого співтовариства, інтеграцію зусиль освітян і всієї територіальної громади.

Об’єднання інтересів влади, місцевого співтовариства і освіти можливе при взаємному розумінні того, що сільська школа – це чинник збереження і розвитку сільського виробництва, життя на селі, що, тільки зберігши сільську школу, можна зберегти і село.

Інформувати, пропагувати ідеї модернізації сільської школи в тому середовищі, від якого залежить створення умов для її нормального функціонування і розвитку, ініціювати, рекламувати, мотивувати місцеве співтовариство на координацію зусиль по створенню і розвитку регіонально-муніципального освітнього простору, робити його помічниками школи – ось основні завдання керівника школи, який організовує роботу з соціальною системою.

Найбільш цікавим є досвід створення соціально-педагогічних комплексів у Магдалинівському, Петропавлівському, Межівському, Павлоградському, Нікопольському районах області. Дуже важливо, щоб створення соціально-педагогічних комплексів не залишалось планом спільної діяльності на папері, а стало дієвим в організації освітнього середовища. Так створення соціально-педагогічного комплексу села Миколаївка Петропавлівського району дозволяє організувати роботу гуртків “Умілі руки”, “Вишиванка”, “Ляльковий

театр”, “Історико-краєзнавчий”, “Українські колорити”, „Літературно-читацький”; підготувати вистави ляльок, видати власну поетичну збірку “Первоцвіт”, готувати фольклорні свята для односельчан.

Соціально-педагогічний комплекс – осередок екологічного виховання дітей. Співпраця з місцевим господарством допомагає показати дітям, як використовуються землі, водойми, ліси, які заходи вживаються з метою їх збереження для прийдешніх поколінь, ознайомити учнів з професіями людей, які турбуються про охорону природи.

Соціально-педагогічний комплекс створено на базі мікрорайону Райпільської середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів Межівського району, до складу якого входять Райпільська та Новопідгороднянська середні загальноосвітні школи, дитячі садочки „Пролісок” та „Сонечко”, сільські бібліотеки, Будинки культури, медичні заклади, сільгоспідприємства „Лада”, „Росток”, „Вектор”, приватні та фермерські господарства, органи місцевої адміністрації. Під керівництвом голови СПК Макари І. В. чітко окреслено мету діяльності комплексу:

- забезпечення кожному учню можливості гідного і повноцінного життя в суспільстві;
- безперервний соціально-педагогічний вплив на населення селища;
- єдність і наступність виховних зусиль у різних сферах життєдіяльності людей.

Об’єднуючою для всіх учасників СПК стала робота над єдиною проблемою „Реалізація особистісно-зорієнтованої системно-рольової концепції виховання школярів”. З метою реалізації виховної проблеми планується робота, в основу якої взято такі цільові творчі програми: „Я – особистість”, „Я і світ”, „Створюємо свій спосіб життя”.

При цьому робота в комплексі підняла авторитет школи на селі, дозволила включити учнів і родини, інші заклади для роботи з дітьми і підлітками

для того, щоб захопити їх цікавими і корисними справами, забезпечити педагогічний вплив на спілкування і спільну діяльність дорослих і дітей.

Саме сьогодні, в умовах розвитку ринково-конкурентних відносин, особливо гостро відчувається соціальна потреба в людях, що здатні проектувати власні дії і розвиток, уміють діяти активно і ефективно в будь-якій ситуації. У цьому контексті найважливішим завданням сільської освіти стає максимальне використання, з одного боку, внутрішніх ресурсів освітніх установ (в першу чергу, кадрово-педагогічних), з іншого, – всієї потужності інтелектуального, кадрового, творчого, науково-методичного потенціалу регіону, району, села.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк М.А. Особистісно орієнтоване управління педагогічним колективом // Управління школою. – №5- (125) 2006.
2. Гурьянова М.П. Российская сельская школа как социокультурный феномен // Педагогика. – 1999. – № 7.
3. Іванюк Г.І. Розвивати в учнів самостійність мислення // Рідна школа. – 1992. – №5–6.
4. Іванюк Г.І. Ідеал виховання учнів – спрямованість у майбутнє // Рідна школа. – 1999. – №1.
5. Іванюк Г.І. Формування життєвої компетентності учнів в умовах діяльності сільської школи / Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 травня 2003 року. – К., 2003 – 204 с.
6. Коберник О.М. Соціальна активність учнів сільської школи // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 31-39.
7. Осадчий І.Г. Основні засади функціонування територіальних освітніх округів у сільській місцевості // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001.– №5-6.– С. 118-131.
8. Сиротенко Г.О. Шляхи оновлення освіти: Науково-методичний аспект. Інформаційно-методичний збірник. – Х.: Видав. гр. “Основа”, 2003.
9. Ястребова В.Я. Мотиваційна складова професійної компетентності директора сільської школи // Управління школою. – 2005.- № 27 (111).- С. 11-12.

Інноваційна
школа

СІЛЬСЬКА ШКОЛА НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Галина МЕГЕГА

Перший заступник
начальника Головного
управління освіти і науки
Дніпропетровської облдерж-
адміністрації

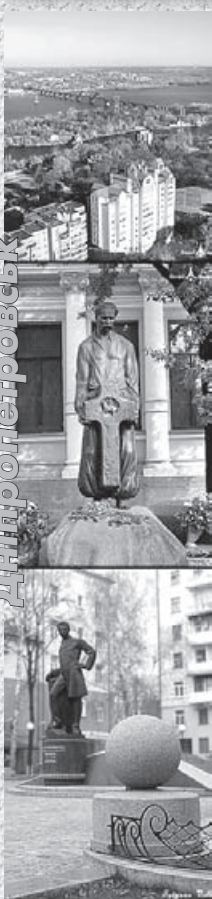
Сьогодні сільська школа знаходиться на перетині кількох масштабних соціальних процесів загальнодержавного значення. З одного боку, здійснюється радикальна соціально-економічна реформа на селі, яка має сформулювати сільськогосподарське виробництво на засадах ринкової економіки, повернути селу ефективного власника та господаря. Це принципово змінює соціокультурне середовище, в якому працює сільська школа, і з точки зору матеріального та організаційного забезпечення, і з точки зору змісту навчання та виховної роботи.

З іншого боку, загальна модернізація українського суспільства безпосередньо торкається села і сільської школи в усіх своїх елементах. Передусім, це подальший розвиток урбанізаційних процесів і відтік населення із сільської місцевості, формування нових принципів взаємодії громадян та державних інституцій, нові ідеологічні орієнтири розвитку українського суспільства в напрямку формування інноваційної моделі розвитку та євроінтеграції. Специфіка реформування саме сільської

школи відображена в Указі Президента України від 15 липня 2002 року „Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села”. Значущість реформування сільської школи для державного управління акцентується і на регіональному рівні. Діє відповідна регіональна програма розвитку сільської школи.

Агропромислове виробництво й освіта на селі тісно взаємопов'язані між собою. Успішне проведення реформи в аграрному секторі безпосередньо залежить від рівня освіченості сільського населення. У свою чергу, на функціонування та розвиток сільської школи значною мірою впливає ефективність агропромислового виробництва, бо в цій сфері створюється валовий внутрішній продукт, завдяки якому живе й освіта. Розвивається сільське господарство – розвивається і школа на селі.

На основі загальнодержавних вимог до реформування сільської школи в області *розроблена система конкретних заходів* щодо їх реалізації. На сьогодні ми вже можемо говорити як про перші успіхи, так і про ті проблеми, що виникли у сільській освіті Дніпропетровщини в процесі вирішення завдань освітянської реформи.

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007
Дніпропетровськ

Першочергова проблема – це збереження та оптимізація мережі шкіл в умовах зменшення кількості дітей шкільного віку. Контингент учнів, порівняно з 1990 роком, зменшився на 5,4 тис. і складає 8,3 тис. У зв'язку з цим мережа загальноосвітніх закладів формується у відповідності з чисельністю дітей, економічних умов регіону та освітніх потреб населення.

Актуальною залишається проблема доступу до якісної освіти для жителів сільських регіонів. Не секрет, що виникнення у містах гімназій, ліцеїв, спеціалізованих шкіл виявило конкурентну неспроможність випускників сільських шкіл під час вступу до вищих навчальних закладів.

Долаючи цю проблему, управління за підтримки облдержадміністрації вживає заходів для отримання сільською молоддю поглибленої та допрофесійної підготовки. З кінця 90-х років в області діють: ліцей-інтернат фізико-математичного спрямування на базі Дніпропетровського національного університету, педагогічний ліцей-інтернат при Криворізькому педагогічному університеті та медичний ліцей-інтернат при Дніпропетровській державній медичній академії.

Однак зменшення кількості дітей веде до зростання малокомплектних шкіл з цілою низкою проблем щодо якості навчання.

Подібна ситуація вимагає нестандартних рішень при організації навчально-виховного про-

Врзі 1

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ у Дніпропетровській області

Педагогіка життєтворчості активно впроваджується в 16 навчальних сільських районах. Особливо активно – в Томаківському районі (Тарасівська, Виводівська, Вищетарасівська СШ) та Петриківському районі (Кирилівська, Лобойківська, Іванівська СШ).

Значні досягнення має Брагинівська СЗШ Петропавлівського району (директор Друзенко Н.М.), яка обрала напрямком діяльності особистісно-зорієнтоване навчання і виховання у школі життєтворчості. У школі запроваджено курси за вибором „Елементи логіки” та „Гуманітарна культура”. Працює постійно діючий семінар-практикум для вчителів „Самопізнання як пошук”.

У Чкалівській середній школі Нікопольського району (директор Анеліна О.О.) розроблені засади використання національних родинних цінностей в системі особистісно-зорієнтованого навчання і виховання школи-родини. Використовуючи досвід школи, педагогічні колективи сільських шкіл можуть на наукових засадах створювати умови для самоактуалізації особистості учня з використанням методів родинної педагогіки.

13 сільських навчальних закладів беруть участь у реалізації освітнього проекту „Українська національна школа-родина”. Особливо значний внесок у здійснення цього проекту роблять Петриківська СЗОШ, Богуславська ПСШ Павлоградського району та Красінська СШ Криворізького району.

Завдяки ініціативі обласного управління освіти і науки та ДООППО в області започатковано створення мережі шкіл зміцнення здоров'я, до якої входить 57 сільських навчальних закладів різного рівня. Школи здоров'я найактивніше функціонують у Синельниківському, Солонянському, Новомосковському, Томаківському, Дніпропетровському районах. Багато шкіл, орієнтовані на пріоритети у виховній роботі, сформульовані у Національній доктрині, здійснюють цікаві проекти у виховній сфері.

Пріоритетні напрями виховної діяльності сільських шкіл знайшли своє втілення в Новоолександрівській СШ Дніпропетровського району, Троїцькій СШ № 1 Павлоградського району, Зеленоградській СШ № 2 Апостолівського району, Варварівській СШ Юр'ївського району.

У Солонянській СШ, Капулівській СШ Нікопольського району, Варварівській СШ Синельниківського району, Межирізькій СШ № 2 Павлоградського району, Новомиколаївській СШ № 1 Верхньодніпровського району учні виводяться в національно-патріотичних традиціях не теоретично, а шляхом продуманої, спеціально організованої діяльності експедиційно-пошукових загонів, загонів краєзнавців-дослідників, збирачів фольклору.

Є в сільських школах і комплексний управлінський досвід по реалізації завдань освітнянських реформ. Особливої уваги заслуговує робота директора Дніпровської СШ (Верхньодніпровський район) Ляшенка Андрія Хомича. На основі узагальнення досвіду його роботи ДООППО провів обласний семінар-практикум „Модернізація управлінської діяльності директора школи”, який був дуже корисний для керівників сільських шкіл. Знайомлячись з досвідом директора, всі бажаючі можуть системно реалізувати складні шляхи підвищення якості освіти – від профільної диференціації навчально-виховного процесу до державно-громадського управління сільською школою.

цесу. Одним з таких рішень є впровадження регіонального експерименту по впровадженню сільських освітніх округів, який зараз здійснюється в Апостолівському, Солонянському та Верхньодніпровському районах. У рамках реформування сільської школи в області започаткована робота над науково-дослідною програмою „Створення моделі територіальних освітніх округів у сільській місцевості”.

Діяльність державних органів управління повинна бути спрямована на забезпечення конституційної гарантії – рівного доступу до якісної освіти, зорієнтованої на особистість учня з використанням сучасних методик та інформаційних засобів навчання. Це забезпечує як формування активної, творчої, інноваційної особливості, так і її конкурентоспроможність на ринку праці. Основні параметри цієї якісної освіти визначені в Національній доктрині і мають бути реалізовані в сільській школі шляхом впровадження педагогічних інновацій. Хочу підкреслити: *іншого шляху, ніж інноваційна діяльність педагогів, для реалізації державних завдань у сфері вдосконалення змісту освіти просто немає*. Тому одне з основних завдань зараз полягає у стимулюванні та впровадженні того передового досвіду, через який і здійснюються освітні реформи.

Враховуючи це, головне управління освіти і науки першочергову увагу приділяє саме впровадженню нових форм та методів навчально-виховного процесу, інноваційним змінам у змісті та організації сільської освіти, узагальненню та масовому впровадженню передового досвіду, напрацьованого нашими педагогами, управліннями та колегами з усієї України (див. вріз 1).

На сьогодні пріоритетним об'єктом управлінських зусиль виступає профільна спеціалізація навчання. Вимоги Міністерства освіти і науки щодо переходу до профільної освіти

у старшій школі ми здійснюватимемо не на порожньому місці. Вже зараз 8% учнів усіх сільських шкіл області здійснюють поглиблене вивчення предметів. Найкращий досвід тут мають Апостолівський, Верхньодніпровський, Дніпропетровський, Магдалинівський та Новомосковський райони.

При здійсненні профільної спеціалізації в сільських школах ми сьогодні спираємось не лише на рекомендації вчених, а й на думку учнів та їх батьків. З цією метою було проведено комплексне соціологічне дослідження питань профільної спеціалізації та профорієнтаційної роботи. Слід сказати, що близько 80% батьків та 77% учнів 9-го класу повністю або частково підтримують впровадження профільної спеціалізації навчання. Щодо форми профільного навчання, то і серед батьків, і серед учнів провідною є спеціалізація класів у рамках школи, а не профільна спеціалізація всієї школи. Хочу підкреслити, що збільшення навантаження в рамках профільної спеціалізації не користується великою підтримкою (тільки 10-12% опитаних), і це потрібно враховувати в процесі її практичної організації.

Важливою проблемою профільної спеціалізації навчання в сільській місцевості є отримання учнями професії. Соціологічні опитування показують, що 8% разом з отриманням атестату про загальну середню освіту бажають отримати і виробничу професію. В даному випадку питання змогли б вирішити міжшкільні навчально-виробничі комбінати (МНВК).

З цього року ми глибоко включаємось в інтеграційні процеси з вищою школою і розпочинаємо серію регіональних олімпіад для дітей сільської місцевості на базі Національного університету.

Хочу звернути увагу на цікавий досвід Павлоградського району (зав. відділом освіти Шаповал Анатолій Михайлович) у сфері профільної спеціалізації освіти. Учні тут отримують

підготовку з основ економічних знань, основ правових знань, комп'ютерної грамотності завдяки налагодженій співпраці з Павлоградським економічним коледжем. З питань профілізації освіти підписано договір з Павлоградською філією Дніпропетровського обласного автоучбового комбінату, завдяки чому учні ряду шкіл отримують посвідчення водіїв категорії „ВС”.

Практика свідчить: творчий потенціал сільської школи області – величезний. Потрібно лише розбудити його вмiлими управлінськими діями. Привертають увагу принципові положення побудови профільної школи:

- принцип рівних можливостей;
- принцип конкуренції;
- широка гуманітарна підготовка незалежно від профілю.

Важливе місце у підготовці переходу до профільної освіти мають проблеми змісту навчання, які полягають у тому, що все більшого значення набуває принцип корисності знань для практичної діяльності людини, а звідси й підвищення інструментально-перетворюючої ролі досвідного знання, тобто знання, породженого фактами.

Ще одне коло питань, яке дуже важливе для вирішення проблеми диференціації освіти – це відносини школи та громадськості, відповідність профільного навчання вимогам ринку праці, рівень виконання соціального та професійного

замовлення суспільства (див. вріз 2).

Вивчаючи науковий досвід, реальні, економічні умови профілізації, приходимо до висновку, що цей напрямок роботи повинен стати турботою не тільки школи, а й всього суспільства в цілому. Союз „місцеві органи влади – профільна школа – громадськість – господарські та підприємницькі структури” потрібно зробити постійно діючим та ефективним. Зміст діяльності такого союзу – це обмін інформацією, створення матеріальних умов високоякісної технології навчання, задоволення потреб ринку праці, громадський та економічний контроль якості освіти.

Отже, ми бачимо, що технологія впровадження системи масової спеціалізованої підготовки учнів школи III ступеня, що спрямована на індивідуалізацію, диференціацію та соціалізацію навчання – це комплексна багатовекторна проблема. Педагогічні, психологічні, дидактичні, соціологічні, економічні аспекти цієї

Першочергова проблема – це збереження та оптимізація мережі шкіл в умовах зменшення кількості дітей шкільного віку

Вріз 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА БАЗА ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ОСВИТИ

В.Г. Афанасєв, А. Базилук, Г. Осовий, Д. Сакс, О. Пивоварський, С. Трубич, А. Чухно розглядають проблеми перехідного періоду від командно-адміністративної до ринкової економіки, особливості соціального розвитку України.

Є.В. Бирченко, Л.Б. Бочева, В.І. Вихрова, М. Кравченко, В.Я. Матвієвський присвячують свої дослідження проблемам соціально-професійної мотивації школярів в умовах ринкової економіки, оптимізації, професійного визначення випускників шкіл та вищих навчальних закладів, Г. Шекін – тактиці працевлаштування та керування людськими ресурсами.

Особливу вагу мають роботи, які присвячені регіональному аспекту відтворення робочої сили та розвитку інноваційних технологій: Т.А. Заєць, І. Гришин, І. Колот – автори досліджень цього напрямку.

Всебічна профілізація, орієнтованість на сучасні вимоги до людини і громадянина, пристосування до потреб регіону, гуманізація загальноосвітньої школи – стратегічний напрямки роботи регіонального управління освіти

проблеми, які привертати увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, є підґрунтям розробки та реалізації програми профільного навчання у загальноосвітніх середніх школах Дніпропетровського району.

ВИСНОВКИ

Розробка програми впровадження профілізації школи III ступеня, рішення організаційних та кадрових питань, необхідний зв'язок з усіма громадськими та соціально-економічними інститутами держави та регіону – це завдання може виконувати тільки управлінська ланка освітянської галузі. Розробка програми дій системи управління освітою, аналіз та використання особливостей соціально-

економічного потенціалу регіону, забезпечення кадрової підготовки спеціалістів, здатних плідно працювати в умовах профільної школи – це тільки частина складних проблем, які стають перед усіма установами системи освіти.

Вітчизняна педагогічна думка має міцні підвалини створення на-

укових, методичних, організаційних, практичних умов реалізації системи профільного навчання. Проблеми індивідуалізації (особливо стосовно обдарованих дітей), диференціації як глибокого забезпечення особистісного підходу до навчання, профорієнтаційної роботи, яка дозволяє учню свідомо обрати шлях самореалізації, досконало висвітлені роботами українських вчених, опрацьовані педагогами-практиками.

Практична діяльність експериментальних профільних шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів, ліцеїв, гімназій дає підстави говорити, що деякі принципи та технології професійного навчання вже ефективно працюють. Узагальнення досвіду роботи цих закладів дає можливість використовувати їх досягнення. Багатоваріантність вибору системи навчання, закладу, де учень завершує середню освіту, повинна існувати й далі. Але потрібно пам'ятати, що більшість учнів здобуває середню освіту в загальноосвітній школі, тому вдосконалення цієї освітньої ланки потребує особливої уваги педагогічної громадськості. Всебічна профілізація, орієнтованість на сучасні вимоги до людини і громадянина, пристосування до потреб регіону, гуманізація та особистісна орієнтація загальноосвітньої школи – стратегічний напрямки роботи регіонального управління освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акулова О.В. Изменение образовательного процесса в информационном обществе // *Инновации*. – 2003. – №7. – С.71-74.
2. Гаргай В.Б. Повышение квалификации учителя на Западе: новые подходы // *Педагогика*. -2003. -№2. –С.74-80.
3. Концепція профільного навчання в старшій школі // *Інформаційний збірник МО України*. -2003. -№21 –С.3-15.
4. Лешенко А.Х. Проектування соціального розвитку особистості школяра сільського регіону в умовах профільної диференціації й інтеграції освіти // *Нива знань*. -2002. -№2. –С.11-32.
5. Романенко М.І. Концептуально-методичні засади реформування сільської школи // *Управління школою*. -2003. -№ 16-18. – С. 19-23.

ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФІЛІЗАЦІЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ

**Інноваційна
школа**

У сучасній науковій літературі профільне навчання визначається як форма організації навчального процесу, спрямована на реалізацію особистісно орієнтованого навчального процесу за принципом, який забезпечить поглиблене вивчення окремих дисциплін, програми повної загальної освіти, створить умови для значної диференціації змісту освіти старшокласників; сприятиме встановленню рівного доступу до повноцінної якісної освіти; розширюватиме можливості соціалізації учнів.

Профільність навчання – це урахування освітніх потреб учнів, кадрових можливостей і матеріальної бази школи, соціокультурного і виробничого середовища, перспектив здобуття подальшої освіти випускниками школи. Задача сучасної школи полягає в тому, щоб створити умови, надати можливість учням зорієнтуватися в житті, зробити свідомий вибір професії.

Профілізація старшого ступеня загальноосвітньої школи розуміється й приймається основною частиною педагогічних працівників.

На початку 2002-2003 навчального року у Васильківській СЗШ №2 було проведено *соціоло-*

гічне дослідження, метою якого було вивчення стану профорієнтаційної роботи у закладі. В опитуванні взяли участь учні 5-10-х класів та їхні батьки. За результатами опитування більшість відзначили вирішальну роль школи у виборі майбутньої професії. Частина респондентів упевнена, що профільні класи чи групи необхідні так само, як і організація гуртків та факультативів. Також були визначені предмети, які, за думкою батьків, необхідно більш поглиблено вивчати. Серед них: математика, біологія, екологія, фізика, хімія, економіка, естетика, правознавство, креслення.

За результатами соціологічного дослідження, у нашому загальноосвітньому навчальному закладі першим кроком до здійснення переходу на профільну старшу школу стала розробка програми профілізації, яка складається (див. Схему 1):

- з вступу (обґрунтування вибору профілю);
- вивчення потреб учнів через діагностику, анкетування учнів та батьків,

Тамара ДОНЕЦЬ

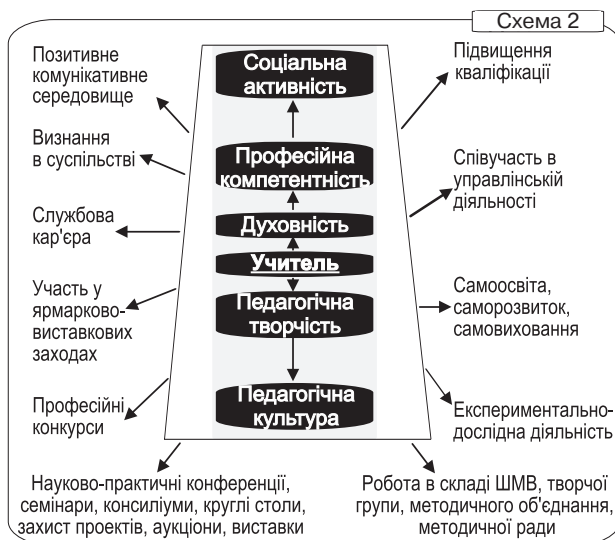
Директор Васильківської СЗШ № 2 Васильківського району Дніпропетровської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

заходів з профорієнтаційної роботи;

- вивчення потреб та за-мовлень ринку праці у фахівцях;
- визначення напрямків профілізації;
- розробки доповнень до Статуту школи про умови набору у профільні класи (групи), гімназійні класи;

- вивчення умов для пере-ходу на старшу профільну школу;
- затвердження навчаль-ного плану (раціональне і доцільне використання годин варіативної час-тини навчального плану; мережа спецкурсів, фа-культативів, курсів за ви-бором);
- стану матеріально-техніч-ної бази закладу;
- кадрового забезпечення профілізації (розробка моделі високо компе-тентного вчителя) (див. Схему 2);
- навчально-програмового та науково методичного забезпечення;
- визначення поетапних дій реалізації програми профілізації;
- розробка моделі випуск-ника школи, випускника гімназійного класу (див. вріз на с. 21).

Проведена аналітико-діагностична і моніторингова діяльність показала необхідність формування класів з двома основними напрямками диференціації навчання: природничо-математичним та суспільно-гуманітарним.

Навчальний план школи був скоригований для вивчення предметів цих напрямків. Логіка його побудови відбиває основні завдання й цілі, які стоять перед сучасною школою: забезпечення умов для морального, інтелектуального, фізичного та художньо-естетичного розвитку учнів, виховання громадянина демократичного суспільства.

Повноцінність загальної середньої освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної складової навчального плану.

Згідно з потребами учнів та їхніх батьків, з метою здійснення доцільної підготовки за рахунок варіативної складової в основній школі введені предмети: основи сучасної риторики (8-9 класи), практичне право (8 класи), основи інформатики (5-9 класи), курс „Світова художня культура” (9 класи), основи естетики (5-6 класи), рідний край (5-7 класи), курс „Рівний – рівному” (7-9 класи).

Відкрито 2 гімназійних класи (5-а; 6-а), де учні мають змогу вивчати основи інформатики, другу іноземну мову (німецьку), естетику, рідний край, хореографію.

Оскільки педагогічний колектив школи працював над науково-методичною проблемою гуманізації освіти, рішення про відкриття гімназійних класів не було спонтанним. Спочатку було вивчено нахили учнів, які на той час навчались у 4 класі. Цьому передувала робота з батьками, вивчення їхніх запитів, потреб, широке обговорення у колективі, вивчення досвіду роботи Синельниківської гімназії. Навчатись у гімназійних класах нашої школи мають діти з інших мікрорайонів.

У старшій (профільній школі) з метою ефективного впровадження диференціації навчально-виховного процесу створено профільні класи та класи різнопрофільних груп за рахунок часткового ущільнення інваріантної складової та використання годин варіативної складової навчального плану.

Так у 2004-2005 навчальному році здійснено випуск першого профільного класу (математичного). Із 23 учнів 11-а класу продовжили навчання у вищих учбових закладах 18 чоловік, у середніх спеціальних навчальних закладах – 4; 3 учня класу нагороджені

золотими медалями. Досвід існування цього профільного класу доводить, що його випускники почуваються більш впевненими щодо вибору професії, вступу у ВНЗ на престижні факультети. Соціальна адаптація таких учнів має досить високий рівень.

У цьому навчальному році у школі функціонують також і різнопрофільні групи: суспільно-гуманітарна, фізико-математична, природнича, створені на базі 10-х класів. Рішення про відкриття профільних груп, а не

МОДЕЛЬ ВИПУСКНИКА ГІМНАЗІЙНОГО КЛАСУ

Освіта

Високий рівень освіченості, компетентності

Виховання

Саморозвиток, самодисципліна

Вивчати:

- вміти вирішувати проблеми;
- вміти використовувати власний досвід;
- самостійно займатись власною освітою.

Шукати:

- добувати інформацію;
- вміти працювати з документами та класифікувати їх;
- працювати з різними базами даних.

Думати:

- критично мислити;
- мати власну позицію та формувати власну думку;
- вміти оцінювати твори літератури та мистецтва;
- оцінювати соціальні звички.

Співпрацювати:

- вміти співпрацювати та працювати в групі;
- приймати рішення, вміти домовлятися;
- залагоджувати суперечки та конфлікти.

Братися за справу та адаптуватися:

- нести відповідальність;
- вміти організувати свою роботу;
- вміти знаходити нові рішення;
- довести гнучкість реагування на зміни в житті;
- бути стійким перед труднощами.

класів, прийшло після того, як було проведено анкетування серед учнів і батьків, широке обговорення у педагогічному колективі, ознайомлення з досвідом роботи шкіл сусіднього Царичанського району, які показали, що для задоволення освітніх потреб учнів і батьків необхідно відкрити профільні групи, які дають змогу обирати декілька профілів, а не один.

Згідно з навчальним планом учні 10-х класів мають змогу поглибити свої знання з математики, фізики, креслення, основ економіки, географії, хімії, екології; брати активну участь у науковій роботі МАН (міжшкільний факультатив), з історії України, основ риторики, правознавства, основ естетики; введені курси „Крок за кроком до життєвої компетентності й успіху”, „Людина і суспільство” покликані розвинути в учнів навички самооцінки, самоаналізу, формувати цілісний світогляд.

Одним із ключових моментів успіху профільного навчання є забезпечення закладу компетентними, висококваліфікованими кадрами. У нашій школі кваліфікаційний рівень вчителів, які викладають у гімназійних та профільних класах (групах), досить високий. Всі пройшли курсову перепідготовку при ДОІППО, де отримали ґрунтовну підготовку, яка дозволяє працювати у цих класах.

На засіданнях педагогічної ради, шкільних методичних об'єднань обговорені умови і специфіка викладання у профільних та гімназійних класах. Про готовність роботи педагогічних працівників свідчать результати діагностування. У гімназійних класах викладають 20 учителів, із них: мають кваліфікаційну категорію „спеціаліст вищої категорії” – 10, „спеціаліст I категорії” – 6; 1 – „старший учитель”, 2 – „вчитель-методист”.

У профільних класах (групах) викладають 19 учителів, з них мають кваліфікаційну категорію „спеціаліст вищої

категорії” – 11, „старший учитель” – 1, „вчитель-методист” – 2; „спеціаліст I категорії” – 7.

Вчителями, які працюють у профільних класах, класах допрофільного навчання, розроблені авторські програми, а саме: Дараган В.І. (математика, 10-11 класи), Дубовик Н.П. („Світова художня культура”, 9 класи), Стадніченко Н.М. (фізика, 10-11 класи), Терешенко В.В. (МАН, 10 класи), Підварко В.В. (риторика, 8-10 класи; ділове мовлення, 11 класи), Шутенко І.Ф. (математика, 11 класи).

Результатом творчої співпраці учнів і вчителів є перемоги учнів у районних олімпіадах, конкурсах, фестивалях, змаганнях, вступ до вузів ще до закінчення навчання у школі.

Може порадувати той факт, що збільшились досягнення учнів нашої школи в олімпіадах та конкурсах районного рівня. За рейтингом школа посіла I місце з предметних олімпіад за кількістю учасників і II місце – за кількістю призерів.

Це є підтвердженням правильності обраного шляху. У перспективі роботи нашої школи – відкриття третього гімназійного класу, створення профільних груп на базі трьох дев'ятих класів, які функціонують у цьому навчальному році, адже другий рік з 86 учнями цих класів проводиться допрофільна підготовка, більша половина учнів цих класів має високий потенціал.

Отже, досвід профілізації старшої школи свідчить, що тільки творча спільна робота вчителів і учнів, урахування всіх умов, у яких працює сучасна школа, запитів учнів та їхніх батьків, нові ідеї та підходи до здійснення профільного навчання допоможуть зростити й виховати здатну до самостійного успішного життя особистість.

СТАНОВЛЕННЯ ПОЗИТИВНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ УЧАСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

*Інноваційна
школа*

Є у Маломихайлівці місця, які приваблюють своєю мальовничою чарівністю, затишком, привітністю. Гордістю села є красуня школа. Освітнянські традиції маломихайлівців започатковані ще у XVIII столітті. А в 1909 році в селі почала працювати двоповерхова семирічна школа. Та особливого розквіту зазнала вона в 50-х роках минулого століття, коли директором був Іван Григорович Скакун. Майже 40 років свого життя він присвятив Маломихайлівській школі. Виплекав у мріях і вибудував разом з усією громадою унікальний навчально-виховний заклад для всебічного розвитку дітей, який упродовж десятиріч був і є духовним центром села.

За роки існування школи склалася система роботи, спрямована на:

- створення максимально сприятливих умов для інтелектуального, духовного, морально-естетичного, фізичного розвитку;
- забезпечення індивідуальних освітніх потреб особистості учня, випускника школи;
- виховання національно свідомого громадянина своєї держави;
- визначення та реалізацію світогляду власної життєвої позиції, життєвого успіху.

Завдання реформування освіти сьогодні висуває нові вимоги до процесу навчання та освітньої діяльності. Життя постійно змінюється, підштовхуючи школу так само до змін. Її розвиток вимагає нових форм організації навчального процесу, нових ритмів, нових методів узгодження системи освіти з вимогами сучасного життя та з потребами особистості. Актуальними залишаються пошуки варіативних моделей організації діяльності сільської школи, яка відповідала б сучасним вимогам щодо забезпечення якості освіти на селі.

Якісна освіта – це перш за все високопрофесійні педагогічні кадри. Переважна більшість вчителів школи – її випускники. А більшість учнів – це діти, онуки, правнуки випускників. Все це і є тим джерелом натхнення, яке надихає вчителів, учнів та їхніх батьків на спільну працю.

У школі сформовано творчу групу, в основному з учителів-методистів, старших учителів та учителів вищої категорії, яка спрямовує роботу педагогічного колективу.

Любов ВЛАСЕНКО

Директор
Маломихайлівської школи
Покровського району
Дніпропетровської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

Вріз 1

ТЕРМІН ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ, яка триватиме 12 років, умовно можна поділити на 4 етапи

I етап. Підготовчий
<ul style="list-style-type: none"> ● Створити творчу групу, розподілити основні напрямки її діяльності. ● Відбір діагностичних методик, створення банку інформації з проблеми. ● Розробити програму психолого-педагогічного дослідження, відібрати конкретні методики для проведення дослідження. ● Семінар „Теоретичні основи Я-Концепції”. ● Діагностика можливостей педагогічного колективу. ● Діагностика рівня психологічної освіти учасників експерименту, рівня готовності до експерименту. ● Батьківська конференція „Шляхи розвитку творчого потенціалу дитини”.
II етап. Діагностичний
<ul style="list-style-type: none"> ● Розробити програму розвиваючих занять для учнів початкової школи. ● Запровадити моніторинг показників: самооцінка учнів; емоційний стан; оцінка особистості товаришами, вчителями, батьками; основні види мотивації навчання; вплив самооцінки на мотивацію навчання; ціннісні орієнтації; стиль спілкування; ставлення до школи; моніторинг стану здоров'я дітей. ● Засідання предметних методичних об'єднань. ● Тренінг учительської ефективності „Навички конструктивної взаємодії з підлітками”.
III етап. Організаційно-прогнозуючий
<ul style="list-style-type: none"> ● Здійснити корекцію програми роботи з обдарованими дітьми. ● Розробити плани індивідуального розвитку учнів на основі експериментальних даних, отриманих у процесі дослідження. ● Провести районний семінар директорів на тему „Робота педколективу школи над становленням позитивної Я-Концепції учасників навчального процесу”. ● Робота творчої групи по розробці рекомендацій для сільських шкіл області.
IV етап. Узагальнюючий
<ul style="list-style-type: none"> ● Провести кількісний та якісний аналіз результатів дослідження. ● Створити комп'ютерний банк даних про індивідуальний розвиток учнів. ● Організувати науково-практичну конференцію для шкіл району. ● Здійснити опис досвіду, накопиченого в процесі експериментальної роботи, підготувати серію публікацій. ● Підготувати буклети з досвіду роботи школи над науковою проблемою „Становлення позитивної Я-Концепції учасників педагогічного процесу в умовах сільської школи”.

Методичну роботу в школі проводимо в індивідуальній та колективній формах. Сприяють залученню до пошукової методичної роботи нетрадиційні форми: педагогічні ігри (дидактичні, виховні, ділові, рольові); моделювання педагогічних ситуацій; аукціон методичних розробок; конкурсні виставки, круглі столи, методичні дискусії, карнавали цікавих уроків; методичні презентації тощо.

Особливе місце займають ділові ігри, у ході яких створюється „груповий ефект”, але разом із тим кожен може виступати окремим виконавцем запропонованої ролі. Система ігрових завдань базується на взаємодії, співпраці і співтворчості учасників і спрямована на створення умов для розвитку їх професійних здібностей, ініціативи та творчості.

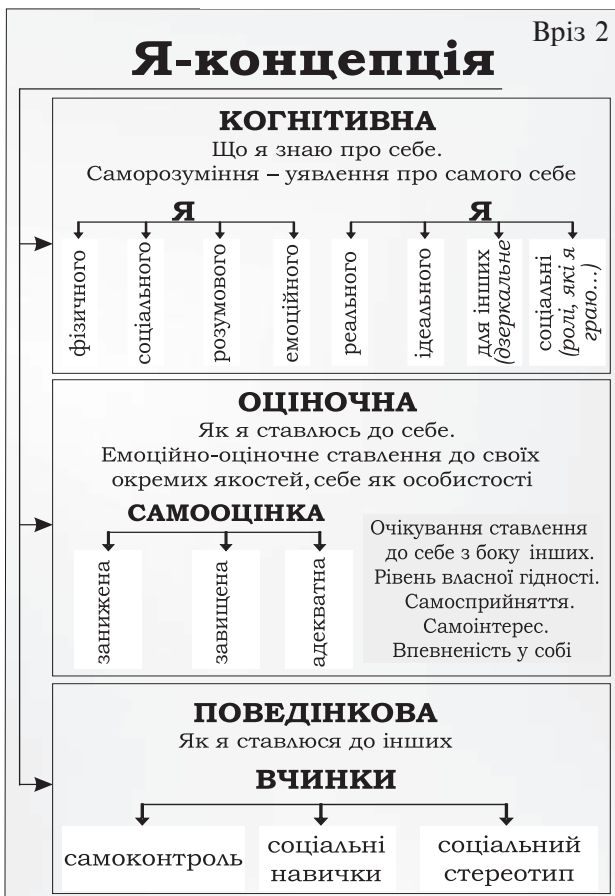
Маючи певний досвід роботи, педагогічний колектив школи визнав за необхідне творчо обдумати і створити оптимальний шкільний проект для конкретних умов своєї школи, тобто з урахуванням особливостей мікросоціуму, контингенту учнів, професійного потенціалу вчителя, стану навчально-матеріальної бази. Пошуки шляхів оновлення змісту і форм організації навчально-виховного процесу, адаптації його до нових орієнтирів привели нас до усвідомлення необхідності створення науково-експериментального закладу з проблеми „**Становлення позитивної Я-Концепції учасників педагогічного процесу в умовах сільської школи**”.

В основу експерименту покладені особистісно-зорієнтована компетентнісна парадигма сучасної освіти та створення можливостей для розвитку і самореалізації сільського учня. Метою дослідження є визначення основних умов становлення позитивної Я-Концепції учнів сільської школи та створення системи психолого-педагогічного супроводу, яка максимально сприятиме самопізнанню, саморозвитку та самореалізації особистості (див. вріз 1).

Головними завданнями експерименту є:

- обґрунтувати концепцію висунутої проблеми, перевірити її життєздатність;
- визначити зміст діяльності школи у процесі роботи над становленням Я-Концепції;
- визначити, експериментально змодельовати і створити умови розвитку не тільки пізнавальної сфери дитини, а й особистості;
- запровадити цілісну систему підвищення психологічної культури учасників педагогічного процесу, включаючи уроки та факультативи з психології, семінари-тренінги для вчителів та різноманітні форми роботи з батьками.

У процесі експериментальної роботи має бути розроблена та запроваджена модель особистісно орієнтованої школи, створені сприятливі умови для становлення та розвитку позитивної Я-Концепції особистості всіх учасників педагогічного процесу: учнів, вчителів, батьків.

При цьому вся система роботи школи буде сприяти особистісному зростанню, корекції емоційного стану, зміцненню фізичного та психічного здоров'я учнів. Системні знання з психології дадуть можливість забезпечити розвиток когнітивної складової Я-Концепції, що, в свою чергу, приведе до позитивних зрушень в навчанні та поведінці учнів.

Робота над зазначеною темою допоможе нам оволодіти спеціальними методиками з формування позитивних лідерських якостей у молоді, спрямованих на усвідомлення важливості власного вибору для досягнення успіху в житті.

Отже, Я-Концепція – це динамічна система уявлень людини про саму себе, в яку входять як власне усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних й інших якостей, так і самооцінка (див. вріз 2).

Тому в умовах особистісно орієнтованого навчання вчитель працює із суб'єктивним досвідом кожного учня, розкриває його, окультурює, переводить в поле наукових понять, тобто використовує емпіричний метод пізнання. Змінюються вимоги до вчителя як до професіонала, який стає діагностом і прогностом, несе відповідальність за правильне спрямування індивідуального розвитку учня. Така педагогіка не може існувати без ґрунтовної психологічної бази.

Для успішної реалізації мети і змісту експериментальної роботи першочерговим є діагностування учасників навчально-виховного процесу. Інформацію про вчителя містить *індивідуальна картка*. Анкети, які щорічно пропонуються педагогам, допомагають адміністрації школи в атмосфері довіри провести індивідуальну бесіду з учителем, виявити труднощі в роботі, побачити перспективу, спрогнозувати конфлікт або навпаки – творчий злет. На основі діагностичного анкетування моделюється структура, зміст і форми методичної роботи.

Тому під час науково-теоретичних семінарів, підготовки, проведення і обговорення уроків учителі школи мали нагоду ґрунтовно вивчити теоретичні поняття Я-Концепції, спробувати реалізувати поетапно теорію на практиці, тісно працюючи з науковцями. В рамках Проекту модернізації сільської школи наш навчальний заклад плідно співпрацює з науково-дослідним відділом креативної освіти і інновацій інституту післядипломної педагогічної освіти, лабораторією сільської школи. Неодноразово в школі проводилися науково-теоретичні семінари з участю завкафедрою психології та методики дошкільної та початкової освіти ДОППО, наукового керівника експерименту Крамаренко Світлани Григорівни.

Психологічний супровід навчального процесу ми розпочали з визначення готовності учня до навчання у школі, прогнозування можливих труднощів, розробки стратегії адаптації. Протягом навчання в школі I ступеня ведеться *моніторинг особистісного розвитку учнів*, дані якого фіксуються в картках учителя та психолога. На основі цих даних здійснюється особистісно орієнтований підхід в організації навчально-виховного процесу, формуються групи для корекційно-розвивальної роботи. При переході учнів з I на II, з II на III ступені навчання проводиться *системна діагностика*, наслідки якої аналізуються на мікропедрадах, де виробляються педагогічні стратегії розвитку класу в цілому і окремих категорій учнів.

Протягом 12 років вивчатимуться основні показники розвитку школярів. Це дозволить відстежити процес особистісного зростання учнів сільської школи в умовах модернізації освіти. На кожну дитину заводиться папка, де акумулюються матеріали діагностики та продукти творчої діяльності. Результати дослідження та їх інтерпретація фіксується в *психодіагностичній картці учня*. Основними

показниками для системного вивчення особистості є:

- рівень інтелектуального розвитку;
- самооцінка учнів;
- емоційний стан;
- оцінка особистості у референтній групі;
- кореляція самооцінки учнів та оцінки їх дорослими;
- основні види мотивації навчання;
- рівень тривожності;
- мікроклімат в групах;
- ціннісні орієнтації;
- ставлення до школи;
- стан здоров'я дітей.

Маломихайлівська ЗСШ є центром методичної роботи в регіоні. Своїм досвідом роботи вчителі охоче діляться з колегами району, області. Педагогічний колектив бере активну участь у семінарах-практикумах, виставках, конкурсах. Результатом такої діяльності є узагальнення досвіду вчителів школи, занесених до обласної картотеки „Освітня спадщина Придніпров'я”.

Творчість вчителя – це процес повсякденний. Життя висунуло практично соціальний запит на виховання творчої особистості, яка зможе творчо мислити, творчо підходити до справи, творчо приймати рішення і потім творчо їх виконувати. Спроба „засвітити зірку” – це мета справжнього творчого вчителя. Тому в нашій школі поступово, крок за кроком ведеться робота з обдарованими та здібними учнями, яка передбачає:

- здійснення безпосереднього спостереження за індивідуальним розвитком дитини, створення оптимальних умов для формування кожної особистості, що сприяють вільному та повному розкриттю всіх здібностей учнів;
- вивчення нахилів, інтересів, сфер талантів учнів з метою пошуків для них таких видів діяльності, де їх чекає успіх;
- психолого-педагогічну установку на вибір діяльності;
- поповнення банку даних на об-

дарованих учнів та вчителів, які з ними працюють.

Для реалізації мети і змісту діяльності створюємо в школі відповідні умови для творчого самовдосконалення особистості, організовуючи навчально-пізнавальну, науково-дослідну, спортивну діяльність вихованців. Педагоги у своїй практичній діяльності виходять за рамки вирішення вузьких педагогічних проблем, вони прагнуть до творчого співробітництва, співдіяльності з вихованцями різних вікових груп, пам'ятаючи, що єдина школа, у якій можна навчатися, – це життя.

З метою розвитку творчого потенціалу школярів розроблено положення, етапи та критерії оцінювання конкурсу „Учень року”. Переможці нагороджені грошовими преміями в номінаціях „Мистецька зірка”, „Журналіст-організатор”, „Майстер пензля”, „Дослідник – природолюб”, „Лідер”. За ініціативою учнів школи організовано щомісячний випуск газети „Ровесник”.

Як дзвоник з уроку не припиняє процесу пізнання, так і ніколи не закінчується робота вчителя з розвитку пізнавальних здібностей. Позитивною формою з розвитку пізнавальних інтересів є науково-дослідницька робота, головна мета якої – залучати учнів до пошуку, знайомити з основами наукових досліджень, розвивати вміння висувати гіпотези, знаходити аргументи. Тримаючи руку на пульсі, педагоги школи постійно вдосконалюють форму проведення уроку, використовуючи комп'ютери. Це виконання індивідуальних тематичних завдань дослідницького характеру, проведення нестандартних уроків.

З року в рік удосконалюється індивідуальна творча лабораторія кожного вчителя, збагачуючись новими ідеями і знахідками, зростає творчий потенціал педагогічного колективу. Колектив Маломихайлівської ЗСШ не зупиняється на досягнутому, прагне до подальшого удосконалення навчально-виховного процесу та сповнений нових ідей і творчих задумів.

Інноваційна
школа

ШКІЛЬНІ УМОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Межівська середня загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів №2 – експериментальний навчальний заклад, що забезпечує здобуття освіти на рівні державного освітнього стандарту з профільними класами художньо-естетичного циклу. Другий рік школа працює над проблемою *“Педагогіка життєтворчості як стратегічна основа розвитку сучасної освіти”*.

**Любов
СКЛЕЗЬ**

Директор
Межівської середньої загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів №2 Дніпропетровської області

На виконання Концепції профільного навчання з 2003 року в школі відкриті класи художньо-естетичного профілю. Допрофільна підготовка реалізується за рахунок варіативної частини навчального плану, в який введені такі предмети: Хоровий спів (хор-клас) (5-9 класи), Ритміка (5-9 класи), Художня праця (5-9 клас), Основи естетики (10-11 класи), Художня культура (театр, мистецтво, музична культура, образотворче мистецтво) (10-11 класи); а також спекурси: Історія Дніпропетровщини, Європейський вибір (11 клас), Математика (10-11 клас), Інформатика (9-11 клас).

Режим роботи школи – 40-хвилинні (2–11 класи) та 35-хвилинні (1 клас) уроки, які дають можливість використовувати вивільнений час для проведення додаткових групових, індивідуальних занять і консультацій в позаурочний час. Учні мають можливість поглибити знання з предмету, усунути прогалини в знаннях, попрацювати з додатковою літературою. Удосконалюється робота по впровадженню в життя ефективних методів виявлення знань. Цьому допомагають спарені уроки, на яких учителі мають змогу виявити фактичний рівень знань, умінь і навичок учнів

Розвитку творчих здібностей учнів сприяє гурткова робота. Нею охоплено більше 80% учнів: в студії образотворчого мистецтва “Світанок”, в гуртках хорового і вокального співу “Червона калина”, танцювальному “Натхнення”, шаховому “Біла тура”, туристичному “Краєзнавець”, трудовому “Очумілі ручки”, “Вишиваночка”, “Домоводство” та спортивних секціях.

Студію образотворчого мистецтва “Світанок” очолює **Світлана Володимирівна Малинська** (про суть її роботи йдеться у статті). Її учні – учасники й призери районних, обласних, Всеукраїнських, Міжнародних конкурсів: *„Вифлеємська зірка”*, *„Наш Пушкін”*, *„Світ очима дитини”*, *„Не в минуле, а в майбутнє до тебе я, Тарасе, йду...”*, *„Собори наших душ”*, *„Україно – зоре моя”*, *„Дзвони Чорнобиля”*, *„Розкажи мені про свою країну”*, *„Все зелене, все голубе” м. Торунь Польща*, *„Маленький Бітольський Монмартр”* тощо.

Роботи учнів Світлани Володимирівни експонуються в художньому музеї м. Дніпропетровська, в м. Києві, Македонії, на Кіпрі, в Польщі, Німеччині, Канаді, Греції та в інших містах України та світу.

За короткий час роботи вона виховала чотирьох лауреатів обласної премії *„Обдаровані діти – надія України”* (2000, 2001, 2004, 2005 роки), п'ятьох лауреатів Всеукраїнських конкурсів.

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ УЧНІВ

Відомо, що творчість допомагає становленню особистості, а художня творчість у цьому відношенні посідає особливе місце, бо здатність творити закладена від народження в кожній дитині. Адже малювати в дитинстві вміють усі, але більшість людей втрачає свій дар.

Всім здається, що проводити урок образотворчого мистецтва – дрібниця. Але це далеко не так, це цікава робота, яка потребує максимум творчості і багато до чого зобов'язує. Мені потрібно не тільки навчити малювати, а й виховати любов до ближнього, до навколишнього, сформувати зорову культуру і творчість в кожній маленькій людині.

І коли ви побачите сплячу верхівку ялинки в міському парку або купи сміття біля узбіччя дороги, то це наша помилка, невдало виконана робота вчителя образотворчого мистецтва. А коли хтось із ваших учнів вигадає новий дизайн автомобіля або велосипеда, чи якийсь прилад, що підвищить продуктивність праці, як, наприклад, колись і хтось, миючи руками підлогу, вигадав швабру, – ми повинні бути задоволені, що уроки образотворчого мистецтва – не марно згаяний час.

Сприяє творчості не тільки урок, а й емоційний стан навколишнього і навколишніх. І тому я намагаюся при можливості проводити уроки образотворчого мистецтва в „кабінеті” з яскра-

вими килимами, зеленими стінами і блакитною стелею, тобто на шкільному подвір'ї, у парку. Кращий результат ми одержимо у роботах, зроблених на лоні природи, в них грають промінці сонця, є життя, творчість.

Такі уроки мають приносити „насолоду”. І чому б в кінці уроку дітям не поласувати фруктами з натюрморту, що подвоїть емоції, враження, задоволення.

Найкращою школою живопису завжди були і залишаються *квіти*. Чому б не намалювати кульбабку чи пролісок в тому середовищі, де вони народилися, малювати і разом прищеплювати любов до природи. Отож, всі малюнки по темах, де використовуються квіти, я з учнями намагаюся робити на вулиці.

Коли дітям пропонується одна із тем *“Ми робимо зарядку”, “Я їду на велосипеді”* та інші, то перед виконанням роботи діти роблять ескізи людини в русі, замальовуючи рухливі пози своїх однокласників, 10-15 хвилин (по дві три хвилини на кожен рух). Цим досягається продуктивність праці на уроці, виховується охайність в роботі, вміння самостійно організовувати процес творчості.

При виконанні всіх творчих робіт даю дітям завдання: назвати їх, придумати віршик в 2-4 рядки, цікаву історію. Діти виконують цю роботу із задоволенням.

Світлана
МАЛИНСЬКА

Вчитель образотворчого мистецтва, керівник студії образотворчого мистецтва “Світанок” Межівської середньої загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів №2

На уроках графіки, коли діти знайомляться з лінією, ритмом, плямою, я використовую музику, яка відповідає темі. Вслухаючись у музику, учні мають уявити її зоровий (графічний), живописний образ, а розглядаючи твори образотворчого мистецтва, чути в уяві відповідну музику.

Наприклад, вивчаючи тему *“Лінія – як засіб вираження”* знайомлю дітей з усіма типами ліній. Малювати лінію в перспективі допомагає музика, в якій чітко чути „крещендо”, тобто звук, який посилюється чи стихає. Таким чином, діти відчують лінію в повітрі, вона заповнює всю атмосферу, в кожного народжується свій сюжет, і вони прекрасно зображують почуте.

Працюючи над такими темами, як *“Відкриття Палацу Мистецтв”*, *“Що ми любимо робити влітку?”*, *“Ми в школі”* та іншими, виконуємо колективну роботу. Але, якщо при виконанні ескізів дитина претендує на індивідуальну роботу і хоче сама її виконувати, то я не заперечую. Ці колективні роботи допомагають деяким дітям проявити себе. В роботі зайнятий весь клас, і кожна дитина може впевнитись у результатах своєї творчості. Кожен учень додасть до роботи свою деталь. Панно ожило. Воно дуже цікаве. Діти задоволені.

Перед зображенням пейзажу я показую в реальності повітряну перспективу, розповідаю цікаву історію, як її винайшов Леонардо да Вінчі. А через деякий час ми з дітьми тихо ввійдемо в зали музеїв, де відбудеться незабутня зустріч з картинами відомих художників. Тут формуються якості культури сприйняття – вміння вдивлятися в навколишній світ, розуміти задум художника, глибше розуміти саме життя.

У 9-му класі на закінчення теми *“Книга як синтез просторового мистецтва”* діти створюють власний ескібрис. І дітей чекає цікаве знайомство з дуже важливою роботою художників в області зорових мистецтв.

Без художника не існує театру, так як не існує фортепіано без клавіатури чи школи без учнів. І знову дітей чекають нові відкриття і розуміння того, що призначення художника – дарувати людям радість, допомагати їм ставати добрими і щасливішими.

Прикро, що більшу частину занять немає можливості провести на повітрі, тоді використовується кабінет образотворчого мистецтва, що є творчою лабораторією як для мене, так і для вихованців. У штучних стінах немає контакту з природою, до якої так притягує, яка надихає. Я намагаюся, щоб у його стінах кожен учень відчував себе хоч трішечки художником, щоб творчість була станом душі. Часто учні, захоплені справою, що прийшлася їм до душі, виявляють небачену наполегливість і силу волі в опануванні знань і вмінь. Творчість стає для них метою.

Коли емоційний стан навколишнього відповідає меті, треба створити особливу емоційно-творчу атмосферу і зацікавленість дітей. Вона досягається за допомогою живого слова вчителя, його незчисленних живих діалогів з учнями, музики, зорових образів, поетичного тексту, ігрових ситуацій.

Все це є складовими елементами емоційної драматургії уроків образотворчого мистецтва. Весь арсенал засобів працює на те, щоб зацікавити, духовно збагатити дітей. Спілкування про мистецтво, на мій погляд, – це найважливіші, безцінні хвилини уроку – емоційний вхід у тему.

Згадаємо слова А.В. Луначарського: *„Все будет бессильно, если у читателя, слушателя нет от природы или не выработалось в процессе восприятия способности к перевоплощению и готовности к сопереживанию.”* Ця думка актуальна і для глядача. Отож, я намагаюся на уроках створити умови, благодатні для співпереживання, щоб дитяча душа прокинулася, залунала. Все починається з простого – зі ставлення дитини до квітки, тварини і

всього живого, а також бачення краси в росі, сніжинці, павутинні, інею. Потім з'являються більш високі почуття – любов до людини, природи, Землі. Так мають виглядати перші кроки в світ мистецтва, світ радості, добра, краси...

Відкриємо трішки завісу цього світу, в який ми поведемо наших маленьких, допитливих дітей.

Розпочнемо з почуття краси, доброти. Ці почуття вже є в дитини, тільки їх сприйняття відрізняється деякими особливостями. Краса для неї – це те, що яскраве, те, що кидається у вічі, приваблює, а доброта асоціюється з образом мами, бабусі, улюбленого котика, песика. Посилаючись на ці уявлення дітей, я намагаюся підвищити рівень їх сприйняття, щоб вони сприймали красу і доброту в навколишній дійсності: в предметах, явищах, вчинках людей, розвиваючи в собі розуміння істинної краси, яка не завжди може бути яскравою, звучною. А може і бути тихою, спокійною, скромною і непомітною. А також повному поглянути на осінній листок, маленьку квіточку, що загубилася в траві, крильця нічного метелика, відчутти особливі чари краси природи.

Ну а поняття доброти необхідно доповнювати багатогранністю життєвих виявлень. Не тільки бачити прекрасне, не тільки милуватися ним, а і зберігати. На добро – відгукуватись, творити його за принципом: *„блаженнее давать, нежели принимать”*. На уроках діти знайомляться з мистецтвом, зі світом почуттів, ставленням до добра і зла, до прекрасного і потворного. Маленька людинка вибирає, що їй подобається, а що ні.

Впроваджую в практику досвід великих педагогів, їх методики та ідеї, таких як Б.М. Неменського (робота з дітьми за чітко визначеною схемою домінуючих проблем навчання, навчання образотворчому мистецтву, комбінуючи всі його види та жанри), В. Горяєвої (вихід, спілкування з природою), Сухомлинського і Макаренка

(вчитися у класиків), К. Моне (передача настрою в колірній гамі, використання художнього мазка), Ван Гога (яскрава колірна гама, розміщення художнього мазка по формі зображуваного об'єкта), Ренуара (чіткість художнього мазка), П. Сезана (чіткість композиційної схеми), Матіса (гобеленний вигляд роботи), Боровиковського і Левицького (використання імпріатури).

У складному процесі становлення особистості важливе місце посідає мистецтво і гуманістична освіта взагалі – це той смолоскип, який освітлює шлях технічного прогресу, надає йому зміст.

Хто придумав, що звичайній людині малювання не знадобиться в житті? Повірте, володіння основами малюнку не менш важливе, ніж знання основ математики та інших предметів. Образотворче мистецтво також вчить аналізувати, співставляти, знаходити рішення, конструювати у відповідності до бажаних результатів. Наука не може зробити серце людини добрішим, чутливим, це може зробити тільки мистецтво. В нашій школі **прагнемо використовувати можливості образотворчого мистецтва в оформленні коридорів, стендів, кабінетів**. Створено галерею, де експонуються роботи дітей вихованців студії „Світанок”, роботи інших студій України. В коридорах школи є дві персональні виставки лауреатів обласної премії „Обдаровані діти – надія України” вихованців нашої школи: Склезь Олександра в номінації „Живопис” 2000р., Конторіної Катерини в номінації „Графіка” 2001р., лауреата Всеукраїнської виставки плакатів „Україна – зоре моя” Шилько Ольги 2001р. членів СТОДУ.

Образотворче мистецтво – мало сказати корисне, – воно необхідне для всіх учнів як обов'язковий навчально-виховний засіб – це творча праця, і не тільки для себе, це радість душі, доброго серця.

Одна година на тиждень – це все одно, що декілька капелів води на мо-

лоду розсаду в засуку. Для одних дітей це є досить достатньо, однак для особливо „гарних паростків” необхідно навколо стебла зробити лунку, щоб вода назбирувалась там і юний

НОВЕ, що впроваджую в практику:

- *творчі диктанти* (поділ формату А4 від руки на 6 частин, вчитель зачитує уривки віршів, тексту, а діти протягом двох хвилин замальовують ескіз, творчу ілюстрацію до почутого);
- швидкість виконання роботи; кожную розпочату роботу доводити до кінця, давати їй право на життя, перевіряючи її відповідно сюжетно-композиційних центрів, композиційної схеми, правил та законів композиції.

Після вивчення різних технік роботи учень досягає поставленої мети на власний вибір засобів зображення.

Працюю над *авторською програмою*, яка передбачає формування творчого мислення дитини, вирішує задачі всебічного розвитку природних задатків, художньо-творчих здібностей та інтелекту учнів.

Задачі, які повинні вирішуватись у процесі занять:

- розвиток сенсорних та розумових, інтелектуальних здібностей (образне сприйняття і логічне мислення);
- формування умінь до концентрації уваги і цілеспрямованого спостереження за навколишнім світом;
- порівнювати, співвідносити, роботи висновки щодо подібних та різних предметів та явищ;
- виділяти головне й другорядне (основне й допоміжне), акцентувати головне в художніх образах оточуючого світу, творах мистецтва і власних художніх роботах;
- відчувати залежність елементів зображення, пов'язаних між собою композиційною логікою і композиційною рівновагою (узгодженість фону й зображених елементів), симетричність, асиметричність, динамічність.

В основу змісту програми покладені принципи:

- від простого до більш складного;
- від елементарної вправи – до складної композиції;
- єдність учбової та творчої діяльності.

організм міг насититись водою в необхідний для творчості момент. Для юних дарувань і лунка повинна бути більша, і ґрунт краший. Для цього і створюються гуртки, студії. Я є керівником студії образотворчого мистецтва „Світанок”.

Основою для розвитку творчого потенціалу учнів є художньо-творчий процес, де найважливішим фактором виступають особистісні якості учня, його самотність. Розвиток бачення не руйнує творчий потенціал, а лише вчить досконало бачити світ. Оскільки мистецтво безмежне, то творчий потенціал є процесом постійного пошуку з безмежною кількістю рішень, що вимагає глибокого самостійного переосмислення як учителем, так і учнями. Для цього ставлю перед собою завдання:

- подавати матеріал великими блоками;
- організувати активну самотійну учбову діяльність всіх дітей в класі для підвищення ролі самого учня в процесі навчання, коли він із об'єкта, яким керує вчитель, перетворюється на суб'єкт діяльності і досягає повної співпраці учня з вчителем;
- розвивати можливості учня з урахуванням психологічних особливостей;
- ефективно використовувати дидактичні засоби і методи;
- дивитись на урок і учбовий процес в цілому по-новому;
- ставити учня в позицію дослідника, вчити його спостерігати і аналізувати навколишні явища і події, уміти їх обумовлювати.

Важливим фактором у розвитку творчого потенціалу учня є особистість учителя, який, не втручаючись у самотність учня, обережно регулює творчий процес. *Світ врятує не краса, а той, хто її творить, береже.* Наше завдання – врятувати тих, хто буде її берегти.

РОЗРОБКА ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В УМОВАХ СІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ

У нових соціокультурних умовах сільська школа – це *центр розвитку дитини*. Модернізація середньої школи є одним із найважливіших напрямків освітянських реформ в Україні. Виникла необхідність у глибоких змінах в організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Наша школа в сучасних умовах існування перебудовує свій навчально-виховний процес на нові форми і методи роботи, що стимулюють творчий розвиток особистості, який є продовженням розвитку природних даних дитини.

Одним із головних чинників формування особистості людини, її творчого розвитку є естетичне виховання. Естетичне ставлення школяра до світу, до різних видів мистецтва формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема засобів масової інформації, особливо телебачення. Дисципліни художньо-естетичного циклу – музичне та образотворче мистецтво – посідають занадто скромне місце в загальноосвітніх навчальних закладах. Наш педагогічний колектив мріє відновити і виробити систему роботи школи як універсальний

засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів.

Шлях до науково-експериментальної роботи для педагогічного і учнівського колективів складався поступово: створювалися умови – кабінет хореографії, кабінет музики, залучення до проведення занять гуртків спеціалістами з м. Кривого Рогу, розширення мережі гурткової роботи від районного Будинку творчості, районного Відділу освіти, районної Школи мистецтв, придбання комп'ютерного кабінету, створення актових залів та інше.

Темою експериментальної роботи є „*Розробка інноваційної системи естетичного виховання особистості учня в умовах сільського регіону на ідеях педагогіки життєтворчості*”. Школа дає можливість відкрити в кожній дитині душу творця, а головне – дати їй змогу пробудитися і розквітнути. Тож девізом є слова: *Від природних задатків – до крилатих творчих злетів*.

Виконуючи основні функції розвитку і функціонування школи, наш

**Інноваційна
школа**

Галина УСИК

Директор Калинівської СЗШ Широківського району Дніпропетровської області

**Запрошуємо
до співпраці
інші
навчальні
заклади!**

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

Вріз 1

Курс за вибором „МИ – АКТОРИ” (1 півріччя)

Мета: Ознайомити учнів із театром як з одним із видів мистецтва; з технікою сценічного руху, культурою сценічної мови; вчити учнів добирати костюми, декорації; виступати на сцені.

1. Вступ. Предмет і завдання курсу „Ми – актори”.

2. Театр – один із видів мистецтва. Загальне поняття про театр (драматичний, музичний, оперний, балет, театр музичної комедії, ляльковий, дитячий).

3. Екскурсія в ляльковий театр м. Кривий Ріг, перегляд вистави. Екскурсія по театру, знайомство з іграшками і акторами.

4. Мистецтво актора:

- техніка сценічного руху, культура сценічної мови;
- вибір та аналіз літературного твору;
- практичні заняття;
- підбір і підготовка костюмів для вистави;
- підготовка декорацій для вистави;
- постановка вистави;
- екскурсія в дитячий театр.

Вріз 2

Курс за вибором „ЕСТЕТИКА”

Мета:

- проникнення у світ мистецтва через призму почуттів, емоцій школяра;
- формувати в учнів художню культуру як невід’ємну частину духовної культури;
- розвивати творчу особистість, формувати художньо-естетичний смак та ідеал;
- виховувати естетичне сприйняття мистецтва, почуття прекрасного, емоційну чутливість.

I. ЕСТЕТИКА – НАУКА ПРО ПРЕКРАСНЕ

1. Вступ. Предмет і завдання естетики.

2. Краса в житті й мистецтві.

3. „Прекрасне” і „красиве”.

4. „Трагічне” і „комічне”;

5. „Піднесене” і „низьке”.

II. З ІСТОРІЇ ЕСТЕТИКИ

1. Давньогрецька естетика.

2. Естетика в країнах Сходу.

3. Арабо-мусульманська естетика.

4. Естетика Візантії.

5. Естетика Київської Русі.

III. ЗВ’ЯЗОК ЕСТЕТИКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ

1. Естетика і філософія.

2. Естетика і етика.

3. Естетика і мистецтво.

4. Естетика і психологія.

IV. СТРУКТУРА ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

1. Естетичне чуття.

2. Естетичний смак.

педагогічний колектив працює над підвищенням результативності якості освіти, не займає позицію нейтралітету в організації культурного відпочинку, змістовного й цікавого дозвілля дітей, підлітків і юнацтва. Ми налагоджуємо систематичну взаємодію з культурно-освітніми закладами та представниками культури для прилучення учнів до художніх цінностей з максимальним урахуванням індивідуальних здібностей, інтересів і потреб учнів. Наші вихованці є частими гостями у дитячому, ляльковому театрах м. Кривого Рогу, побували у багатьох містах України, є учасниками районних конкурсів. Кожен учень школи, за бажанням, відвідує гуртки за вибором, філію музичної школи по класу скрипки і фортепіано, плавальний басейн у м. Кривий Ріг.

Система естетичного виховання має відкритий характер, широкий простір для вдосконалення, відродження кращих національних культурних традицій і впровадження найсучасніших інноваційних ідей. Для цього ми створили систему курсів за вибором, де учні працюють за своїми проектами і створюють портфоліо дослідницької роботи. Курси за вибором мають таку структуру:

I етап. Знайомство з театром

1 клас – „Герої казок в гостях у малят” (діалог);

2 клас – „Чарівні іграшки” (ляльковий театр);

3 клас – „Ми – актори” (дитячий театр);

4 клас – „Світ народної драми” (укр. фольклор);

II етап. Світ мистецтва

5 клас – „Родинна етика”;

6 клас – „Природа – джерело прекрасного”;

7 клас – „Історія рідного краю”;

8 клас – „Народознавство”;

9 клас – „Естетика”.

3 етап. Етика і психологія сімейного життя

10 клас – „Культура спілкування”;

11 клас – „Етика й естетика сімейного життя”.

Клас працює над своїм проектом, який має назву курсу за вибором. Кожен учень у класі має своє творче завдання, тобто міні-науково-до-

слідницьку роботу, яку готує протягом року. У квітні місяці проходить звіт по роботі над проектами, де звітується як класний керівник так і кожен учень особисто. У методичний кабінет здається багатющий за зібраними матеріалами портфоліо, який говорить про те, що великий об'єм роботи виконано, учні ознайомлені з великим обсягом цікавого матеріалу.

Класні керівники і класоводи, вишукуючи цікавий матеріал, складають програми курсів за вибором і по закінченню навчального року здійснюють самоаналіз і самооцінку власної діяльності, своїх можливостей у досягненні поставлених цілей, пов'язаних із задоволенням художньо-естетичних потреб та інтересів. Пропонуємо програми деяких курсів за вибором, з якими працюють наші вихованці (див. врізи 1, 2, 3).

Особливістю нашого навчального закладу є те, що робота спрямована на співтворчість педагогів та учнів з метою естетизації навколишньої дійсності та пошуку нових моделей творчого індивідуального розвитку особистості. Кожна дитина – талановита. Тож наша мета – знайти іскорку таланту й розвинути її, розкрити ширше дитяче уявлення про світ, про красу, яка нас оточує, навчити творити красиве самим.

Вріз 3

КУРС ЗА ВИБОРОМ

„Етика й естетика сімейного життя”

Мета: допомогти випускникам знайти себе, своє місце в дорослому і складному житті, допомогти оволодіти основними правилами сімейного спілкування, навчити уникати конфліктних ситуацій або знаходити вихід із них, допомогти старшокласникам протоптати свою стежину у світ гармонії майбутньої родини; за допомогою психологічних тестів допомогти учням глибше пізнати себе, свій характер.

I розділ. ЗА ЗАКОНАМИ СЕРЦЯ

1. Дружба і кохання – дві вічні цінності в житті. Тестування.
2. Кохання чи закоханість? Жартівливий тест для закоханих.
3. Історія нерозділеного кохання.
4. Калейдоскоп кохання.

II розділ. ГРАНІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУМІСНОСТІ

1. Темперамент людини. Різні типи темпераментів у сім'ї. Тест “Ваш паспорт темпераменту”.
2. Характер. Типовий вплив характерів на сімейні стосунки. Тестування.
3. Як зберегти добрі стосунки в сім'ї.
4. Як бути щасливим у шлюбі. Поради психологів.

III розділ. МИ СТЕЦТВО СПІЛКУВАННЯ В СІМ'І

1. Секрети людської привабливості.
2. Чи вміємо ми спілкуватися. Тест.
3. Вчимося уважно слухати людину. Тест.
4. Три позиції спілкування у сім'ї. Тест.
5. Ревнощі. Чи допустимі ревнощі у шлюбі?

Візьміть до уваги!

У Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка наприкінці квітня відбудеться Всеукраїнський науково-практичний семінар

“ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ КЕРІВНИКА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА”

Серед майстер-класів є спеціально розроблені для керівників шкіл:

- Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом;
- Робота науково-методичного комплексу „Кафедра педагогічної майстерності – директори освітніх закладів Полтавщини”;
- Макаренко як керівник трудового дитячого корпусу Харківського округу.

Адреса: вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
Тел.: (05322)-2-58-11 (кафедра педагогічної майстерності)

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЖИТТЄВОРОЧНОСТІ ВИХОВАНЦІВ В УМОВАХ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

**Інноваційна
школа**

Райвська загальноосвітня середня школа-інтернат Синельниківського району Дніпропетровської області працює над створенням системи інноваційного середовища, розробкою, апробацією, впровадженням модельних програм, інтерактивних технологій, спрямованих на творче самовдосконалення, самореалізацію обдарованості, розвиток соціальної компетентності і життєвості вихованців в умовах школи-інтернату на засадах християнської моралі і народної педагогіки. У грудні 2005 року школа набула статусу експериментального навчального закладу з проблеми: „Педагогіка життєвості як стратегічна основа розвитку сучасної освіти”.

– діти місцеві, 33% – діти-сироти, 18% – діти з сіл району. Це має свої позитивні та негативні сторони:

- негативні сторони полягають у складності організації, об'єднання в єдиному виховному просторі соціально багатокладної дитячої сім'ї з різними рівнями суб'єктивного досвіду, різними можливостями набуття компетентності, різними баченнями шляхів та способів життєвості вихованців;
- позитив у тому, що діти пільгової категорії можуть спілкуватися із „зовнішнім світом” через своїх друзів, однолітків із сімей. Таким чином уникаємо обмеженості для тих дітей, які постійно знаходяться в інтернаті.

Надія КИБА

Директор Райвської загальноосвітньої середньої школи-інтернату Дніпропетровської області, старший учитель, вчитель географії

Школа наша вирізняється і специфікою роботи. Вчителі мають можливість активного спілкування з дітьми 14 годин на добу і будь-якого спілкування всі 24 години. На базі нашого закладу працює „Інтер-Школа”, де діти навчаються за спеціальними програмами на платній основі. Тут вони щороку захищають свої про-

Досить різноманітний і своєрідний колектив вихованців нашої школи: 49%

екти в електронному та друкованому варіанті.

Педагогічний колектив досить своєрідний, має свої традиції, на своєму творчому шляху переживав свої злети і падіння. Ще з 1997 року наші вчителі зацікавилися науково-методичною темою інтеграції навчально-виховного процесу. Шляхи пошуків пролягли і до Інституту післядипломної освіти вчителів, і до шкіл м. Дніпропетровська за адресами передового педагогічного досвіду.

На сьогодні ми маємо цілу серію власних уроків української літератури міжвікової інтеграції, серію уроків міжвікової інтеграції з читання в молодших класах „Сімейне читання”, серію уроків міжпредметної інтеграції з фізики та хімії, серію уроків міжпредметної інтеграції з музики, літератури, образотворчого мистецтва, з психологічною підтримкою. Є в нас і серія уроків-розваг інтегративного спрямування: математика – природознавство – фізична культура, урок-дебют „Міжвікова інтеграція з розвитку зв'язного мовлення у 5-му і 10-му класах”.

Враховуючи той фактор, що більшість наших вихованців не можуть набувати позитивних життєвих компетентностей у власних сім'ях, ми поставили собі за мету відшукати способи і методи педагогічного втручання у цю, здавалося б, несприятливу реальність.

Перш за все ми маємо досить значну практику психологічного супроводу, корекції адаптованого навчання. Це копітка робота психолога, займається нею, на жаль, не фахівець за дипломом, але фанат своєї справи – заступник директора з виховної роботи Грищенко Марія Романівна.

Актуальною для нас є участь у Міжнародному проєкті „Школа проти СНІДу”, адже ми відштовхуємося від уже відомої проблеми – негативний досвід вихованців, набутий в сім'ї.

„Спорт заради здоров'я” – таким девізом залучаємо до спортивних занять з різних видів спорту всіх вихо-

ванців. Починаємо з ранкової зарядки в режимі школи, уроки фізкультури, позакласні секції, гуртки, поїздки до м. Дніпропетровськ в басейн, одноденні та багатоденні походи рідним краєм, змагання з перемогами і поразками, з виснажливими тренуваннями.

Знаходять себе у творчій роботі учасники гуртків „Чарівна голочка”, „Бабусина скринька”, „Українська вишивка”. Роботи юних майстрів неодноразово демонструвалися на виставках району, області, кращі відбиралися на Всеукраїнські виставки.

Ми приділяємо багато уваги формуванню у дітей вищих цінностей буття, передусім добра, істини і краси. Саме такі цінності притаманні національній культурі українського народу. Особливого значення ми надаємо українській рідній мові як наймогутнішому засобу загального розвитку дитини. Тому у вихованні ді-

Раївська загальноосвітня середня школа-інтернат

Разом з батьками першокласники саджають кущі калини під вікнами школи 1 вересня

тей ключову роль відіграють народні скарби мови і мислення, закарбовані у різних жанрах фольклору. Ось уже третій рік в школі успішно працює творчий драматичний колектив „До джерел”. Юні аматори прагнуть перетілитись у своїх героїв української класики.

В цьому році розпочала свою роботу фольклорна експедиція „Голоси мого краю”. Її учасники побували в багатьох бібліотеках області, обласному історичному музеї, зустрілися з багатьма старожилами нашого села, району та області. Вони підготували 4 театралізованих проекти на основі досліджень. Виступ дітей має просвітницьку ідею.

Відроджується шкільний музей. 30 років працював музей імені В.І. Леніна. Зараз серед експонатів музею з'явилися нові розділи: „Мое село – моя домівка”, „Великі люди

мого маленького села”, „Велика шана тобі, вчителю!”, „Врятувати село – врятувати Вітчизну”, „Обряди і звичаї рідного краю”. Багато з цих експонатів озвучено членами Ради музею, унаочнено учасниками фольклорної експедиції, стали дієвим завдяки театральній студії.

Уроки з елементами інтерактивних технологій міцно увійшли в практику наших вчителів, які охоче апробовують досвід колег району, області, України і Росії. Апробовуючи, створюють свої власні технології. Своєрідність фахівців творить своєрідність нашого закладу. Те, чого зранку навчав вчитель, повинен у другій половині дня закріпити вихователь, при цьому він поступово привчає дітей до самостійності в роботі, самопізнання, саморозвитку. Ось така інтеграція пошукової, творчої роботи дає змогу об'єднати учнів і вчителів по-новому і повертає увагу не тільки учнів інших шкіл району, але й суспільства.

Як директор часто заздрю тим, у кого контингент учнів здебільшого здібних до наук дітей. На жаль, навіть при нашій організації навчальної праці в урочний та позаурочний час більшості наших вихованців не під силу досягати значних висот. Погодьтеся, що, відмовившись від традиційних жовтенят, піонерів, комсомольців, ми дали змогу утворитися пустоті в дитячому житті, яке охоче сприймає життя як гру. Тому чотири роки назад в нашій школі народилися два перші загони: „Барвінчата” – молодші школярі та загін „Юнга”, організація дітей середнього шкільного віку – „Гроно”. „Всеобщей коллективизации” ми не влаштували. Уважно і обережно вели ці два загони, а в кінці року дали змогу їм прозвітуватися про свою роботу перед усіма учнями своєї вікової групи.

Вступити до дитячої організації стало мрією багатьох дітей. В цьому році загін „Юнга” урочисто перехо-

Вчимося працювати з малку

Багатоденні походи рідною Україною

див у організацію старшокласників. Саме їм було дозволено започаткувати атрибутику організації старшокласників, а свої галстуки вони урочисто передали п'ятикласникам. Ті мають право носити іншу назву загону і навіть поміняти атрибутику, але діти не захотіли, пояснили це тим, що хочуть бути такими, як юнги, от лише назву змінили на „Дельфін”. І вже зараз школа налічує 12 вікових груп і загонів дитячої організації. Кожен в ній має своє місце, свою справу, кожен має право на виявлення своєї неповторності у будь-якій справі за інтересами. І календар організацій насичений святами і буднями різноманітної спрямованості. Тому не залишається байдужих дітей, а іншим не вистачає доби для того, щоб переробити всі справи, які їм доручено.

Стало доброю традицією в кінці навчального року підводити підсумки випуском святкового номеру газети від кожної групи та організації. Яскравий і барвистий калейдоскоп газет з фотомонтажем та переліком тих справ, що запам'ятались, сподобались, прикрашає вестибуль школи. Діти довго не хочуть розлучатися з цими газетами, неодноразово перечитують їх усі, а окремі місця тривалий час цитують напам'ять.

На першому поверсі у холі можна побачити виставку дитячих малюнків, це малюнки не якоїсь особливої дитини, в різних темах проявляють себе різні діти. Декілька років назад ми відмовилися від олівців, фломастерів, залишили лише фарби і пензлі. Результат не забарився, а в останній рік ми помітили, що діти розкриваються в малюнку і розкривають вдало саму тему завдяки психологічному супроводу малювання, діти під час такого малювання знаходять мовчазного, але яскравого друга, якому можуть передати свої почуття та переживання.

Квіти по всій школі і кабінетах виросли руками дітей. Горщики купували за власні добровільні пожертвування, кашпо плели власними

руками. Тому і доглядаємо все дбайливо. Зараз поставили собі за мету озеленити вестибуль. Так що плани є, проблеми теж...

Найнепомітнішу, але чи не найважливішу роль в нашому закладі грають бійці невидимого фронту – це наші вихователі. Адже на їхні плечі лягає і зовнішній вигляд учня, і його зачіска, і його настрій, і його здоров'я, і його п'ятірка, і його двійка, його пропуски і його таланти. Ми звикли до того, що обдаровані учні є у предметників, здібних дітей відбирають гуртківці, але саме вихователь повинен вчасно помітити, підказати, направити, проконтролювати, зацікавити і, водночас, вмити, випрасувати, застелити, прибрати...

Надзавдання нашого закладу – допомагати кожній дитині знайти правильний шлях у сучасному соціумі. Понад сорок років школа дає щедрий врожай талановитих учнів у різних галузях науки. Це **34** медалісти, з них – **21** – срібний, **13** – золоті. **26** випускників працюють педагогами в ін-

А ми вже Барвінчата...
Костюми та реманент для виступу шиємо
та готуємо самі

тернаті та школах району. Є серед наших учнів інженери і лікарі, депутати і заслужені діячі – справжні майстри своєї справи.

З року в рік передають випускники священну традицію – зустріч зі школою в день останнього дзвінка. В такі дні наші юні вихованці з їх вразливими душами мають можливість через спілкування з уже дорослими випускниками впевнитися в тому, що життя – це не тільки мрії, а кожна людина – це господар своєї

долі, і до дорослого життя треба готуватися в стінах рідної школи. Тому й не випадково, що кожного року злітаються до своєї альма-матер вдячні її вихованці, дякують за знання, за науку життя, дарують пам'ятні, цінні подарунки, допомагають відбудувувати школу. Радо зустрічаються з юнню, з малюками, але найбільше бажання – то зустрітися з педагогами-наставниками, які свого часу замінили батька й матір, дали знання, мудрі поради, а іноді були терплячими до дитячих пустощів.

І дійсно, справжня скарбниця педагогічної майстерності – то є наші педагоги-ветерани. Рідують їхні ряди серед колег в навчальному році, на жаль, покидають вони нас, живих... Але школа сильна тим гартом, тим духом, тією спрагою до всього нового, прагненням до життя з перемогами і невдачами. Вже два нових покоління педагогів виховали вони, щедро ділячись своїми знаннями, вміннями, своїм талантом пробуджувати дитячі серця. Тому й не вмирає традиція запрошувати ветеранів-пенсіонерів на всі свята, на всі важливі для школи заходи. Ось так і живе острівець людяності і добра – Раївська загальноосвітня середня школа-інтернат, де педагоги своїм прикладом розвивають соціальну компетентність та життєтворчість юних вихованців, а в цьому питанні інших наочних посібників і не потрібно.

Літній табір. Конкурс малюнку на асфальті

Священна традиція випускників – зустріч зі школою в день Останнього дзвоника

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

**Інноваційна
школа**

Учні та батьки Томаківської загальноосвітньої школи № 1 на питання, чи влаштовує їх школа, відповідають позитивно. Випускники ж говорять, що школа навчила їх творчо розв'язувати всі життєві проблеми, що в ній створено всі необхідні умови як для навчання, так і для відпочинку школярів.

Школа дає ґрунтовні знання, створює міцну базу для здобуття вищої освіти — кожного року близько 50% випускників школи стають студентами вищих навчальних закладів. За результатами опитування рівень соціальної адаптації випускників також високий.

15 років керує школою директор **Тамара Павлівна Філь**, яка працює в цьому навчальному закладі 28 років, добре знає селище і людей, адже народилась і виросла як людина і як педагог саме тут.

Томаківська загальноосвітня середня школа № 1 має статус експериментального навчального закладу області. Тема науково-дослідної роботи „Розробка системи виховання культури здоров'я в умовах сільської школи через формування еколого-валеологічного світогляду” (науковий керівник Морозова Віра Валентинівна, завідувача кафедри культури здоров'я, проректор з науково-методичної роботи ДООППО).

Підвищення рівня фізичного, психічного і духовного здоров'я, зниження захворюваності дітей шкільного віку засобами поглибленої біологічної і валеологічної освіти, вивчення довкілля, виховання культури здоров'я через туризм і спілкування з природою є основною метою експерименту.

Реалізуючи цю мету, педагогічний колектив впроваджує в практику своєї роботи різні інновації. Заслужують уваги організаторські нововведення щодо створення Моделі школи здоров'я та розширення клубно-студійної системи позанавчальної роботи.

Змістовними нововведеннями експерименту стали ігрові психотренінги, ведення факультативного курсу „Здоров'я”, кількісна оцінка здоров'я дитини, розробка на цій основі систем *скрінінгу* і *моніторингу* за станом здоров'я учнів, інтегрований курс „Основи здоров'я”, курс за вибором „Валеологія”, курс за вибором „Етика і психологія сімейного життя”, а також тренінгові, корекційні та розвивальні технології, комп'ютерна підтримка викладання навчальних предметів.

Юлія ПРИСТАШ

Начальник відділу освіти Томаківської райдержадміністрації Дніпропетровської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

У школі створено всі умови для підтримки здоров'я та фізичного розвитку учнів, про що свідчить II місце в обласному огляді-конкурсі на кращий стан фізичного виховання серед загальноосвітніх навчальних закладів міст області у 2004 р.

На цей час педагогічний колектив продовжує експериментальну роботу на другому організаційно-прогностичному етапі. У рамках II етапу експерименту та згідно з Програмою дослідно-експериментальної роботи школа з 2004 року визначила для себе такі напрямки:

- організація тренінгових курсів через впровадження програм „Рівний-рівному”, „Діалог” та проекту „Школа і партнери проти СНІДу”;
- дослідницька робота в біологічних структурах довкілля Томаківського району, в ході якої досліджено 4 балки: Весела Долина в с. Семенівка, Вовча Балка в с. Мирове, Козацька в смт. Томаківка, Хортицька Балка в м. Запоріжжя;
- розробка і апробація авторської програми факультативу „Здоров'я в системі роботи класних керівників”;
- розвиток та вдосконалення туристично-краєзнавчої роботи в школі.

В рамках експерименту здійснено інтеграцію валеології та екології, валеологізацію викладання базових навчальних дисциплін, зібрано добірку розробок уроків з валеології та виховних заходів, спрямованих на формування здорового способу життя, створено систему учнівського самоврядування, запроваджено нові форми позаурочної роботи з учнями з розвитку їхніх творчих здібностей (засідання поетичної світлиці „Диво калинове”), випускається шкільна газета „Покоління”.

Експеримент у школі забезпечує впровадження в практику роботи сучасних форм і методів навчання, а результатів їх – у масову педагогічну практику. Томаківська загальноосвітня середня школа № 1 поширює власний інноваційний досвід:

- на обласному і районному рівнях – через участь у конкурсах екологічних агітбригад та акціях „Школа – мій рідний дім”, „Посади сад”, „Первоцвіти Дніпропетровщини”, „Птах року”,

„Віола”, „Балки Придніпров'я очима дітей”, проведення у травні 2004 року обласного семінару „Туристичні маршрути здоров'я: сучасні проблеми та перспективи розвитку в позашкільній виховній роботі”;

- на Всеукраїнському рівні – через участь у 2002-2003 н.р. у Всеукраїнському конкурсі-захисті сучасної моделі навчального закладу „Школа сприяння здоров'ю”, Всеукраїнському зльоті волонтерського руху за програмою „Рівний-рівному” в м. Яремча; семінарі-наradі директорів шкіл-учасників міжнародного проекту ЄМШСЗ у 2005 р. в м. Одеса;
- на міжнародному рівні – через участь у 1993 та 2003 роках у II і IV Міжнародних виставках „Сучасна освіта в Україні”.

Сприяють отриманню якісної освіти майже стовідсоткова забезпеченість підручниками, профільне навчання в старшій ланці за суспільно-гуманітарним та природничо-математичним профілями, поглиблене вивчення англійської мови в 9 класі, зв'язки з Томаківським центром творчості молоді, де учні природничо-математичного профілю навчаються на курсах операторів ОПК, та Дніпропетровським аграрним університетом, викладачі якого за угодою між школою і вузом вже третій рік проводять заняття, по закінченні яких – тестування, за результатами якого учні зараховуються до вузу. Школа працює над створенням єдиного освітнього простору через співробітництво з ПП „Сервісно-освітнім центром Інтершкола”.

Завдяки впровадженню нових підходів до навчання та виховання підростаючого покоління за останні п'ять років зросла якість знань учнів з усіх предметів із 38% до 49%. Результатом творчої співпраці керівництва школи, педагогічного, учнівського колективів та батьківської громадськості стало визнання Томаківської загальноосвітньої школи № 1 лауреатом Всеукраїнського конкурсу „100 кращих шкіл України” в номінації „Школа здоров'я” та участь в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу-захисті сучасної моделі навчального закладу.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ: КОМПЕТЕНТІСТНИЙ ПІДХІД

**Інноваційна
ШКОЛА**

Дніпровська середня загальноосвітня багато-профільна школа – сучасна освітня установа, що розвивається, постійно оновлюється. Найголовнішою її ознакою є рух уперед, орієнтація на розвиток, творчий пошук оптимальних шляхів навчання і виховання учня. Результатом такого пошуку стало створення школи нового типу, де на якісно новій основі реалізуються педагогічні стратегії розвитку інноваційної особистості, впроваджуються сучасні технології.

У 2000-2001 навчальному році було прийнято рішення про участь у програмі експериментально-дослідної роботи з теми *“Психолого-педагогічне проектування особистісного розвитку учнів”*, що була запропонована Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи Академії педагогічних наук України¹.

Наукова новизна цього дослідження полягає у створенні нової моделі системи виховної роботи, метою, суб'єктом і результатом якої є особистість дитини, її соціальна активність.

Впровадження програми у навчально-виховний про-

цес стало можливим завдяки діяльності шкільної психологічної служби, роботу якої було реорганізовано з урахуванням умов експерименту. Адже технологія психолого-педагогічного проектування соціального розвитку особистості учня відрізняється від традиційної практики виховної роботи тим, що базується на діагностичній основі. В рамках цієї інноваційної технології відбувається комплексна діагностика всіх учасників НВП – учнів, батьків, вчителів. Також психологічною службою було вивчено і проаналізовано рівень професійної і психологічної готовності педколективу до вдосконалення як навчально-виховної роботи, так і професійного росту кожного вчителя як майбутнього педагога – психолога – дослідника.

Комплексний аналіз учнівських колективів показує, що конструктивні зміни відбулися саме в тих колективах, які перші працювали з експериментом. Головною умовою успіху став фактор психологічної і професійної готовності та бажання класних керівників працювати в

Андрій ЛЯШЕНКО

Директор Дніпровської середньої загальноосвітньої багато-профільної школи Верхньодніпровського району Дніпропетровської області

**Освітнянська
стратегія
– новий
розвиток
дитини**

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

¹Автор і науковий керівник проекту – доцент кафедри психології ЦППО АПН України Киричук В.О.

умовах максимальної самовіддачі та самовдосконалення.

Основним психолого-педагогічним інструментарієм для проведення дослідження особистісного розвитку учня є спеціально створені методики та комп'ютерні програми "Універсал" та "Персонал", які дають змогу класному керівникові дуже швидко пізнати дитину, побачити її проблеми, а також визначити потенційні можливості вчителів, батьків та інших учасників навчально-виховного процесу.

Робота з комп'ютерною програмою відрізняється від традиційної системи роботи тим, що скорочується час для прийняття рішення педагогом щодо вибору форм і методів психолого-педагогічного впливу, — це по-перше.

По-друге, комп'ютер обробляє і зберігає кілька років велику кількість інформації про дітей; можна простежити, які проблеми виникали, як вони розв'язувалися, яким був прогноз розвитку особистості протягом усіх років навчання.

Що означає спроектувати виховний процес? Передусім — спроектувати діяльність класних керівників і учнів у їхній взаємодії. Складовими системи проектування є психолого-педагогічна діагностика, визначення тактичних виховних задач, які конкретизують завдання національного виховання, організація колективу учнів і залучення їх до різних видів діяльності, корекція відхилень у психічному, соціальному, духовному розвитку, спілкуванні та поведінці; моніторинг рівнів соціальної активності вихованців, аналіз і прогнозування виховних ситуацій педагогічної взаємодії. Результатом такого проектування є особистісно орієнтований зміст виховної роботи, який забезпечує швидкий розвиток конкретної особистості: учень залучається до видів діяльності, що сприяють розвитку тих якостей, які потрібно розвивати, і нівелюють особистісні вади, яких потрібно позбутися.

Таким чином, глибоке знання проблем і потенційних можливостей дає змогу класному керівникові вірно сформулювати виховні тактичні задачі (індивідуальні, групові, класні), які конкретизують завдання, мету національного виховання. Якщо проблеми є у більшості учнівських колективів, то вони є загальношкільними і враховуються при визначенні загальношкільних завдань корекційно-виховної роботи. У червні класні керівники складають "Творчий проект діяльності з учнівським колективом" (новий за формою, змістом план виховної роботи класного керівника).

Новим стало планування загальношкільних заходів на основі корекційно-виховних модулів (тематичних, цільових, комплексних). *Корекційно-виховний модуль* — це комплекс заходів на виконання конкретних завдань, визначених на основі психолого-педагогічної діагностики.

На виконання програм класні керівники проводять корекційно-виховні заняття, ефективність яких визначається на основі *діагностичної картки*. На заняттях вчителі використовують психологічні вправи, тренінги, проводять корекцію вад особистісного розвитку, а значить, успішно вирішують виховні тактичні задачі, визначені на основі діагностики.

Модульна система організації виховного процесу передбачає включення в діяльність усіх учасників НВП (учнів, учителів, батьків) за всіма формами роботи. Нова версія комп'ютерної програми "Універсал 3.14" виховні модулі доповнює навчальними і проектує діяльність школи в цілому. Учнівське самоврядування, батьківська громадськість, творчі групи вчителів планують свою діяльність на основі творчих програм, тематичних модулів.

Технологія проектування, за якою ми працюємо, забезпечує моніторинговий супровід виховного процесу і дає змогу відслідковувати динаміку особистісного розвитку, рівень згур-

тованості учнівського колективу, їх ціннісних пріоритетів. Позитивна динаміка особистісного розвитку учнів, зменшення індивідуальних, групових проблем вказує на високу результативність діяльності класного керівника та ефективність організації виховного процесу в цілому. Педагоги школи здатні прогнозувати й передбачати різноманітні соціальні ситуації, цілеспрямовано диференціювати й індивідуалізувати виховний процес, визначати ефективність розв'язання проблем і завдань шляхом рефлексії.

Класні керівники школи активно включились в експериментальну діяльність і говорять, що на основі психолого-педагогічного моніторингу видно об'єктивні зміни, які відбуваються у класному колективі й кожному учневі. Саме діагностика і комплексний аналіз розвитку дитини допомагає побачити глибинні течії, приховані мотиви дитячих вчинків тощо. По-друге, корекційно-виховні заняття мають надзвичайно високу емоційну піднесеність і потенціал. На них діти отримують досвід справжнього відкритого спілкування, вчать розуміти себе, поважати інших. Не на абстрактних словах, а при виконанні конкретних ситуативних вправ відбувається пізнання та корекція вад дитини.

Кожне корекційно-виховне заняття будується за певною структурою (див. вріз).

Підбір тематики занять здійснюється в залежності від проблем конкретного класного колективу, адже вся система роботи класного керівника школи базується на результатах психолого-педагогічної діагностики, які дають можливість, визначивши проблеми класного колективу і його потенційні можливості, вади особистісного розвитку, місце кожного учня у колективі, ставити тактичні задачі корекційно-виховної роботи.

Вправи і завдання корекційно-виховного заняття включають застосування інтерактивних технік: робота в парах, у групах, мозковий штурм,

найрізноманітніші рольові ігри, психологічні тренінги, криголами, релаксаційні вправи, асоціативні малюнки.

Корекційно-виховні заняття як інтерактивна форма роботи реалізує принцип природовідповідності, педагогіки життєтворчості та забезпечує особистісно орієнтований розвиток дитини. Для класного керівника ця форма роботи є складнішою, ніж традиційна, тому що потребує надзвичайно ретельної підготовки. Але кожний з нас знає, що саме від ефективності роботи класного керівника залежить результативність корекційно-виховного процесу, і результат цієї діяльності обов'язково покаже психолого-педагогічна діагностика та моніторинг.

Саме такі підходи допомагають нам разом з дітьми вирішувати проблеми у активній творчій взаємодії. Ми впевнені, що за такою технологією – майбутнє нашої освіти, оскільки запровадження її значно підвищує ефективність, результативність навчально-виховного процесу та забезпечує новий розвиток дитини і нове педагогічне мислення вчителя.

СТРУКТУРА КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОГО ЗАНЯТТЯ

Заняття складається з шести блоків. Початок заняття – *духовно-естетичний* блок, завдання якого згуртувати групу, підняти настрій і налаштувати на плідну взаємодію.

Наступний блок – *установчо-мотиваційний* – повідомлення теми, осмислення мети заняття, мотивація діяльності. Цей блок змінює наступна важлива складова заняття – *змістовно-пошуковий* блок, під час якого створюється проблема, пов'язана з темою заняття, діти працюють над вирішенням завдань пошукового типу, поглиблюють свої психологічні знання. Важливим моментом заняття є *оцінно-смісловий* блок – блок ускладнення проблеми і переоцінки понять. Підсумки заняття підводяться у *системно-узагальнюючому* блоці, де відбувається обговорення всього побаченого і почутого. Завершальним блоком є *духовно-катарсичний* блок, який служить для закріплення настрою і подальшого згуртування групи.

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС

**Інноваційна
школа**

**ТЕОРІЯ
І ПРАКТИКА
ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

**Наталія
НІКОЛАЄВА**

Завідувач кафедри загальноосвітніх дисциплін
Інституту дистанційного
навчання НПУ
ім. М.П. Драгоманова

Інформатизація поступово охоплює усі галузі життєдіяльності людини. Цей процес не обминув і найконсервативнішу з галузей – освіту. Нині комп'ютер із об'єкта вивчення дедалі більше перетворюється у високоефективний багатofункціональний потужний засіб навчання.

У сучасному світі знання стають все більш доступними для тих, хто хоче оволодіти ними, тому переосмислюється самоцінність знань. Натомість зростає роль умінь добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення людини. Це зумовлює зменшення питомої ваги готової інформації, зміну співвідношення між структурними елементами змісту на користь засвоєння учнями способів пізнання, набуття особистого досвіду творчої діяльності, посилення світоглядного компоненту змісту.

Між методами і засобами навчання існує взаємозв'язок, який впливає на хід пізнавального процесу. Серед засобів навчання є традиційні, що їх застосовують досить тривалий час,

і тому вони не зумовлюють істотних змін методів. А використання такого технічного засобу, як комп'ютер, що здатний виконувати різноманітні функції, впливає на методи навчання, значно змінюючи їх.

Широке впровадження в навчальний процес нових інформаційних технологій включає розробку й практичне використання відповідного науково-методичного забезпечення, ефективного застосування інструментальних засобів та систем комп'ютерного навчання і контролю знань, системну інтеграцію цих технологій у наявні навчальні процеси та організаційні структури. Загалом же все це можна розглядати як складові комплексного переходу від дисциплінарної до системної моделі змісту освіти. На фундаменті цих систем стає можливим створення відеоенциклопедій, навчальних програм, тренажерів тощо. Комп'ютер, обладнаний апаратурою мультимедіа, перетворюється на універсальний навчальний чи інформаційний інструмент з будь-якої галузі знань або людської діяльності – достатньо лише вставити в нього диск з відповідним навчальним курсом.

У навчанні центральне місце посідають процеси пе-

редачі, перетворення та накопичення інформації. Саме тому з розвитком інформатики, яка займається вивченням процесів і систем одержання, використання і перетворення інформації, виникла необхідність системного дослідження, створення та впровадження у навчальний процес інформаційних технологій навчання. Аналіз цієї проблеми знаходимо у працях І. Захарової, О. Лактіонова, С. Новікова, М. Стельмаховича, К. Шоломія та ін., але, на жаль, питання застосування інформаційних технологій у навчанні й досі не має системного вирішення. Як наслідок – насиченість ринку програмних продуктів дидактично недосконалыми, неукраїномовними навчальними мультимедійними засобами. З-посеред компакт-дисків для CD-ROM, створених за останні роки та поданих як мультимедійні навчальні програми, переважне місце займають електронні посібники з російської та іноземних мов.

У пропонованій статті проблеми сучасної методики розглянуто з позиції використання засобів і методів інформаційних технологій під час вивчення української мови, з'ясовано, що для навчання у сучасному інформаційно-освітньому середовищі необхідна нова електронна педагогіка, об'єктом якої є педагогічна система; висвітлено методику програмованого навчання та визначено переваги застосування комп'ютерної техніки при індивідуальному підході до навчального процесу, що доводять ефективність впровадження таких програм у процес опанування користувачами лінгвістичних дисциплін. Один із шляхів впровадження засобів інформатики полягає у розробці спеціальних комп'ютерних програм навчання мови. Проте на сьогодні більшість запропонованих програм, як правило, зводиться або до ігрових, або до програм-тестових завдань.

Сучасне навчання не можна уявити без використання комп'ютерної техніки. Це особливо важливо при вивченні мови, бо потрібно не тільки знати різні правила, але й вміти гра-

мотно писати, читати і розуміти різні тексти. Отже, навчання має будуватися не від набуття знань до вирішення проблеми, а навпаки, від проблеми до знань, необхідних для її вирішення. Для цього у навчальних програмах пропонується користувачам безліч шляхів і форм опанування навчального матеріалу.

Проблема підвищення грамотності учнів залишається актуальною, незважаючи на те, що їй приділяється достатньо уваги. Сучасне життя ставить особливо високі вимоги до рівня грамотності старшокласників, вимагає від них уміння користуватися писемною формою української літературної мови у різних сферах суспільного життя. **Причини низької грамотності різні:** недостатність тренувальних вправ, відсутність системи повторення правопису тощо. Отже, **однією із причин великої кількості помилок у письмових роботах учнів (студентів) є розрив між теоретичними знаннями та вміннями й навичками**, тобто вони не вміють зовнішні дії переносити у внутрішній, розумовий план. **Виробити свідоме засвоєння матеріалу допоможуть активні методи навчання**, а ними можуть бути певні дослідження, спостереження, узагальнення, які проводять самі користувачі у навчальних програмах.

У системі сучасних методів навчання дедалі ширше застосовується програмоване навчання, яке дає можливість поглибити аналіз навчального матеріалу, виділити в ньому логічно завершені і послідовно поєднані частини, максимально наблизити і поєднати процеси засвоєння знань та використання їх на практиці, одержати своєчасну і повну зворотну інформацію про хід та результати навчання, досягти високої активності і самостійності користувачів, індивідуалізувати навчання та урізноманітнити форми самоконтролю. Програмоване навчання передбачає також поступове опрацювання мовного матеріалу, а саме: визначення мінімальних, логічно завершених та розміщених у певній послідовності частин, кроків

або кадрів. У доборі змісту враховуються його доступність, науковість, наступність і перспективність, практичне значення, потенційні можливості для всебічного розвитку особистості, індивідуалізації, диференціації навчання. Як показує досвід впровадження, програмоване навчання дає значний навчально-виховний ефект. За умови методично правильного його застосування воно сприяє свідомому і міцному засвоєнню користувачем знань, формує у нього практичні вміння й навички, а також є засобом контролю знань значно ефективнішим, ніж звичайне опитування та проведення вправ.

Навчально-методичні інформаційні технології можна чітко поділити на дві групи:

- *технології навчання „один-на-один”* – на цьому рівні відбувається персоналізоване навчання учня на окремому комп’ютері без використання електронної мережі;
- *технології дистанційного навчання* – навчання у віртуальному освітньому просторі, в процесі якого учні можуть перебувати фізично на великих просторових (або навіть часових) відстанях як один від одного, так і від викладачів, і здійснюють інформаційний обмін за допомогою електронної мережі (Internet, WAN і подібні).

Спільним для цих двох класів є те, що їх застосування є гарним підґрунтям для реалізації концепції особистісно-зорієнтованої педагогіки, створює ситуацію, у якій викладач задає тільки напрямки роботи учня та межі „коридору”, яким той має рухатись, і надалі виконує лише роль порадики, координатора, а власне просування цим „коридором” – тобто основний обсяг навчальної роботи – учень виконує самостійно. Цим „коридором” є інформаційний простір, створений або на окремому комп’ютері, або на комп’ютерній мережі.

Навчальні програми мають стати “самовчителем”, помічником користувача, допомогти йому в самоорганізації, саморозвитку й самореалізації.

Звичайно, розумові можливості в учнів різні, тож запам’ятати і повністю опанувати закони і правила української мови у шкільному навчанні не кожному під силу, а тому учням потрібно і самостійно студіювати мову, вдосконалюючи і шліфуючи свої знання. Успіх тут залежить не лише від майстерності вчителя і його ерудиції, але й від зусиль самих учнів, від їхнього бажання і вміння здобувати знання. Головне, щоб учень повірив у свої сили, щоб у нього виникло бажання працювати самостійно. Філологам важливо не лише подавати готові знання, а прагнути розвивати в учнів розумові здібності, логічне мислення, створювати такі умови, за яких кожен має сам виявити бажання шукати, знаходити, а потім радіти з результатів своєї праці. А самостійно здобуті знання зберігаються у пам’яті найдовше. В цих умовах учень стає суб’єктом діяльності, тобто активним її учасником на всіх етапах: визначення мети, планування, організації, реалізації, аналізу та оцінки результатів. Відтак повнота умінь учня самостійно визначати цілі, планувати й організувати роботу, реалізувати намічені цілі, а в підсумку аналізувати й оцінювати свою діяльність є критерієм рівня самостійності і, знову ж таки, ефективності особистісно-зорієнтованого навчання.

“Особистісно-зорієнтоване навчання надає кожному учневі, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, особистісні цінності і суб’єктивний досвід, можливість реалізувати себе в пізнавальній та інших видах діяльності...” [1; с.165]. “Визначальним для такого підходу є інтегративний погляд на особистість, що передбачає розгляд її як складної системи, в якій нерозривно поєднане біологічне і соціальне, і яка, як і кожна складна система, здатна до саморозвитку й самовдосконалення. Тобто особистість стосовно себе є і об’єктом, і суб’єктом діяльності” [2; 17].

Отже, можна сформулювати такі переваги застосування комп'ютерної техніки у навчальному процесі:

- комп'ютер дозволяє контролювати індивідуальний темп навчальної діяльності: у користувача є можливість самостійно вибрати момент переходу до наступної позиції, порції навчальної інформації, задавати швидкість подання завдань, час для їх розв'язання. При цьому комп'ютер може служити певним регулятором, інформуючи користувача, що його темп роботи або занадто повільний, або необґрунтовано швидкий;
- комп'ютер дає змогу користувачеві самостійно переходити від вищого ступеня складності навчального матеріалу до нижчого і навпаки. Користувач вибирає і визначає для себе ступінь складності завдання. Є можливість пробувати свої сили на різних рівнях складності і враховувати прогалини у засвоєнні навчального матеріалу. Викладач не повинен орієнтуватися на середній рівень, оскільки його об'єктивно не існує. Навіть у так званих середніх учнів у кожного свої особливості пам'яті, мислення, уяви, сприймання, різні інтереси;
- можливість розподілу змісту електронного підручника на окремі блоки інформації, що роблять вивчення курсу гнучкішим, ефективнішим, глибшим, різноманітнішим, змістовнішим, а також значно спрощують пошук необхідних матеріалів;
- гнучкість навчання – тривалість та послідовність вивчення матеріалів користувач обирає сам, повністю адаптуючи весь процес навчання під свої можливості і потреби. Так користувач може працювати у своєму зручному режимі, не зазнаючи жодного дискомфорту, ні на кого не орієнтуючись;
- на відміну від традиційної лекційної форми, яка не надає можливості повторного вивчення змісту лекції, електронний підручник дозволяє прослухати курс лекцій

у зручний час, у разі необхідності неодноразово повертаючись до потрібних місць;

- можливість навчання за зручним для користувача графіком, тобто він має можливість отримувати знання на робочому місці, дома, в дорозі тощо;
- поява нових інформаційних технологій навчання, в тому числі і використання комп'ютерної техніки, зумовила і появу нових форм організації навчального процесу, за яких учень виступає об'єктом навчальної діяльності. Комп'ютер вирішує досить складні завдання за допомогою евристичних засобів. При цьому змінюється статус учня, він усвідомлює себе людиною, яка самостійно обирає певні рішення і відповідає за отриманий результат. А це розкриває нові горизонти у практичній реалізації принципу гуманізму та гуманітаризації в навчанні при використанні комп'ютерних технологій;
- комп'ютер може "особисто" спілкуватися з користувачем і певним чином мотивувати його діяльність (похвалою, оцінкою, зважаючи на помилкові дії та ін.). Але необхідно чітко враховувати комплекс характеристик учнів при використанні цієї можливості комп'ютера: застосування цього навчального впливу може мати як позитивні, так і негативні наслідки;
- застосування комп'ютерів у навчанні – це постійний і об'єктивний контроль. Користувач отримує оцінки, виставлені машиною, одразу ж після опрацювання завдань, при цьому він може переглянути свої відповіді і проаналізувати помилки. Такий самоконтроль знань сприяє вихованню почуття відповідальності, розвиває пам'ять, уважність.

В електронному навчанні є можливість визначати чіткі критерії, за якими оцінюються знання, отримані користувачем у процесі навчання. Це дозволяє уникнути необ'єктивності та упередженості. Програма не про-

сто видає результат та оцінює його, а й дає конкретні рекомендації для подальших дій, а це дуже важливо;

- працюючи на комп'ютері і освоюючи певний навчальний курс, користувач водночас набуває і відпрацьовує навички практичної роботи з електронно-обчислювальною технікою, що в останні роки набуває всезростаючої ролі в усіх сферах діяльності людини;
- індивідуалізована форма організації навчання для учнів є ефективнішою при оволодінні вміннями та навичками, поглибленні теоретичних знань і застосуванні їх у практичній роботі. При правильному підході до організації такого навчання формується потреба до самоосвіти;
- комп'ютер дає змогу реалізувати у навчанні довідково-інформаційні, комунікативні, конструкторські, мультимедійні функції. За допомогою такого широкого спектру можливостей при вирішенні різноманітної складності завдань підвищується інформаційна культура як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Водночас є й **негативні наслідки застосування комп'ютерів у процесі навчання:**

- незважаючи на широку сферу застосування, різноманітні функції, далекосяжні перспективи, комп'ютер – це лише засіб навчання, педагогічний інструмент, який не може замінити викладача;
- існує загроза витіснення спілкування, що може істотно вплинути на емоційний стан людини. Машина ніколи не замінить спілкування з людиною;
- не виключається небезпека обмеження писемної комунікації, роз-

витку творчого мислення (характерною рисою для комп'ютерних навчальних програм є алгоритмічна структура), обміну досвідом, надмірне спілкування з комп'ютером призводить до негативних наслідків (замкненість у спілкуванні з людьми, стомленість, порушення зору, нервові розлади тощо).

Таким чином, **прямої альтернативи загальній інформатизації освіти немає й не може бути.** Адже комп'ютер відкриває нові, практично необмежені можливості щодо творчого розвитку особистості, сприяє успішному нетрадиційному розв'язанню багатьох складних проблем.

Навчальні програми, що розроблені на основі технологій мультимедіа та гіпертексту, уже у найближчий час зможуть скласти серйозну конкуренцію іншим навчальним засобам. Завдяки своїй інтерактивності, нелінійності, динамічності, вони відповідають потребам, образу мислення молодого покоління, яке вже звикло отримувати інформацію, знання не тільки і не тільки з книг, скільки із засобів електронної інформації та комунікації: телевізора, відео, комп'ютера. Мультимедійні підручники сучасні й перспективні, тому й здатні бути потужним мотиваційним чинником, залучати до навчання. При цьому роль вчителя не буде менш значимою, як дехто вважає. Навпаки, зростуть його можливості у застосуванні різноманітних форм і способів подання навчального матеріалу, механізмів впливу на учня, а також набагато розшириться сфера впливу його особистості.

Отже, є всі підстави вважати, що навчальні комп'ютерні програми сприяють свідомому засвоєнню знань і є одним з дієвих засобів подолання неуспішності і формування позитивних якостей особистості та її розумового розвитку. **Проте слід пам'ятати, що процес навчання із застосуванням комп'ютерів необхідно перемежовувати з груповими та колективними формами навчання.**

ЛІТЕРАТУРА

1. Подмазин С. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 249 с.

2. Фасоля А. На порозі особистісно-зорієнтованого навчання // Українська мова та література. – 2004. – № 1. – С. 16 – 19.

АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

**Інноваційна
школа**

Жодне питання щодо адаптивного управління та вирішення проблем реалізації стратегічних цілей будь-якого закладу освіти не може обійтися без використання сучасної комп'ютерної техніки. Якщо на етапі збору інформації про стан справ у навчальному закладі використовуються паперові носії, то обробка, порівняння, класифікація отриманих даних, зберігання усіх матеріалів повинна відбуватися тільки з використанням технічних засобів. Не можна зупинитися на питанні, що викликало жваву дискусію серед учасників конференції (м. Севастополь, вересень 2006 р.). Це використання комп'ютерної техніки у школі взагалі. Були висунуті припущення про недоцільність використання сучасної техніки у навчально-виховному процесі.

Відповідаючи на такі зауваження, хотілося б зазначити, що комп'ютерна техніка використовується у різних напрямках організації роботи закладу освіти:

- у навчально-виховному процесі під час викладання предметів шкільного курсу;
- для вирішення багатьох організаційних питань, підготовки звітів тощо;
- в управлінні навчально-виховним процесом та реалізації стратегічних цілей навчального закладу.

В межах нашої конференції розглядався тільки третій аспект. І коли відкинути його, залишаються два інші, якісне вирішення яких у сучасних умовах існування закладів освіти неможливе.

Використання комп'ютерної техніки у навчально-виховному процесі відповідає усім сучасним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо підготовки учнів та виконання державного стандарту освіти. Адже можливості сучасних комп'ютерів необмежені, вони здатні зробити навчально-виховний процес більш насиченим, цікавим, здатним зробити його більш особистісно орієнтованим. Комп'ютери можна використовувати на різних етапах уроку та позаурочної діяльності учнів, для проведення тематичного оцінювання, працювати з учнями, що були відсутні з різних причин для надолуження навчального матеріалу, для підготовки та виготовлення навчально-методичних комплексів, підготовки учнів до предметних олімпіад тощо. Та найголовніше – це формування вмінь та навичок швидкого здобуття інформації з різних галузей знань. Тобто комп'ютерна техніка повинна стати при-

**Ольга
БЕСЛОВА**

Директор
Комунального закладу „Луганська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №22”

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

кладною до усіх предметів шкільного курсу, допомогти учням розкрити усі сторони своєї особистості.

У вирішенні питань управління навчальним закладом **використання комп'ютерної техніки та сучасних комп'ютерних технологій дає можливість** управлінням різних рангів **приймати виважено і швидко управлінські рішення**. Для того, щоб залишилось більше часу для методичної роботи у навчальному закладі, для підготовки семінарів, самоосвіти, необхідно його позичити з інших видів діяльності.

● **Заступник директора з навчально-виховної роботи два-три тижня двічі на рік витрачає для складання шкільного розкладу**. На перший погляд, ця проблема виглядає як особистісна, яка не стосується вчителів. Але від вчасно складеного розкладу та його якості залежить життя усіх учасників навчально-виховного процесу цілий семестр. Тому ця проблема повинна вирішуватися саме у цьому контексті. Два тижня на початку семестру або нового навчального року стануть у великій пригоді будь-якому заступнику директора, звільнить цей час для вирішення інших нагальних питань.

Цю проблему повністю вирішує програма автоматизованого складання шкільного розкладу „Ректор-3”. Вона адаптована до українського споживача, бо має українську версію, дуже гнучка, витримує санітарно-гігієнічні вимоги. Дуже важливо, що під час використання цієї програми розробники не залишають користувачів сам на сам з виникаючими проблемами. **Саме за нашої пропозиції до програми увійшов блок підрахунку навантаження на учнів та виконання санітарно-гігієнічних вимог**. Хотілося б додати, що, починаючи з восьмої версії цієї програми, **зараз ми працюємо із двадцять першою**. Це зайвий раз показує, що розробники програми постійно удосконалюють її, включаючи до неї додаткові блоки: навчальний план, тарифікацію, списки учнів тощо. Особливо слід відмітити, що дана програма може використовуватися у різних режимах навчання.

● **Семестрово-блочно-залікова система**, яка є найбільш наближеною до системи викладання у вищих навчальних закладах, потребує постійного коригування розкладу. Ця система дозволяє психологічно адаптувати учнів старшої школи до навчання у вузах та рекомендована до використання у школах. Для вирішення цієї проблеми у програмі „Ректор-3” є блок „семестрово-блочна”, з підключенням якого не виникне жодних проблем зі складанням розкладу та його супроводу. **Постійний зв'язок та методичний супровід цієї програми зробили її програмою номер один не тільки в Україні, а й далеко за її межами**. Протягом одного дня можна вирішити проблему з розкладом, зробити його адаптованим до усіх учасників навчально-виховного процесу, роздрукувати у будь-якому необхідному форматі. Крім того, можливий друк розкладу для будь-якого вчителя, класу або групи класів, паралелей тощо. Адже на оформлення шкільного розкладу теж потрібно декілька днів та зайве витрачання часу заступника директора або вчителя креслення. Дуже приємно, що з приводу використання програми „Ректор-3” на конференції виступали користувачі з різних куточків України.

● **Дуже складним та делікатним для педагогів є питання оцінювання діяльності вчителя та атестації педагогічних працівників**. Делікатність цього питання полягає у тому, що існуюче суб'єктивне оцінювання інколи не задовольняє вчителя, породжуючи недовіру до самого процесу атестації педагогічних працівників у навчальному закладі. Українські вчені започаткували в Україні оцінювання діяльності вчителя, директора, ЗНЗ в цілому на підставі базових кваліметричних моделей освітнього моніторингу. Використання цих моделей було запропоновано Дмитренком Г. А. (Директор школи, ліцею, гімназії. – №6. – 2006. – С. 4), а самі кваліметричні моделі діяльності були розроблені та запропоновані широкому загалу вчителів та керівників закладів освіти Єльниковою Г. В. (там само,

с.59). Використання факторно-критеріальних моделей дозволяє керівникам закладів освіти та атестаційним комісіям більш повно та всебічно оцінити діяльність вчителя, відійти від суб'єктивного оцінювання, оцінити якість викладання навчального предмету.

● Попереду освітян чекає **незалежне зовнішнє оцінювання**. Для вирішення усіх проблем, пов'язаних з цією процедурою, нам необхідно підготувати не тільки учнів, а й вчителів. Керівникам навчальних закладів необхідно попередити негативні результати у процесі тестування. Для цього впровадження базових кваліметричних моделей діяльності допоможе вчителям зрозуміти свої власні приховані резерви та потенціал, який можна використовувати у навчально-виховному процесі. Контроль за діяльністю вчителя та якістю освіти за допомогою сучасних комп'ютерних технологій допоможе оцінити та відкоригувати отримані результати, а не стикатися з негативом на „виході”. Інакше кажучи, треба удосконалювати управління навчальним закладом, зробити його більш гнучким, попереджати на підставі отриманих даних негативні явища у діяльності вчителів та якості знань учнів.

Треба відмітити ті **перешкоди, які не дозволяють у повному обсязі взяти до практики нові досягнення вчених**. Перш за все, це обмежена кількість або повна відсутність комп'ютерної техніки. По-друге, це відсутність на ній ліцензійного програмного забезпечення, яке коштує не менше за

саму техніку. Цю проблему не зможе вирішити жоден навчальний заклад України будь-якої форми власності. А використання неліцензійного забезпечення поставило його користувачів поза законом. Тому на засіданні секції „Факторно-критеріальне моделювання та комп'ютерні технології як інструментарій освітнього моніторингу на всіх структурних рівнях управління освітою” це питання постало дуже жорстко. Міністерству освіти і науки України необхідно вирішити це питання на державному рівні, щоб усі користувачі у навчальних закладах України не боялися приходу інспектора податкової служби та не вимикали світло у закладі, щоб не надавати до огляду комп'ютери.

Керівники закладів освіти повинні завжди пам'ятати **головну місію** будь-якого закладу освіти – **надання рівних умов доступу до якісної освіти**. Для цього необхідно мати не тільки гарні приміщення, а й можливість оснащення навчально-виховного процесу усім необхідним, чого вимагає наш час. **Керівник закладу освіти** зобов'язаний не тільки володіти комп'ютерною технікою, а й гарно розбиратися у тенденціях розвитку освіти в Україні. Він **повинен бути носієм новітніх технологій навчання й керування закладом та вміти переконати підлеглих у необхідності змін, які нам диктує час**. Втрачені можливості, навіть коли вони потребують додаткових коштів, ніщо у порівнянні з тим, що втрачають учні, коли не можуть отримувати якісну освіту у будь-якому куточку нашої країни.

Втрачені можливості, навіть коли вони потребують додаткових коштів, ніщо у порівнянні з тим, що втрачають учні, коли не можуть отримувати якісну освіту у будь-якому куточку нашої країни

**Інноваційна
школа**

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ

**Галина
МОНАСТИРНА**

Асистент кафедри економічної інформатики
Луганського національного педагогічного університету
імені Тараса Шевченка

Основні принципи освітньої політики в Україні, що визначені в Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, розкриті в Національній доктрині стратегії розвитку освіти [1]. У відповідності до неї основними цілями є орієнтація на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, конкурентноздатність у європейському та світовому просторах, виховання покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, здатним робити особистісний духовно-світоглядний вибір, матиме необхідні знання, навички й компетентності для навчання протягом життя.

Разом з тим сьогодні у світі відбувається активне впровадження комп’ютерної техніки в усі сфери життя людини. Від масштабів використання інформаційних технологій залежить науково-технічний та економічний потенціал суспільства взагалі. У таких умовах процес інформатизації освіти обумовлений високими вимогами, які сучасний рівень технологій у виробництві пред’являє до фахівців різних спеціальностей. Тому

комп’ютерна грамотність розглядається як необхідний атрибут освіти фахівця будь-якого профілю.

Отже, підготовка вчителів, здатних впроваджувати перехід від стратегії формування особистості із заданими властивостями до навчання як індивідуально-орієнтованого педагогічного процесу з використанням інформаційних технологій, стає найважливішою умовою відродження освіти та її інтеграції в загальнолюдське та європейське співтовариство. Це вимагає перегляду системи підготовки педагогічних кадрів, наукового переосмислення цінностей системи, формування професійної компетентності вчителя, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому закладі освіти.

Формування професійної компетентності вчителя інформатики – комплексу знань, умінь, навичок та здібностей – у традиційній системі вищої освіти здійснюється у процесі теоретичної (лекції, семінари та ін.) та практичної (лабораторні та практичні заняття, практики та ін.) підготовки. Цей процес представлено на схемі 1.

Але в сучасній педагогіці спостерігаються істотні суперечності, зокрема між вимогами до професійної компетентності учителя інформатики та реальними умовами його підготовки (скорочення часу аудиторних занять, швидке оновлення знань в цій галузі та ін.); ілюстративно-пояснювальним типом традиційної педагогічної освіти й інноваційним характером професійної діяльності; інтенсивним використанням загальнонаукових сучасних ідей і методів (математичних, кібернетичних, системних та ін.) у більшості наук і недостатнім теоретичним обґрунтуванням їх використання в педагогіці.

Тому зараз необхідно створити такі умови для формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики, щоб він мав можливість працювати та розвивати професійну компетентність самостійно, у будь-який час. Ця вимога може бути виконаною лише за умови використання інформаційних технологій. Вони мають великі можливості щодо представлення навчального матеріалу (засоби мультимедіа, гіпермедіа, комп'ютерна графіка та ін.), накопичування та аналізу досягнень тих, хто навчається (бази даних учнів, бази даних знань, зворотній зв'язок, доступ до інформації через мережу Internet та ін.) та можливість використання спеціальних програмних продуктів – автоматизованих навчаючих систем. Це зумовило стійкий інтерес до програмних систем, які орієнтовані на використання інформаційних технологій в підготовці учителів інформатики. Процес формування професійної компетентності вчителя інформатики з використанням сучасних інформаційних технологій представлено на схемі 2.

Особливістю формування професійної компетентності засобами інформаційних технологій є те, що доступ до неї будь-який студент може отримати в потрібний йому час та працювати з системою стільки, скільки

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Основними напрямками досліджень, присвячених підготовці майбутніх вчителів, є: теорія педагогічної праці, її специфічні особливості і критерії ефективності (Ф.Н. Гоноболін, Н.В. Кузьміна, Ю.Н. Кулюткіна, Г.С. Сухобська, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, В.О. Сластьонін, О.І. Щербаков); концепції університетської педагогічної освіти (А.М. Алексюк, Л.Г. Коваль, В.В. Сагарда); методологія та історія педагогічної освіти (О.В. Глузман, В.І. Луговий, В.К. Майборода, Л.П. Пуховська); професійна підготовка майбутніх фахівців (С.І. Кісельгоф, Г.А. Томілова, М.І. Шкіль, О.Т. Шпак, В.Г. Дяченко, О.А. Дубасенюк); система підготовки вчителів до використання інформаційних технологій в навчальному процесі та професійної підготовки учителів інформатики (М.І. Жалдак, Н.В. Морзе, В.Ю. Биков, А.Ф. Верлань, О.С. Меняйленко, Г.О. Козакова та ін.).

Останнім часом у науковий обіг уведено поняття “компетентнісний підхід” [2 – 6]. Прообразом цього підходу можна вважати праці М.М. Скаткіна та В.В. Давидова. М.М. Скаткіним у 40-х роках ХХ ст. була створена методична система занять за основами наук, що включала в себе зв'язок з життям. Основними положеннями такої політехнічної системи освіти були: “... освещение труда наукой; усвоение науки с использованием наглядно-действенного материала, полученного в труде; применение полученных знаний на практике” [7]. В.В. Давидов у своїй теорії стверджував, що змістом розвиваючого навчання є теоретичні знання, методом – організація сумісної навчальної діяльності, а результатом – головні психологічні новоутворення [8]. Автор вважав, що “решая серию задач безошибочно, аккуратно, и находя новинки в способе решения, вы демонстрируете владение способом решения, теоретическим знанием. И поэтому учащиеся, решая задачи быстро, безошибочно, часто не могут даже сказать, в чем особенность их общего принципа. Главное – уметь делать, а не говорить про то, что вы сделали”. Проте розробки вчених не були визначними, вони практично не використовувались при побудові типових навчальних програм, стандартів й оцінних процедур.

“КОМПЕТЕНЦІЯ”

У 1965 році в Англії Н. Хомський у роботі [9] ввів поняття “компетенція” відносно до теорії мови, трансформаційної граматики. За Хомським “уживання” є актуальне проявлення компетенції як “прихованого”, потенційного. Вживання, за Хомським, “в дійсності” пов’язане з мисленням, реакцією на вживання мови, з навичками і т.п., тобто пов’язане з тим, хто говорить, з досвідом самої людини.

У теперішній час вчені, які вивчають проблему компетентності в своїх дослідженнях, визначають такі основні підходи до визначення цього поняття та складових елементів:

- діяльнісний підхід (Кричевський, Павлютенков, Дубасенюк, Данилова, Мітіна, Бачинська, Гриньова, Лісова) – “компетентність” сприймається в контексті ефективної педагогічної діяльності, а її зміст визначається знаннями, уміннями, навичками;
- соціальний підхід (Петровська, Павленко) – поняття компетентності розглядається у контексті соціальної взаємодії, визначається складова поняття – комунікативна компетентність;
- психолого-педагогічний підхід (Кузьміна, Маркова, Сластьонін, Зязюн, Зеєр) – “компетентність” розглядається як взаємопов’язані складові: функціональна і особистісна, що є компонентами педагогічної майстерності та професійного розвитку. Змістом є знання і вміння для розв’язування педагогічних завдань і ситуацій; складовими є види компетентності: спеціальна, соціальна, особистісна, індивідуальна;
- особистісно-психологічний (Лобанова, Лук’янова, Колеснікова, Костильова, Карпєтова, Карпова, Мельниченко, Міщенко, Баркасі, Пінчук, Калінін) визначає “компетентність” як інтегральне утворення особистості, яке необхідне для успішного здійснення педагогічної діяльності. Змістом є знання, уміння, навички, які групуються в окремі компоненти (когнітивно-технологічний, соціальний, інтелектуальний, змістовий тощо);
- компетентнісний підхід (Равен, Хуторський, Зимня), який визначає “компетентність” як сукупність компетенцій (або ключових компетенцій), які дають змогу оцінити результативність процесу навчання; “компетентність” розглядається як здатність особистості до визначеної діяльності, ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання та має мотиваційний аспект щодо виконуваної діяльності;
- суб’єктний підхід (Огарьов, Адольф, Пехота, Татур, Дружилов, Елькін), за яким “компетентність” є оцінювальною категорією, яка визначає готовність та спроможність особистості до виконання заданої діяльності. Суб’єкт є компетентним за умови діяльності, що характеризується розумінням суті завдань, досвідом, умінням обирати найефективніші засоби та способи діяльності, здатністю проектувати, аналізувати й коректувати діяльність.

Таким чином, поняття компетентності та його складових визначається досить неоднозначно, разом з тим, коло питань, до вирішення яких залучається поняття “компетентність” та “компетенція” росте.

йому потрібно; оцінювання дій та супровід навчання в системі здійснюється на рівні провідних учених-педагогів, які є експертами для даної системи; робота з системою не заперечує традиційні форми навчання, а доповнює та розширює їх.

Таким чином, існуючі суперечності між вимогами до професійної компетентності вчителя інформатики та умовами його підготовки, суттєвими змінами в змісті та підходах до організації особистісно-орієнтованого процесу навчання в умовах його інформатизації дозволяє констатувати наявність ряду проблем і робить актуальним проведення досліджень у цьому напрямку.

Як було зазначено вище, зараз дослідники приділяють велику увагу питанню формування професійної компетентності в майбутніх учителів. Метою даної роботи є виявлення стану дослідженості проблеми формування професійної компетентності вчителя інформатики, аналіз сучасних підходів до формування професійної компетентності майбутніх фахівців на основі сучасних інформаційних технологій навчання.

Для вирішення поставлених задач необхідно розглянути основні підходи щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців, її структури та критеріїв сформованості; з’ясувати, що розроблялося відносно учителів інформатики. Це доцільно зробити на основі аналізу дисертаційних досліджень, пов’язаних з проблемами підго-

Схема 1

Вормування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в традиційній системі вищої освіти

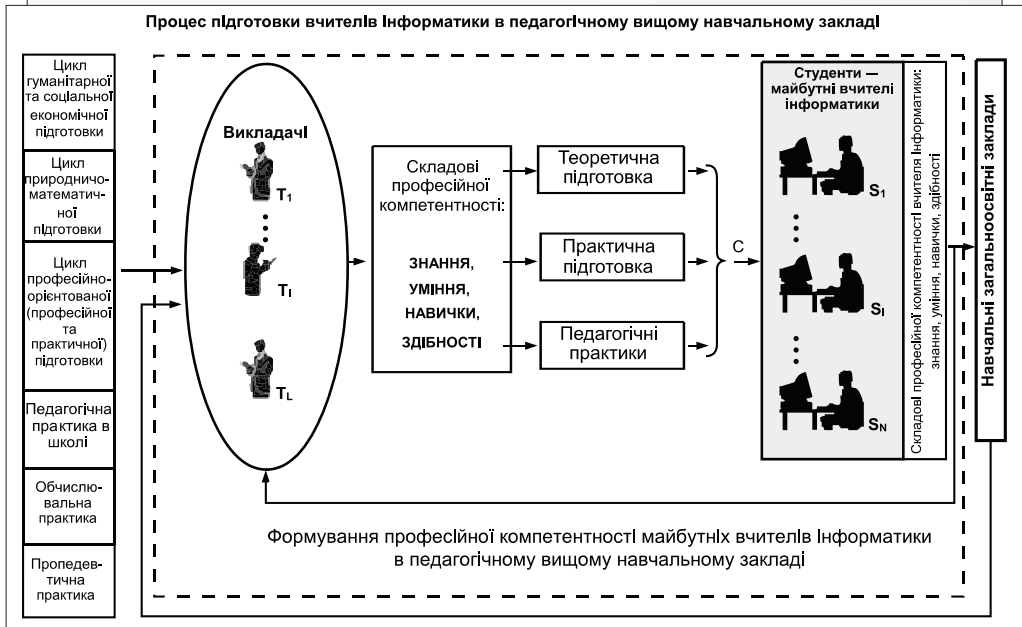
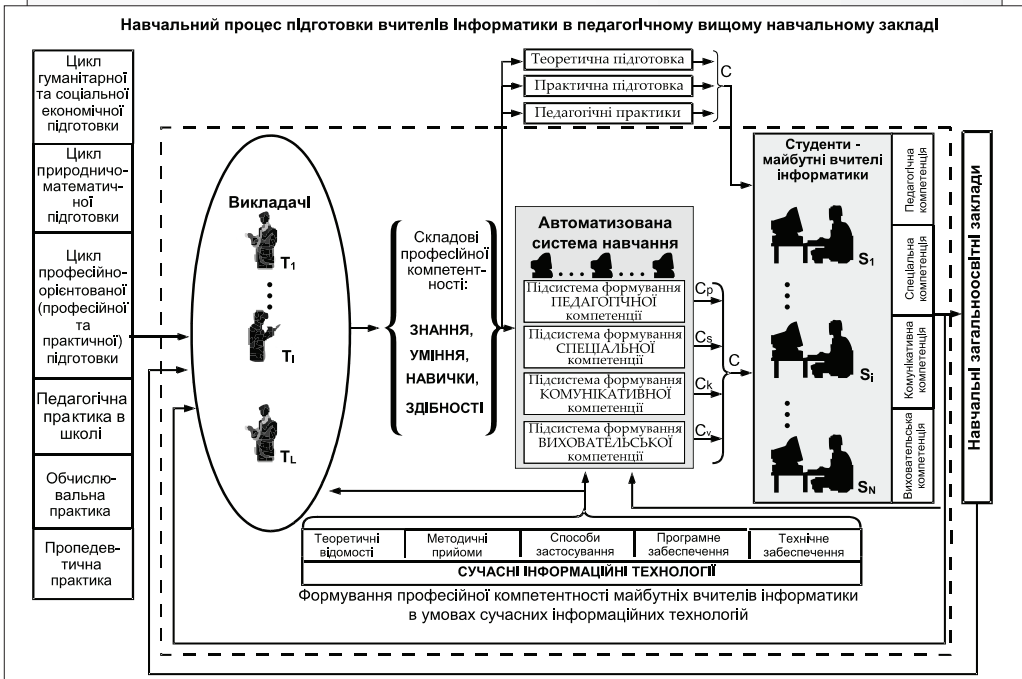

Схема 2

Формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики засобами інформаційних технологій

товки майбутніх учителів, тому що зазначені роботи найбільш повно та глибоко відображають стан проблеми. Методика цього дослідження включає наступні етапи:

- обґрунтування часового періоду дисертаційних досліджень, що розглядаються;
- відбір та аналіз робіт з проблем професійної компетентності майбутніх вчителів (фахівців);
- відбір та аналіз робіт, присвячених підготовці майбутніх учителів інформатики;
- відбір та аналіз робіт, присвячених формуванню професійної компетентності майбутніх учителів на основі сучас-

них інформаційних технологій навчання;

- аналіз та графічне представлення результатів проведеного аналізу.

В Радянському Союзі перша робота, присвячена формуванню комунікативної компетенції, була проведена в 1986 р. Але з 1970 року педагогіка почала використовувати і впроваджувати кібернетичні ідеї в процес навчання та керування ним, активно використовувати технічні засоби. Тому доцільно проводити аналіз дисертаційних досліджень починаючи з 1970 року.

В результаті аналізу дисертаційних досліджень у галузі “Педагогічні науки” було виділено 158 джерел з аспектів формування професійної компетентності майбутніх фахівців, підготовки вчителів інформатики, використання сучасних інформаційних технологій в освіті та ін.

Аналіз указаних робіт дозволяє виділити предметні області та напрями дослідження з проблем підготовки майбутніх учителів, які представлено в табл. 1, що обрані у відповідності до поставлених вище задач формування професійної компетентності, підготовки вчителів взагалі й учителя інформатики зокрема, а також з оглядом на подальші цілі дослідження.

Результати поглибленого аналізу дисертаційних робіт представлено у графічному вигляді (див. графік 1).

Представлені результати свідчать, що проблеми професійної компетентності майбутніх вчителів присвя-

Таблиця 1

Напрями дисертаційних досліджень з проблем формування професійної компетентності фахівців та підготовки майбутніх вчителів до професійної діяльності

Індекс напрямку I_n	Напрямок дослідження	Кількість досліджень, K_r	
		Взагалі майбутніх вчителів	Майбутніх вчителів інформатики
1	Формування професійної компетентності майбутніх фахівців	32	1
2	Підготовка вчителя до використання інформаційних технологій в навчальному процесі	57	6
3	Використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів	33	3
4	Використання педагогічних ситуацій в підготовці фахівців	10	0
5	Експертні системи та автоматизовані навчаючі системи в підготовці вчителів	13	0
6	Професійно-значущі якості та здібності вчителя	13	0
7	Формування професійної компетентності майбутніх фахівців засобами інформаційних технологій	0	0

чено 20% загального обсягу розглянутих дисертаційних досліджень. З них тільки одна робота присвячена професійній компетентності вчителя інформатики, але вона розроблялася в Росії та не відповідає вимогам законодавства України у сфері освіти.

Найбільша кількість робіт присвячена підготовці вчителя до використання інформаційних технологій в навчальному процесі, у той же час слід зазначити, що цей напрям практично не розробляється відносно вчителів інформатики. Така ж ситуація склалася і з питанням щодо використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів.

Використання педагогічних ситуацій та експертних систем і автоматизованих навчальних систем у підготовці вчителів присвячено лише 6% та 8% відповідно досліджень, стосовно вчителів інформатики ця проблема не розглядалася зовсім. На сьогодні відсутні роботи, що присвячені формуванню професійної компетентності як фахівця взагалі, так і вчителя інформатики засобами інформаційних технологій.

Аналіз показав, що професійна компетентність вчителя, та вчителя інформатики зокрема, дослідниками визначається неоднозначно, різняться складові цього поняття (компетентності, блоки, компоненти та ін.), в дослідженнях частково або зовсім не розкривається процес формування професійної компетентності та критерії сформованості.

Аналіз дисертаційних досліджень та наявних на сьогодні суперечностей у процесі підготовки вчителів інформатики дозволили виявити актуальну для сучасної педагогіки наукову задачу – необхідність визначення структурних елементів професійної компетентності вчителя інформатики, критеріїв сформованості та формування її засобами інформаційних технологій.

ВИСНОВКИ

- Доведено, що загальносвітовою тенденцією стосовно результатів професійної підготовки є формування професійної компетентності.
- Встановлено, що на сьогодні не розроблялося питання формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики засобами інформаційних технологій.
- Формування професійної компетентності вчителів інформатики в умовах, що склалися, є новим предметом досліджень.
- Перспективи подальших досліджень. У зв'язку з

Графік 1
Розподілення дисертаційних робіт за напрямками досліджень, де K_f – кількість дисертаційних робіт: 1 – загальна, 2 – присвячена вчителю інформатики; I_n – індекс напрямку

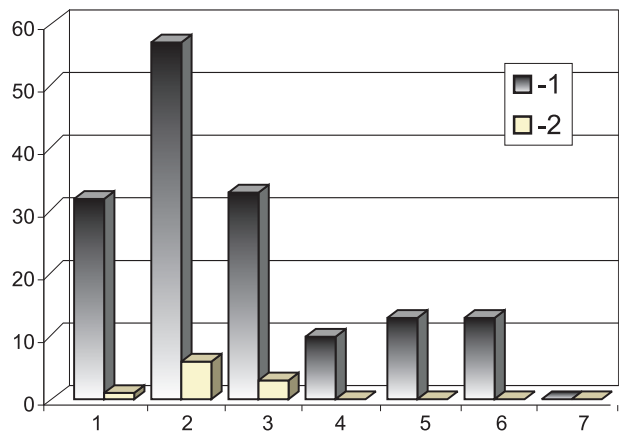

Схема 4.

Логічна схема вирішення проблеми формування професійної компетентності учителів інформатики засобами інформаційних технологій:

1 – постановка завдання дослідження;
2 – розробка структури професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, визначення критеріїв її сформованості та методики формування засобами інформаційних технологій;
3 – розробка автоматизованої педагогічної навчальної системи з формування професійної компетентності учителів інформатики;
4 – вибір та розробка педагогічних ситуацій з формування педагогічної компетентності;

5 – вибір та розробка педагогічних ситуацій з формування спеціальної компетентності;
6 – вибір та розробка педагогічних ситуацій з формування виховательської компетентності;
7 – вибір та розробка педагогічних ситуацій з формування комунікативної компетентності;
8 – впровадження автоматизованої педагогічної навчальної системи з формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики у навчальний процес;
9 – експериментальна перевірка ефективності інновацій;
10 – розробка рекомендацій.

тим, що проблема формування професійної компетентності вчителів інформатики є актуальною в сучасних умовах, перспективи подальших досліджень можна представити логічною схемою, яка ґрунтується на повному циклі дослідження: постановка завдання – розробка методів та технологій – впровадження – експеримент – рекомендації (див. схему 4).

ЛІТЕРАТУРА

- Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 472 с.
- White R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence // Psychological review. 1959. № 66.
- Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие, реализация. – М., 2002 (англ. 1984).
- Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С.34-42.
- Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. // Народное образование. – №2. 2003. – С.60-61.
- Лукьянова М. И. Развитие психолого-педагогической компетентности учителя: Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1996. – 18 с.
- Скаткин М.Н. Основы содержания образования в советской школе // Основы дидактики / Под ред. Б.П. Есипова. – М.: Просвещение, 1967. – С. 67 – 98.
- Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. – М.: Интор, 1996.
- Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. – М., 1972 (англ. 1965)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ШКОЛАХ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ

**Інноваційна
школа**

У системній, поліфункціональній діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського особливо динамічним є стратегічний напрям розкриття сутності інноваційних технологій та педагогічної технології загалом. Це засвідчує тісна співпраця з лабораторією інноваційних технологій Інституту педагогіки АПН України, традиційні науково-методичні семінари, що проводились упродовж попередніх років та цього року на базі бібліотеки, видання як результат спільної співпраці з вищими та середніми освітніми закладами.

Семінар, присвячений заявленій проблемі, що відбувся у кінці вересня, об'єднав представників різних куточків України – методистів навчально-виховного комплексу № 16 „Дитячий садок – школа – ВНЗ” м. Мелітополя, Києво-Святошинської районної класичної гімназії м. Боярка Київської області, гімназії № 12 м. Дніпропетровська, ЗНЗ № 9 м. Коростеня Житомирської області, школи № 5 Печерського району м. Києва.

Акцентуючи увагу на концептуальних засадах модернізації освіти, учасники семінару визначили перспективні варіативні

моделі Шкіл життєвої компетентності, основою яких є теоретичні принципи педагогіки і психології життєтворчості. „Соціально-педагогічне проектування – фундаментальна умова і передумова побудови відкритих, динамічних освітніх систем реалізації інноваційних технологій, проектів”, – підкреслив у своєму виступі старший науковий співробітник Інституту педагогіки АПН України, кандидат історичних наук І.Г. Єрмаков – координатор багатьох проектно-інноваційних програм та організатор семінарів. У цьому переконана і директор навчально-виховного комплексу № 16 „Дитячий садок – школа – ВУЗ” м. Мелітополя С.В. Ковпак. Стратегічні пріоритети діяльності цієї школи утверджуються у контексті становлення нової освітнянської парадигми, роботі над проблемною темою „Формування життєвої компетентності у проектній діяльності”. Починаючи з 2002 року, основними засобами реалізації цієї теми у НВК № 16 є профільне навчання, система ступеневої підготовки від дошкільної до вищої освіти, використання особистісно зорієнтованих, інформаційних технологій та широке використання методу проектів.

Олександр ГОЖИК

Завідувач лабораторії розвиваючого навчання Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОН України, кандидат філологічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

Формуванню нових ціннісних парадигм освіти сприяє і участь НВК № 16 у багатьох міжнародних проєктах: програма „Економічна освіта в Україні”, „Міжнародна освітня та ресурсна мережа” (I*EARN), програма Intel „Навчання для майбутнього”, проєкт „Освіта для демократії в Україні” (трансатлантична програма підтримки громадянського суспільства) та ін., співпраця з Британською Радою в Україні, Всесвітньою правозахисною організацією Міжнародна Амністія. Таким чином, очевидним є як вплив загальноцивілізаційних тенденцій розвитку людства, так і критичне осмислення нових реалій, що, звісно, допомагають подолати енергію односторонньої ідеологічної експансії і продукувати енергію життєтворчості. А вже і сьогодні пам'ятаються слова К. Ушинського із праці „Про народність у громадянському вихованні”: „Незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби здійснення цієї мети”.

Організація стимулюючого енергоінформаційного простору, різноманітних видів діяльності як умов самореалізації учня, продуктивного спілкування, системна психолого-педагогічна підтримка вирішення учнівських проблем, підвищення професійної майстерності, на переконання координатора проєктної діяльності НВК № 16 І.І. Богослав, — основні складові реалізації проєктної технології, що, фактично, символізують перехід від знанцецентричної моделі навчально-виховної роботи до багатовимірної культуроцентричної.

Інтегрування різноманітних методів, засобів навчання і виховання, проєктної технології — характерна ознака діяльності Києво-Святошинської районної класичної гімназії м. Боярка Київської області. Заступник директора гімназії К.М. Мелашенко, розкриваючи у своєму виступі теоретико-практичну значущість типологічного

ряду проєктів (дослідницькі, творчі, інформаційні, практично-орієнтовані, рольово-ігрові, культурологічні тощо), вказала на високу ефективність впровадження проєктної технології, що зміцнює взаємодію учителя і учня, створює атмосферу особливого сприйняття інтимної сфери дитинства, яке, як і в „Школі радості” В. Сухомлинського, оцінюється як „найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя”.

Досвід проєктної діяльності, проблемами життєвого проєктування у навчально-виховному процесі класичної гімназії яскраво висвітлює інформаційно-методичний бюлетень „Нива знань”. Вчитель історії цієї гімназії, методист інформаційно-методичного центру відділу освіти Києво-Святошинської районної держадміністрації В. Сизон акцентувала увагу на прискореному режимі випереджального розвитку інноваційних технологій: „Те, що вчора було інновацією, сьогодні стає нормою”.

Гімназія № 12 м. Дніпропетровська — теж у мережі експериментальних шкіл. Директор гімназії Р. Руда переконана: компетентнісно спрямована освіта зумовлює зміни і у структурі навчально-виховного процесу, і у системі освітніх цінностей. Так вважає і вчитель математики ЗНЗ № 9 м. Коростеня Житомирської області С. Василенко, яка разом із колегами працює над темою: „Впровадження проєктної технології в навчально-виховний процес”. „Від системи учнівських проєктів — до системи вчительських проєктів” — під таким девізом працює вчительський колектив школи № 5 Печерського району м. Києва. Особлива увага і учнів як творців проєктів, і учителів зосереджена на використанні засобів театрального мистецтва у процесі формування життєвих компетенцій.

У вітальному слові директор ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, канд. істор. наук П. Рогова ви-

словами впевненість, що спільна праця мережі експериментальних шкіл, що впроваджують інноваційні технології, та мережі освітянських бібліотек України буде запорукою успіху у формуванні нових інноваційних практик та ціннісних парадигм освіти. Прикладом такої співпраці є також нещодавно виданий рекомендаційний бібліографічний покажчик „Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання” (спільний проект АПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського та Маріупольського державного гуманітарного університету), представлений завідувачем відділу бібліографії Л. Пономаренко під час роботи науково-методичного семінару, присвяченого проблемам розвитку інноваційної культури.

Безперечно, потребує подальшого осмислення відома в науці дилема *екстерналізм – інтерналізм*, про нагальне розв’язання якої згадував у книзі „Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати.” президент АПН України академік В. Кремень: „Справді, чи розвиток освіти зумовлений зовнішніми, соціально-культурними чинниками (на чому наголошують екстерналісти), а чи він детермінований її внутрішньою логікою (на що роблять акцент інтерналісти)?” Йдеться, звісно, про переосмислення і, сподіваємось, взаємодоповнення, взаємозбагачення різних ціннісних систем. Враховуючи це, трансформація освіти в Україні, за

словами В. Кременя, – „це не просто зміна параметрів її адекватності параметрам суспільно-політичного життя. Це, по суті, реакція на стратегічні імперативи освіти третього тисячоліття з її орієнтацією не на державу, а на людину, на фундаментальні загальнолюдські цінності, на послідовну демократизацію всього освітянського простору й усїєї освітньо-педагогічної ідеології загалом”.

В умовах сучасного гіпердинамізму хочеться побажати все ж поміркованого, неспішного, послідовного творення ціннісних пріоритетів, збереження і загальнолюдських, і національних вартостей, щоб не вразити „технологічним торпедуванням” найціннішу субстанцію – духовну сутність особистості ХХІ століття.

ЦІКАВО ДІЗНАТИСЬ, ЯКЕ СЬОГОДЕННЯ АРТЕКУ!

Розповімо лише про два факти:

1. Укладено угоду між Державним підприємством України “Міжнародний дитячий центр “Артек” і НПУ імені М.П. Драгоманова (11.02. 2006 р.) з метою створення структурного підрозділу НПУ – Кримський гуманітарний факультет та цілорічного забезпечення МДЦ “Артек” психолого-педагогічними кадрами.

Кримський гуманітарний факультет створено 27 липня 2006 року за наказом МОН України і Державного управління справами Президента. В ньому навчається 220 студентів за 4 спеціальностями: “Психологія”, “Практична психологія”, “Фізичне виховання”, “Фізична реабілітація”. Усі студенти факультету працюють вожатими в таборах МДЦ “Артек”. Розташований факультет у СМТ “Гурзуф” на території “Артеку”.

2. Наприкінці квітня цього року в Артеці відбудеться Другий міжнародний форум „Відродження, оновлення і розвиток людини”, проведення якого ініційовано Міжнародним фондом „Україна 3000”, де головою наглядової Ради є Катерина Ющенко. На форумі буде прийнято Маніфест, з яким, як і з іншими напрацюваннями Форуму, ми Вас, шановний читачу, познайомимо у наступному номері.

ІННОВАЦІОННА ШКОЛА: ЧТО ДЕЛАТЬ!

Валерий АРИСТОВ

Научный сотрудник лаборатории инноваций Института педагогики АПН Украины, Президент Фонда развития интеллектуальных способностей „Галактика“

Нужна игровая, образная, наглядная и гуманная парадигма обучения. Все уроки в школе надо переводить в игровую форму, а сам процесс обучения нужно упрощать, не снижая при этом его качество.

Для ребенка нет ничего более интересного, чем учеба и игра [5]. Они всегда у него на первом месте, обед – на втором. И нужно сутки ему не есть, чтобы изменить этот порывок. А взрослые, не задумываясь, стремятся заставить его делать то, что он любит.

Интеллектуальные игры надо вводить в учебный процесс на любом этапе, [9] а для начальной школы – до знакомства с математикой, так как не каждый дошкольник готов воспринимать абстрактную науку и логические законы без подготовки. Этим и объясняется “противофазность” восприятия ребенка к процессу обучения. Надо не грызть гранит науки, а растворять его в киселе или каше. Пусть он тает во рту, как мороженное или конфета.

Японские дети играют в сёги (японские шахматы) на уроках. У них эта игра священна. А, главное, она является лучшим психотренингом в игровой форме.

Интеллектуальные игры – это не игрушки. Они хороши тем, что большинство игроков, даже не задумываясь над последствиями,

развивают в себе не только память, устойчивое внимание, внимательность, наблюдательность; образное, логическое, психологическое, творческое и философское мышление, скорость мышления; а также терпение, уверенность, выдержку, толерантность и другие личностно-характерологические качества. Игрок каждый раз, опускаясь на большую глубину анализа ситуации, надеется найти там “янтарь”, “золото” и “алмазы”. А, главное, что все это происходит на положительном эмоциональном фоне, в состоянии непринужденной импровизации, многократно доводя игрока до инсайта, внутреннего озарения, без которого нет развития личности. Играть ребенок готов всегда. Надо только использовать эту “слабость”. Даже сложные вещи, поданные ученику в игровой форме, будут постоянно в зоне его внимания.

На модели игрового процесса, в условиях скрытого восторга или паники, игрок поневоле учится управлять своими эмоциями, сохранять психоэмоциональное равновесие. Особенно важно, что за столом вырабатываются волевые качества игрока, формируется его толерантность, происходит рефлективное моделирование жизненных процессов, которые впоследствии пригодятся для различных ситуаций. Это планируемый опыт, или как теперь его называют – тренинг.

Интеллектуальные игры уводят школьника от нега-

тивных тенденций, отвлекают от рекламных соблазнов и теледебилизма. [8, 10]

Развитие образного мышления трудно переоценить. Этому надо уделять особое внимание в учебном процессе. И если у младших школьников оно еще присутствует, то у старшеклассников абстрактные схемы и представления начинают вытеснять образное восприятие понятий. От этого страдает эмоциональная сфера. Предметы и ученик становятся сухими. “Размочить” их можно театрализацией процесса обучения. Хорошо бы пропеть урок физики или изложить географию в стихах.

*...Проплыл корабль наш Аргентину,
Проплыл он Чили и Перу,
Вдруг стало жарко,
В чем причина?...
Ах, да! – Ведь это Эквадор,
Хватай ребята за Экватор,
Других здесь нету проводов
С Галапагосских островов.
Здесь побывал Колумб и я,
И вот уже Колумбия.
Жара мне эта надоела,
Скорее бы Венесуэла,
А там Гайяна, Суринам,
Смотрю, смотрю по сторонам ...,
И, вот, уже видна Гвиана.
Она мала, и без усилия
С нее видна страна Бразилия,
А там южней, где нет изобилия, -
Уругвай, Парагвай и Боливия.*

Так в виртуальном путешествии на санях по тундре, кораблем по морю и самолетом над странами континентов мой знакомый обучил географии свою пятилетнюю дочь, которая знала все страны мира и их столицы, где что растет, где кто живет и где что добывают. Нужны учебники в стихах. Нужна музыка для каждого предмета. Если коровы лучше доятся под музыку Моцарта, то почему бы не подобрать музыку, например, для математики. Научные эксперименты показывают хорошую результативность музыкального сопровождения во время учебы.

Развивать свои интеллектуальные способности ученик вынужден за пределами школы. В школе не учат методики запоминания, внимания, внимательности, наблюдательности, мышления (образного, логического, психологического, творческого), риторике. Не учат замечать мелочи и детали (этим отличается умный человек от других). Ученик не приобретает вовремя необходимых навыков и умений. На все это нет времени. Автолюбители говорят: “Ничего, дорога научит”. Но жизненная дорога жестока. Она изранит, а то и покалечит, пока научит.

Для отказа от экстенсивных методов образования современной школы важно понять, что **“знание” и “поведение” – это следствия, причинами которых являются способности и уровень сознания**, которые в школьной программе не акцентируются, в школьном учебном процессе и “аттестате зрелости” личности не отражаются” [6].

С ЧЕГО ДОЛЖНА НАЧИНАТЬСЯ ШКОЛА

Развитие же способностей важнее приобретенных знаний. Вот с чего должна начинаться школа. “...А ты думай, думай!” - говорит учитель. А как думать? Что значит “Будь внимательным?” Как удерживать внимание все 45 минут? Как изменить блуждающий взгляд ученика на сконцентрированный, сосредоточенный?

Любой стук, слышимая поблизости речь, шум в школе или за окном легко выводят сразу весь класс из учебного процесса. Этому даже ждуют ученики, чтобы отвлекаться, а чаще они сами создают подобные ситуации своими репликами. Однако, когда намеренно, в игровой форме, ученикам пятого класса мешали громкой музыкой (тяжелым роком или танцевальной) с дополнительными выстрелами и истерическими криками во время скоротечия и устного счета, то, как ни странно, ученики быстро адаптировались и могли пересказать прочитанное и решить тест по устному счету. Оказывается, это просто,

и не требует больших усилий. Нужно время от времени создавать подобную психологическую установку на внимание учеников.

Учеников нужно приучить думать не на один, а на несколько ходов вперед. И в жизни выигрывает, как правило, тот, кто на один ход дальше видит [2].

После третьего класса устному счету нигде уже не учат. А ведь у нас не умеет считать в уме большинство населения, и тем более быстро. Кстати, это касается любой страны. Чтобы сложить два числа, большинство образованных людей, не редко с высшим образованием, нуждаются в технической помощи, и часто дают в магазине “целые” деньги в надежде, что продавец им даст правильно сдачу. Но устный счет — это не только экономия времени и оперативное решение вопросов, но и структурирование мозга. Это ясность мышления, дисциплина ума, а главное, прямое и благотворное влияние на успеваемость ученика, и не только по математике, но и по другим дисциплинам.

Как правило, быстрее всех считают в уме “отличнички”. А если сделать наоборот, обучить быстрому счету отстающих? Результат будет мгновенным: успеваемость улучшится, ученик “разогнется” и довольно быстро приобретет уверенность и веру в себя.

Для проведения конкурса устного счета в классе достаточно 10 мин. (четыре действия: сложить, отнять, умножить, разделить). Каждый тест состоит из 100 примеров для каждого арифметического действия на одной странице. Четырежды решенные одни и те же примеры позволяют, как правило, выйти ученику на III – I разряд в своей возрастной категории в течение 1 – 3 недель. Навыки эти сохраняются у одних на протяжении 10-15 лет, а у других – на всю жизнь. Школа не заботится увеличением словарного запаса учеников, умением использовать в своей речи метафоры, умением формулировать известные понятия. Спросите любого ученика, что такое ложка, вилка, зуб, гвоздь и т.п.? 90%

населения вам не сможет грамотно ответить на поставленный вопрос лишь потому, что этому их никто не учил. Это хорошо поняли “отличнички” в школе и институте. Они лаконично и четко сформулируют вам определение любого известного понятия, как в толковом словаре. Для этого нужно сначала сказать, для чего оно предназначено, и затем указать конструктивные особенности предмета. Определение должно быть кратким и не двусмысленным. После небольшой тренировки ученик сможет самостоятельно сформулировать любое известное понятие, существенно сократив интеллектуальный разрыв с отличником.

Большинство детей не умеет договаривать, особенно в младших и средних классах. Говорят односложно, не договаривая предложения. Так принято у глухонемых. С целью экономии времени они кивают головой, если уловили смысл сказанного руками. Детей надо приучать говорить длинными предложениями, но для этого их надо слушать. И в этом активное участие должны принимать родители. Им за это не надо платить, но требовать от родителей выполнения домашних заданий надо.

А что получится, если наоборот: обучить всех учеников этому искусству? Да еще привить всем им привычку все систематизировать, классифицировать, синтезировать, анализировать и научить мыслить не примерами, а категориями, как это любят ученые, изобретатели, люди творческих профессий; научить отличать главное от второстепенного, уметь уклоняться от потока информационного мусора. Таким образом, можно существенно повысить интеллектуальный уровень учеников.

Школа не учит культуре чтения и скорочтению, счету в уме, интеллектуальным играм и изобретательскому творчеству. Скорочтению можно научить за 2 -3 месяца. Некоторых - за 2 – 3 недели. В результате это дает экономию времени не в месяцы, а в годы каждому ученику. В советское время во многих ведомствах обяза-

вали многих руководителей проходить курсы скорочення.

Вот и выходит, что революцию образования надо начинать с развития элементарных вещей: *научить ученика заново считать, читать, говорить и писать. Что касается последнего, то надо иметь в виду не только каллиграфию, но и технику скоропечатания вслепую. Это скоро станет обязательным для всех. Кстати, методика скоропечатания прекрасным способом развивает волевые качества человека. Как-будто ее специально придумали для этой цели.*

Учеников не обучают терпению и выдержке, умению вести диалог по спорным вопросам. Жизнь показывает, что будущим депутатам этому надо учить в школе. Малаховская телередача "Пусть говорят" наглядно демонстрирует, как не надо вести дискуссии. Где один говорящий старается перебить оппонентов и наложить свои децибелы на их речь.

Надо заметить, что большинство сказанного выше касается не только учеников, но и самих учителей.

Школа "усредняет" ученика и не учитывает его темперамент, не берет во внимание особенности его характера. Это часто приводит к психотравмам и деградации личности.

Украинские ученые В.И. Цуканов, В.В. Рыбалка [11, 13] разработали современные методы определения темперамента, позволяющие довольно точно и быстро определять темперамент респондента. А это уже можно рассматривать как дифференцированный подход к процессу обучения и формированию личности.

Нельзя подходить, например, к холерику и флегматику с одной меркой. Необходимо выявление индивидуальных типологических особенностей. В.А. Семиченко предлагает Программу работы по корректировке проявлений темперамента [12].

Утомляемость учеников и студентов можно снизить благодаря дыхательной гимнастике, придуманной японскими специалистами. Во время длительных совещаний бизнесменам, руководите-

лям и работникам умственного труда, которые длительное время не имеют возможности выйти из-за стола и сделать зарядку или передохнуть, предлагают дышать во время совещания следующим методом: шесть секунд вдох, — шесть секунд выдох. Благодаря такой незаметной дыхательной гимнастике можно работать часами, не уставая. А если делать регулярные упражнения на кислородное голодание (1 — 2) минуты по системе йогов (не дышать сколько можно), то утомляемость учеников снизится еще в 2 — 3 раза.

Известно, что воспитанию Александра Македонского Аристотель посвятил три года. Заботясь о здоровье Александра, он запрещал ему много сидеть. От этой привычки школа Аристотеля получила название перипатетиков, т.е. гуляющих философов.

Надо поставить каждого ученика, весь класс на беговую дорожку. За это проголосуют поликлиника, военкомат и сами ученики. Здоровье нации зависит от степени понимания проблемы взрослыми. Задача решаемая. Придумали же колесо для белки. Нужны индивидуальные и групповые, бесшумные и недорогие ходовые (в классе) и беговые (в коридоре) дорожки, движущиеся ступени и велотренажеры.

Утомляемость ученика во многом зависит и от правильности смены занятий. Константин Станиславский в своей системе подготовки актеров определил три круга внимания. Малый — книга, вязание. Средний — сцена, кухня. Большой — река, поле, улица. Чередуя переходы из одного круга внимания в другой, человек может продолжать свою деятельность, не уставая, на протяжении всего рабочего дня. Поэтому нельзя, например, после занятий с компьютером браться за книгу или телевизор, так как это тоже малый круг внимания.

В программу школы не входит выработка волевых и личностных качеств ученика. Нет тренингов по прикладной, поведенческой психологии. Самостоятельность суждений часто не поощряется, а наказывается. Безусловно, это в первую очередь за-

висит от уровня интеллекта самого учителя. И не маловажную роль здесь играет процент учителей - мужчин в школе. Последнее, кстати, очень важно для детей, особенно для проживающих в неполных семьях, разведенных (где нет отцов). К сожалению, число таких семей сегодня растет. Поэтому одобрительный взгляд, похвала учителя или поглаживание по голове дает ребенку жизненные силы и возможность не чувствовать себя одиноким и второсортным.

Обучение должно быть гуманным и доброжелательным. Преподаватель, оскорбивший ученика, должен получить высшую меру осуждения. Получив моральную травму на основе психоэмоционального потрясения, ученик может не восстановиться. Дидактогения в педагогике, как и ятрогения в медицине, может вызвать начало инволюционных процессов и психосоматические заболевания, для реабилитации которых могут потребоваться годы жизни и много средств. В сфере образования люди с испорченными нервами должны проходить тестирование у невропатолога или психиатра на предмет профпригодности. Истерическим натурам нужно находить другой вид деятельности.

Учёные обнаружили то обстоятельство, что дети, которых часто хвалят, становятся более интеллектуальными, чем дети, которых часто ругают. В этом и состоит творческий элемент похвалы.

Относиться к ученику учитель должен с уважением, как к будущему зав. поликлиники, начальнику цеха, доктору наук, министру, чемпиону мира или лауреату.

Каждый преподаватель должен быть прежде всего психологом, воспитателем, и только затем учителем. Об этом говорил еще Конфуций 2500 лет назад.

Константин Преображенский, известный советский журналист — международник, стажировавшись в Японском университете, удивился нарисованной в нескольких местах его работы спирали — улитки, которые были изображены

его преподавателем. Выяснив причину их появления, он удивился еще больше. Преподаватель таким образом отмечал удачные места в тексте его рассуждений. И чем интереснее были мысли, тем больше витков улитки было изображено на полях тетради у того места, где ему понравилось. Таким образом он давал понять, что не только ошибки и слабые места надо находить в работе студента, но и поощрять представляющие особый интерес находки, оригинальные мысли. Для студента и ученика это очень важно.

У нас же принята одна система — упреков, поучения и наказания. Если считать, что три поучения равны одному оскорблению, то наша педагогика просто оскорбительная. Существует в стране даже Департамент контроля за выполнением наказаний, но нет Департамента по перевоспитанию. Не потому ли шведские тюрьмы мы воспринимаем чуть ли не как санаторий для уголовников?

Каждый преподаватель должен быть творческой личностью и заниматься самосовершенством всю свою жизнь. Это должны видеть и ощущать ученики. Он должен сам создавать креативную среду в классе. Важно, что креативность, нарабатанная на одном материале, легко переносится на другой* [7].

Изобретателем не нужно родиться, им можно стать, изучив приемы и методы решения изобретательских задач.

Учеников сегодня не водят на предприятия и организации для демонстрации работы теории на практике. А ведь говорят: лучше один раз увидеть.... В советское время это все же имело место, даже с практикой на предприятии или в колхозе.

Ученика, не посещавшего школу, но просмотревшего в течение учебного года научно — популярные фильмы по темам обучения, или посещавшего колхозы, фермы, пред-

* Этот факт был исследован академиком РАН В. Г. Разумовским. — См.: Развитие творческих способностей учащихся на уроках физики. — М, 1975. — прим. ред.

приятія и організації, виставки досягнення народного господарства, где наглядно видно, как работают законы физики, химии, биологии и т.п., можно было переводить в следующий класс без экзаменов.

Многие отличники (ученики и студенты) не могут реализовать свои знания в жизни только потому, что не умеют распорядиться ими. Этому их никто не учит. Потому троечники, имеющие значительно меньший багаж знаний, часто опережают их и занимают ключевые позиции в обществе, благодаря приобретенному умению приспособливаться к жизни, так как психологическое у них лучше развито, чем логическое.

В Фонде развития интеллектуальных способностей (ФРИС) “Галактика” работают ТРИЗ и ПРИЗ (теория и практика решения изобретательских задач), создана Школа изобретательского творчества и Клуб творческих вопросов, где слушатели должны составить 30 – 100 вопросов на заданную тему. Например, на тему “Гвоздь” составлено 150 вопросов, на тему “Электрическая розетка” составлено 211 вопросов [1, 3].

Однажды выполнив такое задание, ученик будет всю оставшуюся жизнь смотреть на мир другими глазами. Организация же конкурсов на эту тему позволит легко и быстро развить творческое начало в каждом ученике.

Выпускники Малой академии оригинальных идей и прикладной психологии (МАОИ ПП), которым по 12 – 15 лет, уже четвертый год самостоятельно читают Курс развития интеллектуальных способностей в 145 лицее, в “Будинку дитячої творчості” на Подоле, в лицее им. И. Богуна. Все они отличники в школе и университете, победители олимпиад, конкурсов и чемпионатов. Один из них в 21 год окончил четыре компьютерных академий, причем в одной из них преподавал три года. Его портрет трижды помешали на сайте академии как лучшего преподавателя из 17 филиалов.

Здесь надо заметить, что сензитивный возраст в этой сфере может быть

значительно ниже. Поэтому надо дать возможность каждому ученику попробовать себя в роли учителя и провести самостоятельно теоретические и практические занятия. Как говорят ученики: заглянуть за кулисы или постоять с другой стороны “прилавка”.

Каждый ученик в каждом классе (начиная с четвертого) должен сдать в течение года курсовую работу по интересующей его теме. Принимать эти работы могут учителя, клубные работники, специалисты и ученые. Каждый взрослый должен взять в этом вопросе на себя шефство над школьником и отвечать за результаты его работы. Это надо рассматривать не как подготовку школьника к жизни, а как саму жизнь.

Уважение учеников друг к другу в учебных заведениях сегодня очень условное. Чувство коллективизма приижено. Каждый – сам за себя. Эгоизм поощряется на телевидении, в прессе, рекламе и жизни. У многих учеников появилась новая привычка закрывать рукой свою работу во время выполнения заданий. И оторвать руку от тетради оказывается им очень трудно, все равно, что изменить свой менталитет. С этой негативной тенденцией должны бороться учителя.

Интересно, что в Японии ученики кланяются ученику, достигшему успехов, например, в спорте, даже если он получил II разряд, даже если ему 10 лет. Церемониальная вежливость в крови жителей востока. Она уходит корнями глубоко в историю, во времена Конфуцианства и Буддизма.

Во ФРИС “Галактика”, где 10 спортивных федераций по интеллектуальным видам спорта, игроки кланяются мастерам спорта. Нам нужно брать то лучшее, что есть в мире, и формировать свою культуру и образование. И для этого у нас все есть. Нужно желание. Украина может и должна стать интеллектуальной столицей Европы. В стране имеется большой интеллектуальный капитал, а скрытые возможности в данном случае легче выявить, чем создавать.

Билл Клинтон как-то сказал: “Мы богаты не потому, что имеем много денег, а потому, что вкладываем их в науку”.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аристов В.И. Интеллектуальный вид спорта: “Творческие вопросы”. // Винахідник і раціоналізатор. – №3. – 2005. – С. 8-14.

2. Аристов В.И. Психология интеллектуальных игр. // Винахідник і раціоналізатор. – №5. – 2005. – С. 6-11.

3. Аристов В.И. Об активизации некоторых психологических аспектов изобретательского творчества. // Винахідник і раціоналізатор. – №1. – 2006. – С. 6-10.

4. Вербицкий В.В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня: (з досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти). – Видавниче підприємство “Демур”, 2002. – 230с.

5. Глен Доман, Дженет Доман, Сюзан Эйзен. Как развить интеллект ребенка? - М.: Аквариум, 1999. – 320 С.

6. Мойсияко В.Я. МАОИ, “Университет эзотерической и тригонической педагогики,- Инновационный интернет-проект” www.uesp.ua, 2003. – С. 21.

7. Моляко В.А. Творческая одаренность и воспитание творческой личности. – К.: Знание, 1991. – 20с.

8. Носовский А., Сокольский А. Интеллектуальные игры. Челябинское ПО “Книга”, 1990. – 88 с.

9. Охредько.О. “Школа – гра як один із шляхів розвитку життєтворчості особистості”. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – №5. –С. 62-64.

10. П и в о в а р о в Г . А . Интеллектуальные игры. – Челябинское ПО “Книга”, 1990. – 88 с.

11. Рибалка В.В. “Особистісно центроване консультування клієнтів із патогенною психодинамічною неконгруентністю. – К.: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України”, 2005. – 74 с.

12. Семиченко В.А. Психология эмоций. –К.: Магистр - S, 1999. – 128 с.

13. Цуканов Б.И. Собственная единица времени в психике индивида. Автореферат диск. На соискание уч. степени доктора психологических наук. – К.: Киевский ун-т им. Т. Шевченко, 1992. – 42 с.

Один рабочий может прокормить за год 10 неработающих, один крестьянин или фермер – 20-50 человек, творческий человек (рационализатор, изобретатель, ученый) может прокормить сотни, тысячи и миллионы людей. Учитель же готовит стране этих специалистов. Вот от кого в большей степени зависит благосостояние страны. Вот куда нужно вкладывать средства в первую очередь.

К сожалению, ломать устоявшийся, фиксированный механизм сопротивления сложно. Многие консервативные по своей природе учителя, опираясь друг на друга, образуют собой “Китайскую стену” и не желают не только менять что-либо, но и опасаются слушать крамольные вещи. На всякое новое и неизвестное у них всегда имеется готовое опровержение или печальный пример. В такой кислотной среде новаторам не выжить, хотя они есть почти в каждом коллективе. Нужны педагоги - камикадзе с “утопическими идеями”, идеи которых реализует нынешнее поколение.

И еще, нужно повсеместно создавать Домашние университеты для родителей, где они могли бы получить основы научной домашней психологии и педагогики. Без этого не будет развития культуры нации. Нельзя говорить о революции в системе образования и культуры, не привлекая к этому самих родителей. **Авторитет родителей выше школы и общества. Поэтому и начинать надо с них.*** Нужно воспитывать воспитателей. Совместная работа несомненно даст результат в несколько раз выше, чем раздельная, хотя сегодня многие родители согласны платить любые деньги, лишь бы самим не заниматься со своим ребенком, выталкивая каждый раз из своего сознания эти проблемы. **На это должна быть воля власти. Нужно стимулировать самообразование взрослого населения страны. Концепция непрерывного образования должна войти в сознание и подсознание каждого человека, в мораль и менталитет нации [4].**

* На многие актуальные вопросы, обозначенные автором статьи, в этом журнале есть ответы. – См. рубрику “Педагогика школы” и “Управление школой”. – прим. ред

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

*Ми, українці, повинні стати нацією,
яка постійно навчається.*

Василь Кремень

*Ми повинні здійснювати свого роду лобі-
ювання, тиск на владу, у тому числі й на
Верховну Раду, всіляко піднімаючи статус
учителя, збільшувати його заробітну плату.
Бо за простим вчителем стоять сотні дітей,
яким він дає путівку в життя.
Діти стають державотворцями,
вони стають великими,
якщо вони "інфіковані" ідеалом.
Інакше — втратимо не одне покоління.*

Віктор Андрущенко

Педагогіка
ШКОЛИ

Українська
й світова
наука
– шкільній
практиці

„Я УТВЕРДЖУЮ СЕБЕ ЧЕРЕЗ ПРАЦЮ”

ШТРИХИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ЖІНКИ-НАУКОВЦЯ

Інтерв'ю з віце-президентом АПН України Олександрою Савченко головного редактора журналу Ольги Виговської.

Виговська О. І. : Жінка-вчений, заступник міністра, академік – які вони?

Савченко О.Я.: По-перше, якщо за статевою ознакою

**Олександра
САВЧЕНКО**

Академік АПН
України, голова
Української асоціації
імені Василя
Сухомлинського

оцінювати здібності людини, то це не продуктивно. Якщо здібності фундаментальні, то вони присутні генетично, а не набрані, навчені в процесі життєвого досвіду. Я скажу про це крізь призму особистого досвіду. Базова освіта була дуже незначна, я маю на увазі свою, бо всі ці сходинки – це вже потім. Я

вважаю, що ця соціогенетика дуже і дуже важлива у житті людини. Багато разів зв'язувалася з освітою, яка шліфує, але першорядні умови закладаються на генетичному рівні. Я вважаю, що багато з того, що потім виявилось всупереч обставинам, воно було виявлено через вроджені потреби, зокрема завдячуючи своїй мамі передусім, тому що вона прожила надзвичайно важке життя: була змалку сиротою у багатодітній сім'ї, не одержала освіти, але для неї освіта, освіченість були

значимі. Незважаючи на домашню роботу, вона завжди вважала, що головне для дітей – зробити уроки. Я вважаю, що дуже важлива не тільки ситуація, яка сприяє реалізації, а й те, що людина всупереч обставинам себе реалізовує. І мені прикро, коли зараз стільки можливостей у світі для батьків, щоб допомогти реалізуватися своїй дитині, а вони їх не використовують. Це засвідчує те, що вони не розуміють цінностей сучасного життя, а освіта була, є і буде прихованим скарбом. Освіта в широкому розумінні, не тільки через певні інститути. Я вдячна своїй мамі за те, що вона постійно націлювала на роботу над собою, змалечку привчила до праці. І коли я приходила додому і казала, що отримала „4”, то вона запитувала, а чому не „5”, що я не вивчила на „5”.

**„Я УТВЕРДЖУЮ СЕБЕ
ЧЕРЕЗ ПРАЦЮ”**

Я б сказала, що ми щасливі люди, адже яка б не була ситуація, ти віриш, що ти це зробиш, ти зможеш подолати перешкоди, і це цікаве і потрібне. Дивись на світ оптимістично. Але чим більше знаєш, чим більше живеш, тим більше усвідомлюєш резерви, ресурси, думаєш, а що ще треба зробити, а як краще змінити. І працюєш, працюєш....

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ – ДО РЕЗУЛЬТАТУ:

у чому життєвий успіх науковця

...Хочу зазначити одну особливість, що я почала формуватись як вчитель початкових класів, а це вже багато-предметність, до того ще й класовод. Це була чудова школа.

Прийшла я в лабораторію початкової освіти, то була аспірантура, в 1971 році захистила кандидатську, причому з розвивального навчання. Моїм керівником був Помагайба Василь Іванович. У зв'язку з перебудовами в початковій освіті – то 3-хрічна, то 4-хрічна, постійні зміни, як вивчати в різних областях рівень якості знань – був такий собі марафон у роботі. І якщо ви подивитесь на публікації тих років, то побачите їх діапазон – від малокомплектної школи до завучів, управлінців. Можна було займатися різними темами, та й зараз це можливо. Але в попередній період було ініціативне планування, може, це і добре. Але щоб був результат, то треба концентруватись, укрупнювати, об'єднувати теми. Тому я вважаю, що дуже важливо для життєвого успіху науковця – потрапити в свою колію. Це співпало у мене з тим, що був потяг до наукової роботи. Ще у школі любила писати, легко добирала слово, форму. В інституті брала участь у конкурсі „Роль традиції у моральному вихованні” і ретельно до нього готувалась. Згодом потрапила до лабораторії початкової освіти, де працювали вже сформовані люди, справжні майстри своєї справи. Завідував лабораторією Богданович М. В., який написав підручник з математики та інші. Скрипченко Н. Ф. займалась читанками. Коваль Г.П. займалась мовою, природознавством, і її підручник було відзначено Державною премією. Ці люди вели галузь. І коли я прийшла в лабораторію, у мене була дидактична тема, то я потрапила в чудове середовище.

Добре, що після кандидатської дисертації була можливість одразу включитись у солідні теми. Я захистилась у 1971 році, а в 1974 у мене уже вийшла книжка, що на той час було дуже непростю, треба було пройти вчену раду, рецензентів і таке інше. Але мені пощастило, що роботи пішли.

ПЛІДНІ І НЕЛЕГКІ 90-ті

Коли прийшли 90-ті роки, у 1992 році була утворена академія, то мене було визначено урядом серед академіків – засновників. Для мене це було дуже несподівано, я була зав. лабораторії, мені було дуже важко, бо займалась тільки науковою роботою: статuti, планування, створення інститутів, нормативна документація. Але паралельно йшла наукова робота. І основним було концептуальне методологічне оновлення змісту шкільної освіти. Перша концепція – 1991-1994рр., потім 1995р. Створювався закон Про освіту, затверджений у 1996 році, і в процесі обговорення закону, коли були призначені слухання у Верховній Раді по цьому закону, від академії мене визначили виступати. Я виступала у Верховній Раді у 1995 році стосовно того, що мають бути не локальні зміни, а треба цілісні підходи, треба включити статтю про стандарти. Про це уже говорилось, писалось, у Росії на це зверталась увага, в Англії у 1988 році був затверджений план – прообраз цих стандартів. І ми, вивчаючи досвід, літературу, знали, що від маятника децентралізації перейшли до централізації, тому що падав загальний рівень освіти. Це не моя ідея, але вона вже була очікувана і дуже важлива. І в 1995 році влітку мене запросило міністерство бути заступником міністра з питань загальної середньої освіти. Я працювала з липня 1995 до лютого 2000. Це було складно, це круговерть, накладалась ситуація з постійними страйками. Я прийшла влітку, а в вересні вперше за всю історію Радянської України були не відкриті школи в Криму через заборгованості. І весь час, скільки я працювала, були ями, ями. Тернопільська, Кіровоградська, Одеська, Івано-Франківська, особливо страшна ситуація була в Чернігівській. І ви знаєте, для мене очевидно, чому так сталося (історики ще напишуть про той період), тому що освіта не мала реального соціального захисту, вона як та бідна берізка при дорозі. Звичайно, жажливий був

соціальний контекст, потрібно було пояснювати, і мене наставляли, що це просто такий період, ми з нього вийдемо, але ні на хвилю не зупинявся процес творення законів, стандартів, нормативів правової бази, підручників. Ось такий суперечливий час, коли з одного боку – темрява, а з другого – постійна потреба оновлюватись, вносити нове. І от саме в ці роки бум відкриття нових навчальних закладів, постійні інновації знизу, тому що треба було виживати, і був рух шкільництва, в цих умовах відбувалась диференціація школи.

Я завжди з великою тривогою думаю про сільську школу, бо, поперше, я прицільно дуже вивчала ці питання, а по-друге, я переконуюсь, що вони так і залишаються на узбіччі, тому що дуже і дуже тривожна демографічна ситуація. Не можна говорити, що сільська школа окремо, вона є віддзеркаленням усього, що відбувається у тому секторі. Це той випадок, коли реформи мають бути в контексті соціально-економічної підтримки, бо не можна витягнути того важкого воза самотужки.

УЧИТЕЛЬ – ПРОФЕСІЯ ДЛЯ ОБРАНИХ

Що я виношу зі свого досвіду? Я думаю, що правильно говорять, і слово Боже і література про те говорять, що людина – це таїна. І от коли людина займається своєю справою, то не кожен може бути вчителем. Ось такий парадокс: це начебто найбільш масова професія, тут не можна йти методом перебору, відбирати, йдуть шалені випуски, але далеко не кожен може бути вчителем, а викладачем – кожен. І як писала Софія Русова, викладач – це ремісник, а справжній вчитель вміє формувати характер, правильно розуміти душу і так далі. Цьому ми можемо знайти багато підтверджень. І у Сквороди є такі слова: "Лише той є вчителем, хто живе так, як вчить". Але, звичайно, дуже важко жити так, бо ідеал виховання дуже високо підіймається, і тому ніколи не можна

досягти повної мети у вихованні. Але скільки я бачила хороших учителів, директорів, семінарів, конференцій. І, повірте, не було ще такої зустрічі, з якої я б не взяла чогось нового, не занотувала два-три слова. Кожна зустріч – це як кресало, з якого щось викреслуєш. Я думаю, що не буває бездумних конференцій, завжди включається аналітика, щось зіставляєш. Мені здається, що освіта як та жабка, що постійно б'є лапками, і збиває у глечики масло, і з того горбочка вискакує з глечика і долає усі труднощі. І за цей період – уже 15 років – я все одно налаштована оптимістично.

От, наприклад, у нас багато претензій до конкурсів, але якщо на кожну номінацію у нас 8-10 рукописів, то це має змінити ситуацію на краще. І ще таке я помічаю, що вчителі перестали звертати увагу на те, що говорять метри (хоча слово „метри” мені не дуже до вподоби, ніби при житті пам'ятник). Я дивлюсь на себе як на людину, яка постійно в роботі і налаштована на постійне вдосконалення. Як це мені вдається – я не знаю, але я на це налаштована. А вчителі часто не звертаються до друкованого слова, хоча зараз у морі інформації можна і загубитися, але сила, магнетизм слова уже не такий вирішальний, як була примовка: „что написано пером, не вырубишь топором”. І зараз бачиш, що це не правильно, бо є різні варіанти, різне бачення і, особливо, різні діти.

Мені подобалось мислення Соловейчика, що він як публіцист часто видавав такі максимуми, наприклад, „сперва люблю – потом учу”. Здається, що ми іншими словами, хай не так крилато, можемо сказати, а він акцент перевів на максимум, і уже жоден вчитель це не заперечить: він може не погодитись, але суспільно прийнятною є саме така думка, яка поширюється, і це стримує навіть людину, яка просто є „урокодатель”. І є ще одна особливість, яку я помічаю, спілкуючись із учителями, я бачу, що є серед них багато таких, які регулярно багато читають педагогічну пресу. Це дає опору для вчених.

ЦІЛІСНА ОСВІТА:

роль середовища у вихованні

Мені подобається, що ми повертаємось до школи, наближеної до життя. Я поясню це на конкретному прикладі, що я маю на увазі. Дуже багато педагогічних теорій, які ґрунтуються на парній або колективній взаємодії, і в той же час ми знаємо, що людина відбудеться, незважаючи ні на що. Я порівнювала Пушкіна і Шевченка. Для мене Шевченко більший геній, тому що спочатку побачив красу лінії, тобто реалізував себе як художник, свою внутрішню досконалість. Прекрасно знаю Пушкіна і люблю, але знаю, що не треба ранжувати таких видатних людей, а у кожного з них вчитися. А повертаючись до педагогіки, **оці піки людського духу вчать тому, що на людину треба дивитись цілісно. І ми мало звертали уваги на роль середовища.** А якщо звернутись до історії педагогіки, школа Монтесорі, наприклад, то організоване середовище дозволяло зробити дві речі: самореалізація дитини, розвиток її волі, здібностей у розумно організованому середовищі. Або візьмемо школу Шацького, Сухомлинського чи Макаренка – це теж середовище.

Ми стоїмо перед загрозою усамітнення дитини через віртуальний світ – це загроза техногенного суспільства, яке ставить перед нами проблему включення в природовідповідне середовище. Дитина – жива істота, її треба включати в контекст середовища ігрового, середовища створення чогось. Уявіть собі зміну, яка відбулась на наших очах. Діти кажуть: давай купимо. А батьки не кажуть: давай зробимо. Тому й виникає оця споживацька сфера, а не створювальна. І це теж одна з ліній, яка вимагає олюднення, гуманізації середовища. І от інтуїтивно, може, через свій досвід, хороші школи починають конструювати своє середовище. Але тут є як позитивне, так і негативне: є таке середовище, яке перетворює школу, де для дитини лише заборони: не торкайся, не стань. Але є середовища, в яких дитина живе, є такі затишні рекреації, є такі мобільні стенди, куточки розвантаження, тобто школа стає май-

стернею, пам'ятаєте, у Коменського була „школа – майстерня духу”. Це ж дуже важливо не перетворити на виставкові зали, галереї. Я вважаю, щоб дитину закріпити за таким рідним середовищем, воно має бути для неї доступним, створюваним разом, змінюваним, середовищем для самореалізації. І є багато прикладів такого середовища, тобто сучасна педагогічна практика продуктивна, і десь зустрічаєш те, що треба, його треба підхопити, дати йому певну рамку, відшліфувати, узагальнити. І так як треба підіймати і обробляти цей передовий педагогічний досвід, так само є нагальною проблема обробки наукових результатів, готовності до впровадження. Це проблема проблем, бо можна багато написати. Але технології треба дати супровід, тому менеджмент впровадження є дуже важливим.

ДИРЕКТОР СУЧАСНОЇ ШКОЛИ:

проблеми і здобутки

Виговська О. І. : Я доводжу на всіх педагогічних зібраннях усіх рівнів, на скільки важлива місія директора школи, і особливо сучасної школи – від того, хто він такий, як він мислить, яким є залежить дуже багато. Це ключова фігура у середній освіті.

Савченко О.Я.: Безумовно, ключова. І це, однозначно, має бути людина культурна. Причому людина культури і загальної, і педагогічної – це визначальна риса. Це культура творчої освіти. І якщо є такий директор, то він створює певну ауру. В колективі з його допомогою виокремлюються цінності, постає лінія розвитку цього колективу. І дуже важливо, чи це формально, чи це глибинно, щоб працювати. Особливо в такий неспокійний час директор залишається на вершині, йому важко визначитись, бо є й ідеологічні різні речі, які вимагають громадянської позиції, і розуму великого. А ще є такі аспекти, які, на жаль, тільки в нашому суспільстві, це те, що директор відповідає і за матеріально – технічний стан школи плюс неможливість самостійно вирішити питання матеріального стимулювання вчителів, бо школа залишається несамоостійним суб'єктом від фінансового управління.

Виговська О.І.: Так само й від регіонального управління. І директор напряму залежить від того, хто там сидить, хто там керівник, як уже він розуміє проблеми.

Савченко О.Я.: Назріла ще одна кричуща проблема – педагогічного просвітництва суспільства, педагогізації суспільства. Це залишається проблемою, бо залишається загальною не усвідомленою. І в умовах, коли виховання в сім'ї і школі є суперечливим, вже не кажучи про гармонію, немає доповнюваності, дотичності, порушується цілісність. Людина, яка керує в освіті, має бачити результат, куди прямувати, мету, яка, інтегруючи різні складові, має уявляти цілісний результат покроково, адже кожен крок наближає до мети.

ЖІНКА – КЕРІВНИК: виняток чи закономірність

Виговська О.І.: Я пам'ятаю Міністерство народної освіти УРСР, і тоді була єдина жінка заступник міністра Ірина Хоменко. І за часи незалежної України була єдина жінка заступник міністра – Олександра Яківна Савченко. А запитання таке. Чому у верхньому ешелоні управління освіти лише чоловіки, чому так мало жінок? Можливо, їм не вистачає якихось якостей, управлінських здібностей, як ви вважаєте, пропустивши цю проблему крізь себе?

Савченко О.Я.: Ви знаєте, я думаю, що це і закономірність, і випадковість. Закономірність пов'язана з тим, що жінки менше володіють якостями бійця. Ця робота дуже виснажлива щодо часу, відповідальності, темпу роботи, постійне перевантаження, ти не належиш собі, підпорядкований різним інстанціям. І дуже великий ризик оступитися і зробити щось неправильно, тому що приходять різні люди. Наприклад, я прийшла з академії, де були певні стереотипи, форми подання матеріалу, відповідальності, і, звичайно, було дуже складно.

Виговська О.І.: А якщо порівняти, ви зараз на серйозному рівні керуєте академією. Що вимагало те управління у МОН і що вимагає це управління в АПН від жінки?

Савченко О.Я.: Я керую лише певною частиною. У нас є позашкільля, дошкільля і школа. Але зараз дуже велика плінність кадрів, тому люди за статевою ознакою не підбираються, враховуються інші якості.

Виговська О.І.: А чому плінність кадрів? Люди не відповідають посаді?

Савченко О.Я.: Тому що міняються уряди. Це ж певна піраміда. Заступник міністра затверджується за поданням міністра, і тому плінність кадрів не залежить від гендерної політики. Мені б хотілось, щоб жінок помічали, і навіть не на рівні управлінської вертикалі, а й на інших. Мало жінок в управлінні.

Виговська О.І.: А знаєте, чи відчуваєте, чому так?

Савченко О.Я.: Мені здається, це через інертність, тому що крім професійних якостей треба, щоб були закладені лідерські якості, треба налаштувати себе чогось позбутися, у чомусь себе обмежити – це дуже важлива проблема.

ЗАВДАННЯ ДИРЕКТОРА – НЕ КЕРУВАТИ, А РОЗВИВАТИ ШКОЛУ

Виговська О.І.: Ми підійшли до головного. Олександро Яківно, директор школи, в основному, жінка. Що б Ви їм порадили, від чого застерегли...

Савченко О.Я.: По-перше, я скажу, що ця посада вимагає великої системи обмежень, і не кожен на це йде. Але що мені подобається, то це те, що у нас зараз в системі школи дуже багато жінок, красивих, здібних, енергійних. І коли дивишся на них, слухаєш їх, то отримуєш задоволення. І таких є багато. І це втішає. До того ж люди, які приходять керувати, не просто приходять пересидіти, вони розуміють, що треба одразу зробити певні концептуальні кроки, щоб керувати школою, яка розвивається. І мені здається, що ті, хто приходить керувати, ставлять перед собою надзвичайно – не керувати, а розвивати школу. Зверніть увагу, і на майстерні відгукуються, і на проекти відгукуються, і до журналу пишуть, на семінари їдуть – це дуже

добре. Це нова хвиля керівників. Я вважаю, що раніше директор більше керував. А сучасний директор працює у нестабільності, тому що дуже змінюваний світ, йому треба міцно закріпитися і показати переваги саме свого стилю керівництва. Але тут є „підводні камені”, коли може бути зруйнована попередня робота, що є небажаним, може бути непоцінована праця людей старшого віку, але вони творили цю школу, зробили вагомий внесок у її розвиток і ще багато зроблять. А нові керівники мають інші виміри, а ці люди – носії духу школи, до них приходять учні, вони тримають зв'язок поколінь. Тому баланс молодості і досвіду має бути обов'язково: він у методиці упереджує новоприбулих від того, що вже було відкрито, це теж застереження. І так як в учнівському колективі, як і в управлінському колективі, в педагогічному колективі мають бути представлені віддзеркалення життя. І, як буває в житті, людина в 60 років дивує всіх своїми інноваціями, креативним духом, а 20-річні не хочуть працювати, бо налаштовані на інші цінності. І тут не може бути перевага за однією якоюсь механічною ознакою. Звичайно, має бути оновлення, але має бути виважена політика.

Виговська О.І.: Олександро Яківно, кілька слів побажання директорам, але усім, не тільки жінкам, адже у нас серед директорів і члени-кореспонденти, і заслужені, тож усьому директорському корпусу, освітянам-управлінцям. Яка сьогодні нам потрібна співпраця академії і школи?

Савченко О.Я.: Я хочу зазначити лише одне: ми у постійному діалозі з життям, а директор в постійному діалозі зі своїми вихованцями: внутрішнім, зовнішнім, дискретним, надихаючим і засмучуючим, але не обійти цього діалогу. Треба йти назустріч тим змінам, які уже є, розуміти, що не сховатися від них, і треба знаходити щоразу бажання бути серед цих змін, розуміти їх, вести людей за собою, бути їм цікавим, причому бути цікавим і дітям, а це дуже складно, але надзвичайно потрібно.

ВИЗНАННЯ І ШАНА ЖІНКИ-АКАДЕМІКА

Я вважаю, що загалом країна подякувала мені за досягнення. Так сталося, що коли розробляли програму „Освіта” 1993 року (Таланчук П.М., тодішній міністр освіти України, долучив мене до цієї програми), і я розробляла частину досить таки важливу, і за тим, як уже була прийнята ця програма, мені присвоїли звання Заслужений працівник освіти, тоді, у 1992-1993 рр., ще не була така злива нагород, тоді це було значуще.

За радянських часів була така складна ситуація щодо друку, нагород. І от у 1986 році мене нагородили орденом „Знак пошани”, потім була медаль Ушинського, яка є досить значною нагородою. І для мене це, звичайно, був великий поступ, хоча я не заради нагород працювала, а в 2000 році нагородили орденом княгині Ольги III ступеня, зараз – орденом княгині Ольги II ступеня. Я вважаю, що все це для мене дуже щедро, і добре, і достатньо. Я завдячую долі, що я знайшла ту професію, ту ділянку, яка відповідала моїм можливостям, є моєю „сродною” працею. І коли я перевтомлююсь і бачу, що обкрадаю себе в чомусь іншому, я завжди знаю, що з того, що я роблю, буде певний результат. Це я вважаю дуже важливим. І ще є одна така обставина: незважаючи на досягнення, на складності у житті, мені завжди хотілося вчитися.

Виговська О.І.: У освітян склалася добра традиція відмічати свої ювілеї власною працею.

Дізналася, що у планах ДНПБ підготувати до цьогорічного ювілею Олександри Яківни покажчик її праць, тож звернулася до його укладачів, наукових співробітників відділу науково-документного забезпечення – Л.М. Заліток, Л.М. Ворон та О.А. Печенежської, із запитанням, скільки ж позицій матиме доробок вченого, державного і громадського діяча? Їх відповідь перевершила очікуване – більше 500!

Щільність і продуктивність праці вченої вражають: кожен місяць – стаття, кожні 4 місяці – книжка!

Хай ваше поле і надалі завжди врожайним буде, дорога Олександро Яківно!

ІНТЕГРАТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНДІЙСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Віталій ПИЛИПЧУК

Старший науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної майстерності Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України, кандидат педагогічних наук

Розуміння важливості цілісного підходу до навчально-виховного процесу не полишало педагогічну науку і практику протягом всього існування людства. Навіть у періоди жорсткої диференціації навчальних предметів існувало переконання в тому, що виокремлення певної наукової дисципліни, акцент на специфічності її предмету і термінологічного апарату не є самоціллю. Первинна філософія, що виникла з цілісного осмислення здобутків людського інтелекту в пошуках відповіді на споконвічні для людства питання, не цуралась специфічного знання, отриманого в процесі вирішення нагальних людських проблем. Геніальне передбачення виняткової ролі систематизації всього наукового знання в „одній голові“, попри певні спроби применшення вагомості філософської теоретичної думки, продовжує дивувати ефективністю звертання окремої науки до сучасного філософського знання-мудрості. Тому проблема цілісного педагогічного знання виступала і виступає не як недолуге теоретизування чи „прожекторська“ педагогічна практика, а як прогностичне передбачення

розвитку педагогіки, до рівня якого сучасній освіті ще далеко.

З точки зору специфіки контингенту часопису *мушу зауважити, що саме директори шкіл у всі часи були „приречені“ на інтегративне спрямування своєї діяльності*. Мінлива тенденція управління загальноосвітніми навчальними закладами не могла позбавити педагогічні системи наявності інтегруючих чинників, які з чисельного розмаїття складових вибудовували цілісне, доцільне конкретній епосі й, поготовів, випереджаюче її, гармонічне утворення – справжню школу. *І від директора школи залежало, чи матиме шкільний колектив інтегративну ідею, що додасть нової якості вчителю, учню, батькам, зрештою – всій пришкільній громаді, чи все обмежиться ізольованим формальним гаслом проблеми, над якою нібито працює педагогічний колектив*. Аналіз теоретичної педагогічної спадщини, практичних здобутків освіти, власний вчительський і директорський досвід дає мені право проголосити таке. Не лише вчителем стоїть школа, не лише учнем і батьком. *Школа стоїть спільноту, всією громадою населеного пункту чи мікрорайону, що має відношення до конкретної школи*. Школа має по-

статі в ролі матері, і, поза тим, обирав учень школу чи не обирав, залишитися його єдиною, щемливою, неповторною частинкою життя, яке певним чином повториться в нових учнях. І хай сучасність у вигляді реклами підкидає: “Це мій банк!”, **майбутнє за іншим гаслом: “Це моя школа!”** За останньої умови школа ніколи не стане “бувшою”, а мірилом педагогічної ефективності управлінської діяльності директора буде бажання кожного, кого доля звела з школою, внести свою дешицу до подальшого перспективного розвитку школи, до створення “діаспори” рідної школи (яка набагато важливіша, ніж усілякі області земляцтва новоспечених киян), до перетворення школи в центр життєдіяльності мікрорайону.

Звернення до індійської системи освіти викликане не лише її специфічними особливостями, але й історичною єдністю українського й індійського народів, близькістю, можливо й винятковою, їх практичності. Ще одним вагомим доказом на користь наукового аналізу індійських освітніх традицій є недостатня увага порівняльної педагогіки саме до Сходу. Свого часу М. Драгоманов рішуче виступав проти наукового підходу, що був зорієнтований „на спостереження життя не всього людства, навіть не народів усієї якості частини світу, а життя десятка чи двох привілейованих народів“ [6, с.70] З погляду вченого, достатньо досягнути розміри терито-

ІНТЕГРАТИВНІ ІДЕЇ РАБІНДРАНАТА ТАГОРА

Рабіндранат Тагор (1861 – 1841) – видатний індійський письменник, філософ, педагог, прогресивний громадський діяч. У філософії був прихильником пантеїзму. Виступав за національну народну школу і національну освіту. Його педагогічні погляди ґрунтувалися на стародавній індійській педагогіці („Тапована“) та на ідеях прогресивних зарубіжних педагогів. Він був прихильником научного і пов'язаного з життям творчого активного навчання [28, с.440].

У 1901 році в родовому маєтку батька (Шантінікетон) поблизу Калькутти Р.Тагор відкрив школу, яку згодом перетворив у національний університет за моделлю “Гуру – шишья” (“Вчитель – учень”). Сам Тагор виховувався в елітному, аристократичному культурному середовищі, але навчався у закритих пансіонатах з суворим розпорядком і нудним зубрінням. Запроваджуючи демократичні принципи навчання, Тагор твердо був впевнений, що не слід позбавлятися традиційно аскетичного спрямування навчально-виховного процесу [7, с.71]. Проте він переймався тим, щоб ідея дошкільно спрощеного відношення до дійсності не перетворилася в соціальну тиранію [13, с.344]. Тагор є автором ряду праць з педагогіки та підручників бенгальською мовою для народних шкіл: „Відомості про бенгальську мову“, „Легке читання для шкіл“, „Знайомство з Всесвітом“ та ін. Він першим в Індії здійснив спільне навчання хлопчиків та дівчаток. Його основний доробок, викладений в збірках: „Твори у чотирьох томах“, „Твори у восьми томах“, „Збірка творів у 12 томах“ містять надзвичайно плідні педагогічні ідеї та передбачення Тагорознавці Індії та інших країн зазначали, що через багатоаспектність таланту мислителя, для якого педагогіка не була єдиним проявом творчого генію, педагогічна діяльність Тагора була вичена недостатньо [17, с.2]. Показово, що Рабіндранат Тагор (перший серед літераторів Азії) удостоєний Нобелівської премії в області літератури, тому закономірним був інтерес дослідників саме до літературного доробку митця, бо Тагор „збагатив людство прогресивними ідеями, наповнив душу новими почуттями, розширив кордони духовного життя, дав пошук розуму. ... Велич Тагора не заперечується жодною країною, жодним народом“ [8, с.145]. Відомий російський письменник Ілля Еренбург казав, що в історії рідко зустрічаються люди з такою різноманітною діяльністю, і порівнював Тагора з Леонардо да Вінчі та Михайлом Ломоносовим [5, с.180]. Взявши в руки пензель вперше у 67 років, Тагор став одним із засновників сучасного індійського живопису [20, с.93]. Невипадково Джавахарлал Неру писав, що попри зло, яке принесли чужинці, попри загальну бідність „Індія все ж здатна народжувати таких чудових людей і блискучих представників культури, як Ганді і Рабіндранат Тагор“ [12, с.337]. Рабіндранат Тагор на прохання його прихильників випустив книгу “Особисте”, в якій широко просто розповідає про філософсько-релігійне обґрунтування світонастрою мислителя, про індивідуальність художника [23]. Авторитет Р. Тагора був настільки великим, що індійська інтелігенція з розумінням зустріла його версію розвитку веданти, що починає своє формування в пам'ятках давньоіндійської думки (Упанішиди, Гіта, Брахма-сутра) [11].

Аналізуючи сприйняття творчості й світогляду Р.Тагора за межами Індії тагорознавці виокремлюють його особливу роль в світовій освіті [22]. Підкреслимо – внесок видатного поета, прозаїка, драматурга, мовознавця і літературознавця, філософа, мандрівника, вченого-історика, композитора, художника і громадського діяча в педагогічну науку і практику настільки вагомий, що продовжує впливати на сучасний розвиток освіти. Вже ▶

перші дисертаційні дослідження підтвердили, що вітчизняна педагогічна наука отримує в працях Рабіндраната Тагора нові методологічні можливості свого розвитку і тому тенденція на необхідність подальшої пильної уваги до вивчення спадку Тагора має зберегтись [14; 15; 16].

Тагор був переконаний, що англійська колоніальна школа намагалась виростити особливий клас людей – індійців за кольором шкіри, але англійців за смаками, думками, моралі і інтелекту. Крім того, колоніальна школа не переймалася цілісною системою навчання, отже „діти відстають в своєму розумовому і фізичному розвитку” [26, с.17]. Але вчений виходив з принципової позиції ненасильницького характеру соціально-політичних перетворень і наголошував: „Здійснювати насильство в ім'я батьківщини – значить здійснювати насильство над батьківщиною” [24, с.104]. Тому він наполягав на створенні незалежних від колоніальної влади навчальних закладів. Першим таким закладом і була створена ним в батьківському маєтку школа Шантінікетон.

Видатний педагог спрямовував діяльність школи на розвиток єдиного інтегративного простору за рахунок реалізації таких завдань: на основі рідної мови цілком залучити дітей до знань, знайомити їх з досягненнями науки і мистецтва, здійснювати зв'язок з практичним життям, навчати дітей різноманітних видів ремесел, сприяти єднанню учнів з природою, розвивати їх естетичні смаки. При цьому педагогічна концепція Тагора проголошувала побудову повнокровного життя людей, активне спілкування з вчителем, розвиток розуму в результаті прямого контакту з предметами і природою, збагачення уяви і почуттів як через спостереження, так і через безпосередню участь в радісній творчій діяльності, удосконалення тіла в процесі гри, вправ і фізичної праці.

Тагор цілеспрямовано йшов до свого третього (попередніми своїми етапами педагог вважав теоретичну підготовку і діяльність сільського вчителя), найголовнішого етапу свого життя – створенню великого просвітницького центру-університету, який мав вирішити три завдання:

- 1) стати індійським закладом, де студенти могли б повною мірою усвідомити єдність індійської національної культури і історичних традицій народу;
- 2) стати всеазійським і об'єднати в одне ціле різні культури Сходу;
- 3) стати всесвітнім – місцем взаємодії культур Сходу і Заходу.

В 1918 році в Шантінікетоні, в день 17-ої річниці школи, було закладено фундамент будови університету, названого Вішвабхароті – „Місія Всесвіту”. Коли університет став повноцінно функціонувати, Тагор вів активну викладацьку і просвітительську роботу. Він систематично запрошував для читання лекцій і проведення наукових експериментів відомих світових вчених і діячів мистецтв. Для розбудови університету Рабіндранат Тагор віддав свою Нобелівську премію і надав право університету на перевидання своїх художніх творів. З часом Шантінікетон почав розростатися як університетське містечко і перетворився в цілий комплекс з навчальними і житловими приміщеннями, бібліотеками, музеями, спортивними площадками.

Тагор наполягав, щоб, окрім академічних курсів (філософії, історії, філології тощо), студенти займалися мистецтвом, ремеслами, спортом. Він послідовно дотримувався цілей, які поставив перед університетом. У Вішвабхароті, як індійському закладі, Тагор ввів викладання буддійської філософії, різних індійських мов, йоги. Для створення в Шантінікетоні центра азійської культури просвітитель організував в ньому дослідження перської, тибетської, турецької, китайської і японської історії, філософії, мов. Для східно-західних зв'язків ►

рїї від Індійського океану до Гібралтару, щоб греко-римська історія була названа „подіями сільської „Хроніки“. Але найбільш вагомими є аргументи на користь інтегральних тенденцій індійської педагогіки, яскравими представниками яких виступали Рабіндранат Тагор і Ауробіндо Гхош. Теоретичне осмислення і практичне втілення інтегральних концепцій педагогіки, властиве цим мислителям, може неабияк прислужитися розвитку цілісного поступу освіти України, створенню масових авторських шкіл, нового цілеспрямованого творчої діяльності вчителів. Автор свідомо не виокремлює паралелі досліджуваного періоду індійської освіти і сучасних реалій української освіти, виходячи з древнього „sapi-enti sat” (лат. „*sapientii sat*“ – мудрому досить), залишаючи можливість широкого, але прозорого для високого інтелектуального рівня директора навчального закладу права на власний парафраз „вектора часу”. Навіть за умови буквального несприйняття певних принципів, наприклад, аскетизму педагогіки Рабіндраната Тагора (див. вріз), автор має певність, що дух переконання великого мислителя сприятиме творчій інтерпретації вчительської діяльності, в даному випадку – вивільненню учнів від надмірної меркантильності.

Цілісна педагогічна концепція Тагора ґрунтувалася, зокрема, на принципах свободи, природовідповідності,

спрощення життєвих потреб тощо.

Під свободою просвітель розумів розвиток всіх аспектів і сил особистості, зокрема, почуттів, уяви, життєвої енергії, розумових здібностей.

Принцип природовідповідності Рабіндранат Тагор трактував досить своєрідно. Він підкреслював: „Діти вільно і безпосередньо входять у контакт зі світом, і треба виховувати їх так, щоб вони не втратили цей контакт“ [25, с.395]. Як і Я.А. Коменський, індійський педагог порівнював ріст і розвиток дітей з аналогічними процесами у рослин, тварин, птахів. Він підкреслював: „Пташеня бачить, як літають інші птахи, тому воно знає, що також полетить. Воно ніколи не сумнівається в тому, що може літати... Наше ж бо нещастя полягає в тому, що коли в наших силах сумніваються інші, то сумнів проникає в нашу душу і пускає там глибокі корені... Ми не віримо природі людини“ [25, с.397].

Принцип спрощення життєвих потреб Тагор обгрунтовував так: „Бідність – це та школа, в якій людина бере свої перші уроки і отримує добру виучку“. Педагог був гордий того, що в Шантінікетоні вихованці не були перевантажені особистими речами, бо, за його спостереженнями, „почуттєвість людини стає грубою, коли він зайнятий матеріальним“. Тагор бажав, щоб діти змалечку виробляли звичку до скромності і простоти, „бо розпещувати ди-

університеті вивчалися класичні і сучасні європейські мови: грецька, латина, німецька, англійська, французька, а також логіка, політична економія, соціологія.

Створюючи свою педагогічну концепцію і розвиваючи свої педагогічні ідеї, Тагор підкреслював необхідність поєднання теорії з практикою в навчанні і вихованні учнів, наполягаючи на здійсненні зв'язку освіти з практичним життям. Його вихованці навчали грамоті дорослих у вечірніх школах, брали участь в упорядкуванні найближчих сіл, надавали посильну медичну і агротехнічну допомогу селянам. У 1921 році в одному із сіл поблизу університету Рабіндранат Тагор навіть організував просвітницький центр з метою поширення серед селян сільськогосподарських, технічних та медичних знань.

За рахунок праці на пришкольній ділянці і догляду за тваринами та рослинами, учні певною мірою забезпечували себе продуктами харчування.

Рабіндранат Тагор схилив голову перед справжнім учителем як носієм майбутнього нації. Навіть процес навчання Тагор називав нескінченним процесом взаємодії душ дитини і вчителя. Лише справжній вчитель-наставник може вирішити завдання цілісної підготовки гармонійної особистості за рахунок інтеграції розумового, фізичного, трудового, естетичного і морального виховання. Кожний з цих компонентів повинен мати, на думку Тагора, своє специфічне завдання, яке працює на загальний результат інтеграції – **виховання унікальної особистості з гармонійним поєднанням багатого духовного світу і оригінального бачення своєї і світової життєтворчості.**

Рабіндранат Тагор закликав учителів створювати на уроках такі ситуації, які викликали б у вихованців радість пізнання нового, стимулювали їх інтерес до надбання знань. Сам Тагор виховував у своїх учнів свідомість, активність, ініціативу, впевненість у своїх силах, невибагливість до матеріальних благ, прагнення принести користь своєму народові.

У розумовому вихованні Тагор виокремлював наукову ерудицію вчителя, бо там, „де сам наставник займається наукою, там учні своїми очима бачать знання“, і більш того, учні захоплюються не лише до вивчення новітніх досягнень науки, але й розуміють необхідність їх втілення в практику. „Ніяка освіта не може зберегти життєвість без практики“, – запевняв педагог [26, с.277].

Інтеграція теоретичного й практичного спрямування навчання взагалі властива Рабіндранату Тагору. Тому так рельєфно виглядає його бачення трудового навчання в нерозривній єдності з іншими видами виховання, зокрема – розумового. Нагадаємо, мислитель закликав до обов'язкового вивчення в Шантінікетоні різних видів ремесел. Бо метою трудового навчання, на його думку, є підготовка людини, яка здатна усвідомлено і плідно працювати, щоб стати корисним членом суспільства.

Цій же меті сприяло й естетичне виховання, формування естетичних смаків і почуттів учнів. Як свідчать очевидці, в Шантінікетоні мистецтво вивчалось нарівні з точними науками. У просвітницький центр Тагора приїздили музиканти, танцюристи, художники, поети з усього світу.

Фізичне виховання Тагор вважав запорукою майбутнього благополуччя людини. В загальному розв'язку вихованців стимулювалися спортивні ігри і гімнастичні змагання, далекі походи і екскурсії по рідному краю. Фізично натреновані вчителі і учні легко переносили трудні мандрівки, відчували смак і користь такого спортивного захоплення.

Тагор закликав простий люд зберігати здоровою свою моральність, що мала ґрунтуватись на працелюбності, доброти, чесності, гуманності, стійкості. Педагог часто повторював, що освіта значною мірою сприяє інтеграції розвитку людини, але при цьому її фізичний, розумовий, естетичний і духовний ріст повинен відбуватися у вигляді неперервного процесу. ▶

тину, піддакувати їй, забезпечувати готовими речами — значить псувати дитину“ [25, с.397].

Для сучасної педагогіки актуальними є педагогічні ідеї Рабіндраната Тагора, зокрема, про практичне застосування досягнень науки, про зв'язок освіти з працею, про необхідність підготовки учнів до сімейного життя в стінах школи, про роль сім'ї в розвитку людини, про велике значення естетичного, трудового і фізичного виховання в гармонійному розвитку особистості, про важливість шкільного самоуправління для формування ініціативи і самостійності учнів і розвитку їх впевненості в своїх силах.

Багато з послідовників Рабіндраната Тагора — і серед них Індіра Ганді і Ромеш Чандра, які вчилися у Вішвабхароті — продовжували справу Учителя і передали її новим поколінням прихильників Тагора.

ІНТЕГРАЛЬНА ПЕДАГОГІКА АУРОБІНДО ГХОША

Найбільш яскраво концепція інтегральної педагогіки знайшла свій розвиток в педагогічних працях Ауробіндо Гхоша (1872–1950) — видатного індійського громадського і політичного діяча, поета, філософа і педагога. У наукових і педагогічних колах він більш відомий як Шрі Ауробіндо (*Шрі* — високошанована людина). Народився в Калькутті, освіту отримав в Англії, де досконало вивчив англійську, італійську, німецьку й іспанську мови. Західний прагматизм, меркантилізм, надмірну увагу до індивідуального початку в людині на шкоду колективному не сприймав. Йому імпонували ідеї рівності, свободи, незалежності, соціальної справедливості прогресивних європейських філософів. Тому він залюбки звернувся до вивчення індійського культурного спадку, вбачаючи можливість зрівноваження наукових і технічних досягнень Заходу індійськими релігійними і культурними традиціями. На його думку, це могло позбавити світ від однобокого

технократичного розвитку й сприяти гармонійності й природності земного людського життя. Сучасні сходознавці вважають, що Ауробіндо Гхош зіграв видатну роль в установленні діалогу культур Сходу і Заходу [10].

Досконале володіння санскритом і декількома сучасними індійськими мовами дозволили А. Гхошу усвідомити велич і прогностичне значення гуманістичних ідей індійської культури для розвитку цивілізації. “Саме Індії, — писав він, — визначено надати всьому світові релігію майбутнього. Вічну релігію, яка гармонічно об'єднавши всі релігійні, філософські й природничі дослідження, перетворить людство в єдиний організм“ [21, с.96]. А. Гхош, займаючись розробкою філософського вчення про ідеальну перебудову світу, особливої уваги надавав освіті. Його концепція інтегральної педагогіки спрямована на формування досконалої людини, „гностичної істоти“, яка органічно поєднає в собі духовність, фізичне здоров'я, розвинутий інтелект, естетичне відношення до самого себе, до людей, до природи. „Принцип інтегралізму“ вчений вбачав в намаганні „інтегрувати достоїнства“ матеріалізму і ідеалізму, тобто наголошував на тому, що реальна і людина, і його духовна основа — Брахман. Концептуально інтегральна педагогіка виходить з того, що принципово світ може бути перетворений і результати перетворення залежать від рівня еволюції інтелекту, гармонії душі і тіла людини. Обмеженість людського розуму може виправити лише постійна, напружена робота людини щодо реалізації і розвитку закладених у ній задатків божественного знання. Звідси справжня духовність не сумісна з відреченням від мирського життя, а полягає в самовдосконаленні людини в процесі його творчої діяльності, яка пов'язана з перетворенням оточуючого світу в інтересах людей. (Порушуючи слово не вдаватись до компаративістики, згадаймо

Р. Декарта і його спробу подати науку як богоугодну справу. Вчений наголошував, що, окрім Біблії, Господь дав нам ще одну „святую книгу” – оточуючий нас світ. Чим краще ми пізнаємо первинні основи Божого творіння, тим більше ми вивершимся до богоподібної істоти).

ОСНОВНЕ ПИТАННЯ ОСВІТИ

З погляду Гхоша, полягає не стільки в співвідношенні традиціоналізму і модернізму, скільки в оптимальному поєднанні національного духу і західної демократії. Національний індійський дух виокремлюється в виховному ідеалі, що стверджує пріоритет духовного початку в людині, прагнення індивіду до самопізнання і наближення до духовного Абсолюту, в самопожертві й подвижництві, в колективній свідомості. Тому, визнаючи корисною діяльність держави в забезпеченні всіх громадян правом на освіту, Ауробіндо був проти жорсткого адміністративного контролю над освітою, „який перетворює її в механічну систему, в котрій індивідуальна ініціатива, ріст і справжній розвиток стають неможливими” [1, с.42]. А. Гхош надавав великого значення освітнім традиціям, особливо наполягаючи на тих, які вважав винятково цінними, зокрема: виховання у людини прагнення моральної досконалості; контроль над своїми думками, почуттями і вчинками; підпорядкування своїх бажань вимогам суспільства і божественної свідомості. Мислитель вважав, що подібні традиції допоможуть формувати у підростаючого покоління умінь і навичок самоосвіти, виховувати прагнення до досягнення свого “я” і забезпечать гармонію життєдіяльності. Наполягаючи на тому, що навчання неминує мусить відбуватися на основі самотутніх традицій і культурних цінностей свого народу, Шрі Ауробіндо визнавав необхідність формування у школярів і студентів наукового світогляду, розвитку незалежного мислення і самостійності

властивих англійській системі освіти. При цьому застерігав від механічного еkleктизму західної і індійської моделей освіти, бо за такого формального поєднання таке навчання перетворюється у “вправну і досконалу машину для знищення не лише людського тіла, але й людської душі, ...неповторної індивідуальності в людині” [9, с.51].

В концепції інтегральної педагогіки А.Гхош здійснив спробу розкрити основні напрями формування досконалої людини на основі взаємозв'язку моральної розумової, естетичної і фізичної освіти. Моральна освіта включала розвиток у молоді таких якостей, як чистота помислів, самопожертва, великодушність, безкорисливість, поміркованість, врівноваженість. Поряд з цим визнавалась необхідність виховання позитивних властивостей характеру, властивих європейській людині: раціоналізм, ініціативність, гнучкість і незалежність мислення, практичність.

Великої ваги А. Гхош надав релігійному навчанню і вихованню, які вважав невід'ємною складовою моральної освіти. Сутність релігії він вбачав в активній перетворюючій діяльності, яка присвячена пошуку абсолютної істини, досягненню гармонії духовного і матеріального початків в собі й суспільстві. Але вчений був певний, що лише за рахунок релігійних догм не можливо виховати моральну особистість. Подібна практика веде до бездумного сприйняття віровчення, що ніяк не відбивається на переконаннях і поведінці. Більш того, вона може перетворити людину в фанатика, який посягне на найдорожче боже творіння – людину. І це при тому, що суттю кожної релігії є життя, яке присвячене богу, людству і країні. Тому вже з ранніх років у дітей треба виховувати повагу до людей, які відрізняються від них за образом життя, цінностями і переконаннями, виключати з людського середовища прояви будь-якої одноманітності, примусу,

підкорення. Відсутність культурної багатоманітності в суспільстві неминуче веде до занепаду і стагнації. “Лише організація, що становить собою природне об’єднання всіх націй, де кожна з них займає місце, гідне її національного духу, в змозі забезпечити всезагальну прогресивну єдність” [21, с.99]. Виходячи з таких положень, Ауробіндо був одним з перших педагогів-теоретиків, котрі визнавали важливість розвитку життєдіяльності дитини з орієнтацією на цілісний і взаємопов’язаний світ. Припущення, що єдність людства, вочевидь, є частиною задуму природи, дозволило мислителю співвіднести інтегративні тенденції педагогіки з істинною єдністю всього людського братства як неповторного і унікального різноманіття світової спільноти. При цьому наголошувалось, що *за рахунок пробудження душі – свідомої сили Божественного розуму – необхідно всіляко розвивати в людині індивідуальність як своєрідність прояву особистісних якостей*. Це і є, на думку Ауробіндо, *істинна місія вихователя* [3, с. 11].

А. Гхош ретельно досліджував проблему розвитку у дітей пізнавального інтересу, інтелектуальних здібностей і вмінь самостійно набувати знання. Він вважав, що основною помилкою багатьох педагогів є те, що вони займаються тренуванням пам’яті учня і при цьому, як правило, ігнорують розвиток прийомів логічного мислення. Замість повторення одного й того ж матеріалу з метою запам’ятовування, педагог пропонував таке:

- уважно спостерігати за предметами і явищами;
- формувати вміння концентрувати увагу на найбільш характерних ознаках для того, щоб скласти вірне уявлення і отримати більш повну інформацію про оточуючу дійсність;
- прискіпливо вивчати структуру досліджуваного явища.

Регулярне виконання подібного виду вправ сприяє природному розви-

тку не лише пам’яті, але й мислення, виробленню вмінь аналізувати явища, предмети і процеси, виявляти в них загальне і особливе. Це дозволить педагогу розвиток логічного мислення виокремити в одне з головних завдань розумової освіти. Бо за такого підходу приходиться усвідомлення взаємозв’язку між предметами і явищами, розуміння законів розвитку науки. До того ж необхідно привчати учнів порівнювати свої умовиводи з висновками інших, що є надзвичайно важливим для виявлення степені достовірності власних суджень. Якщо дитина допустила помилку, то спочатку необхідно звернути її увагу на правильні умовиводи, а далі розібратися, в чому вона помилялася. Поступово діти навчаться довіряти своїм висновкам і не боятися допущених незугарностей. Зрештою учні позбавлятимуться помилок і ефективність їх учіння неухильно зростатиме, засвоєні способи логічного мислення стануть частиною дослідницького арсеналу учнів.

Ауробіндо не обмежувався дискурсивним компонентом творчості, бо добре розумів, що пробудження активної самостійної творчої діяльності учнів неможливе без розвитку творчої уяви. Якщо зупинити потік дитячої фантазії, то проблематичною стане ефективність формування уявлення і поняття, реконструювання старих і поява нових образів; не виникне необхідності в оцінці сутності предметів, їх краси, величі, прихованого божественного смислу як матеріалу для творчості; сповільниться розуміння еволюції емоційного і духовного життя на Землі. Кожен індивід – це “саморозвиваюча душа“, і завдання педагога – допомогти дитині самостійно розвинути його здібності до найвищого рівня. Тому треба спонукати активність дитини до самостійної творчої діяльності і не заковувати величезні потенційні можливості кожної дитини нав’язуванням “чужих ідей, поглядів, переконань і інтересів“ [2, с.11]. Істинний розви-

ток може забезпечити лише надання природі можливості працювати самостійно. Вчителю залишиться „лише” зреалізувати всі задатки дитини, самостійний і вільний розвиток яких неминуче, явно чи опосередковано відкривається очам педагога. Проблема в тому, що вчитель не завжди може побачити особливості природного дару кожного учня і часто працює за “загальною схемою”.

ПРО РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Ауробіндо надавав виняткового значення особистості вчителя в управлінні процесом інтелектуального і морального розвитку дітей. Ідеалом він вважав давньоіндійську систему освіти, в якій вчитель (гуру) був не просто транслятором знань, але й духовним наставником. Гуру мав значний вплив на становлення світогляду учня, вироблення у схильностей діяти згідно з моральними нормами. Учений визнавав, що “стародавню систему освіти відновити неможливо, але, разом з тим, не можна йти тим шляхом, яким пішла Європа, перетворивши учителя з друга, помічника і провідника, яким він був, в інструктора” [21, с.101]. Освіта, на думку Шрі Ауробіндо, не повинна розумітись лише як отримання учнями необхідної кількості знань. Історія людства доводить, писав він, що “розумова деградація передових цивілізацій починалась там і тоді, коли метою освіти ставала передача знань на шкоду вмінню їх використовувати на користь особистості і суспільства” (там само).

Основними завданнями естетичної освіти в концепції А. Гхоша є виховання у дітей здібності до художнього сприйняття оточуючого світу, розвиток почуття прекрасного творчих талантів. У інтегральній педагогіці естетичний компонент виховання сприяє формуванню цілісної, високодуховної особистості, спрямованої до божественного знання, любові, радості і енергії. Традиційно важливими засобами естетичного виховання

Ауробіндо вважав мистецтво, літературу і музику. Дієвість зазначених засобів вбачалась насамперед з розвитком естетичного смаку, без якого неможливо глибоко зрозуміти мистецтво, і, отже, наблизитись до більш високого рівня духовного розвитку. У поведінці естетичний смак допомагає людині позбавитись негарних манер, бачити красу людських відношень, усвідомлювати красу природи і людей, відчувати неспідробне щастя від любові до оточуючих, підвищувати рівень загальної культури. Ауробіндо не відділяв естетичне виховання з формуванням моралі. Він доводив, що наші чесноти – це прояв прекрасного в образі життя, а наші моральні недолугості – це недоліки естетичного виховання. Учений запевняв, що коли людина здатна бачити прекрасне в оточуючому світі, то більш інтенсивно розвиваються її пізнавальні інтереси, підвищується мислительна активність, формується творче відношення до життя. А. Гхош настійливо доводив, що мистецтво виховує спокій, замилювання; поезія збуджує почуття і наповнює душу захватом; музика гармонізує емоції, робить їх більш глибокими. Тому помилковим є зведення мистецтва лише до рівня задоволення естетичних смаків, бо поезія, музика виступають досконалими засобами виховання душі, очищають її, роблять душевні поривання гармонічними і взагалі приховують в собі величезний потенціал навчання та виховання. Мистецтво спонукає людей до духовного очищення, допомагає розкриттю Духу в людині, що і є найголовнішою метою розвитку людства. “Людина стає Богом на Землі, і будь-який вид її діяльності досягає найвищої точки, коли тіло, душа й розум вступають в контакт з Духом” [21, с.101]. Тому зрозумілою є увага концепції інтегральної педагогіки А. Гхоша до фізичного виховання як одного з кроків до формування досконалої людини. У дітей необхідно формувати прагнення мати здорове красиве тіло. Культ тіла А. Гхош не

відділяв від культу душі. Учений був переконаний, що „за допомоги розумної системи фізичного виховання організм людини може бути приведений до стану, який є втіленням власне тільки йому одному присутньої гармонії, і стати знаряддям, придатним для реалізації істинно прекрасного в усій подобі людини” [21, с.102].

Ауробіндо був переконаний, що фізичне виховання повинно бути систематичним і послідовним, починається з появою людини на світ і продовжується до кінця життя. Ученим було виокремлено такі завдання фізичного виховання: контроль за станом організму і підкорення його життєдіяльності суровій дисципліні; гармонійний розвиток усіх функцій організму; корекція можливих дефектів і відхилень; збереження і зміцнення здоров'я. Особливої уваги Шрі Ауробіндо надавав знанню фізіології людини, любові до охайності і потреби дотримуватись правил гігієни. Мислитель підкреслював, що за умови недооцінки характерної постави тіла, рушійної активності, дурні звички засвоюються дитиною рано і досить швидко. Тому діти не привчаються слідувати за роботою своїх внутрішніх органів, не розуміють вагомості покращення управління їх діяльністю і не можуть підтримувати організм в природному гармонійному стані. Негативні наслідки подібного невігластва людина вповні відчує ще в молодому віці [27, с.16]. Якщо ж до цього додати прогалини у дотриманні правил гігієни, звичку до неохайності, байдужість до критичного сприйняття зовнішнього вигляду людини іншими, відсутність захоплення здоровим організмом людини, зневіру до можливості протистояти будь-яким хворобам, то про те, щоб дитина бажала стати красивою просто з любові до краси, не може бути й мови.

Системоутворюючим чинником цілісної концепції виховання А. Гхошу вважає учителя – наставника, помічника і провідника дитини в її рухові до Духовного Абсолюту.

Тому необхідно, щоб учитель володів справжнім мистецтвом викладання – вмінням вести дитину крок за кроком, підтримуючи в ній інтерес і пієтет перед життям. Щоб допомогти розкрити “божественну сутність” дитини, вчитель має володіти специфічними й загальнолюдськими якостями. Найголовніша з них – громадянськість – полягає в почутті власної гідності, в сумлінному виконанні суспільного й державного обов'язку, в патріотизмі. Неабияке значення має вміння зберігати спокій в будь-яких ситуаціях, ні за яких обставин не відчувати почуття зверхності відносно учнів. Вчитель має слугувати найкращим прикладом для учнів. Його спокій, самовладання, дисципліна, відсутність зайвих слів – це ті якості, які має розвинути в собі вчитель, якщо хоче, щоб ними володіли і його учні.

Педагогічні ідеї Ауробіндо Гхоша, особливо основні ідеї його інтегральної педагогіки, отримали розвиток в наукових працях його послідовників (Павітри, М.П. Пандіта, М. Рішар та ін.), реалізуються в багатьох освітніх закладах Індії і зарубіжжя. Координація цієї діяльності здійснює міжнародна громадська організація – Товариство Шрі Ауробіндо.

Ауробіндо Гхош одним з перших передбачив деякі сучасні глобальні освітні проблеми і запропонував шляхи їх вирішення на основі принципу інтеграції. У його розумінні – це гармонізація душі й тіла, інтеграція науки і релігії в освіті, узгодження традицій і інновацій в змісті освіти і педагогічному процесі, підготовка молоді до життя у взаємопов'язаному світі.

Інтегративні ідеї індійської педагогіки є важливим внеском до динамічного поступу світової освіти й знаходять співзвучні тенденції в українській педагогічній науці (І. Зязюн, С. Гончаренко, І. Козловська та ін.). Тому жваві дискусії в Україні щодо Болонського процесу в цілому далекі від спрямованості на клаптикове розуміння ізольованих наукових курсів вищої школи і залежності їх вагомості

від кількості кредитів, а постають проблемою розбудови цілісної системи підготовки фахівців з притаманними інтегративним утворенням, новою якістю і постійною перспективою саморозвитку. Тобто, як проблемою, що колись у черговий раз повернуться до української освіти у вигляді „ексклюзивних“ загальноєвропейських теорій, а до цього не заохочуватиметься державною підтримкою. Більш того, педагогічний „Олімп“, намагається формалізувати недолугу технологізацію викладання і поспішне творення методології європеїзованої української освіти. Лише здоровий український гумор та високий науковий потенціал професорсько-викладацького складу вищої школи дозволяє не втратити самобутності поступу до вже далеко не „Болонських“ концепцій, поступу, зорієнтованого не на пошуки недосконалості останніх, а з огляду на їх чітко виражену перспективу позитивної світової освітньої динаміки.

Середнім загальноосвітнім навчальним закладам поталанило – без гучної автономності, як у випадку вищої освіти, **директори шкіл, гімназій, ліцеїв, колегів** тощо **все ще мають змогу**, часто без оголошення, **творити авторські школи, вести самостійний активний пошук**, майже за Кобзарем – і свого, і чужого. Але попри всю вагомість запозичення, скажімо, з французької системи освіти, варто пам'ятати про вагомий скарб інтегральної педагогіки, що здавна існує і поповнюється в Індії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ауробиндо Шри. Идеал человеческого единства. – СПб, 1998.
2. Ауробиндо Шри. Час Бога. Йога и её цели. Мать. Мысли и озарения. – Л., 1991.
3. Ауробиндо Гхош. Человеческий цикл. – Казань, 1992.
4. Гнатюк-Данильчук А.П. Рабиндранат Тагор: Критико-биографический очерк. – М.: Гослитиздат, 1961.
5. Грицай С.М. Образ гордой Мохамая – символ нескореной Бенгалии // Украина – країни Сходу: від діалогу педагогічних систем до діалогу культур та цивілізацій: Матеріали Всеукр.наук.-практ.конф., 18 – 19 травня 2001 р. – К.: Фенікс, 2002. – С. 180 – 185
6. Драгоманов М. Вибране. – К., 1991
7. Ивбулис В.Я. Моя золотая Бенгалия. – М., 1988. – 136 с.
8. Инбер В.М. О Рабиндранате Тагоре // Инбер В.М. За много лет. – М., 1964.
9. Кешавмурти. Шри Ауробиндо – надежда человечества // Садхана. – 1997. – № 4.
10. Костюченко В.С. Шри Ауробиндо: многообразие наследия и единства мысли. – СПб, 1998.
11. Костюченко В.С. Классическая веданта і неведанта. М.: Мысль, 1983. – 272 с.
12. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. – М.: Изд-во Прогресс, 1975. – 504 с.
13. Неру Дж. Открытие Индии. – М.: Ин. л-ра, 1955. – 650 с
14. Петров А.К. Педагогические воззрения и педагогическая деятельность Рабиндраната Тагора // Советская педагогика. – № 5. – 1961. – С. 89 – 100.
15. Петров А.К. Писатель, мыслитель, педагог, гуманист // Народное образование. – № 9. – 1966. – С. 95 – 97.
16. Петров А.К. Педагогические воззрения Р. Тагора // Рабиндранат Тагор: К столетию со дня рождения. – М., 1961.
17. Полянская Г. Педагогические идеи Рабиндраната Тагора. Автореферат... кандидата педагогических наук. – К., 1986. – 19 с.
18. Полянская Г. Педагогична діяльність Рабиндраната Тагора // Радянська школа. – № 6. – 1985. – С. 85 – 89.
19. Полянская Г. Некоторые сведения о Рабиндранате Тагоре (к спецсеминару по истории педагогики) // Тезисы докладов научно-практической конференции, посвященной 110-летию Глуховского института. Глухов, 1984. – С. 123 – 125.
20. Потабенко С.И. Изобразительное искусство Индии в новое и новейшее время. – М., 1981. – 151 с.
21. Супрунова Л.Л., Мартынов О.В. Концепция интегральной педагогики Ауробиндо Гхоша // Педагогика. – № 9. – 2003.
22. Тагор Р. Жизнь и творчество: Сб. статей. – М.: Наука, 1986. – 214 с.
23. Тагор Р. Личное – Пер. И.Я. Колубовского. – М.: Госиздат, 1922. – 117 с.
24. Тагор Р. Сочинения: В 4-х т. – М.: Худож. лит., 1982
25. Тагор Р. Соч.: В 8-ми т. – Т. 8. – М.: Худож. лит., 1957. – Т. 8. – 552 с.
26. Тагор Р. Собр.соч.: В 12-ти т. – М.: Худож. лит., 1965. – Т.11. – 426с.
27. Шри Ауробиндо. Воспитание личности // Садхана. – 1999. – № 3.
28. Ярмаченко М. Тагор Рабиндранат // Педагогічний словник / За ред. Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

БУТИ ЯСНИМ РОЗУМОМ, ЧИСТИМ МОРАЛЬНО І ЗДОРОВИМ ФІЗИЧНО

З ДОСВІДУ РОБОТИ ШКОЛИ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я

Педагогіка
ШКОЛИ

СИЛЬСЬКА
ШКОЛА
СЬОГОДНІ
І ЗАВТРА

Людмила ПАРОВИК

Директор Велико-
михайлівської неповної
середньої загально-освітньої
школи Синельниківського
району Дніпропетровської
області

Найдорожчим скарбом, яким нагороджує людину природа від народження і на довгі роки життя, є здоров'я. Тому чи не найголовнішим призначенням вчителів, батьків є впровадження ідеї здорового способу життя.

За даними офіційної статистики на даний час в Україні споживають наркотики 128 тис. осіб, з яких 60% становлять молодь та підлітки, а 13% – діти у віці від 11 до 14 років; зареєстровано близько 86 тис. ВІЛ-позитивних людей, серед них понад 10 тис. дітей; нараховується 750 тис. залежних від алкоголю осіб, поширене споживання тютюнових виробів, особливо серед молоді.

Від 20 до 40 відсотків дітей виховуються у дисфункційних родинах. Такі діти страждають емоційними розладами, соціально дезадаптовані, вимагають спеціального ставлення до себе з боку педагогів.

Враховуючи ці чинники, колектив школи працює над проблемою „Створення системи валеологічного навчання та виховання соціально адаптованої особистості”.

Роботу школи спрямовано на вивчення та діагностику стану фізичного,

психологічного та соціального здоров'я дітей із наступною корекцією на всіх етапах навчання: здійснення комплексного підходу до організму людини як єдиного цілого, створення умов збереження фізичного та психічного здоров'я дітей.

З цього приводу проводилися поглиблені медичні обстеження, індексну оцінку шкільного середовища, тестування здоров'я дітей. Після медичних обстежень було з'ясовано, що 43% учнів мають відхилення у здоров'ї.

Для з'ясування питань: в чому причина і на що треба звернути увагу в першу чергу – запровадили різнобічні тестування та розробили схему, за якою працюватиме школа. З першого класу проводимо тести: „Я і моя сім'я”, „Вибір кольорів”. Малюнки і кольори показують відносини в сім'ї, психічний стан дитини. Серед батьків проводили анкетування „Яка твоя дитина”.

Проведені медичні обстеження показали, що в багатьох учнів школи знижений зір, порушено поставу (сколіоз), є захворювання нервової, травної, ендокринної систем. У деяких дітей спостерігається поєднання різних захворювань.

Шляхом анкетування з питань профілактики паління, пияцтва, наркоманії та СНІДу виявилось, що серед учнів 63% дітей палять тютюнові вироби. Дітей, що виявляють схильність до наркотиків, не виявлено. Вживають спиртні напої в святкові дні – 2%.

За допомогою анкетування здійснюємо спостереження за тим, як діти харчуються.

Вчителі школи впроваджують інноваційні технології у формуванні здорової особистості.

Чередниченко В.В. – вчитель зарубіжної літератури – використовує в своїй роботі інсценізацію, інтерв'ю з письменником, метод проектів.

Чекерес Л.М., Клець Т.І., Сіпович К.С. – вчителі початкових класів – впроваджують „Мікрофон”, метод прес, мозковий штурм, практичні тренінги, бліц-турніри, акваріуми.

Гусева Т.М. – вчитель історії та географії – географічну розминку, історичний диктант, роботу в парах, групах, незакінчене речення.

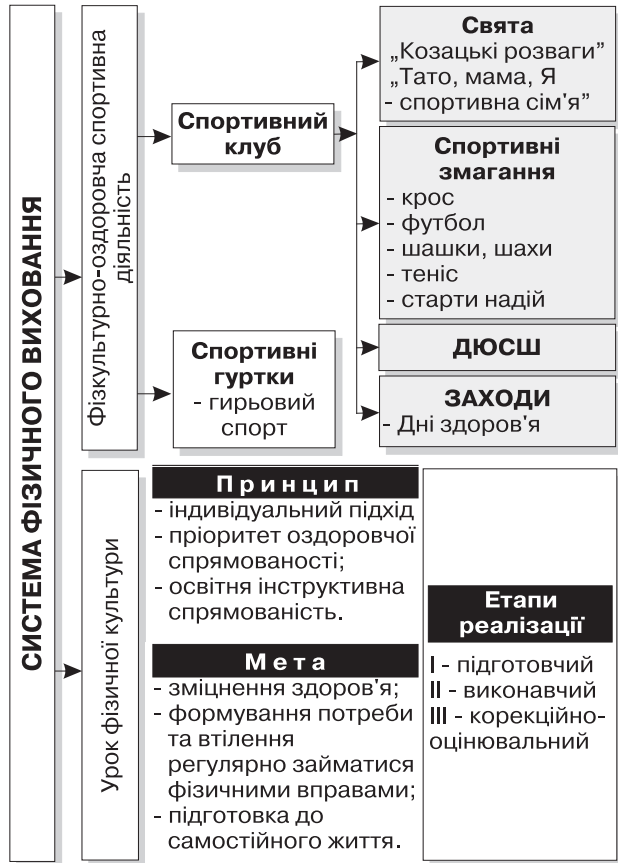
Мітіна О.О. – вчитель образотворчого мистецтва – використовує роботу в малих групах, прес-конференції, практикує уроки-конкурси, творчі виставки дітей.

Педагоги залучають дітей до активної участі в акціях, конкурсах, змаганнях на тематику здорового способу життя, екологічну безпеку, профілактику куріння, алкоголізму, наркоманії, ВІЛ-інфекції, насильства тощо.

Формуванню здорової особистості присвячені і години спілкування: О.С. Рожнятовської „Як людині жити, щоб не хворіти”,

М.В. Зінченко „Спортивний серпантин”, А.В. Клевець „Веселі старты”, О.О. Мітіної „Поклик джунглів”, К.С. Сіпович – театралізована виставка „Подорож у

Схема 1

Козацько-лицарський турнір, 6 клас

країну небезпечних предметів” тощо. Саме на таких годинах відбувається популяризація занять фізичної культури і спорту, виховується товариська взаємодопомога, взаємопорозуміння, розвивається сила, витривалість, пропагується здоровий спосіб життя.

Оздоровлення дітей у системі позакласної роботи будується на ефективному використанні оздоровчого потенціалу народних звичаїв і обрядів, родинного виховання, терапевтично-оздоровчого ефекту української пісні, рідної мови. Формування культури здоров'я учнів у позакласній роботі охоплює:

- діяльність гуртків танцювального, вокального співу, драматичного, гирьового спорту;
- спортивно-масову роботу;
- діяльність організації „Берегиня”;
- пошукову роботу;
- дні здоров'я.

Традиційно в нашій школі проводиться ряд заходів оздоровчого характеру з участю батьків: „Родинні свята”, „Козацькі розваги”, „Веселі старты”,

„Місячник довкілля”, екскурсії, „Місячник здоров'я”, „День гумору”.

З 1987 року в школі діє гурток гирьового спорту, яким керує майстер спорту, абсолютний чемпіон області, чемпіон міжнародних змагань – вчитель Зінченко Михайло Володимирович.

За 19 років підготовлено 70 гирьовиків, з яких 20% – майстри спорту, 35% – кандидати у майстри спорту, 45% мають I дорослий розряд. Серед нинішніх учнів школи 20 чол. займаються гирьовим спортом, серед яких 50% мають I юнацький розряд, 30% – II, 20% – III.

15 випускників школи продовжують займатися гирьовим спортом, виступають на обласних, республіканських, міжнародних змаганнях, виборюючи призові місця.

Гуртківці мають не тільки високі результати, а й фізично здорові. У них красиве тіло, вони впевнені в собі, вміють захистити себе й інших. Гордістю школи є і спортивні вчительські сім'ї Зінченка М.В., Кльоц Е. Л., Сіпович С.Л. Такі батьки стали не тільки першими гирьовиками, а й гідними для наслідування їхніх дітей.

Дружні стосунки у школі з ВСК „Україна”, який очолює авторитетна, енергійна, чуйна, шановна людина – Ковпак Г.В. Діти надають допомогу кооперативу, господарство – школі. Вчасно проводиться якісний ремонт, учні харчуються, оздоровлюються на морі, їздять на екскурсії. Георгій Васильович виділяє кошти на поповнення навчально-матеріальної бази спортивного залу, на відрядження спортсменів до інших міст. Школі подаровано універсальний тренажер – тепер діти ще можуть займатися бодібілдингом.

Оздоровлення дітей під час літніх канікул здійснюється через організацію діяльності пришкольного табору „Пізнайко”, місцевої бази відпочинку „Тарханкут”, де обладнано місце для купання, можна половити рибу, покататися на човні, помилуватися краєвидами.

Наша школа давно стала прикрасою, гордістю села. Вона виростила, виплекала і поставила на шлях життя сотні сільчан, які нині є гордістю земляків.

Оздоровча база „Тарханкут”. День рибалки

Нагороди за спортивні досягнення учнів

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

БОРОТЬБА ЗА ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

Педагогіка
школи

Межівська середня загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Межівського району Дніпропетровської області – один з найбільших навчальних закладів району. Тут впроваджуються нові форми і методи щодо задоволення запитів учнівської та батьківської громадськості: близько десяти років вивчається дві іноземні мови, введено години інформатики з другого класу, створено мережу факультативів та спецкурсів, направлених на формування життєвих компетенцій.

Враховуючи невітнішні екологічні показники селища Межова, які далеко не відповідають нормам, а також інші причини погіршення стану здоров'я дітей, педагоги Межівської середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 вважають пріоритетним завданням своєї роботи вироблення в учнів відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих. Реалізацію цього завдання вбачаємо у створенні моделі школи єдності фізичного здоров'я та духовної єдності, яка знайшла відображення в програмі науково-дослідної роботи за темою: *"Розробка системи навчання і виховання здорової, духовно*

багатої особистості, майбутнього господаря Землі".

Наукове керівництво забезпечує Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Методичний супровід навчально-виховного процесу в закладі координує відділу освіти Межівської райдержадміністрації.

Методичною радою закладу розроблена поетапна програма виконання експериментальної роботи, розроблена система заходів, спрямована на забезпечення науково-методичної підтримки навчально-виховного процесу в школі. Одним із напрямків цієї роботи є валеологічна забезпеченість викладання природничо-математичних навчальних дисциплін у закладі. Шкільне методичне об'єднання вчителів у закладі працювало над пошуком шляхів до творчого розвитку учнів, посиленням їх пізнавального інтересу до вивчення навчальних предметів, формуванням активної життєвої позиції щодо зміцнення власного здоров'я. Проведена попередня робота з вчителями-членами шкільного МО була направлена на реалізацію

Наталія БОНДАР

Директор Межівської СЗШ
№1 Межівського району
Дніпропетровської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

Вріз 1

ФІЗКУЛЬТ-ВІКТОРИНА

1. Якщо ви вважаєте, що вам необхідно в житті вміти множити числа, підніміть руки вгору.
2. Якщо ви вважаєте, що вам необхідно в житті вміти ділити числа, то підстрибніть.
3. Якщо ви вважаєте, що вам необхідно в житті вміти розв'язувати рівняння, то кліпніть очима.
4. Якщо ви вважаєте, що урок математики розвиває логіку вашого мислення, покрутіть головою вліво, вправо.
5. Якщо ви вважаєте, що хороша дисципліна на уроці – запорука ваших знань, тупніть ногою.
6. Якщо ви вважаєте, що ви уважні і дисципліновані на уроці, сплесніть руками.
7. Якщо ви вважаєте, щоб бути фізично здоровими, потрібно займатися спортом, зробіть вдих і видих.

Як підсумок виконання запропонованого завдання, можна провести евристичну бесіду за питаннями:

— Про що корисне для себе ви дізнались, виконуючи це завдання?

— Чи зробили ви висновок про потребу захищати свій організм і дбати про нього, виконуючи цю просту вправу?

Вріз 2

ГРА „ДЕСАНТ”

Десант одержав завдання приземлитися у лісі на галявині, де ростуть лісові ягоди, кушові дерева, споживання плодів яких дає певну кількість вітамінів для організмів. Шлях руху кожного десантника зашифровано коренем рівняння. В одне місце може приземлитися тільки один десантник. Згадайтеся, куди повинен приземлитись кожен десантник, і вкажіть його шлях, провівши стрілку від вправи до відповіді. Тут ви повинні проявити свою уважність і вміння застосовувати свої знання на практиці.

$$60 : x = 20; 50 - x = 48; 4 * x = 40; x - 8 = 7;$$

$$20 : x = 10; 120 - x = 118; 1600 : x = 4; 5 * x = 350.$$

Діти, можливо хтось із вас знає, які ж овочі, фрукти, тваринні продукти містять такі вітаміни, на які вказали десантники?

Вчителькою підбираються та пропонуються учням для розв'язування задачі, направлені на стимулювання діяльності дітей. Вчителька наголошує на такому факті: *”Для нормального росту і розвитку дитячого організму їжа повинна містити білки, жири, вуглеводи, мінеральні речовини та воду. Розв'язавши задачу, ви дізнаєтеся, скільки цих компонентів ви повинні вживати за добу з їжею”*.

1 задача. Дитина 12 річного віку за добу, споживаючи їжу, повинна вживати 300 г вуглеводів. Білків – у 100 разів менше, ніж вуглеводів, а жирів – на 8 г більше, ніж білків. Яку кількість мінеральних речовин повинна вживати дитина за добу?

2 задача. Розв'язати усно. Хлопчик-п'ятикласник, у якого слабкий фізичний розвиток, виконує такі нормативи: 60 м пробігає за 13 сек., підтягується на перекладині 1 раз, стрибає в довжину на 1 м 80 см, м'яч на 11 м. А хлопчик-п'ятикласник, який фізично розвинений, 60 м пробігає за 3 сек швидше, підтягується на перекладині у 6 разів більше, стрибає в довжину 1м 60 см далі, м'яч мете далі у 3 рази.

Які нормативи виконує фізично розвинений хлопчик?

виховного аспекту експериментальної роботи: розуміти закономірності природи і навчитись бути здоровою особистістю. Творча група закладу уклала методичний бюлетень, в якому визначила проблеми, від яких залежить здоров'я учнів:

- проблема гіподинамії пов'язана з тим, що шкільний режим суттєво обмежує природну рухливість дітей;
- проблема нервових порушень, спровокованих авторитарним стилем педагогічного управління, стресами, які переживають діти у зв'язку з оцінюванням їхніх знань;
- проблема респіраторних та інфекційних захворювань, обумовлений гігієнічний режим та якісна профілактика.

Визначені завдання лягли в основу творчих задумів педагогів щодо зміцнення та збереження здоров'я учнів. Вчителем математики Толкачовою Л.С. при навчанні п'ятикласників широко використовуються оздоровчі паузи та фізкультхвилинки. До найбільш часто використовуваних на уроці форм та методів роботи з учнями слід віднести фізкульт-вікторину (див. вріз 1).

Діти, виконуючи це завдання, роблять висновок: для того, щоб бути здоровим, слід виконувати фізичні вправи. Між практичними завданнями вчителька мотивує подальшу навчальну діяльність і робить паузу, говорячи: *”Діти, до нас прийшла зима. Щоб ви менше хворіли грипом та іншими інфекційними хворобами, ви повинні свій*

організм поповнювати вітамінами”. І далі пропонує учням пограти (див. вріз 2).

Таким чином, виконуючи запропоновані завдання, діти навчаються правилам здорового способу життя. В практиці роботи вчителя математики широко впроваджуються творчі завдання (див. вріз 3).

При вивченні теми „Галогени” вчителем хімії Козак Ю.В. приділяється увага вмісту мікроелемента фтору в місцевій питній воді, оскільки зменшений вміст підвищує безпеку виникнення карієсу. Як підсумок опрацювання таких даних на уроці учні колективно розробляють висновок: необхідно користуватися фтористими зубними пастами, нестачу йоду в організмі слід компенсувати включенням до раціону харчування морських продуктів та йодованої солі.

Як і при викладанні математики та фізики, вчителем хімії широко використовуються розрахункові задачі із валеологічним змістом (див. вріз 5).

Сплановані та проведені вчителем хімії заходи в урочні й позаурочній діяльності сприяють висновку учнів, що для збереження рівноваги внутрішнього середовища людини необхідно додержуватися режиму харчування, використовуючи різні продукти. Однак ця рівновага навіть при раціональному харчуванні порушується, якщо вживати навіть в мінімальній кількості алкоголь, нікотин, наркотичні речовини.

Здоров'я — одна з найбільших життєвих ціннос-

тей. Завдання кожної людини — навчитися його зберігати, розумно й ошадливо ставитись до нього — таким був основний лейтмотив уроків біології.

Багато людей погано собі уявляють, що корисно, а що шкідливо для організму, як запобігти тим чи іншим захворюванням. Справу охорони свого здоров'я більшість покладає на медицину. Але ніякі досяг-

Вріз 3

ТВОРЧІ ВАЛЕОЛОГІЧНІ ЗАВДАННЯ 3 МАТЕМАТИКИ

1. Дитина 7-12 років повинна за добу вживати продуктів: молока — 300 г; м'яса — у 3 рази менше, сухого сиру — у 5 разів більше, ніж м'яса. Яку кількість тваринних продуктів повинна вживати дитина за добу ?

Розв'язати задачу складанням виразу
 $300 + 300:3 + 300:3 \times 5$.

2. Творче завдання для самостійної роботи учнів.

Скласти задачу про збільшення фізичних нормативів дівчинки — п'ятикласниці, яка має слабкий фізичний розвиток, і розв'язати її.

Вріз 4

ТВОРЧІ ВАЛЕОЛОГІЧНІ ЗАВДАННЯ 3 ФІЗИКИ¹

1. Людина в спокої за одну хвилину поглинає 200 см³ кисню. Визначити, яку масу кисню поглинає людина за 1 добу. Густина кисню — 1,43 кг/м³.

2. У змаганнях з бігу беруть участь 4 учні, які можуть бігти зі швидкістю 6 м/с; 20 м/с; 0,35 км/хв. Хто перемаже, хто наблизить останніми?

3. Три хлопчики тягли канат вліво із силами 120Н, 150Н, 180Н, а три вправо з силами 140Н, 160Н. Чому дорівнює рівнодійна цих сил і в який бік вона спрямована ?

4. Спортсмен вагою 800Н підняв штангу вагою 1200Н. З якою силою він тисне на підлогу?

5. Видатний фізіолог І. Ціон підрахував, що за час життя людини серце виконує роботу, яка рівна роботі такої сили, що може підняти поїзд на найвищу гору Європи — гору Монблан (висота 4810 м). Обчислити роботу серця за життя людини, якщо вага поїзда 30000Кн.

¹задачі розроблено вчителем фізики Межівської СЗШ №1 Сіденко Л.А.

нення медичних наук не повернуть здоров'я, якщо самі не навчаться його зберігати. Інтерес до свого здоров'я потрібно розвивати ще в шкільному віці.

Шкільний курс анатомії, фізіології і гігієни людини, спрямований на засвоєння учнями знань про функції, пов'язані з певними структурами організму, і є основою для розуміння учнями

заходів з охорони здоров'я. Вивчаючи згубну дію на організм людини різних чинників середовища, таких як вплив нікотину, алкоголю та наркотиків на різні органи та системи, діти готують повідомлення, які ретельно аналізуються на уроці. Учні, заслухавши повідомлення однокласників, самі роблять висновки, що потрібно робити для покращення умов середовища і як зберегти своє здоров'я. Як одна з форм роботи по екологічному вихованню, можна використовувати задачі (див. вріз 6).

На початку вивчення курсу ботаніки з'ясуємо значення біології для медицини, гігієни. Під час вивчення кожного розділу визначаємо значення представників рослинного світу для здоров'я людини, а саме – лікарське значення. В темі “Різноманітність покритонасінних” вчителька звертає увагу на Родину Хрестоцвітів та Айстрові, які особливо багаті на лікарські рослини, котрі використовуються при простудних захворюваннях.

Наведені приклади використання валеологічної підтримки викладання природничо-математичних дисциплін забезпечують свідоме і відповідальне ставлення в учнів до здоров'я, а саме: викорінювання шкідливих звичок, виховання культури поведінки, харчування, дотримання режиму праці й відпочинку, стимулювання до систематичного заняття фізкультурою і спортом, підвищення гігієнічних знань. Все це і є основою виконання програми експериментальної роботи та боротьби за майбутнє наших вихованців.

Вріз 5

ВАЛЕОЛОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ З ХІМІЇ

При вивченні теми „Нітроген і фосфор” в 10 класі пропонується учням для вирішення така задача:

Масова частка фосфору в організмі людини складає 1,1 % (при вазі 70 кг організм містить 770 г фосфору), а добова потреба в цьому елементі у людини віком після 4 років складає 1 г. Масова частка (P) в продуктах харчування складає: в м'ясі – 0, 204 %, в яйцях – 0, 224 %, в сирі – 0, 701%. Розрахуйте, яка маса кожного із продуктів харчування повинна входити в раціон, щоб задовольнити потреби людини в цьому елементі.

(м'ясо – 490 г, яйця – 446 г, сир – 142 г)

Шляхом виконання таких завдань в класі з'ясується роль окремих елементів в організмі людини. Колективна пошукова діяльність приводить до висновку: найважливішими для людини є Na і K. Найбільша кількість Na надходить у вигляді NaCl, максимальна добова доза 10-15 г; вживання солі вище норми призводить до гіпертонії. Залізо входить до складу гемоглобіну, цинк знаходиться в підшлунковій залозі, мідь забезпечує нормальне функціонування клітин головного мозку та печінки, HCl є складовою шлункового соку, бере участь у травленні.

Вріз 6

ЗАВДАННЯ З ЕКОЛОГІЇ

– За добу людина вдихає приблизно 25 кг повітря. При роботі двигуна внутрішнього згорання автомобіля витрачається 1825 кг кисню на кожні 100 км шляху. Який час могла б дихати цим киснем людина?

– У закритому приміщенні під час паління концентрація чадного газу підвищується від 0,4 до 1%. Вдихання такого повітря, а також під час паління курець вдихає 3,5% CO, що може призвести до гіпоксії і навіть до смерті. У багатьох курців, а також „пасивних курців” розвивається захворювання різних систем. Поясніть причину цих захворювань.

ПОВНОЦІННЕ ЖИТТЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Педагогіка
школи

Школа в селі Спаському Новомосковського району заснована в 1896 році. За роки свого існування вона пройшла ряд реорганізацій: від церковно-парафіяльної двокласної до середньої загальноосвітньої. Зараз діти навчаються у типовому приміщенні, розрахованому на 536 місць. Силами вчителів та учнів створений історико-краєзнавчий музей, який з 1986 року має статус народного. В 20 класах-комплектах школи навчається 410 учнів. Останні 10 років їх кількість практично залишається однаковою.

Методична робота з кадрами будується на діагностичній основі. Використовуються як колективні форми роботи (постійно діючі методичні об'єднання, науково-теоретичні та практичні семінари, методичні тижні, конкурси нестандартних уроків та ін.), так і індивідуальні.

Розвитку творчої особистості підпорядковані пошуки педагогами нестандартних підходів у навчанні та вихованні, запровадження проблемно-пошукових методів навчання, доцільне використання годин варіативної частини навчального плану

Головною метою навчання й виховання в школі є формування високого рівня загальної культури школярів — духовної, естетичної, фізичної, культури спілкування та побуту.

Одним з основних завдань школи педагогічний колектив вважає виховання творчої особистості, здатної сприймати дійсність з різних поглядів, готової до самовизначення та самовиховання. Реалізуючи це завдання, колектив значну увагу приділяє створенню згуртованої учнівської громади, утвердженню в її життєдіяльності загальнолюдських цінностей.

Добре розвинена система учнівського самоврядування сприяла розвитку організаційських здібностей дітей, становленню їхнього іміджу.

Зважаючи на незадовільний стан здоров'я дітей, педагогічний колектив працює над проблемою створення на базі школи навчально-виховного комплексу „Школа культури здоров'я”. Діє ініціативна група, до якої ввійшли вчителі валеології, біології, фізкультури, заступник директора з виховної роботи, дитячий лікар, шкільна медсестра, досвідчені класоводи початкових класів. Розроблені напрямки роботи, здійснено підвищення кваліфікації вчителів за програмою „Формування здорового способу життя”.

Упродовж багатьох років у школі склалася чітка система організації допризовної підготовки та військово-патріотичного ви-

Світлана ГОРЯ

Директор Спаської середньої загальноосвітньої школи Новомосковського району Дніпропетровської області, заслужений учитель України

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

ховання учнівської молоді. Центром військово-патріотичного виховання молоді є шкільний музей. Зали історії села, трудової та бойової слави відображають життя кількох поколінь спадан. Тут проходять уроки мужності, зустрічі з ветеранами війни і праці, цікаві екскурсії для жителів села та численних гостей, що приїжджають сюди з різних куточків України. Школярі підтримують в ідеальному стані місце поховання воїнів, що загинули при визволенні села Спаського, своїми силами оформили Поле Пам'яті, надають допомогу ветеранам війни, інвалідам, одиноким непрацездатним односельчанам.

Школа має цікавий досвід організації праці на пришкільній навчально-дослідній ділянці. Ця робота займає важливе місце в реалізації навчальних програм з біології та трудового навчання, закріплює і поглиблює знання учнів. Правильно організована діяльність веде до вдосконалення підготовки молоді до роботи в сільськогосподарській сфері. Це особливо актуально сьогодні, коли кожна сільська родина отримала у приватну власність земельну ділянку. З кожним роком росте кількість сімей, які самостійно працюють на власній землі, збільшується кількість випускників школи, які стають фермерами. Зважаючи на ці факти, школа озброює випускників знаннями основ агротехніки, тваринництва, економіки, забезпечує вивчення сільськогосподарської техніки.

На пришкільній ділянці учні вчать основам дослідницької роботи. За завданням агрослужби місцевого господарства АПК „Спаський” учні вивчали нові голландські сорти картоплі, практично займались технологією її вирощування. В минулі роки за завданням Інституту кукурудзи АН України проводились дослідження по вирощуванню нових районуваних гібридів кукурудзи. Діти вивчали явище гетерозису у нових сортів соняшника „Лідер” та „Одеський – 149”. Результати дослідів заслуховуються на уроках, застосовуються в практичній діяльності.

Щорічно юннати ставлять 2-3 дослідження, актуальні для місцевого господарства та цікаві для школярів. На пришкільних ділянках вирощуються лікарські рослини, цінний насінний матеріал. Вивчаються і розмножуються рідкісні дикоростучі рослини, що знаходяться на межі зникнення в нашій місцевості. Вже багато років вчителі біології та географії разом з учнями ведуть картку-схему рідкісних і зникаючих рослин свого краю.

Робота на дослідних ділянках, вся система трудового навчання дає змогу дітям отримувати практичні навички, орієнтує випускників на вибір професій, пов'язаних з роботою в сільському господарстві. Щорічно 30% випускників школи залишаються працювати на землі, вступають на навчання до сільськогосподарських навчальних закладів.

Результативність цієї роботи великою мірою залежить від злагодженої праці всього педагогічного і учнівського колективу. Адже кожен клас має свою ділянку на території школи, за якою дбайливо доглядає.

НОВЕ У КОНТРОЛІ

Позитивним здобуткам в шкільному житті сприяє продуктивна діяльність всього педагогічного колективу, на рівень якої впливає в значній мірі соціально-психологічний мікроклімат. Це питання вирішується через спільну цілеспрямовану роботу керівників школи й усього колективу.

Директор школи та його заступники досконало знають можливості і потреби педагогів, здійснюють свою діяльність з найменшою опорою на адміністративні важелі та з найбільшою – на підтримку членів колективу. Давно відмовились від щорічного тотального контролю за роботою всіх педагогів, виділивши групи вчителів, які працюють на довірі, які потребують посиленої уваги, які потребують епізодичної корекції їх діяльності.

Для вчителів, які потребують посиленої уваги, щорічно працює школа „Шлях до майстерності”, якою керують вчителі, що досягли найкра-

щих результатів у вирішенні завдань навчально-виховного процесу.

Ми вдячні районному відділу освіти за організацію змістовних предметних семінарів, які стали хорошою школою вдосконалення професійної майстерності педагогів.

ЩО РОБИМО, ЩОБ КОЖНА ДИТИНА РЕАЛІЗУВАЛАСЯ

Нинішня реформа освіти ставить за мету формування людини не за єдиним зразком, як це було раніше. Вона має абсолютно інший цільовий вектор, її завдання складніше і глобальніше: створити таку педагогічну систему, за якою кожна окрема дитина отримала б невичерпні можливості для повної самореалізації закладених у ній покликань та здібностей.

Відомо, що людину формує середовище, в якому вона виховується. Тому, щоб змінити людину, необхідно спершу здолати традиційні обмеження шкільного середовища: воно має налаштовуватися на персональний талант дитини. Ці зміни в школі вже почалися.

З метою своєчасної оцінки комплексу індивідуальних особливостей учнів 8-9 класів, з огляду на його готовність до успішного навчання за певним профілем, створено психологічне супроводження навчального процесу. Це допомагає учням усвідомити себе суб'єктом вибору профілю навчання.

ПРО СІЛЬСЬКИХ ВИПУСКНИКІВ І ШКОЛУ

Декілька слів про те, що випускники звичайної сільської школи значно гірше підготовлені, ніж випускники міських шкіл. Звичайно, ми пасуємо перед ліцеями та гімназіями, в яких працювати і важче, і водночас легше. Наша школа не має ні тієї навчально-матеріальної бази, яку мають школи нового типу, ні відповідного кадрового забезпечення. Натомість ми маємо занепад села, а особливо його соціальної інфраструктури, маємо застарілу базу навчальних кабінетів, яка не поповнювалась останні

20 років, маємо знищену систему дошкільного виховання. Село мало два прекрасних дитячих дошкільних заклади, які зруйновані і не працюють більше 10 років.

А сільська школа зобов'язана дати освіту кожній дитині, не лише здатній засвоїти навчальні програми. **Сьогодні замовчується факт деградації сільського населення**, позбавленого можливості знайти роботу в рідному селі, **замовчуються факти збільшення кількості дітей**, які народжуються **з вадами розумового розвитку**. Наші діти приходять до школи абсолютно не підготовленими, і вчитель-початківець, поставлений в складне становище, змушений розпочинати навчання і розвиток дитини майже з нуля. Однак і в таких умовах нам вдається виховати розумних, розвинених і вихованих дітей, які можуть конкурувати з випускниками ліцеїв та гімназій.

Аналіз подальшої діяльності випускників школи в органах самоврядування тих навчальних закладів, де вони продовжують навчання, дає цікаві результати: кожний другий випускник – староста студентської групи, кожний п'ятий – входить до складу керівних органів різноманітних молодіжних організацій; а загалом, **майже всі випускники-студенти беруть участь в роботі різних структурах самоврядування**.

ПРО ЩО ХОЧЕТЬСЯ КРИЧАТИ НА ВЕСЬ СВІТ

Такого результату вдалося досягти через широке залучення школярів до самоуправлінської діяльності. В сільській школі самоврядування охоплює сфери навчання, трудової діяльності і суспільної праці, організації порядку і дисципліни, громадянської діяльності, побуту, вільного часу, фізкультури і спорту. Воно розвивається на рівні класу і школи.

Та гіркотою повниться серце від того, що частина наших вихованців, а ця частка з кожним роком невпинно зростає, поповнюють ряди безробітних, поступово деградують, ведуть аморальний спосіб життя, стають на

злочинний шлях. *Про ці факти хочеться кричати на весь світ.* Колись такі діти після школи поповнювали сім'ю сільських трударів, ставали хорошими механізаторами, працювали на різних об'єктах місцевого господарства. Та зараз село забезпечує роботою десяту частину тих, хто трудився тут раніше. Ця проблема потребує вирішення на державному рівні, бо це біль і сором майже кожного села.

Мене, як директора школи, надзвичайно турбує соціальний статус учителя. У кожному суспільстві є певні стратегічні професії, які фінансує держава. Шкільне вчителство, безумовно, належить до цих професій, а значить саме від держави, від державної освітньої політики залежить соціальний статус учителя.

На жаль, і сьогодні вчителство належить до най-

біднішої групи. Вважаю надзвичайно несправедливим таке положення, коли вчорашній випускник, що не має ні професії, ні досвіду, влаштувавшись на роботу в фірму, що продає товари, нею не вироблені, отримує зарплату, що в кілька разів перевищує ставку вчителя.

Мене принижує той стан, коли педагог навіть зі званням "Заслужений вчитель України" не може придбати ні нормальної квартири, ні автомашини, не може собі дозволити провести відпустку на пристойному курорті.

Ми соромливо стараємось не бачити сільського вчителя, який щось продає на ринку чи стоїть зі своєю продукцією при дорозі. Ми делікатно замовчуємо цю тему.

З огляду на сучасний статус учителя найкращі молоді особистості суспільства десятою дорогою обходять учительські професії або, якщо помилково потрапили до неї, досить швидко виправляють становище.

Тому мої колеги з жахом чекають вислуженої за 35 років пенсії і змушені продовжувати роботу в школі, щоб хоч якось задовольнити свої матеріальні потреби.

Так живе сьогодні звичайна сільська школа, яка попри всі економічні, політичні і фінансові кризи намагається жити повноцінним життям, гідно виконувати свою основну функцію – навчання і виховання сільської молоді, підготовку кваліфікованих кадрів, здатних творчо працювати в різних галузях народного господарства, реалізуючи себе як особистість.

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ "Директор школи, ліцею, гімназії"

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису "Директор школи, ліцею, гімназії" (ніде раніше не друквані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць, а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.

2. Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.

4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.

5. Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в графічних форматах tiff та jpg.

6. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.

7. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.

Електронна пошта редакції: director@oldbank.com
Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116;
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу "Директор школи, ліцею, гімназії" можливий лише за письмової згоди редакції.

СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ І ФОРМИ РОБОТИ ШКОЛИ-РОДИНИ

Педагогіка
ШКОЛИ

Сьогоднішня школа – це школа самореалізації особистості, тобто головною метою має пробудження, виявлення самостійних творчих здібностей дитини. Родина і школа – природні союзники, дві могутні сили виховання. Добра школа та, яка більше нагадує сім'ю. У свою чергу, порядна сім'я – це та, що у своє життя активно привносить елементи школи.

Отже, ідея „Школи-родини” стала тим раціональним зерном, що здатне реалізувати гуманізацію, демократизацію стосунків у системі „вчитель-учні-батьки”. Саме вдало обрана форма стосунків є важливою умовою ефективного впливу на дитину, бо відкриває шлях до серця кожного учня.

Наша школа працює над проблемою: „*Від інноваційного змісту і технології освіти через педагогічну майстерність учителя до формування активності учня та підготовки його до життя в сучасних умовах*”.

Опрацювання нової педагогічної проблеми передбачило зміну змісту освіти, освоєння нових навчальних програм, запровадження нетрадиційних форм педагогіки, пошуку оригінальних методик викладання, вивчення передового педагогічного досвіду.

Володіючи досконало станом справ у навчальному закладі, проаналізувавши результати діагностування педагогічного колективу та учнів, ми зупинилися саме на даній проблемі, яка є актуальною саме для нашої школи в даний момент:

- всі педагоги беруть участь в її реалізації;
- проблема пропонує всі ділянки внутрішньої методичної роботи;
- у школі вироблено систему традицій, технологій, спрямованих на вирішення проблеми.

У виховному процесі ми визначаємо пріоритетність родинних виховних цінностей. Тому головним завданням виховання учнів Вишневецької ЗСШ є формування національно-патріотичної свідомості, створення умов творчої самореалізації особистості та засвоєння нею моральних правил життя у людському суспільстві. Видатний педагог В. Сухомлинський визначав, що патріотизм – „серцевина людини”, основа її активної позиції. Отже, національно-патріотичне виховання є стрижнем, основою педагогічного процесу.

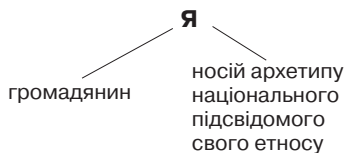
Для чіткості і злагодженості всіх напрямів діяльності учнівського та вчительського

Анатолій ДУБОВІЧЕНКО

Директор Вишневецької загальноосвітньої школи Синельниківського району Дніпропетровської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

колективу в школі розроблена модель із забезпеченням ціннісної переорганізації виховного процесу на основі поєднання громадянського, національного та виховання здорового способу життя.

У центрі виховного процесу ставиться вихованець: „Я – особистість”. Отже,

ПРОГРАМА БАТЬКІВСЬКОГО КЛУБУ „ДІАЛОГ”

Завдання:

- систематичне одержання слухачами педагогічних знань;
- навчання батьків методиці застосування педагогічних знань на практиці;
- вивчення і поширення знань народної педагогіки в галузі виховання;
- залучення батьків до активної участі в навчально-виховній роботі школи-родини.

Проблеми:

- завдання і зміст родинного виховання в сучасних умовах та звернення до джерел народної педагогіки;
- роль батька й матері у вихованні дітей в родині, методи виховання;
- завдання батьків в організації домашнього читання;
- роль сім'ї і школи у громадянському становленні особистості.

Зміст роботи:

1. *Лекція-консультація.* Народна педагогіка та її найживотворніше джерело – книга. Основні принципи і методи виховання в народній педагогіці.
2. *Круглий стіл.* Чи знає серце вашої дитини радість спілкування про людину?
3. *Диспут.* Ми продовжуємо себе в своїх дітях.
4. *Розмова-діалог.* Їм, важким дітям, не вистачає головного – турботи, ласки, доброти. Дайте їм це – і вони перестануть бути важкими.
5. *Диспут.* Що звеличує вас в очах вашої дитини?
6. *Сімейний портрет.* Свято дівчаток.
7. *Дискусія.* Чи знають наші діти, якою ціною здобути їхні радощі?
8. *Родинний міст.* Нехай попіл героїв стукає в серцях дітей.

збереження і зміцнення психічного здоров'я є головним завданням педагогічного процесу.

У початкових класах цілеспрямовано формуються основи знань про Україну, героїчні подвиги предків такими позакласними заходами: „Рослини – обереги України”, „Свято закосичення”, „Хусточка тернова моя”.

В учнів середніх класів формується глибоке усвідомлення основних етапів історії українського народу через участь в акціях: „Історія мого села”, „Дерево роду”, „Звичаї, традиції, обряди мого народу”, „Моє село в роки війни”

Старшокласники цілеспрямовано пізнають менталітет, характер і світогляд українського народу через такі напрямки діяльності: „До чистих джерел”, „Моя родина в роки війни”, „Балки Придніпров'я”, „Видатні люди мого села”, „Використання рабської сили українського народу в роки Другої світової війни”.

Свою роботу педагогічний колектив буде, враховуючи, вдосконалюючи та поєднуючи відомі теорії, ідеї, методи. Постійний орієнтир для нас – педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського, М.Г. Стельмаховича, М.В. Вовчик-Блакитної.

Таким чином, цілеспрямована організація навчально-виховної діяльності учнів сприяє духовному становленню особистості, створенню умов для її самореалізації в різних видах творчої праці.

ФОРМИ РОБОТИ ШКОЛИ-РОДИНИ

ЖИТТЄВІ НАВИЧКИ І КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

ЯК ОСНОВА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Педагогіка
школи

Вікторія МИЦЕНКО

Директор Запорізької СЗШ
Широківського району
Дніпропетровської області

Стан здоров'я підростаючого покоління – це індикатор того, яким суспільство буде завтра. Тому на даному етапі перед школою стоїть актуальне і важливе завдання навчати дітей науки здоров'я.

Оригінальне визначення здоров'я дав учений Е. Голдсміт: *„Здоров'я – такий стан організму, який*

дає можливість зберігати здоров'я”. Щоб забезпечити збереження здоров'я своїх вихованців, педагогічним колективом школи в серпні 2003 року було прийнято рішення про організацію експериментального дослідження на 2003-2012 рр. з проблеми „Розробка моделі школи культури здоров'я в навчальних закладах України різних типів і рівнів акредитації” за темою *„Розробка системи валеологічного навчання і виховання в умовах підвозної малокомплектної сільської школи”.*

Поштовхом для цієї роботи стало те, що нібито здорові діти швидко стомлюються від розумових та фізичних навантажень, часто скаржаться на головний біль, мають занижений рівень працездатності, погано засвоюють навчальний

матеріал, не вміють контролювати власні емоції.

Однією з причин цього є погане і нерациональне харчування дітей, які живуть у забрудненому навколишньому середовищі, не займаються справжньою фізкультурою і спортом, постійно зазнають нервових перевантажень.

Розв'язання проблем із збереження здоров'я школа здійснює через комплекс організаційно-навчальної, методичної, масово-пропагандистської та просвітницької роботи.

Вироблення життєвих навичок і ключових компетентностей, як основи здорового способу життя, педагогічний колектив здійснює через валеологізацію навчально-виховного процесу, включаючи уроки й позакласні заходи, через інтеграцію валеологічних знань у зміст викладання предметів гуманітарного, природничо-математичного циклу та інших дисциплін.

В початковій школі учні оволодівають такими вміннями та практичними навичками, як:

- свідомого додержання правил здорового харчування, режиму дня, гігієни письма і читання;
- самоконтролю правильності постави;
- виконання вправ для

профілактики і корекції порушень постави і зору;

- здійснення гігієнічного догляду за статевими органами, тілом, порожниною рота і зубами;
- самоконтролю за переглядом телепередач;
- додержання правил дорожнього руху та техніки безпеки під час роботи з різними інструментами, приладами, обладнанням у школі, вдома, під час занять спортом, на відпочинку;
- визначення захворювань інфекційного характеру та визначення індивідуального рівня здоров'я.

При цьому особливо велику увагу вчителі приділяють народознавчим аспектам валеологічного виховання і навчання. Адже найприродніші, найдешевші, найефективніші засоби покращення здоров'я містять традиції, обряди, ритуали, звичаї і свята українського народу.

Найкраще прижилися в школі засоби і методи народної медицини (особливо профілактика захворювань та народні засоби фітотоздоровлення, вітамінізації). Наші учні влітку і восени залюбки беруть участь в операції „Шипшина” та „Липовий цвіт”, щоб взимку мати можливість вживати вітамінні чаї та запобігати захворюванням на грип та ГРЗ. З цією ж метою учні в класних кімнатах вирощують зелену цибулю та вдихають фітонциди часнику.

Особливо велику увагу педагогічний колектив приділяє питанням попередження шкідливих звичок. Сьогоднішні підлітки мають підвищену цікавість до всього незвичайного, зокрема до різноманітної інформації про куріння, алкоголь та наркотики. Цю інформацію вони одержують не тільки в школі, але й удома, на вулиці. У підлітковому віці часті випадки, коли вплив друзів більший за вплив батьків. От чому дитина, потрапивши в оточення, де курять, вживають алкоголь та наркотики, часто піддається спокусі попробувати.

Щоб запобігти цьому, уже в початкових класах ми починаємо проводити наполегливу пропаганду здорового

способу життя. Щороку в школі традиційно проводиться тиждень пропаганди здорового способу життя, місячники правових знань, тижні фізкультури, дні здоров'я, акції „День без паління”.

Центром роботи з профілактики шкідливих звичок є шкільний наркопост. Членами наркопосту здійснюється велика профілактична робота (бесіди, випуск стіннівок, лекції, тренінги, вправи), індивідуальна робота з тими, хто вже призвичаївся до шкідливих звичок (особливо з курцями), пропагандистська робота (зустрічі з лікарями, конкурси листівок „Молодь за здоровий спосіб життя”, акції, спортивні змагання).

Мають місце в школі інтерактивні методики навчання: практичні тренінги як для батьків, так і для дітей з попередження насильства, розповсюдження СНІДу, венеричних захворювань, профілактика тютюнопаління, наркоманії, алкоголізму, пропаганди здорового способу життя тощо в рамках проектів „Школа проти СНІДу” та „Рівний-рівному”.

Шкільний досвід показав, що найбільш ефективним методом формування культури здоров'я підлітків, профілактики шкідливих звичок, пропаганди здорового способу життя є метод „рівний-рівному”. Практика показує, що набуття і закріплення установок на здоровий спосіб життя і безпечну поведінку є значно ефективнішими в ході спілкування підлітків між собою. Тому до роботи в рамках проекту „Рівний-рівному” залучено учасника Другого Всеукраїнського зльоту підлітків-інструкторів цієї освітньої програми учня школи Миценка Миколу, який спільно з педагогом-тренером проводить заняття.

Особливої уваги потребує питання вікових особливостей стосунків хлопчиків і дівчаток, а саме морально-статеве виховання підлітків. Про статеві взаємостосунки учні нерідко отримують перекручену, вульгарну інформацію (переважно через спілкування з однолітками чи старшими товаришами по вулиці).

В умовах поширення дошлюбних статевих зв'язків, необізнаності із за-

собами запобігання вагітності та догляду за своїм здоров'ям, особливої гостроти набувають питання підготовки підлітків і молоді до створення в майбутньому власної сім'ї, виховання власних дітей, відповідального батьківства. До цієї роботи в школі залучені не лише вчителі, а й медики та соціальні працівники. В цьому напрямку розроблений цілий комплекс заходів, який включає в себе бесіди, лекції, диспути, тренінги.

Найінтенсивніша виховна робота проводиться з дівчатками-підлітками, організм яких дозріває швидше, ніж у їхніх однолітків-хлопчиків. Виняткове значення має формування у хлопців і дівчат почуття відповідальності за власні дії. Вони мають усвідомити, що розпочате у підлітковому віці ставе життя може зашкодити здоров'ю, стати причиною майбутніх трагедій.

Ключові компетентності статевого виховання учні отримують на уроках „Основи медичних знань”, біології, на заняттях факультативного курсу „Партнери проти СНІДу”, виховних позакласних заходах.

Фізкультура – це запорука здоров'я. Вчителі школи творчо підходять до проведення уроків фізкультури. Успішне виконання навчальних завдань з фізичної підготовки лише за рахунок двох уроків фізкультури на тиждень просто неможливе. Тому в школі учні від 1 до 9 класу займаються нею на трьох уроках, а учні старшої школи, які обрали спортивний профіль навчання – на чотирьох.

Велику увагу на уроках фізкультури вчителі приділяють не лише фізичному розвитку учнів, а й фізичному, соціальному, духовному здоров'ю. Учня школи дуже імпонують вправи, які вчать їх розслабляватися (усмішка, дихальні вправи, невербальні способи позитивного спілкування), вправи, що сприяють виробленню правильної постави (ходіння з мішечком, з книжкою тощо на голові), лікувальний точковий самомасаж.

Характерні для багатьох порушення постави є тривожним симптомом. Тому на уроках фізкультури застосовуються вправи зі східної сис-

теми оздоровлення „хатха-йога”. Всі діти школи усвідомлюють, що від поганого стану хребта у людини може хворіти все: від кінчика носа до мізинця на нозі, що скривлення хребця і деформація грудної клітки викликають не тільки косметичні порушення форми тіла, але й більш значні зміни внутрішніх органів, що призводять до зниження тривалості життя, частого виникнення запальних хвороб, тому *один раз на тиждень на уроці фізкультури всі учні сумлінно проводять оцінку показників свого фізичного розвитку за станом постави на відсутність кіфозу та сколіозу.*

Зміцнювати здоров'я, боротися з гіподинамією учням школи також допомагають фізкультурні хвилинки, валеологічні паузи, виконання домашніх завдань з фізкультури, „Година рухової активності” в групах подовженого дня, заняття в спортивних секціях і гуртках, спортивні змагання, фізкультурно-масові заходи та туристичні походи. Участь у всіх цих заходах *учні фіксують у щоденниках здоров'я з метою визначення обсягів своєї рухової активності.*

Щоп'ятниці в усіх класах після останнього уроку, а також перед святковими днями та канікулами, класними керівниками проводяться *превентивні п'ятихвилинки безпеки життєдіяльності*, на яких учням нагадують про можливі надзвичайні ситуації, нещасні випадки, шкідливі звички, які можуть загрожувати здоров'ю і життю.

Педагогічний колектив проводить багатогранну роботу з питань здоров'язбереження з батьками. *У роботі з батьками використовуються бесіди, зустрічі, консультації, ділові ігри, тренінги.* В напрямку пропаганди здорового способу життя працює і шкільний батьківський всеобуч. Батьки залучаються до організації та проведення заходів спортивно-оздоровчого характеру.

Формування валеологічних цінностей не можливе без прищеплення дітям загальнолюдських морально-етичних цінностей, доброти, чуйності, милосердя. Тому учні школи

вивчають валеологічні аспекти конфліктології і вчать долати конфліктні ситуації та проявляти взаємостерпимість. А ще продовжують давні тимурівські традиції школи і надають волонтерську допомогу людям похилого віку, ветеранам Великої Вітчизняної війни і інвалідам.

Негативна екологічна ситуація, що склалася внаслідок близького сусідства з Криворізьким гірночно-збагачувальним басейном, спонукала школу надавати учням ековалеологічну освіту та займатися ековалеологічним вихованням. Ця робота спрямована на отримання та накопичення кожним учнем теоретичних і практичних знань про різноманітні фактори навколишнього середовища, їхній вплив на здоров'я і усвідомлення того, що подальший розвиток людства залежить як від здоров'я окремої людини, так і від стану здоров'я суспільства і природи. На уроках та в позаурочний час діти вчать жити за законами природи та в злагоді з природою, виживати в жорстких екологічних умовах Дніпропетровщини.

Як наслідок цієї роботи, є висаджений учнями в 2005 році біля школи горіховий гай. Саджанці для гаю два роки самостійно вирощували в школі члени „Екологічного патруля” під керівництвом вчителя біології.

„Добре здоров'я допоможе прожити цікаве життя” з таким девізом педагогічний колектив Запорізької СЗШ формує у своїх вихованців життєві навички і ключові компетентності з основ здорового способу життя.

ВИДИ ЗДОРОВ'Я ТА КЛЮЧОВІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Фізичне здоров'я

Харчування
Рухова активність
Санітарно-гігієнічні навички
Активний відпочинок
Профілактика захворювань
Ековалеологічна освіта

Соціальне здоров'я

Профілактика шкідливих звичок
Уміння спілкування
Співчуття
Подолання конфліктних ситуацій
Безпечна життєдіяльність

Духовно-психічне здоров'я

Виховання сили волі
Самоконтроль
Розвиток здібностей

Шляхи та форми досягнення здоров'язберігаючих навичок учнями запорізької СЗШ:

Ф

Збалансоване гаряче харчування
Уроки фізкультури.
Валеопаузи, фізкультхвилинка.
„Хатка-йога”.
Фіточаї. Вітамінні дні.
Аромотерапія.
Екологічний патруль.
Операція „Шипшина”, „Липовий цвіт”.

С

Наркопост. Рейди.
Волонтерські загони. Місячники правових знань.
Навички самоконтролю і самооцінки.

ФС

Тижні фізкультури.
Дні здоров'я. Спортсекції.
Превентивні п'ятихвилинки БЖД.
Профілактика травматизму.
Статеве виховання.
Народознавчі аспекти валеології.

СД

Гуртки.
Колективні творчі справи.
Факультативні курси „Рівний-рівному”.
„Школа проти СНІДу”.
Догляд за могилою загиблих воїнів.

ФСД

Навчальні предмети.
Позакласна робота.
Тренінги. Моніторинги.
Індивідуальна та групова виховна робота.
Походи, екскурсії.
Пришкільний табір „Сонечко”.
Режим дня.
Бесіди, лекції.
Робота з батьками.
Догляд за горіховим гаєм.

Примітка:

Ф – фізичне здоров'я
С – соціальне здоров'я
Д – духовно-психічне здоров'я

СТАНОВЛЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ШКОЛІ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ

Педагогіка
школи

Наталя ДРУЗЕНКО

Директор Брагинівської середньої загальноосвітньої школи Петропавлівського району Дніпропетровської області

Сучасному суспільству потрібні люди, які здатні до самостійного мислення, самореалізації як професійно, так і особистісно, які вміють об'єктивно оцінити свої здібності і

можливості, прагнуть до самовдосконалення, вміють долати перешкоди. Завдання сучасної школи — зростити дитину для життя в суспільстві. Зростаюча особистість повинна відчувати свою значущість у ньому, мати можливість реалізувати свої життєві плани, а реалізувати себе може лише активна дитина.

„Я у Світі” — це модель життєвого проекту колективу нашої школи, яка направлена на становлення позитивної Я-концепції. Основою програмою є визначення дитини як найвищої цінності суспільства.

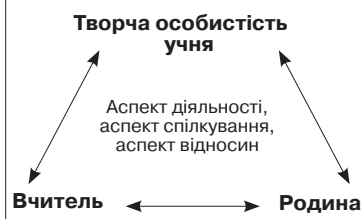
Ця програма сприяє здійсненню науково-методичної, педагогічної та психологічної функції створення умов у колективі, удосконаленню здібностей кожної особистості відповідно до її потреб і можливостей. Вона конкретизує життєдіяльність учнівського колективу, спрямовує класних керівників на організацію роботи з виховання гар-

монійно розвиненої особистості, націлює на допомогу адаптації в суспільстві, на формування моральної самосвідомості, відповідальності.

Розділи програми: „Я і світ”, „Я і держава”, „Я і природа”, „Я і культура”, „Я і родина”, „Я — особистість” базуються на формуванні загальнолюдських цінностей, любові до інших людей. Вони направлені на розвиток у дітей уявлень про навколишній світ, національної і людської гідності.

Розділ „Я і родина” будується на принципі єдності сім'ї і школи, наступності, спадкоємності поколінь, прищепленні поваги до батьків. На жаль, тільки за останні десятиліття сім'я втратила багато із надбаного століттями досвіду виховання дітей. Повернути його, збагатити новим змістом, формами і методами виховання дітей — таке головне завдання творчої співпраці сім'ї і школи.

Модель педагогічного трикутника

Особистість учня – мета і результат виховання. Отже, спільну роботу школи та сім'ї зорієнтовано на особистість як відправний компонент і кінцевий результат. Ще І. Кармазин сказав, що „без хороших батьків немає хорошого виховання попри всі школи й університети”.

Аналізуючи завдання цього розділу, бачимо, наскільки різноманітні сфери діяльності: і родина, і школа, і соціальне оточення. Все починається з шанобливого ставлення до рідних і близьких, з емоційного мікроклімату сім'ї, з взаєморозуміння, взаємовиручки, взаємовідповідальності (схема 1).

Формування у дітей уявлень про навколишній світ і природу, початків економічної культури та культури праці, підвищення духовного та морального рівня школярів – основна мета розділу „Я і світ”. Здійснення особистісно зорієнтованого підходу у формуванні позиції особистості має привести до нової системи виховання, що спирається на особистість як самоцінність, і на цій основі забезпечує високий рівень активності дитини в процесі індивідуальної діяльності, творчого оволодіння суспільними цінностями.

Різноманітність впливу навколишнього світу, палітра взаємин дитини з іншими людьми зумовлюють інтегрований характер програми. Зокрема, синтезовано елементи знань психології, етики, суспільствознавства, екології, гігієни, початків економічної культури (схема 2).

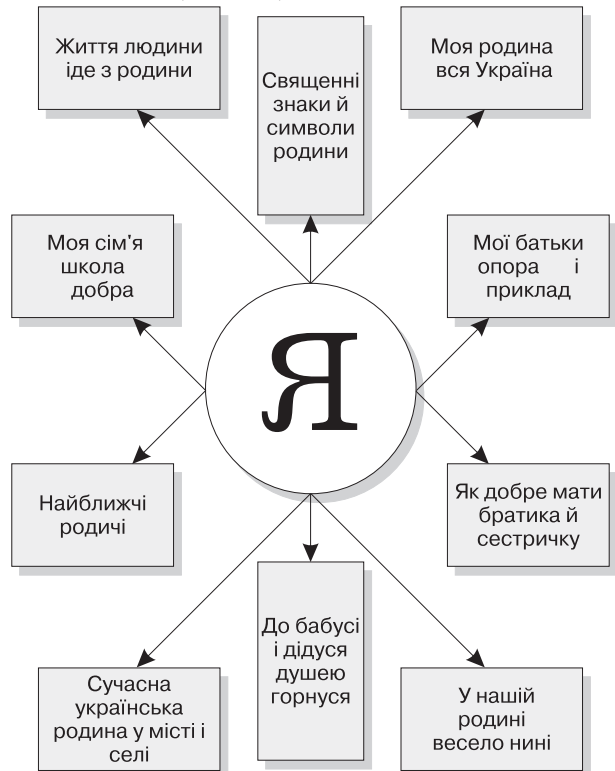
Школа як осередок національної культури здатна

сприяти як усвідомленню національної приналежності, так і розумінню школярами різноманітності сучасних культур. Головне завдання на сучасному етапі розвитку освіти – сформувати систему педагогічного впливу на учнів, при якій би здійснювалось самовизначення та самореалізація в культурі.

Завдання розділу „Я і культура” полягають в особистісному художньо-естетичному розвитку учнів, у формуванні світоглядних орієнтацій і компетенції у сфері художньої музичної культури. Колективні справи сприяють розвитку художніх і естетичних смаків вихованців, розвивають прагнення прилучитися до культури, мистецтва, спонукають випробувати сили у різних видах творчості (схема 3).

Суспільству потрібні люди, які вміють долати перешкоди

Схема 1

Творчою групою розроблена програма дослідження особистості, яка спрямована на вивчення індивідуальних можливостей, інтересів та міжособистісних стосунків, прогнозує розвиток у дітей якостей, які допоможуть будувати індивідуальний спосіб життя.

Педагогічний колектив велику увагу приділяє вивченню особистості кожного

учня. Вчителями зібрано та розроблено діагностичні тести, анкети, тренінги як для учнів, так і для батьків. Формування позитивного ставлення до життя пов'язано, на наш погляд, з особливостями особистісного ставлення до набутих знань, до тих прийомів, які застосовуються для проведення їх у відповідні поведінкові акти.

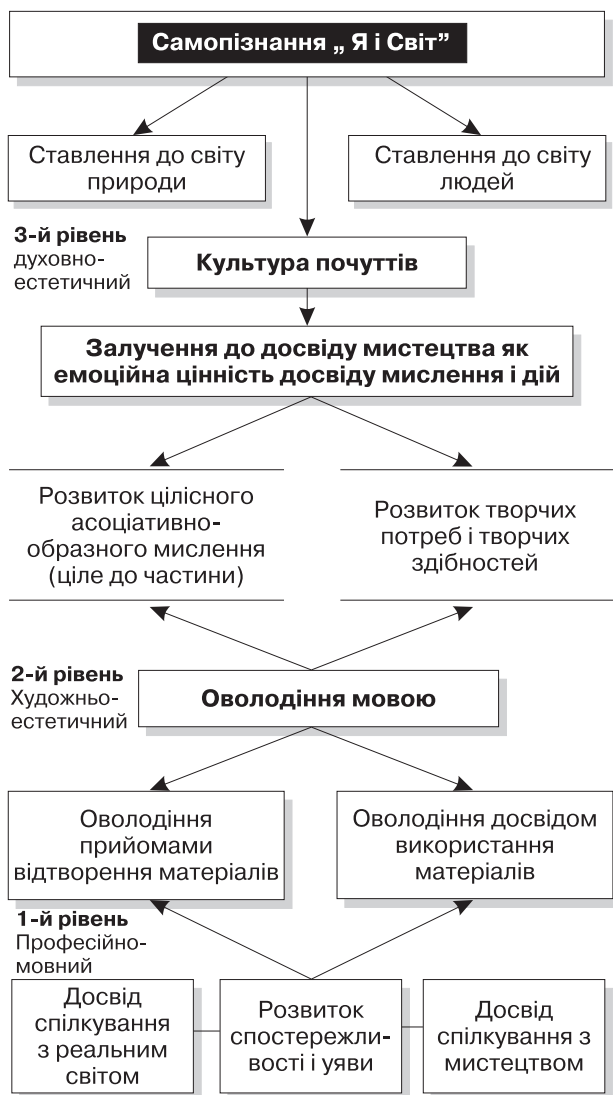
„Індивідуальна картка особистісного розвитку учня” надає можливість намітити шлях довільного розвитку учня, вивчити його індивідуальність та притаманні лише йому моральні погляди, переконання, власні правила поведінки протягом усього навчання в школі. Найголовніше – допомогти вчителю налагодити зі своїми вихованцями гуманні взаємини та створити оптимальні умови для розвитку творчих здібностей дітей (див. вріз 1).

Це діагностування дає можливість спрямувати діяльність усіх педагогів на використання творчого потенціалу особистості, враховуючи її фізичний та психологічний стан. А найголовніше – не розривати ланцюжок спостережень при переході учня з початкової до середньої ланки навчання та до школи III ступеня.

Класоводи 4 класів по завершенню навчального року знайомлять майбутніх класних керівників, вчителів-предметників із записами в картках, дають детальну психолого-педагогічну характеристику класу та кожному учневі.

Відомо, що навчання у п'ятому класі – особливий період в житті учня. Він

Схема 2

характеризується високим емоційним напруженням, відчуттям певного дискомфорту, почуттям невпевненості і навіть страху.

Щоб життя п'ятикласника не ускладнювалося невинувато високими вимогами до них з боку вчителів-предметників, які спеціалізуються на роботі у старших класах, впроваджуємо активні форми: педагогічні консилиуми, колоквиуми, малі педради, семінари-тренінги, ділові ігри тощо.

Результати дослідження показали, наскільки успішно учні п'ятого класу адаптуються до умов навчання в основній школі. Був накреслений план роботи з кожним учнем та вироблені рекомендації вчителям-предметникам по створенню ситуацій успіху, які б дозволяли підлітку проявити ініціативу, мати право на вибір, на власну думку; по використанню методів та прийомів інтерактивного навчання.

Для того, щоб забезпечити розвиток особистості, вчителю необхідно пізнати дитину, пізнати її численні грані душі, виявити індивідуальні можливості учня, віднайти талант у кожній дитині і не дати цьому таланту загинути. А розвинути особистість як неповторну індивідуальність, прагнення її до самостійної пізнавальної діяльності можливо лише за умови успішної адаптації дитини до шкільного життя. І щоб виявити рівень адаптованості до школи, вчителі методичного об'єднання початкових класів провели і упорядкували матеріали дослідження „Адаптація молодших школярів в умовах навчального за-

кладу” та „Адаптація учнів I класу до школи”.

У першому класі і діти, і батьки складають свій перший іспит, який може визначити подальшу долю дитини, адже поганий шкільний старт часто стає першою причиною всіх майбутніх невдач.

Процес адаптації потрібен усім: і дітям, бо вони входять у нову для себе соціальну роль „Я – учень”, і вчителю, бо перший вчитель повинен зуміти адаптуватися не лише до 20 хлопчиків та дівчаток, а до такої ж кількості мам, тат, бабусь і дідусів. І батькам потрібно докласти зусиль, щоб

БЕЗ ХОРОШИХ БАТЬКІВ НЕМАЄ ХОРОШОГО ВИХОВАННЯ ПОПРИ ВСІ ШКОЛИ Й УНІВЕРСИТЕТИ
І. Кармазин

Схема 3

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

Вріз 1

ІНДИВІДУАЛЬНА КАРТКА особистісного розвитку учня

Картка складається з 8 розділів. Перші три – констатуючі: *загальні відомості про учня, дані про сім'ю та сімейне виховання, стан здоров'я та фізичний розвиток дитини.*

Розділ *„Відомості про психолого-педагогічні спостереження за розвитком дитини”* враховує такі рівні: загальної орієнтації в навколишньому середовищі, інтелектуального розвитку, розвитку комунікативних здібностей, критичного оцінювання своїх дій та вчинків, культури мовлення, особливості нервової системи, темперамент. Цей розділ заповнюється як батьками, так і вчителями.

„Відомості про рівень розвитку дитини” має параметри: системність знань, увага, гнучкість мислення, пам'ять, вміння спостерігати; вміння аналізувати, робити висновки; вміння встановлювати зв'язки між подіями, причиною та наслідками. Спостереження ведуться протягом навчання дитини в школі, починаючи з 1 класу і до 12.

Особливий інтерес викликає розділ *„Здібності до навчальної роботи”*, де буде зафіксовано поступовий ріст уміння висловлювати думку чітко і ясно, розуміти абстрактне поняття, робити узагальнення, розробляти план та визначати мету виконання, шукати нестандартні рішення, відчувати потребу в нових знаннях та характеристиках моральної координації. Наступним етапом цього дослідження є вивчення інтересів та спеціальних здібностей учня, він включає академічну сферу: лінгвістичні, літературні, суспільствознавчі, природничі, економічні та математичні нахили; спортивну та художню діяльність: образотворчі, вокальні, музичні, хореографічні, акторські і спортивні здібності.

Завершальний розділ цієї картки є: *„Особливості психічної адаптації до навчальної діяльності”*. Він визначається за рівнями: повний, виражений, помірний, початковий, відсутність адаптації. Це дослідження фіксується не лише вчителем, а й батьками.

Індивідуальна картка особистісного розвитку учня заповнюється протягом усього навчання дитини в школі і дає змогу тримати в полі зору всі зміни, які відбуваються із школярем на шляху розвитку його творчих здібностей та самовдосконалення.

стати мамою і татом першокласника. Початок навчання докорінно змінює соціальну ситуацію розвитку дітей.

З метою вивчення особливостей взаємин між однокласниками, стилю взаємин між учителями, батьками і дітьми, виявленням дітей із труднощами в адаптації було проведено дослідження першокласників вчителем початкових класів Ковальовою К.М. За результатами опитувальника отримано такі загальні показники адаптації учнів першого класу до школи, у якому брало участь 20 дітей: для 80% учнів адаптація відбувається успішно, 20% – мають позитивне відношення до школи, а учні з негативним відношенням до школи – відсутні.

47% батьків вже з першого класу не зовсім зацікавлені в тому, як почувуються їхні діти в школі, нечасто цікавляться шкільними проблемами своїх дітей, а 6% учнів майже ніколи не розповідають родині про школу.

Ми знаємо, що від того, наскільки дитина адаптується до шкільного життя, залежать і подальші успіхи в школі. Особливо важливу роль у загальному психічному розвитку дитини і, зокрема, формуванні передумов успішного навчання в школі відіграє малювання. Дитячий малюнок є діагностичним засобом, який може багато сказати про психічні особливості автора. Діагностика за малюнком виявила, що 73 % дітей (з точки зору вчителя) і 80 % (з точки зору батьків) успішно адаптувались до школи, до навчальної діяльності, до вчителя, до своїх однокласників.

Підводячи підсумки дослідження *„Адаптації першокласників до школи”*, було зроблено висновок: тільки за умови активно-позитивного впливу вчителя, батьків у дітей формується впевненість у собі і своїх можливостях, надійність і захищеність, вміння легко налагоджувати взаємини з ровесниками, слухати інших, бачити позитивні риси та недоліки як свої, так і товаришів. Це вказує на те, що дитина входить в ритм шкільного життя без психічних пере-

навантажень, нервувань, тобто вона позитивно спрямована на все, що вимагає від неї школа.

Мета педагогічного дослідження „Адаптація дітей в умовах навчального закладу” – навчити, захистити, забезпечити, допомогти, щоб кожна дитина мала змогу рости гідно і вільно, плідно прожити життя в умовах терпимості, свободи і любові.

Програма дослідження особистості передбачає комплексну діагностику фізичного і психічного здоров'я дітей. Першочерговим завданням дослідження є вивчення рівня психологічного комфорту та тривожності дітей різними методами.

Результати діагностування учнів 1-9 класів: 70% – задовільний стан; 30% – добрий.

Ставлення дітей до школи, навчання, праці, ігор виявились такими:

- дуже зацікавлені – 18%;
- індиферентне (виконує норму) – 29%;
- позитивне – 41%;
- підкоряється примусу – 10%;
- негативне – 2%.

Самооцінка у навчанні, грі і спілкуванні, у праці:

- занижена – 16%;
- адекватна – 49%;
- завищена – 35%.

Діагностування показало позитивні сторони адаптації – психологічну відкритість, зацікавленість новим, а до негативних сторін відносимо переважно, психологічне та фізичне напруження, дратівливість.

Насторожив той факт, що у дітей 1-9 класів спостерігається явище фрустрації потреби в досягненні успіху, тобто несприятливий психічний фон, який не дає змоги дитині розвивати свої потреби в успіхові (9%); підвищену тривогу виявили у 17% вихованців.

Особливої уваги потребують учні з мінімальною мозковою недостатністю. Хто ці діти: невдахи чи ледарі? Ні, це тимчасове відхилення в розвитку нервової системи дитини, пов'язане зі зниженням розумової працездатності, яке проявляється у високій

виснажливості мозку, розпорошеності уваги, слабкості довільного запам'ятовування, швидкості стомлюваності.

І чим раніше педагог виявить рецидив, тим меншим буде коефіцієнт комплексу неповноцінності у дитини, який може вплинути на все подальше життя. Психологічно дієвою має бути робота педагога, спрямована на виявлення потенційних можливостей, духовної енергії таких учнів. Повірити в дитину, дати їй можливість усвідомити свою значущість – завдання вчителя на всіх етапах навчально-виховного процесу. У цьому разі дитина стає на позицію партнерства стосовно вихователя, й тепер вони спільно діють проти небажаних проявів. На уроках, на заняттях факультативів, у позаурочний час створюємо такі ситуації, які б актуалізували глибинні резерви душі, спонукали на такі вчинки, коли б учень відчував піднесення, захоплення. На педагогічних читаннях „Шляхи психологічної допомоги та підтримки особистості учня в умовах гуманізації освіти” познайомилися з методикою створення ситуації успіху, з основними прийомами, виробили рекомендації класним керівникам, як допомогти кожній „проблемній дитині” скласти програму індивідуального розвитку, наповнити її змістом, корисним саме для цього учня, залучити дітей, які почувують себе дискомфортно в школі, до занять факультативів, клубів, конкурсів, змагань, ігор тощо.

Формування в учнів уміння оцінювати навколишній світ, розвивати самостійність мислення, орієнтувати учнів на життєво важливі цінності – мета заняття практикуму для дітей „Пізнай себе”. Ми живемо в одному суспільстві, колективі, але кожен з нас приймає світ по-своєму. Чому так? Тому що у кожного свій темперамент, характер, вихованість, моральні переконання. Щоб зрозуміти вчинок людини, треба поглянути на ситуацію її очима. На заняттях практикуму учні вчать толерантності, мистецтву спілкування, будувати індивідуальний спосіб життя. Тести,

Процес самопізнання не може бути „закритим”, він має весь час розширюватись, доповнюватися, удосконалюючи „Я” учня

У сучасних умовах розвитку нашого суспільства діти повинні бути підготовлені до життя

анкети, ігри, конкурси, захист самохарактеристик, години спілкування сприяють поступовому пізнанню себе, розумінню законів буття, відчуттю себе особистістю.

Пізнаючи себе, відкриваючи власні ресурси, учень критично і творчо переосмислює себе і своє ставлення до світу. Процес самопізнання не може бути „закритим”, він має весь час розширюватись, доповнюватися, удосконалюючи „Я” учня.

Реалії сьогодення потребують від особистості навичок швидкої адаптації до різноманітних явищ соціального середовища, умінь приймати самостійні, відповідальні рішення та долати життєві перепони, активізувати особистісний потенціал самореалізації та самоствердження в різноманітних сферах людської життєдіяльності. Все це вплинуло на доцільність та своєчасність введення факультативу „*Культура життєвого самовизначення*”, де вирішуються питання самопізнання та самовизначення особистості, формування навичок ефективної взаємодії з іншими людьми, професійного самовизначення підлітка, навичок відповідальної поведінки.

Базовим компонентом культури особистості виступає її самовизначення — процес і результат свідомого вибору особистістю власної позиції, цілей і засобів поведінки в конкретних обставинах життя. На заняттях факультативу формуються такі життєві навички, як комунікація, прийняття рішень, управління емоціями, стресами та конфліктними

ситуаціями, розпізнавання та формування цінностей. Учням подобається визначення своїх внутрішніх та зовнішніх якостей, складання особистісних характеристик, робити самооцінку та самоаналіз потреб, захищати власну позицію в системі життєвих цінностей.

Тематичне малювання, бесіди, дискусії, мозкові штурми, обговорення ситуацій, ділові та рольові ігри, робота в парах, у мікрогрупах, анкетування, тестування, тренінги — ці інтерактивні форми навчання допомагають дітям усвідомити себе як особистість, толерантно ставитися до ровесників, учителів, батьків.

Потреба у саморозвитку та самозростанні — це і бажання учнів стати кращими, реалізувати свої прагнення, самоутвердитись, самовдосконалистись. На заняттях особливого значення набуває тренінг, бо для кожного учня проблема стає актуальною і кожен є активним учасником вирішення питань. Така форма роботи дає можливість систематизувати свої знання, вдосконалювати уміння, необхідні для життєвого самовизначення. Тренінгова форма навчання дає нові враження, соціальний досвід, навички використання отриманих знань на практиці, впевненість у своїх можливостях.

У сучасних умовах розвитку нашого суспільства діти повинні бути підготовлені до життя. На заняттях вони вчать проєктувати та прогнозувати свої життєві перспективи. Ця робота допомагає осмислено підійти до реалізації власних бажань і почати активні дії у всіх

ключових сферах життя: бізнес і кар'єра; сім'я і особисте життя; фізичне здоров'я і фізична форма; особисте зростання і розвиток; соціальна діяльність.

Вправи „Маршрут життя”, „Чи збуваються мрії”, „Моя професія – основа життєвого успіху”, „Проектування професійної кар'єри”, складання алгоритмів „Кроки досягнення мети”, „Кроки успіху”, вироблення стратегії та законів особистісного зростання, вміння складати план самовиховання допоможуть учням знайти своє місце в житті суспільства, зрозуміти і прийняти свій час, свій народ; визначити своє покликання, знайти справу, якій можна присвятити сили і здібності; створити з себе благодонну людину. Самовдосконалення – умова успіху в досягненні поставлених життєвих цілей. Хто здійснює свою мрію, той безперервно розвиває свої сили і можливості, відкриває і створює себе.

Система виховної роботи школи спрямована на те, щоб допомогти дитині визначитися не лише ким бути, а головне – як жити, як влаштувати свій індивідуальний спосіб життя, вибрати режим інтелектуального, емоційного навантаження. Оновлення виховного процесу передбачає освоєння динамічних активних форм і методів, що відповідає інтересам і потребам учнів.

Основними напрямками позакласної виховної роботи є колективна творча діяльність, учнівське самоврядування, заняття в музичній та спортивній школах, оформлення музею історії села.

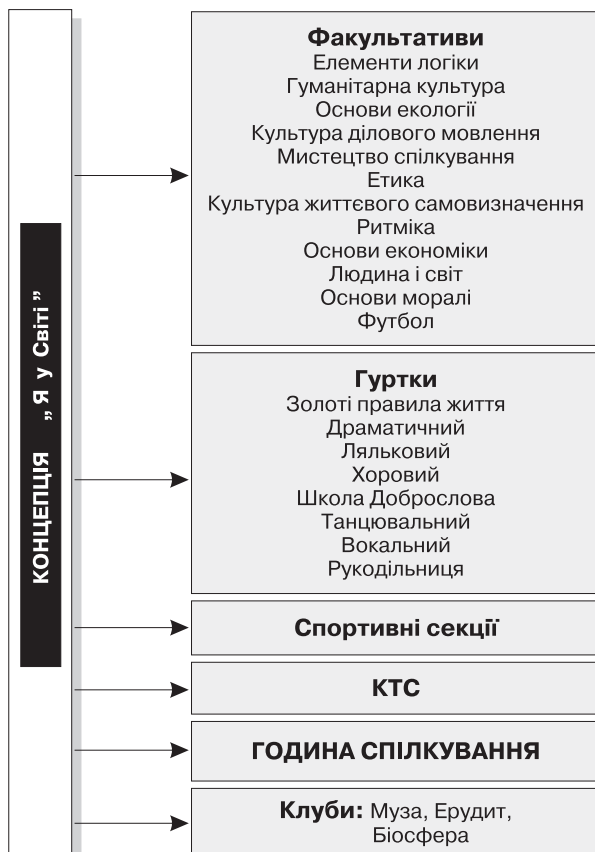
Вдале поєднання в стінах школи стійких традицій системи навчання та національного виховання, високого професіоналізму учителів є необхідними умовами для руху школи вперед.

Вся робота школи спрямована на очікування позитивних результатів:

- самостійність дитини, розкріпачення її поведінки, відкритість стосунків;
- розвиток творчих здібностей;
- конструктивна життєва позиція;
- особистість вчителя-професіонала, що прагне втілити в житті ідеї гуманізму, добра, співтворчості.

Хто здійснює свою мрію, той відкриває і створює себе

Схема 4

ПЕРШІ КРОКИ СТЕЖИНОЮ ШКОЛИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ

Початок ХХІ століття означений складним пошуком нової філософії виховання дітей та юнацтва. Її стрижень – розвивальна життєтворча домінанта, виховання відповідальної, самостійної особистості, яка здатна саморозвиватися, самореалізуватися, будувати свою долю, стосунки зі світом, реалізувати життєве призначення через власний вибір.

**Людмила
ШТАНЬКО**

Директор
Шахтарської середньої загальноосвітньої школи
Синельниківського району
Дніпропетровської області,
вчитель-методист

У Концепції загальної середньої освіти наголошується, що

школа – простір життя, і тому вся її діяльність вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя, оволодіння нею життєвою компетентністю.

Нова школа – простір життя дитини; тут вона не готується до нього, а повністю живе, і тому вся діяльність навчального закладу будується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя.

Швидкоплинність соціального прогресу, його динамічність викликає необхідність постійної роботи

над собою, розвитку життєвої компетентності, посилення відповідальності кожної конкретної особистості за власне майбутнє, за можливість завдяки своїм потенціальним можливостям досягнення особистого щастя, що проявляється в любові, сімейних стосунках, у продовженні роду. Ці проблеми постали і перед нашою школою. Саме робота вчительського колективу щодо формування та розвитку життєвої компетентності особистості була недостатньо ефективною.

Тому для значної частини випускників школи були характерні:

- низький рівень базової культури, ініціативності, здатності до самостійного вирішення проблем;
- відсутність життєвої перспективи;
- наявність хибних сподівань, що успіх прийде сам собою, без кропіткої праці та значних зусиль.

Актуальною є проблема соціальної адаптації, морального зубожіння, збільшення кількості учнів з девіантною поведінкою. Дослідження життєвої компетентності старшокласників показали, що більшість юнаків і дівчат не вміють визначати життєві цілі.

Результати опитування старшокласників свідчать про суттєвий розрив між змістом життя і змістом того, чого ми вчимо, або того, про що і як ми думаємо. Вчимося одному знанню, а

живемо користуючись зо-всім іншим. З одного боку, мертві схеми, які пропону-ються взяти на пам'ять і які визначають нас як профе-сіоналів, а з іншого – живе несистематизоване життя. І молода людина опиняється перед вибором присвятити себе цьому вигаданому і са-мому стати таким або про-сто жити. Скільки ж по-трібно знати? Рівно стільки, скільки потрібно для життя, для його розуміння.

В епоху стрімкого збіль-шення інформації немож-ливо озброїти дитину пов-ним об'ємом знань для її подальшого життя. Тому метою нашої школи є на-вчання самостійно добувати знання, саморозвиватися, застосовувати набуті зна-ння і вміння для творчого розв'язання проблем.

Ми вважаємо, що саме педагогіка життєтворчості розвиває важливі якості су-часної людини: *життєву компетентність*, активну життєву позицію – і є най-більш перспективним на-прямком, який забезпече цілісний та гармонійний розвиток людини. І тема “Створення інноваційної педагогічної системи роз-витку та становлення жит-тєвої компетентності учнів в умовах сільської школи” актуальна для нашої школи та відповідає вимогам освіти в цілому (див. вріз І).

З метою обґрунтування теми експерименту, визна-чення актуальності про-блеми, предмета і об'єкта дослідження, моделі нових методик, функцій учасників, прогнозування очікуваних результатів була створена *творча група*.

На підготовчому етапі творча група працювала над виявленням об'єктивного

Вріз 1

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

„Створення інноваційної педагогічної системи розвитку та становлення життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи”

Метою дослідження є створення інноваційної педаго-гічної системи розвитку та становлення життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи.

Завдання дослідження:

- проаналізувати в існуючій педагогічній теорії та практиці впровадження ідей життєтворчості у прак-тику роботи шкіл;
- запровадити моніторинг вивчення рівня сформова-ності життєвої компетентності учнів;
- розробити модель інноваційної педагогічної системи розвитку та становлення життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи;
- розробити критерії рівня життєвої компетентності учнів;
- розробити нову модель управління школою життє-творчості;
- розробити модель учня, вчителя школи життєтвор-чості;
- дослідити ефективність інноваційної педагогічної системи, узагальнити матеріали дослідження.

Гіпотеза дослідження: впровадження інноваційної педагогічної системи сприятиме формуванню духовної особистості, здатної до активної життєвої самотворчості, із розвиненими креативними якостями. При цьому важ-ливими **принципами організації діяльності** можуть бути:

- *софійність* – розвиток дітей філософського бачення проблем життя, свого внутрішнього світу;
- *духовність, гармонійне освоєння світу*, органічне по-єднання опанування знань із духовним збагаченням особистості, розв'язання проблеми виходу людини за межі вузькопрагматичного буття, сходження особистості до своїх ідеалів, загальнолюдських цінностей і реалізації їх на життєвому шляху;
- *гуманізм, гуманізм*, ознайомлення дітей з гуманіс-тичними ідеями праукраїнців, видатних українських мислителів, забезпечення дотримання права дитини на вільний вибір, на власну точку зору.

Об'єктом дослідження є педагогічний процес в школі.

Предметом дослідження є система життєвих компетентностей учасників педагогічного процесу.

Основними напрямками дослідження є:

1. Розробка нових форм навчально-виховного про-цесу.
2. Розробка нових форм і методів управління.

Під час проведення дослідження використовуємо такі методи:

- соціологічні методи;
- тестування;
- психолого-педагогічна діагностика;
- моніторинговий метод;
- метод педагогічного спостереження;
- діагностичний метод.

Основні показники для вивчення:

- моніторинг вивчення рівня сформованості життєвої компетентності учнів; ▶

стану обговорюваної проблеми, вивчала науково-методичну літературу, засвоєння наявного досвіду (див.вріз 2).

Творча група вчителів провела діагностику готовності членів педагогічного колективу до експериментальної роботи. У процесі діагностування виявлено, що 81% вчителів мають значний досвід у питанні гуманізації спілкування з дітьми і можуть забезпечити особистісно орієнтоване навчання та виховання учнів; 56%

– надають належної уваги розвиваючій функції освіти, основним завданням якої є активізація потреби кожного учня у саморозвиткові; 92% – усвідомлюють гостру потребу в реалізації особистісного підходу до учня як одного з провідних принципів організації навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток життєвої компетентності учнів.

Анкетування з метою вивчення готовності батьків до участі в експерименті показало, що для 35% батьків дитина – велика цінність, вони поважають її і хочуть зрозуміти, пізнати своїх дітей, готові до співпраці з вчителями. Для 41% батьків – піклування про дитину – найважливіша проблема, але на практиці не вистачає педагогічних та психологічних знань для послідовного та цілеспрямованого виховання; 24% батьків мають проблеми зі своїми дітьми, в них немає знань, бажання, прагнення зробити дитину особистістю.

Дослідження дало можливість окреслити завдання щодо роботи з учнівським колективом та батьківською громадськістю (вріз 3). На уроках та в позаурочний час учні вчать не тільки оволодінню досягненнями культури, а й розумінню та повазі до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища.

Щоб досягнути дані цілі, проводимо інтегровані уроки: українська мова – зарубіжна література, література – історія, література – музика, історія – географія, література – фізичне виховання.

Прекрасний слід залишили в серцях наших дітей зустрічі з цікавими людьми:

- моніторинг стану здоров'я школяра за показниками паспорта здоров'я;
- рівень розвитку інтелектуальних та творчих здібностей дитини;
- рівень вихованості та сформованості відповідальності за результати своїх вчинків, дій, поведінки;
- створення особистості вчителя з високим рівнем культури, професіоналізму;
- результативність методів морально-психологічного стимулювання учнівської та педагогічної творчості.

Наукова новизна дослідження полягає у створенні та практичній перевірці інноваційної педагогічної системи розвитку та становлення життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у виявленні тенденцій та закономірностей змісту педагогічних та психологічних засобів освітнього процесу, що сприяють формуванню у школярів якостей, які необхідні для життєвого самовизначення.

Практична значимість: розробка методичних рекомендацій щодо соціальних та психологічних умов у внутрішкільному середовищі, які сприяють розвитку та становленню життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи.

Очікувані позитивні результати:

- створення системи розвитку та становлення життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи;
- особистість учня з високим рівнем інтелектуально-духовного розвитку;
- інноваційна особистість учителя з високим рівнем культури, професіоналізм;
- розвиток активної життєвої позиції учасника педагогічного процесу;
- зростання позитивного іміджу школи.

Вірогідність негативних наслідків експерименту:

- проблема помилки педагога під час надання допомоги в проектуванні життєвого шляху учня внаслідок невідвертих відповідей у процесі дослідження;
- несприйняття певною кількістю учнів та батьків ідеї експериментальної роботи;
- несприятливе ідеологічне, фінансове чи управлінське забезпечення фундаментального експерименту на кожному з етапів, які обмежують вирішення його дослідницьких завдань.

Під час екскурсії по Запорізькій області

Районне свято "Козацькі розваги"

поетами Зінаїдою Грушко-Колінко, Олександром Тараненком, які подарували нам свої чудові книги; довгожителами селища, представниками центру сім'ї та молоді, учасниками селищного фольклорного ансамблю „Незабудка”.

Формуванню полікультурної компетентності сприяє проведення екскурсій. Побачити красу кожної дитини допомагають нам фотовиставки „В кожній дитині є сонце”, „Літописи шкільного життя”, „Сходинок нашого зростання”.

У 5 класі створена „Школа людяності”, в якій кожен учень може і повинен бути у чомусь першим: один – у навчанні, інший – у трудовій діяльності, третій – у мистецтві, четвертий – у спорті. Щодня підводяться підсумки: „Хто сьогодні сів зерна зла? А хто – добра?” Діти ведуть „Літопис проявів людського” і посадили „Дерево мудрості”, яке поступово вкривається листочками добра. Учнями 9 класу під керівництвом

Патлахи В. В. складена „Хрестоматія моральних цінностей”.

Бажання людства забезпечити собі більш комфортні умови життя призводить до стрімкого науково-технічного розвитку, наслідком якого є збільшення небезпечних чинників та посилення їх негативного впливу. Відбувається деградація людства, яка виявляється в зростанні хвороб цивілізації: серцево-судинні, онкологічні, нервово-психологічні, обмінно-дистрофічні, алергічні захворювання, різко збільшилась захворюваність на СНІД, туберкульоз.

Вріз 2

ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Експеримент розрахований на 12 років.

1. Організаційний етап (2005-2006 н.р.)

- розробка загальної програми експериментальної роботи, вивчення питання, досвіду роботи шкіл;
- розробка програм дослідження щодо створення інноваційної педагогічної системи;
- діагностика можливостей роботи членів педагогічного колективу по експерименту;
- створення творчої групи вчителів;
- комплексна діагностика фізичного, психічного здоров'я учнів;
- моніторинг рівня життєвої компетентності учнів.

2. Практичний етап (2006-2015 рр.)

- розробка моделі інноваційної педагогічної системи розвитку та становлення життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи;
- розробка критеріїв рівня життєвої компетентності учнів;
- розробка нової моделі управління школою;
- розробка моделі учня, вчителя школи життєтворчості;
- розробка програм, спецкурсів, навчальних планів для підготовки старшокласників для свідомого управління своїм розвитком, до життєвого самовизначення;
- психолого-педагогічне проектування розвитку учнів, створення індивідуальних програм розвитку і саморозвитку;
- моніторингові дослідження навчально-виховного процесу;
- первинна апробація й корекція отриманих у дослідно-експериментальній роботі матеріалів.

3. Узагальнюючий етап (2015-2016 н.р.)

- 4. Оформлення результатів експерименту (2016-2017 н.р.)

Пропаганда здорового способу життя — це процес, який дає людям змогу посилити контроль над своїм здоров'ям, поліпшити його. Розвиток оздоровчої компетентності учнів передбачає формування влас-

ної світоглядної позиції щодо культури здоров'я, позитивної мотивації на ведення здорового способу життя та безпечної життєдіяльності, формування відповідальності за власне здоров'я і здоров'я оточуючих людей як найвищої індивідуальної та суспільної цінності й формування ставлень, умінь і навичок, сприятливих для здоров'я, виховання стійких переконань щодо пріоритету здоров'я, бережливого ставлення до нього.

В навчально-виховний процес школи впроваджуються превентивна програма міжнародного проекту „Рівний рівному”, спрямована на формування стійких переконань щодо свого здоров'я; сталої мотиваційної установки на здоровий спосіб життя, сприяння свідомому вибору здорової та безпечної поведінки.

Творчою групою нашого колективу розроблена шкільна програма „Мистецтво бути здоровим”. Проблема, що спонукала до створення цієї програми, пов'язана із сьогоденням. Адже 60% учнів нашої школи стоять на диспансерному обліку з різними захворюваннями.

Метою нашої програми є формування потреб в здоровому способі життя, об'єднання зусиль дітей та дорослих у пропаганді здорового способу життя, боротьба із шкідливими звичками, статеве виховання.

Входження молодих поколінь у глобалізований, динамічний світ, у відкрите суспільство підносить роль життєвої і соціальної компетентності вихованців. *Кінцевим результатом освітнього процесу, організованого на засадах компетентнісного підходу, є набуття учнем системи компетентностей — ключових, загальнопредметних і спеціальнопредметних.*

Замислюючи і творчо реалізуючи своє життя, особистість тим самим отримує статус суб'єкта життя, господаря своєї долі. *Ось чому так важливо „вчити людину мистецтву жити і співпрацювати зі своїм життям. Якщо це реалізується, життя для людини стає мистецтвом, красою, добром, задоволенням”¹.*

Вріз 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ШКОЛИ

У процесі реалізації теми “Створення інноваційної педагогічної системи розвитку та становлення життєвої компетентності учнів в умовах сільської школи” пріоритетними напрямками в роботі школи є:

1. Особистісний:

- становлення особистості у сфері її внутрішніх самовизначень.

2. Міжособистісний:

- сфера становлення і розвитку знань, умінь і навичок особистості, які забезпечують їй можливість спілкування та діяльності з іншими людьми.

3. Соціально-груповий:

- учень має засвоїти базові алгоритми соціальної взаємодії та поведінки.

4. Політико-правовий:

- оволодіння учнями такими поняттями, як демократія, толерантність, плюралізм, гуманізм, громадськість, повага до прав і свобод інших так само, як і до власних, відповідальність.

5. Еколого-валеологічний:

- впровадження напряму передбачає набуття і закріплення досвіду життєвих установок на здоровий спосіб життя і безпечну поведінку;
- формування вміння правильно поводитись у критичних життєвих ситуаціях;
- розвиток творчої активності щодо охорони та перетворення довкілля.

6. Економічний:

- базується на формуванні творчої, працелюбної особистості;
- виховання свідомого ставлення до праці як вищої цінності людини і суспільства;
- готовності до життєдіяльності і праці в умовах ринкових відносин.

7. “Я-універсал”:

- передбачає підготовку учнів до життя, етичне та естетичне становлення особистості, формування її ідеалів та вищих почуттів, освоєння та вибір життєвих орієнтирів.

¹ Ж. Годфруа. Что такое психология. В 2-х т. М.: Мир, 1993.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Педагогіка
ШКОЛИ

Початок нового тисячоліття характеризується пошуком нового світо розуміння, нових тенденцій формування компетентної особистості, здатної створити свій життєвий проект, спроможної відповідально ставитись до життя.

Томаківська СЗШ №2 – це навчально-виховний заклад, в якому культивується успіх через компетентність та конкурентоспроможність. Головними постулатами школи для учнів визначено, що вони не можуть існувати без успіхів, які забезпечуються компетентністю та конкурентоспроможністю, вони відповідальні за свою життєтворчість, розуміють, що успіх можливий лише в результаті наполегливої праці, уміють виробляти відповідальність тільки шляхом оцінювання ситуації і вибору правильної лінії поведінки та уміють самі реалізувати свій вибір.

Батьки учнів – активні учасники навчально-виховного процесу, з ними учні узгоджують вибір траєкторії особистого розвитку в освітньому середовищі, разом з педагогами формують ціннісний потенціал учня – сприйняття людського життя як найголовнішої цінності.

В ході реалізації завдань, що поставлені перед школою, в рамках роботи над обласною науково-методич-

ною проблемою *“Педагогічні стратегії розвитку інноваційної особистості”* (автор С.Г. Крамаренко, завідувач кафедри психології Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти) педагогічний колектив почав роботу над впровадженням науково-методичної проблеми *“Формування інноваційної особистості як компетентного конкурентоспроможного громадянина України”* (в основу покладені ідеї наукової школи, яку очолює професор Є.М. Павлютенков, з проблем компетентності, профільної освіти та теорії менеджменту в сільських школах).

До роботи над цією проблемою залучені 7 методичних об'єднань учителів: суспільних дисциплін, української мови і літератури, іноземних мов та зарубіжної літератури, математики і фізики, фізичної культури та трудового навчання, початкових класів, класних керівників, творча група “Я – частина України”, школа молодого вчителя. Робота над проблемною темою спрямовує діяльність колективу школи на науково обгрунтоване формування освітнього простору для розвитку компетентності учня

Тетяна ШЕВЧЕНКО

Директор Томаківської середньої загальноосвітньої школи №2 Томаківського району Дніпропетровської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

Вріз 1

СХЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

“Формування інноваційної особистості як компетентного конкурентноспроможного громадянина України”

I етап 2005-2006 н.р., *підготовчий*

- обрання проблеми для реалізації Концепції розвитку школи,
- визначення напрямків роботи над проблемою,
- створення творчих груп по роботі над проблемою,
- створення банку інформації з проблеми,
- науково-методична підготовка педагогічного колективу до роботи над проблемою,
- визначення рівня готовності педколективу до роботи над проблемою.

II етап 2006-2007 н.р., *організаційно-методичний*

- психолого-педагогічне забезпечення формування основних компетентностей інноваційної особистості,
- організація роботи семінару-практикуму “Технології продуктивного навчання – основа формування компетентного учня”,
- створення психолого-педагогічних умов оптимізації управління школою на демократичних засадах,
- організація психологічної служби по супроводу формування компетентностей інноваційної особистості, підготовка педагогічних надбань до 4 обласного ярмарку.

III етап 2007-2008 н.р., *системоутворюючий*

- моніторинг ефективності впровадження технологій продуктивного навчання,
- системний моніторинг загальноосвітніх компетенцій учнів,
- створення технологій формування компетентностей,
- створення банку позитивних здобутків учителя,
- створення авторських структур допрофільного та профільного навчання учнів.

IV етап 2008-2009 н.р., *коригуючий*

- аналіз і корекція створених моделей впровадження технологій
- продуктивного навчання та формування компетентностей,
- узагальнення результатів роботи творчих груп: Інноваційні технології,
- (“Логіка”, “Росток”), технології спірального навчання математики, проект “Я – частина України”,
- проведення фестивалю досягнень педагогічної майстерності,
- системний моніторинг впливу ефективних технологій на формування ключових компетентностей інноваційної особистості,
- підготовка педагогічних надбань до 5 обласного ярмарку.

V етап 2009-2010 н.р., *узагальнюючий*

- аналіз і узагальнення моніторингових досліджень,
- аналіз позитивних тенденцій у школі,
- визначення досягнень та невирішених проблем у реалізації Концепції розвитку школи,
- узагальнення ППД,
- проведення науково-методичного мосту педагогічних ідей з однією із шкіл,
- обґрунтування обрання нової науково-методичної проблеми.

школи, для створення умов максимального задоволення індивідуального освітнього попиту кожної дитини.

Творча група створила схему реалізації науково-методичної проблеми, що має такий вигляд (див. вріз 1).

В школі створюється новий освітній простір, який передбачає перебудову навчально-виховного процесу, впровадження інноваційних технологій, технологій продуктивного навчання. В школі набуває поширення індивідуалізація навчальних планів, викладаються курс “Логіка” (2-4 класи, за методикою О.Я. Митника, наукового керівника експериментального ЗНЗ “Лад” м. Києва) математики та ознайомлення з навколишнім світом за розвивальною програмою “Росток” (1-3 класи, за методикою кандидата пед. наук Л.Г. Петерсон)

Проводиться експеримент по створенню спірального навчання математики. Метою дослідження є розробка комплексу методичного забезпечення спірального навчання в умовах профілізації освіти сільської школи та експериментальна перевірка його ефективності. Школа є експериментальним навчальним закладом з проблеми “Методика спірального навчання як основа методологічної переорієнтації освіти на особистість, пріоритет соціально-мотиваційних факторів у процесі навчання” (науковий керівник кандидат пед.наук А.М. Капіносос)

Перехід освіти на профільне навчання розширює горизонти і можливості

СТРУКТУРА МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

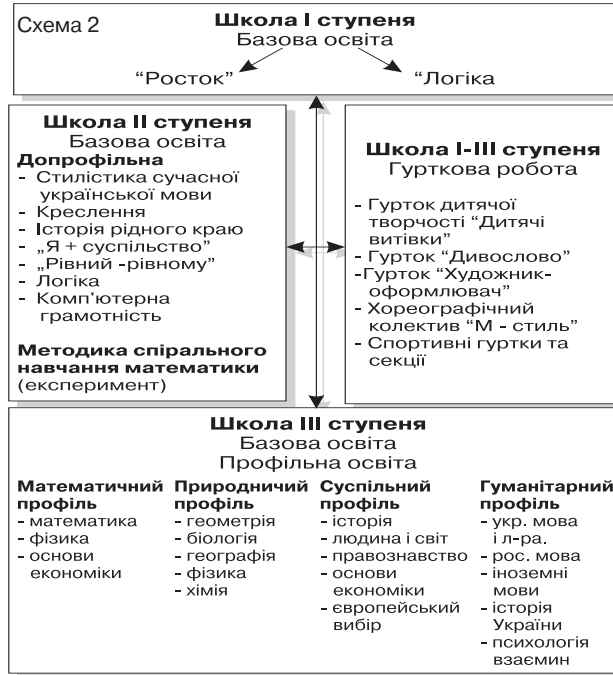
спірального навчання як однієї з найбільш ефективних форм навчання в профільних класах чи групах. Реалізація можливостей методики спірального навчання ґрунтується на компетенції учасників навчального процесу. Життєва компетенція вчителів і учнів немислима без організації навчання на науковій основі, серцевину якої складають навчальні програми, навчальні плани, система фреймів та інше. Логічним підґрунтям педагогічного забезпечення методики є створення методичного комплексу, який включає в себе основні блоки: блок навчальної документації, блок організаційно-управлінської документації, блок документації з профільного навчання, новий тип підручника.

Створення методичних комплексів дозволяє реалізувати аспекти навчання за спіраллю і стає одним з визначальних чинників технології сучасного якісного навчання. Результатом експериментальних досліджень буде забезпечення методики спірального навчання з відповідним науково обґрунтованим методичним комплексом для високої якості навчально-виховного процесу.

Школа III ступеня працює над перетворенням знань на моральну цінність, над досягненням високих рівнів культурної, допрофесійної і методологічної компетентності учнів на базі профільного навчання.

Профільне навчання в школі проводиться в групах математичного, суспільного,

гуманітарного, природничого профілів. Таким чином утворюється єдиний освітній простір, що має наступну структуру (див. схему 2).

Управлінський супровід створення єдиного нового освітнього простору для формування компетентного учня здійснює методична служба школи (див. схему 1).

Робота над впровадженням науково-методичної проблеми школи передбачає модель випускника як компетентного конкурентно-спроможного громадянина України. Випускник школи – це інноваційна цілісна особистість, яка здатна розвиватись та самовизначатись. Для школи це надзвичайне завдання, яке має бути розв'язане.

III-я щорічна міжнародна виставка

Освіта за кордоном

На виставці представлені:

- Іноземні мови
- Середня освіта
- Університети
- Бізнес школи
- Академії мистецтв
- Школи готельного менеджменту та туризму
- Канікулярні програми

20-21 квітня - Київ, «Український Дім», вул. Хрещатик, 2

22 квітня - Харків, готель «Мир», пр. Леніна, 27а

На виставці Ви зможете:

- дізнатися про актуальні програми навчання за кордоном
- отримати консультацію експертів
- особисто обрати програму для себе чи своєї дитини
- подати документи та пройти співбесіду
- прийняти участь у семінарах та презентаціях

Освіта за кордоном – гроші вкладені з розумом!

Виставка проводиться за підтримки:

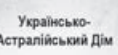
Міністерство освіти і науки України

AMERICAN COUNCILS

BRITISH COUNCIL
Ukraine

Українсько-Австралійський Дім

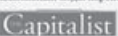

Організатор виставки

Медіа партнери виставки:

Київ Weekly

Capitalist

ПРАВДА

Україна BUSINESS

Business Spotlight

5+1

ДИРЕКТОР деньги

Детальна інформація та попередня реєстрація на співбесіду за тел: (044) 425 40 45, або по email: info@dteducation.com

www.dteducation.com/fair

вхід вільний

ЕКОНОМІКА

ШКОЛИ

Якщо хочете розбагатіти, досягнете цього швидше і легше, зневажаючи багатство, а не прагнучи його.

П. Браччоліні

Стурбований, вічно зайнятий по горло справами багач здається мені ще більш жадюгідним, чим просто бідний.

М. Монтень

Багатша за всіх та людина, чий радощі вимагають менше всього грошей.

Г. Торо

**ЕКОНОМІКА
ШКОЛИ**

Економіка

школи

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

ВИТОКИ ТА РОЗВИТОК

Людмила МЕДВІДЬ

Доцент кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат педагогічних наук

Економічна освіта стала потребою сьогодення. Її викликала до життя прагнення України набути статусу країни з ринковою економікою. Для його реалізації неабиякого значення набуває забезпечення високого рівня професій-

ної компетентності економістів, що передбачає не тільки прогнозування перспектив подальшого розвитку і удосконалення існуючої системи економічної освіти, але й переосмислення і узагальнення вже на-

працьованого позитивного досвіду, який розкриває нові горизонти для директорів шкіл, ліцеїв, гімназій в організації профорієнтаційної роботи з економічної освіти.

Питання економічної освіти підростаючого покоління завжди були у центрі уваги видатних економістів, істориків, філософів та педагогів, починаючи з 60-х років XX століття.

Аналіз джерельної бази дослідження показав, що проблема розвитку економічної освіти вельми актуальна, бо вчені розглядають різні її аспекти, але в їх дослідженнях відсутній аналіз витоків економічної освіти, починаючи з XIX століття, та перспектив її розвитку у XXI столітті. Цей факт і зумовив вибір теми і ви-

значення мети дослідження – розкрити етапи формування різних типів економічних навчальних закладів середньої ланки в Україні у досліджуваний період.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: проаналізувати існуючі типи освітніх середніх навчальних закладів на українських землях у досліджуваний період; показати, як формувались нові типи економічних навчальних закладів; спрогнозувати перспективи їх розвитку.

На початок XIX століття Україна ще не набула своєї територіальної цілісності. Її землі були поділені так: Галичина і Буковина належали Австрійській імперії, Закарпаття входило до складу Угорського королівства. Більша частина українських земель була під владою Російської імперії. Такий розподіл українських земель зберігався до 1918 року, коли пала монархія.

Виходячи з історичних реалій розвитку українських земель, вважаємо за доцільне виділити такі періоди: *перший* – започаткування економічної освіти на роздроблених українських землях (XIX – поч. XX ст.); *другий період* – розвиток економічної освіти за радянської доби (1920 – 1991 рр.); *третій* – розквіт економічної освіти в роки незалежності України.

На *першому етапі* розвитку економічної освіти ініціаторами відкриття економічних навчальних закладів були приватні особи та громадські організації. На українських землях, які входили до складу Російської імперії, у 1849 р. в Одесі було відкрито перший приватний чотирикласний навчальний заклад Г. Новицького з відділенням комерційних наук [8, с.97], у 1850 р. у м. Бердичеві – єврейське комерційне училище другого розряду трьохкласне [2, с.47], у 1862 р. одеське купецтво відкрило комерційне училище. Це були поодинокі факти.

Після скасування кріпацтва, завдяки промислового перевороту у провідних галузях української промисловості було створено матеріально-технічні та соціальні передумови для подальшого розвитку економіки, що в значній мірі вплинуло і на освітню політику.

Розвитку економічної освіти сприяло прийняття низки законодавчих документів: МНО надрукувало проект Загального нормального плану промислової освіти в Росії (1886 р.), затверджено Статут реального училища (1872), Закон про підпорядкування шойно відкритих комерційних училищ Міністерству фінансів (1894 р.), Положення про комерційні навчальні заклади (1896 р.), за яким вводилось два нових типи початкових навчальних закладів: торговельні школи і торговельні класи, а також допускались курси будь-яких комерційних знань.

Торговельні класи призначались для повідомлення елементарних знань з торгівлі для комерсантів та осіб, які знаходяться на службі в торговельних чи промислових підприємствах. Серед спеціальних предметів вивчали комерційне рахівництво, бухгалтерію з торговою кореспонденцією та інші предмети з різних галузей комерційних знань, які необхідні для ведення торговельної справи в комерційних місцевих умовах. Учням надавалось право вивчати всі, або потрібні їм

предмети. При торговельних класах могли існувати підготовчі класи.

Торговельні школи, як новий тип професійних навчальних закладів, було започатковано з ініціативи міністра фінансів графа С.Ю. Вітте на основі законів 1896 і 1890 року. Вони прирівнювались до двокласних сільських та міських училищ за Положенням 1872 року і могли бути одно- або трирічними. З дозволу міністра фінансів цей термін міг бути продовжений на рік. Громадським організаціям та приватним особам надавався широкий простір щодо розробки статутів.

Торговельні школи створювались з метою підготовки громадян до свідомої і плідної праці як на службі у торговельно-промислових закладах, так і до самостійної комерційної діяльності. Вони могли відкриватися як для хлопчиків, так і дівчат. У трикласній школі вивчали такі спеціальні

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Найбільш розроблені у педагогічній літературі такі напрями дослідження економічної освіти та виховання, як складова трудового виховання (Ю.К. Васильєв, Н.Б. Кулаков), як самостійний напрямок системи виховання (А.Ф. Аманд, І.А. Барило, З.А. Валієва, М.Я. Клепач, Т. Є. Сергеева та інші), як формування елементарної економічної грамотності у дітей дошкільного віку (В.О. Аксьонова, О.Б. Буднік, Г.О. Ковальчук, Н.А. Побірченко), *учнів загальноосвітньої школи* (А.Я. Автомонов, А.Ф. Аманд, А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, Б.П. Шемякін, О.Т. Шпак, В.Н. Якімов), *формування економічної культури старшокласників* (О.О. Вишнеvsька, В.І. Максакова, О.О. Надточієва, В.М. Приходько); неперервна економічна освіта молоді (О.С. Падалка, В.А. Поляков, І.А. Сасова, О.Т. Шпак); підготовка студентів педагогічних вузів до економічного виховання школярів (О.Д. Бєлий, Н.Г. Грама, О.С. Падалка, І.Г. Рябов, Ш.Н. Файдолов), деякі історичні аспекти розвитку економічної освіти (Л.М. Володкевич, П.А. Іскра, В.В. Постолатій) та інші.

Якщо на початок ХХ століття в Україні економічна освіта була представлена на всіх освітніх ступенях досить скромно, то на початок ХХІ століття тільки на рівні загальноосвітньої підготовки її здійснюють економічні класи загальноосвітньої школи, економічні ліцеї, економічні класи педагогічного ліцею та позашкільної освіти

предмети: бухгалтерію, комерцію з відомостями для торгового та промислового законодавств, комерційну арифметику з елементарними знаннями з алгебри, основи геометрії, комерційну географію Росії, комерційну кореспонденцію з відомостями про товари місцевого торговельного району.

Першим паростком стала торговельна школа Товариства взаємної допомоги прикажчиків в Харкові. Вона була відкрита у 1896 році [4, с.25].

Першим середнім економічним навчальним закладом була комерційна гімназія, відкрита в Одесі у 1804 р. Вона складалась з гімназичних класів повітового і парафіяльного училища. В 1805 році старше відділення гімназії було перетворено у Шляхетний виховний інститут. В 1917 р. інститут і початкові класи комерційної гімназії були одним навчальним закладом під назвою “Рішельєвський ліцей”. В 1827 р. ліцей був перетворений таким чином: для вищого викладання відводилось 2 роки, а для середнього і початкового відділення і чотирьох класів середнього була утворена 7-річна гімназія. В 1863 р. гімназія відділилась від ліцею і стала самостійним навчальним закладом під назвою “Рішельєвська гімназія” [11, с.97]. А на базі Рішельєвського ліцею з ініціативи М.І.Пирогова у 1865 р. було засновано Імператорський новоросійський університет.

Комерційні училища давали спеціально-комерційну

та загальну середню освіту при семирічному терміні навчання. В них викладали обов'язкові предмети: Закон Божий, російську мову і словесність, нові мови (німецьку, французьку), історію, географію, математику, природознавство, фізику, комерційну арифметику, бухгалтерію (теоретично і практично), комерційну кореспонденцію російською та іноземними мовами, політичну економію, історію торгівлі, законодавство (переважно торгове та промислове), хімію і товарознавство з технологією (а також практичні заняття в лабораторії з хімії і товарознавства), комерційну географію (переважно Росії), каліграфію, малювання та гімнастику. До необов'язкових предметів (факультативи), які учні могли за додаткову оплату обрати, належали: письмо на друкарській машинці, англійська мова, стенографія, співи, танці, музика та інші [2, с.1-2].

На території України початкові та середні економічні навчальні заклади (торговельні класи, торговельні школи, комерційні училища) були засновані в Києві, Миколаєві, Катеринославі, Бердичеві, Житомирі, Кременчуку, Полтаві, Кременці, Кам'янець-Подільську та інших містах. Кількість їх стрімко зростала, так у 1896 їх налічувалось 8, в 1905 р. – 25, в 1913 р. – 64, 1918 р. – 108 (19 торгівельних шкіл і 89 комерційних училищ) [7, с. 305].

Вищу економічну освіту надавали 2 комерційних інститути – у Києві (1906) та

Харкові (1912) та юридичні факультети в університетах Києва, Харкова, Одеси.

Економічні навчальні заклади були приватними, громадськими, державними, чоловічими та жіночими. Початкову та середню економічну освіту надавали такі навчальні заклади, як торговельні класи, школи, комерційні училища і гімназії (до 1828 року), які знаходились у підпорядкуванні департаменту середньої школи міністерству народної освіти на початку ХХ ст., хоча спочатку були у віданні міністерства фінансів, а потім міністерства торгівлі та промисловості.

Структура економічної освіти на початок ХХ ст. представлена на схемі 1 [6, с.83].

Отже, на початку ХХ століття на українських землях, які входили до складу Росії, закладалось підґрунтя для формування системи економічної освіти з конкретними типами початкових та середніх економічних навчальних закладів, але революційні події і подальші їх наслідки майже на 70 років призупинили цей процес.

На західноукраїнських землях (Галичині, Закарпатті, Північній Буковині) економічна освіта була представлена таким чином (див. схему 1).

В Галичині та Буковині вона була тісно пов'язана з системою освіти Австрійської імперії і регламентувалася державою. Станом на 1912 р. маємо такі економічні навчальні заклади: 1 вища торговельна школа у Львові – Реальна торговельна академія (1817 р.); 5

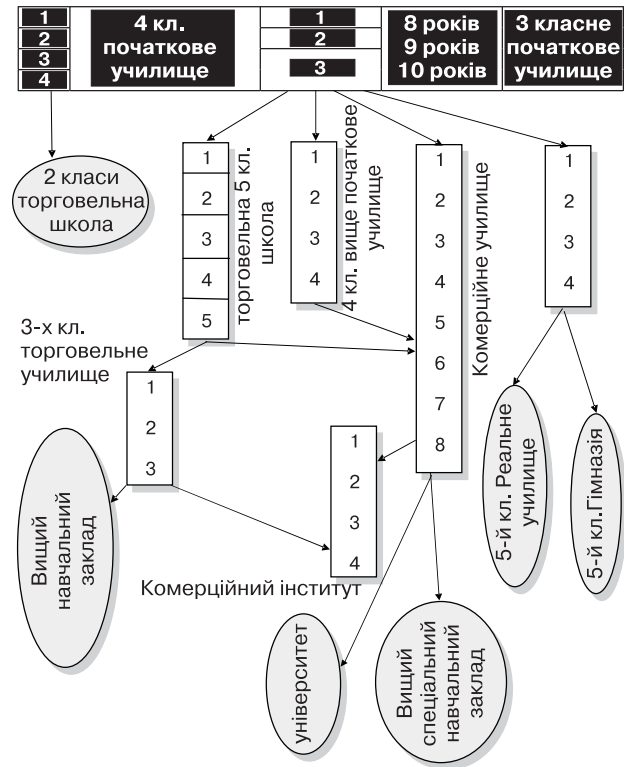
двокласних приватних торговельних шкіл: 2 – для дівчат у Львові та Тернополі, 3 – для хлопчиків у Львові, Самборі, Станіславі; 2 торговельні доповнюючі школи у Львові, Тернополі; 3 торговельних курсів – у Львові, Дрогобичі, Коломиї [14, с.244-246].

Вищу економічну освіту можна було одержати на юридичному факультеті у Львівському (1661) та Чернівецькому (1865) університетах. Після 1939 р. економічна освіта Галичини стала складовою освіти УРСР.

На Закарпатті основи економічних знань надавали торговельні школи. Перша з них була відкрита у 1915 році, а в 1921 р. реорганізована в Руську торговельну

На початку ХХ століття на українських землях закладалось підґрунтя для формування системи економічної освіти

Схема 1
Економічна освіта

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

школу, яку очолив Август Штефан – видатний педагог, культурно-освітній діяч краю. Завдяки його керівництву школа стала Державною руською академією, на базі якої створено у 1945 р. Ужгородський технікум торгівлі (з 1991 р. реорганізований у комерційний технікум) [10, с.121]. З 1945 р. економічна освіта Закарпаття стала складовою частиною освіти УРСР і налічувала три торговельні школи, де навчалось 1730 учнів [10, с.42].

Другий період – розвиток середньої економічної освіти за радянської доби (1920 – 1991 рр.). Провідними ознаками 20-40-х років ХХ ст. стало експериментування та новаторство: започаткування нової системи освіти, яку називали “Схемою народної освіти УСРР” Г. Гринька. Вона мала такі ланки: дошкільне соціальне виховання, соціальне шкільне виховання, професійну освіту.

Економічна освіта стала складовою професійної освіти і у 1927-1928 навчальних роках була представлена 114 соціально-економічними закладами: 4 технікуми, 75 профшкіл, 14 шкіл конторників, торгово-учнівських, 21 інша школа і курси, де навчалось 17-327 учнів [12, с.2].

У 40-х роках було покинчено з самотнім розвитком української освіти. Вона копіювала московську систему освіти

В загальноосвітніх середніх школах основ економічних знань не викладали, не було навіть таких предметів, але опосередковано певну інформацію з основ економічних знань надавали економічна географія і окремі розділи з історії.

Третій період – розквіт економічної освіти в роки незалежності України.

Стратегічні напрями розвитку освіти зумовлені Конституцією України, Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України,

постановами Кабінету Міністрів України.

В незалежній Україні в результаті зміни політичних та соціально-економічних пріоритетів створена принципово нова парадигма освіти і виховання, яка базується на таких вихідних положеннях:

- розвиток національної ідеї освіти здійснюється у контексті збереженні та примноженні національних освітніх традицій;
- відкриття авторських навчальних закладів (авторські школи М.Лещенко (м. Полтава), М.Чумарної (м. Львів), О.Писарського, Н. Гонтаровської (м. Дніпропетровськ), “Центр надії” (м. Рівне), школа-лабораторія Є. Гладченка, гуманітарна гімназія “Гармонія” О. Чинок (м. Київ), фінансовий ліцей Ю. Шукевича (м. Київ) та інші [1].
- гуманітаризація структури освіти за рахунок введення нових людиноорієнтованих навчальних дисциплін: культурології, ергономіки, економіки, соціології тощо;
- співіснування навчальних закладів державної і недержавної форми власності;
- розвиток освіти поступово повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, що сприятиме не тільки орієнтуванню на ринкових спеціалістів, але й на наповнення змісту освітніми новітніми матеріалами, введенню сучасних технологій навчання з високим рівнем інформативності навчального процесу, встановленню ділових зв'язків із замовниками спеціаліста.

В контексті нової парадигми освіти особливого значення набуває економічна освіта, яка за роки незалежності поступово вибудовує систему безперервної економічної освіти.

В педагогічній науці існує декілька підходів до визначення “безперервної економічної освіти”. Розглянемо деякі з них.

Безперервна економічна освіта передбачає неперервний характер на-

вчання, постійний рух від простого до складного, поєднання вивчення економічних проблем з оволодінням знаннями інших наук (В.О. Поляков).

Безперервна економічна освіта – це процес систематичного накопичення і поновлення економічних знань, умінь і навичок, формування економічного мислення та культури, їх перманентної актуалізації згідно з новими змістовними та інституційними вимогами економічного середовища в середині країни та на глобальному ринку, виховання ініціативності, підприємливості, відповідальності за власну економічну поведінку, раціонального прийняття рішень з метою досягнення оптимального результату з максимальним застосуванням інтелектуального потенціалу індивідуума та оптимальними затратами наявних ресурсів [13, с.198].

Сьогодні система безперервної економічної освіти наповнюється новим звучанням, враховуючи особистісну та професійну компетентність фахівців. Її складові такі: **довузівська підготовка** – елементи економічного виховання (родина, дошкільні установи), **початкова економічна освіта** (початкова школа 1-4 класи), **загальноосвітня підготовка** (основна школа 5-9 класи, гімназії, ліцеї, ПТУ, загальноосвітня школа 10-11 класи), **поглиблене вивчення економіки [профориєнтація в галузі економіки]** (економічний клас загальноосвітньої школи, економічний ліцей, економічний клас педагогічного ліцею,

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ З ЕКОНОМІКИ для загальноосвітніх шкіл

Для викладачів економіки загальноосвітніх шкіл певну методичну допомогу можуть надати навчальні посібники таких авторів, як Аксьонова О. В. Методика викладання економічних дисциплін (К., 2006), Лихачев О.В. Методика викладання економіки (К., 1998), Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. Методика викладання економіки (К., 2003), Зиновьев Ф.В. Методика экономического обучения (Сімферополь, 2001), Сандерс Ф. и др. Основные экономические понятия. Структура преподавания (М., 1995). та інші.

Для загальноосвітніх шкіл підготовлена низка підручників:

1. Азимов Л.Б. Уроки економіки в школі. Активные формы преподавания. – М.: АСПЕКТПРЕСС, 1995. – 265 с.

2. Азимов Л.Б., Журавская Е.В. Уроки економіки в школі: Активные формы преподавания: Учеб. пособие. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 71 с.

3. Варналій З.С., Сизоненко В.О. Основи підприємницької діяльності: Підручник для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл та гімназій. – К.: Знання України, 2003. – 407 с.

4. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін І. Основи економічних знань: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1999. – 545 с.

5. Гончинський П.Л., Єщенко Н.О. Основи економічних знань. – К., 1999. – 268 с.

6. Горленко Г.О. Практикум з економіки. – К.: Абетка-НОВА, 2002

7. Економіка: Навч. посібник для 10-11 класів / З.Г. Ватаманюк, С.М. Панчишин, І.М. Грабинський та ін. / За ред. З.Г. Ватаманюка, С.М. Панчишина. – К.: Либідь, 1999. – 384 с.

8. Економіка: Навч. посібник для загальноосвітніх навч. закладів / За ред. С.В. Степаненка. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.

9. Економіка: Підручник для 10 кл. Загальноосвіт. навч. закладів / Г.О.Ковальчук, В.Г.Мельничук, В.О. Огнев'юк. – К.: Навч. книга, 2003. – 352 с.

10. Загальна економіка: Підручник / За ред. І.Ф. Радіонової. – К.: Заповіт, 1995. – 1995. – 367 с.

11. Зайчук В.О. Основи економічних знань. – К.: Гала, 2000. – 342 с.

12. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.Н. Проченко. – Харків: "ТОРСНТ плюс", 2005. – 256 с.

13. Ковальчук Г.О. Контрольні завдання з економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 244 с.

14. Крупська Л.П. Моя економіка. – Харків: А.Г.Н., 2002

15. Латер Ю.С., Ящишина І.В. Збірник завдань для самостійної роботи з економіки. – К.: Абетка-НОВА, 2002.

16. Маршалл А. Принципы экономической науки. – М.: Прогресс, 1993.

17. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы и политика. В 2-х т. – М.: Республика, 1992.

18. Основи економічних знань: Запитання і відповіді / За ред. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1996. – 321 с.

Для середніх загальноосвітніх шкіл вищій навчальні заклади запропонували для реалізації низку концепцій

економічна спеціальність професійно-технічних установ); *додаткова освіта [позашкільна]* (економічні школи, дитячо-юнацькі клуби, бізнес-клуби, Мала академія, економічна спеціальність міжшкільного комбінату, економічні курси); *вузівська та післядипломна освіта*.

Для середніх загальноосвітніх шкіл в контексті неперервної економічної освіти вищій навчальні заклади запропонували для реалізації низку концепцій [5, с.4-11].

1. Концепція Київського національного економічного університету передбачає, що курс економіки для середньої школи може мати такі складові: *Частина перша*. Родинна економіка (8-9 класи). *Частина друга*. Економіка підприємства (8-9 кл.). *Частина третя*. Економічна система суспільства (10-11 кл.). *Частина четверта*. Світова економіка і міжнародні економічні відносини (12 кл.). Крім того, в 9-12 класах можна факультативно викладати окремі предмети [5, с.4-5].

2. Концепція Львівського національного університету ім. І. Франка полягає

в наступному: 1) *Початкова школа* 1-4 класи – економічне виховання школярів формується в загальній системі навчання та виховання. 2) *Основна школа* 5-9 класи: а) 5-7 класи – ознайомлення з основними елементами економічного обслуговування сім'ї, б) 8-9 класи. Основи економіки. 3) *Старша школа*: 10-11 класи. 10 кл. Аналітична економіка, 11 кл. Світова економіка та економічні системи. 12 кл. Вивчення основ ділової економіки [5, с.5-8].

3. Концепція Харківського державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди ґрунтується на тому, що економічна освіта повинна мати лінійно-циклічну структуру таких рівнів: *нульовий рівень*: 1-4 класи – вивчення економіки у початковій школі, *перший рівень* 5-7 кл. – вивчення економіки за спеціальною програмою, висвітлення зв'язків між людиною (дитиною), родиною і державою, властивих для ринкової економіки, 3) *другий рівень*: 8-9 кл. – вивчення економіки на рівні понять, категорій та законів; 4) *третій рівень*: 10-12 кл. – повторення та поглиблення засвоєння матеріалу, вивчення більш складних законів і категорій [5, с.8-10].

4. Концепція Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича передбачає впровадження курсу "Економіка" як окремого предмета. Лінійно-циклічний характер структури зумовив такі рівні: 1 – 8 кл., 2 – 9 кл., 3 – 10 кл., 4 – 11 кл. Основними лініями змісту

19. Пересада А.А. Основи економіки. – К.: Лібра, 1999. – 330 с.

20. Прусова Л.Г. Економіка в схемах, в таблицях. – К.: Випол, 1995. – 230 с.

21. Прусова Л.Г. Економіка в вопросах и ответах. Учебно-методическое пособие. – К.: АОЗТ "Експрес об'ява", 1998.

22. Прусова Л.Г. Економіка. Тренінг курс. Учебно-методическое пособие. – К.: ТОВ "УВПК "ЕксОб", 1999. – 632 с.

23. Радіонова І.Ф., Кравченко І.С., Петрова І.Л., Радченко В.В. Основи економіки /За заг. ред І.Ф. Радіонової: Пробний підручник для 11-го класу. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995. – 250 с.

24. Радіонова І.Ф. Загальна економіка: Підручник. – К.: Нова-Абетка, 2003.

економічної освіти є 1) базові економічні концепції, 2) основи мікроекономіки, 3) основи макроекономіки, 4) основи міжнародної економіки, 5) особливості економічного розвитку України на сучасному етапі [5, с.10-11].

Розбудова системи неперервної економічної освіти сприяла зростанню престижу фахівців з економічних спеціальностей і завдяки підготовчій роботі з профорієнтації у середніх загальноосвітніх закладах. Про це свідчать такі факти.

Нині в Україні здійснюється підготовка фахівців у 70 напрямках за 500 спеціальностями. Напрямок підготовки спеціалістів можна умовно розподілити на такі групи: гуманітарний напрямок, природничий та технічний. Сьогодні структура підготовки фахівців з вищою освітою з окремими напрямами підготовки (%): економіка, комерція, підприємництво – 28,4; інженерія – 22,2; освіта – 9,9; право – 9; гуманітарні науки – 7,1; природничі науки – 4,3; медицина – 3,4; культура та мистецтво – 1,9; соціальні науки – 1,9 [9, с.413].

Отже, якщо на початок ХХ століття в Україні економічна освіта була представлена на всіх освітніх ступенях досить скромно: початкова освіта (торгівельні класи та школи), середня (комерційні училища), вища (ККІ, ХКІ та юридичні факультети університетів), то на початок ХХІ століття тільки на рівні загальноосвітньої підготовки її здійснюють економічні класи загальноосвітньої

школи, економічні ліцеї, економічні класи педагогічного ліцею та позашкільної освіти – економічні школи, дитячо-юнацькі клуби, бізнес-клуби, Мала академія наук, економічні курси тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авторські школи (Експериментальні навчально-виховні заклади). Рекомендації й бібліографічний покажчик/ Уклад. Грипи С.Н. – Рівне: РДГУ, 2002. – 17 с.
2. Извлечения из устава и программы по предметам курса частного коммерческого училища П.М. Натансона в г. Киеве. – К., 1900. –С. 1-2
3. Об открытии в Киевском учебном округе еврейского коммерческого училища 2-го разряда // Центральный державный историчний архів України в м. Києві. – 1850. – Ф.707, оп. 87, спр. 1868, арк. 47.
4. Дело попечительного совета торговой школы общества взаимного вспоможения приказчиков в г. Харькове о пожертвованиях, субсидиях и других денежных поступлениях // Державний архів Харківської області. – 1896. – Ф.649, оп. 1, спр.4, арк. 25.
5. Концепція змісту економічної освіти в загальноосвітній школі України. Проекти //Географія та основи економіки в школі: Науково-методичний журнал. – 2001. – № 6. – С. 4-11.
6. Листування з комерційними школами // Центральный державний архів вищих органів влади України. – 1918. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 514, арк. 83 зв.
7. Любар О.О. та ін. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. – К.: Т-во „Знання”, 2003. – С.305.
8. Орленко В. З історії становлення та розвитку комерційної освіти // Вісник КНТЕУ. – 2002. – № 5. – С. 97.
9. Нейматов Я.М. Образование в ХХІ веке: тенденции и прогнозы. – М.: Алгоритм, 2002. – С.413.
10. Росул В.В. Тенденції розвитку школи та педагогічної думки Закарпаття (ХІХ – ХХ ст.): Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1997. – С. 41, 121.
11. Учебные заведения ведомства Министерства народного просвещения, 1907г. – С.-Петербург, 1907. – С.97.
12. Учреждения профессионального образования на Украине. Т.2. – Харьков: Госиздат, 1998. – С. 2
13. Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі неперервної освіти. – К.: Четверта хвиля, 2000. – С. 198.
14. Skorowidz przemyslowo-Handlowy Krolestwa Galicia. – Lwow: drukarni “Polskiej” we Lwowe i “Udziatowej” we Lwowe, 1912. – p. 244-246.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Економіка
школи

Людмила КОРОВОВИЧ

Начальник аналітично-координаційного центру Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне

Ефективність сучасного матеріального виробництва й науково-технічний прогрес поряд з іншими факторами знаходяться в прямій залежності від загального розвитку знань й кваліфікації працівників. У зв'язку з цим система освіти відіграє постійно зростаючу роль у соціальному й науково-технічному розвитку країни, виступаючи основною ланкою процесу відтворення сукупної робочої сили.

Різноспрямований розвиток системи освіти має гармонійно сполучатися з соціальними й культурними потребами суспільства.

Саме тому нові соціально-економічні умови висунули **проблему** оперативної адаптації вищого навчального закладу до попиту ринку освітніх послуг і ринку праці.

Проте **відсутність належного досвіду** вищої школи та відповідних **наукових досліджень** обумовлюють повільність переорієнтації змісту й технології підготовки кваліфікованих фахівців з позицій швидко змінюваних ринкових потреб.

Важливу роль у вивченні способів адаптації вищої освіти до ринкових умов відіграє аналіз та підвищення якості діяльності вищих навчальних закладів (далі ВНЗ). Цьому питанню приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких В.І. Бондар [2], Б.Л. Вульфсон [3], О.О. Герасименко [4], К.В. Корсак [5], Л.П. Одерій [7;8], Г.С. Цехмістрова [10], Є.В. Яковлев [11], ін. Втім, у сучасних умовах якості діяльності ВНЗ розглядається з позицій забезпечення потреб ринку освітніх послуг та ринку праці, а також задоволення освітніх потреб громадян у придбанні престижної професії, яка має соціальний попит.

Отже, забезпечення конкурентоспроможності вищого закладу при переході до ринково-економічних відносин можливо тільки за умови постійного вивчення ринку освітніх послуг та ринку праці й поточного спрямування діяльності ВНЗ на задоволення ринкового попиту в кваліфікованих людських ресурсах. **Наукові праці**, які б поєднували регулювання діяльності ВНЗ в залежності від зміни ринкового попиту для забезпечення різних економічних

сфер народного господарства фахівцями з різними рівнями професійної підготовки, *практично відсутні*.

Метою поданої статті є опис моделі управління якістю підготовки спеціалістів з використанням системи маркетингових досліджень та інструментального забезпечення підсистеми „Моніторинг”.

Поява й стрімкий розвиток високих технологій, ріст рівня технічної оснащеності виробництва, забезпечення високих темпів розвитку науки і техніки, що обумовлено необхідністю досягнення конкурентноздатності вітчизняного виробництва й сфери послуг, вимагають наявності кваліфікованих спеціалістів і відповідної системи їх підготовки. Тому система надання освітніх послуг набуває важливого значення і стає найважливішим фактором формування й розвитку економічного потенціалу країни.

Нині відбувається все більша диференціація ринкової й неринкової систем надання освітніх послуг. При цьому в їхньому загальному обсязі ринкові послуги, що надаються у відповідності до вимог поточної кон'юнктури ринку, починають складати все більш вагомую частку.

Поступові зміни економічних механізмів у сфері освіти, безумовно, зв'язані з переходом до ринкового саморегулювання економіки з усіма його основними елементами: вільним ціноутворенням, конкуренцією, вільним прийняттям рішень учасниками економічних процесів, розвинутою ринковою інфраструктурою й банківсько-фінансовою системою. Усе це треба враховувати при підготовці спеціалістів у вищому навчальному закладі.

Аналіз економічної літератури впевнює, що питання вивчення ринку праці відносяться до маркетингових досліджень. Згідно з визначенням одного з провідних теоретиків маркетингу Ф. Котлера „маркетинг — це вид людської діяльності, спрямований на задоволення нестатків та

потреб за допомогою обміну” [6, с.9]. Основним у маркетингу є орієнтація на споживача, тому що в умовах ринку підприємство тільки тоді може досягти своїх цілей, коли найкращим чином задовольнить вимоги споживачів. Для цього необхідно постійно вивчати ринок та споживачів продукції, прогнозувати й управляти попитом, включаючи стимулювання, сприяння та регулювання у сфері реалізації послуг.

Маркетингова концепція господарської діяльності включає такі три ланки: потреби споживачів, комплекс маркетингових заходів, прибуток, одержаний внаслідок задоволення потреб споживачів [9, с.11]. В умовах приватного вищого навчального закладу споживачами є громадяни, яким надаються освітні послуги, й роботодавці, які пропонують робочі місця його випускникам. Комплекс маркетингових заходів включає наступні дії: — аналіз зовнішнього середовища ВНЗ; — вивчення споживачів; — аналіз існуючих і планування майбутніх спеціальностей, спецкурсів, факультативів, що надаються громадянам як освітні послуги; — планування руху студентів до отримання певного освітньо-кваліфікаційного рівня й визначення їх конкурентоспроможності на ринку праці; — забезпечення гнучкої цінової політики; — задоволення вимог споживачів, власника ВНЗ та Міністерства освіти і науки щодо рівня підготовки спеціалістів; — управління маркетинговою діяльністю як системою. Прибуток може бути матеріальним (грошові кошти) і нематеріальним (підвищення іміджу, попиту на споживання освітніх послуг, попиту на випускників певного ВНЗ тощо).

Таким чином, *маркетинг орієнтує діяльність закладу на максимальне задоволення попиту*. Проте реальний споживчий попит характеризується значною динамікою та може не відповідати цілям і можливостям закладу. Саме тому одним з провідних напрямків маркетингу є управління

ринковим попитом, реалізація всіх можливостей впливу на його розвиток.

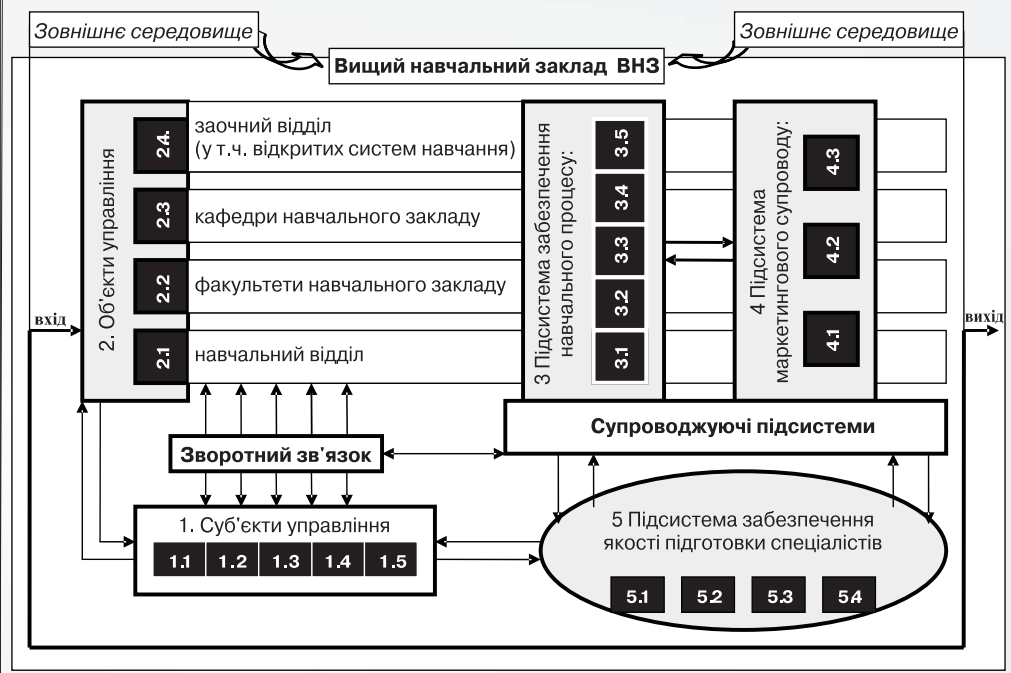
Враховуючи, що **маркетинг** діяльності освітнього закладу **включає постійне відстеження (самовідстеження) якості навчальної діяльності та її регулювання, можна говорити про необхідність введення відповідного моніторингу (самомоніторингу)** та поточного й періодичного коригування цієї діяльності.

Виходячи із зазначеного вище, можна пропонувати типову підсистему маркетингового супроводу діяльності вищого навчального закладу, яка включає три модулі: „Відстеження”, що передбачає збір й узагальнення інформації про потреби ринку праці та якості необхідних фахівців; „Моніторингу”, що включає самообстеження, самоаналіз та порівняльну самооцінку діяльності навчального закладу; „Корекції”, що призначена для корекції і поновлення професійної освіти.

Основною метою підсистеми маркетингового забезпечення професійної освіти є валідолізація освітньої діяльності навчального закладу відносно ринкових потреб, максимальне наближення кількості та якості фахівців, що випускаються, до поточних й перспективних потреб суспільства із збереженням фундаментальності освіти.

- Модуль „Відстеження” здійснює виявлення й узагальнення поточних і перспективних потреб ринку праці у фахівцях (узагальнюється інформація про кількість і якість фахівців з кожної спеціальності ВНЗ).
- Модуль „Моніторинг” установлює фактичний стан та сприяє поточному рефлексивному коригуванню якості фахівців, що випускаються, з кожної спеціальності.
- Модуль „Корекція” забезпечує прийняття педагогічних й організаційно-методичних управлінських рішень та відповідну цим рішенням

Схема 1
Модель управління якістю підготовки спеціалістів ВНЗ

корекцію змісту, організації, планування й методичного супроводу навчально-виховного процесу.

Крім зазначеної системи, у вищому навчальному закладі організується адаптаційний центр „АЦ”, який *обробляє інформацію*, що поступає від модулів „Відстеження” й „Моніторинг”, *передає* у модуль „Корекція” із своїми рекомендаціями щодо прийняття управлінських рішень і регулювання діяльності ВНЗ з позицій ринкових вимог та *узагальнює й робить висновки* стосовно ступеня відповідної адаптації ВНЗ як результату діяльності всієї системи маркетингових досліджень (див. схему 1).

Модель включає п'ять підсистем: адміністративну, керовану, маркетингового супроводу, забезпечення навчального процесу та забезпечення якості підготовки спеціалістів.

Підсистема 1 – *керуюча* – поєднує управлінську діяльність керівників ЗНЗ: 1.1 – ректора; 1.2 – проректора з навчально-методичної роботи; 1.3 – проректора з виховної роботи; 1.3 – проректора з наукової роботи та міжнародної діяльності; 1.4 – проректора з питань економічного розвитку (у т.ч. маркетингових досліджень).

Підсистема 2 – *керована* – складається з: 2.1 – навчального відділу; 2.2 – факультетів навчального закладу; 2.3 – кафедр навчального закладу; 2.4 – заочний відділ (у т.ч. відкритих систем навчання).

Підсистема 3 – *забезпечення навчального процесу* – має такі компоненти: 3.1 – зміст навчання; 3.2 – комплектування студентських груп, гуртожиток, харчування; 3.3 – науково-педагогічні кадри, технічний персонал; 3.4 – бібліотека; 3.5 – матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення навчального процесу.

Підсистема 4 – *маркетингового супроводу*, що включає наступні модулі: 4.1 – відстеження; 4.2 – моніторинг; 4.3 – корекція.

Підсистема 5 – *забезпечення якості підготовки спеціалістів* (аналітично-

координаційний центр) – об'єднує такі підструктури: 5.1 – підрозділ організації самоаналізу процесу та результату підготовки фахівця; 5.2 – підрозділ маркетингових досліджень, у т.ч.: моніторингу працевлаштування випускників; забезпечення й супроводу процесу ліцензування та акредитації спеціальностей; управління рухом контингенту студентів; 5.3 – підрозділ створення та функціонування внутрішньої вузівської системи управління якістю освіти; 5.4 – адаптаційний центр.

Усі компоненти моделі взаємозв'язані й утворюють єдину управлінську систему, яка забезпечує „затребувану” ринком якість підготовки спеціалістів ВНЗ.

Зупинимось більш детально на інструментальному забезпеченні модулю „Моніторинг” підсистеми маркетингового супроводу. З метою підсилення цілеспрямованості й критеріальності процесу самообстеження організації освітньої діяльності ВНЗ ми пропонуємо спеціальні аналітичні картки за такими напрямками: – планування й організація навчально-виховного процесу; – методичний супровід освітнього процесу; – матеріально-технічне забезпечення навчання; – результати і якість навчання; – стимулювання діяльності основних структур навчального закладу; – облік якості роботи випускників навчального закладу в перші три роки; – виявлення вимог ринку праці; – вивчення резервів саморозвитку ВНЗ (якості проведення занять та труднощів професорсько-викладацького складу; аналіз і оцінка поточних й перспективних можливостей спеціальностей; ефективність реклами навчального закладу; конкурентоздатність випускників тощо).

Зазначимо, що найефективнішим способом виявлення та використання резервів розвитку ВНЗ є самомоніторинг, що включає самообстеження, самоаналіз, самооцінку та самокорекцію.

При здійсненні моніторингу освітнього процесу з *питань планування та організації* доцільно аналізувати й оцінювати наступне:

- наявність регіональної та регіонально-галузевої частини кваліфікаційної характеристики, ступінь її відповідності загальним та регіонально-галузевим вимогам до випускника;
- наявність навчального плану, його новизна, узгодженість з кваліфікаційною характеристикою, наявність та забезпеченість типовими програмами;
- відповідність планування й організації освітнього процесу кваліфікаційній характеристиці, навчальному плану, програмі й вимогам науки, виробництва та школи;
- раціональний розподіл навчального навантаження серед викладачів різних категорій та ступінь навантаження іншими видами робіт;
- узгодженість планування з закономірностями педагогічного процесу;
- своєчасність перегляду регіонально-галузевої складової кваліфікаційної характеристики, навчальних та робочих планів і програм, методичних комплексів для їх поточного оновлення у відповідності з досягненнями й перспективами розвитку науки, виробництва тощо.

Методичне забезпечення освітнього процесу пропонуємо аналізувати й оцінювати за такими критеріями:

- ступінь забезпечення всіх видів занять спеціальною навчальною та методичною літературою; якість методичних розробок та інтенсивність використання на заняттях;
- діяльність кафедр з розробки навчально-методичної літератури, впровадження інтерактивних методів, інноваційних систем і технологій навчання;
- наявність поетапних (модульних) засобів діагностики, фонду контрольних, кваліфікаційних і комп-

лексних завдань, методик їх застосування.

- Аналіз й оцінка *матеріально-технічного забезпечення* може здійснюватися за такими напрямками:
- можливість повного та якісного вирішення поставлених навчальних завдань при наявному матеріально-технічному забезпеченні;
- наявність спеціалізованих аудиторій, лабораторних практикумів, необхідних технічних засобів, обладнання та розробленого до них методичного (дидактичного) супроводу;
- наявність філій кафедр, баз практики, їх можливості;
- діяльність факультету й кафедр із розробки педагогічного інструментарію матеріально-технічного забезпечення, пошуку найбільш досконалих методик та технологій використання навчальної техніки, запровадження інформаційних технологій, розробки наочності тренінгів тощо.

При дослідженні основного показника діяльності ВНЗ – *результатів та якості навчання* – варто враховувати наступне:

- ступінь відповідності змісту навчання кваліфікаційним характеристикам, навчальним планам й програмам;
- відповідність організаційних форм навчання визначеним навчальним та освітнім цілям;
- ефективність організації самостійної роботи студентів та виробничої практики;
- якість поточного засвоєння навчальної інформації студентами;
- оцінка всіх видів практик, наявність банку тестів, питань різних рівнів, задач із спеціальності та фундаментальних дисциплін;
- рівень засвоєння знань студентами випускних та передвипускних курсів;
- якість здачі держіспиту й захисту дипломних робіт;
- ступінь організації наукової діяльності студентів, якість НДРС;

- оцінка якості роботи випускників у народному господарстві і системі освіти України.

Для оцінки умінь застосовувати набуті знання у вирішенні практичних завдань контрольні питання, що пропонуються студентам, мають бути діяльнісно-творчого характеру, розвивати уміння залучати дані з інших галузей науки та переносити активні знання в нові умови.

Особливу увагу при самоаналізі слід приділити **організації виконання дипломних робіт та якості екзаменаційних білетів для держіспитів**. З цією метою аналізуються наступні питання:

- терміни затвердження тематики дипломних робіт, їх керівників та рецензентів;
- наявність відповідних наказів, перевірки їх виконання;
- якісний склад керівників та рецензентів;
- актуальність тематики дипломних робіт, регіональна та галузева спрямованість, відповідність вимогам розвитку галузі;
- науково-теоретичний рівень дипломних робіт, відповідність затвердженій тематиці; повнота використання літератури, її сучасність, залучення праць зарубіжних авторів;
- наявність експериментальної частини, її статистичної обробки, використання комп'ютерної техніки;
- порівняльний аналіз якості дипломних робіт, що виконані на основних кафедрах та у філіях, виконаних за замовленням підприємств;
- наукова та практична значимість дипломних робіт, ступінь впровадження результатів дипломних досліджень в діяльність організацій, у навчальний процес;
- повнота та якість відгуків наукових керівників та рецензентів.

Важливою частиною моніторингових досліджень якості освітнього процесу є аналіз організації процедур захисту дипломних робіт та

здачі державного іспиту. При цьому акцентується увага на складі ДЕКУ, наявності відповідних документів, передбачених Положенням про ДЕКУ, якості протоколів за останні 3 роки, кількості випускаючих кафедр, угодах на підготовку спеціалістів тощо.

У підвищенні якості підготовки спеціалістів необхідно враховувати вимоги ринку праці. Тому, вивчаючи це питання, важливо розкрити причини небажаних змін, провести критеріальний аналіз можливостей підготовки спеціаліста, зіставлення показників й динаміки просунення спеціальності до заданого результату з поточними й перспективними вимогами ринку, вітчизняними й зарубіжними стандартами тощо.

Аналіз організації та планування науково-дослідної роботи (НДР) проводиться за такими параметрами:

- наявність і спрямованість планів НДР, їх реальність, перспективність, фінансування;
- ступінь фундаментальності НДР, наявність наукових шкіл і напрямів за спеціальністю;
- зв'язки з навчальним процесом, з виробництвом, міжнародні наукові зв'язки, участь студентів у НДР ВНЗ;
- ефективність роботи аспірантури, докторантури, число підготовлених вчених;
- ефективність НДР у підвищенні якості підготовки спеціалістів.

Питання якості підготовки спеціалістів мають відстежуватися при аналізі планів розвитку спеціальності на найближчі 5 років, впливу керівництва ВНЗ на удосконалення освітнього процесу, потенціалу можливостей професорсько-викладацького складу щодо вирішення навчально-наукових завдань, використання зарубіжного досвіду, наявності системи контролю й управління якістю підготовки спеціалістів тощо.

Вивчення питань якості роботи випускників, вимог ринку праці, оцінки якостей особистості варто здійсню-

вати на основі анкетування та збору соціальної інформації за спеціально розробленими опитувальниками.

Залучення керівників провідних підприємств в якості незалежних кваліфікованих експертів допоможе не тільки отримати об'єктивізовану інформацію щодо випускників, а й заохотить цих керівників до підписання угод на підготовку нових спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балыхин Г.А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г.А.Балыхин.- М.: ЗАО „Издательство „Экономика”, 2003.- 428 с.
2. Бондар В.І. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект. Навч. посібник. – К.: УДПУ, 1996.– 67 с.
3. Вульфсон Б.Л. Педагогическая компаративистика российского зарубежья // Педагогика, 2001.- №2.- С. 88-95.
4. Герасименко О.О. Інноваційна діяльність державних вузів в умовах становлення ринкових відносин //Збірник матеріалів першої міжнародної науково-практичної конференції „Сучасні проблеми управління” 30 листопада – 1 грудня 2001 р. / укл. Б.В. Новіков, В.А. Гайченко та ін. К.: ІВЦ „Політехніка”, 2001.-160с.
5. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / За заг. Ред. проф. Г.В. Шокіна: Монографія. – К.: МАУП-МКА, 1997.- 208 с.
6. Котлер Ф. Основы маркетинга.- М.: Прогресс, 1990.-736 с.
7. Менеджмент якості вищої освіти: методи і механізми / Л.П. Одерій. – К.: ІСДО, 1995. – 100 с.
8. Основы системы контролю якості навчання: Навч. Посібник / Л.П. Одерій. – К.: ІСДО, 1995.- 132 с. Рос. мовою.
9. Тищенко О.М., Іванов Ю.Б., Єльнікова Г.В. Основы маркетингу. Навчальний посібник для викладачів загальноосвітніх шкіл до курсу „Основы рыночной экономики” /За заг. ред. Г.В. Єльнікової. – Харків: ХОІНОПР, 1996.- 92с.
10. Цехмістрова Г.С. Діагностика ефективності навчального процесу у вищих навчальних закладах / Автореф. дис. канд. пед. наук. – К.: НМЦ Мін. агр. політики, 2002. – 20 с.
11. Яковлев Е.В. Комплексное моделирование высшего учебного заведения // Педагогика, 2001.- №2.- С. 32-36.

Використовуючи зазначені вище критерії, можна розробити так звані норми-зразки, де кожному критерію визначити його вагомість, і звести все у спеціальну таблицю. Застосовуючи кваліметричний підхід, можна формалізувати процедуру кількісної оцінки якості конкретної діяльності за допомогою умовних балів.

Виокремлені критерії рухомі, коригуються відповідно до зміни ситуації або нормативних вимог державного чи місцевого рівнів.

Для самомоніторингу функціональним завданням є поточне коригування процесу на заздалегідь спланований, запрограмований результат. Тому діагностика є лише складовою моніторингу, а не основною його частиною.

Самомоніторинг освітньої діяльності ВНЗ доцільно будувати на принципах змагальності, що стимулює самостійність і творчий підхід до виконання функціональних обов'язків, надає змогу виявити труднощі в удосконаленні якості підготовки спеціалістів, отримати інформацію про необхідність корекції в діяльності ВНЗ.

Таким чином, виходячи із викладеного, ми виділяємо наступним завдання розробку кваліметричних моделей діяльності структурних підрозділів ВНЗ, оцінку складових освітнього процесу та методики їх використання на основі змагальності.

ЕКОНОМІКА ШКОЛИ: ОСВІТА ПОВИННА ЗАРОБЛЯТИ ГРОШІ АБО ПОШУК СВІТЛА В ТУНЕЛІ БЕЗ НАДІЇ

**Економіка
школи**

ВТРАЧЕНІ ІЛЮЗІЇ

Українська шкільна освіта залишається галуззю з постсоціалістичними, а не економічними відносинами. Школи фінансуються не відповідно до єдиних нормативів витрат на навчання одного учня, а за принципом “стільки-то коштів бюджет району виділить, а інше директор школи повинен взяти де завгодно”. Керівництво шкільною освітою здійснюють виключно державні структури – управління освіти. Освітнім асоціаціям та громадським радам дозволено лише імітувати елементи громадянського суспільства; доступу до фінансових ресурсів регіону, міста, селища вони не мають. У своїй переважній більшості директор школи, керівник районної, обласної освіти не є освітнім менеджером. Школа, як і раніше, не має реального статусу автономії. Фактично вона лише відокремлений структурний підрозділ юридичної особи, оскільки органи управління освітою не наділяють її право- та дієздатністю. Річний кошторис будь-якої школи створюється та затверджується без її участі. Оскільки кошторис взагалі не фінансує цілий ряд статей шкільних видатків, школа однозначно провокується на “тіньову” економіку. Освітні реформи,

розпочаті у 2000 році, торкнулися чого завгодно, крім економічних впливів на управління школами.

Ще років десять тому багато хто з нас сподівався на системні перетворення в освіті. Згадую, у 1997 році Борис Григорович Чижевський, тоді заступник начальника департаменту Міністерства освіти, виношував ідею провести дослідження та написати книжку “Економіка освіти”. Чудова була думка! Пізніше, у 2002 році, тодішній начальник управління освіти м. Києва Борис Михайлович Жебровський піднімав питання переходу на фінансування шкіл згідно нормативу на одного учня. Зарубіжні відрядження, вивчення стану освіти у країнах Євросоюзу дозволили б відійти від звичних авторитарних стереотипів, подолати синдром провинційності. З іншого боку, ілюзії щодо досить швидких позитивних змін були втрачені; поступово прийшла усвідомленість про неминуче затяжний період еволюційних реформацій. А можливо, і взагалі утворення суто “українського освітнього велосипеда”.

**Юрій
ШУКЕВИЧ**

Директор
Фінансового ліцею
м. Києва

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ФІНАНСУВАННЯ ШКІЛ

Аналіз законів та підзаконних актів про освіту складає неоднозначне враження, тому що навіть ті недосконалі норми, які були закладені ще з 1996 році, не виконуються. З іншого боку, численні посилання в законах про освіту на майбутні постанови Кабінету Міністрів, а також норми щорічних законів України „Про державний бюджет” дають підстави не тільки для несвоєчасного або неповного їх виконання, але й для пере- гляду.

По-перше, це положення ст. 53 Конституції України – “держава забезпечує доступність та безоплатність освіти”, яке у законах України “Про освіту” та “Про загальну середню освіту” перетворюється на “Громадяни України мають право на достатність та безоплатність освіти”, а в “Положенні про загальноосвітній навчальний заклад”, затвердженому Постановою Кабміну, взагалі прописано, що “Головним завданням загальноосвітнього навчального закладу є забезпечення реалізації права громадян на загальну середню освіту”. Правда, рішенням Конституційного суду України від 04.03.2004 р. щодо офіційного тлумачення положення ст. 53 Конституції України визначено, що витрати на забезпечення навчально-виховного процесу... повинні здійснюватися „на нормативній основі за рахунок коштів відповідних бюджетів у повному обсязі”.

По-друге, у ст. 61 Закону “Про освіту” передбачено, що “держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому 10% національного доходу”.

По-третє, ст. 57 Закону “Про освіту” декларує різноманітні гарантії держави педагогічним працівникам, у тому числі, “встановлення доплат спеціалістам, які працюють в системі освіти, до рівня середньомісячної заробітної плати в цілому по народному господарству” та “ встановлення се-

редніх посадових ставок педагогічним працівникам... закладів освіти на рівні не нижчому від середньої заробітної плати працівників промисловості”.

По-четверте, статті 12 та 14 Закону “Про освіту” стверджують, що “Міносвіти України визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення закладів освіти”, а “місцеві органи державної виконавчої влади встановлюють обсяги бюджетного фінансування закладів освіти... не нижче визначених Міністерством освіти мінімальних нормативів”.

По-п’яте, “самоврядування закладів освіти передбачає їх право на самостійне... вирішення питань... економічної і фінансово-господарської діяльності... самостійне використання усіх видів асигнувань” (ст. 17 Закону “Про освіту”). Крім того, ст. 10 Закону „Про загальну середню освіту” передбачено, що “загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою”.

По-шосте, “Положення про ЗНЗ”, п.8, стверджує, що загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою, має рахунки в установах банків, самостійний баланс”. Там же, п. 68, вказано, що основним джерелом формування кошторису є “ кошти відповідного бюджету ... у розмірі, передбаченому нормативами фінансування загальної середньої освіти в обсязі Державного стандарту загальної середньої освіти, а п. 71 дає право школі “придбати та орендувати необхідне обладнання та інші матеріальні ресурси, користуватися послугами будь-якого підприємства, установи..., фінансувати за рахунок власних коштів заходи, що сприяють поліпшенню соціально-побутових умов колективу.

По-сьоме, ст. 5 Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” нібито дозволяє включати до складу валових затрат „суми коштів або майна, переданих... установам освіти”.

БЮДЖЕТ ШКОЛИ

Як і кожна зареєстрована установа, тим паче бюджетна, школа працює згідно з річним кошторисом щомісячних доходів та витратків. Теоретично такий кошторис, з одного боку, повинен враховувати абсолютно всі статті шкільних витрат, а з іншого боку, мати доходну частину, яка забезпечує ці витрати. Коли доходна частина більша витратної, то створюється так званий “профіцит”, коли доходи менші, ніж витрати, то маємо “дефіцит” бюджету. Все це – прописні економічні істини. Але оскільки держава не може дозволити собі кожній з 22,5 тисяч шкіл України затвердити дефіцитний бюджет, то на практиці у кошторисі записуються витатки тільки за окремими, так званими “захищеними” статтями – заробітна плата, відрахування до державних фондів та, останні роки, комунальні послуги. Проти назви решти статей витратків загального фонду на бланку типового кошторису – пусте місце, нібито таких витрат у школі немає. Виникають принаймні два питання. Перше: ким записуються? Може, директором школи, якщо вищезгадана нормативно-правова база освіти використовує поняття “самоврядування”, „юридична особа”, ”самостійний баланс”, “власні кошти”? Звісно, ні, до формування загального фонду школа не допущена. І друге: чи то міністерські нормативи ігнорують майже усю палітру витратків на навчання та виховання учнів, або такі нормативи є, але ігноруються владами районів?

Одним з законних шляхів виходу з положення є створення додаткового кошторису, так званого спеціального фонду доходів та витратків. У цьому варіанті розподіл повноважень такий: за директором – пошук інвесторів, за державою – видача дозволу або заборона на будь-яке використання залучених інвестицій (відділ освіти, держказначейство, КРУ). Спецфонд може фінансувати господарські та канцелярські потреби, придбання,

ремонт та обслуговування технічних засобів навчання, відрядження учителів, транспортні та комунікаційні послуги, ремонт приміщень, придбання медикаментів, навчально-методичних посібників тощо. Окрема тема спеціального фонду кошторису – платні послуги, за рахунок яких нібито можна оплачувати додаткові (позаурочні) заняття з учнями. Але нормативна база платних послуг прописана так недосконало, що навіть неупереджена прокурорська перевірка завжди знайде фінансові порушення.

Інший, нібито законний, шлях – реєстрація окремої юридичної особи – “освітнього донора”, наприклад, благодійного фонду, бюджет якого візьме на себе додаткове фінансування шкільних потреб. Але і в цьому випадку не уникнути обвинувачень у так званих „поборах”.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ, або “моя хата з краю”

Що можна було б протиставити недосконалість освітньої політиці?

- Крок за кроком досягати реальної, а не декларованої автономії кожної з 22,5 тисяч шкіл, одночасно реформуючи по-європейськи систему управління освітою;
- поетапно утверджувати систему соціально-економічної підтримки шкіл з боку сформованих елементів реального громадянського суспільства (шкільні ради, освітні асоціації, незалежні профспілки);
- переходити на фінансування шкіл з бюджетів різних рівнів (загальнодержавний, регіональний, місцевий) згідно єдиним нормативам витрат на одного учня;
- суттєво піднімати економічну культуру директорів шкіл та освітніх управлінців; поступово перейти від директорів – „завгоспів” або директорів – „методистів” до керівників – менеджерів;
- привести в порядок законодавче забезпечення економіки шкільної освіти;

- залучити на „свій бік” центральні засоби масової інформації, які здебільшого формують у громадян негативне ставлення до школи, учителів.

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ АПН УКРАЇНИ від 28.03.07 р.

За рішенням експертної комісії про відзначення наукових праць членів АПН і вчених підвідомчих установ, опублікованих у 2006 році, визначено переможців з присудженням премій і дипломів трьох ступенів.

У номінації „За кращу монографію” другою премією із врученням диплому II ступеня нагороджено **Виктора Петровича Андрущенка**, доктора філософських наук, академіка АПН, ректора НПУ ім. М.П. Драгоманова, **Віталія Яковича Боброва**, доктора економічних наук, професора, завідувача відділом Інституту вищої освіти АПН України, **Ірину Сергіївну Каленюк**, доктора економічних наук Інституту вищої освіти АПН України - за монографію „*Економіка вищої освіти України*”;

третьою премією із врученням диплому III ступеня нагороджено

Виктора Григоровича Постового, кандидата педагогічних наук, провідного наукового співробітника Інституту проблем виховання АПН України - за монографію „*Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім’ї*”;

першою премією із врученням диплому I ступеня нагороджено **Світлану Олександрівну Сисоєву**, доктора педагогічних наук, професора, член-кореспондента АПН, завідувача відділом Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України - за монографію „*Основи педагогічної творчості*”.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Нас цікавило: „А що відчують нагороджені?” З цим запитанням наш редактор звернулася до **Виктора Петровича Андрущенка**, ректора НПУ ім. М.П. Драгоманова, одного з авторів монографії-переможці.

Андрущенко В.П.: Ви знаєте, я здогадувався, бо така робота має бути відзначеною. Це робота досить потужного колективу. В економіці вищої освіти є ряд спеціальних питань, які потребують, з одного боку, суто економічного погляду, а з іншого – філософського узагальнення. Коли ми зібрали колектив і почали працювати, то виникла монографія, якою можуть користуватись як у навчальному процесі, так і науковці з нею можуть працювати.

Написав і подумав: а хіба це можливо у найближчі роки? Має місце явно виражений конфлікт інтересів у відношенні до шкільної освіти між державою, суспільством і самою школою.

Влада самодостатня, обмежена у своїх матеріально-фінансових можливостях; системно ігнорує пропозиції шкіл, але одночасно вимагає забезпечити „рівний доступ до якісної освіти” безкоштовно для батьків.

У суспільстві немає реальної зацікавленості школою, освіченістю, культурою, мораллю. Громадськість не структурована, політизовані депутати не мають зв’язку з населенням. Батьки учнів бажають, щоб школа максимально знімала у них проблеми навчання, виховання та дозвілля їхніх дітей, але самі переважно не бажають перейматися цими проблемами, дратуються від повідомлень про шкільні негаразди.

Школа вимушена маневрувати між усіма недосконалостями влади та суспільства, у тому числі, між „молотом фінансових порушень” та „наковальнею інструкцій щодо якісного проведення освітньо-виховного процесу”. Учителі масово не задоволені своїм соціальним становищем, але водночас пасивні, бояться втратити роботу. Директорські та вчительські асоціації мало впливові та нечисельні.

Можливо, тому на даному етапі державотворення традиційний національний принцип „моя хата з краю” залишається головним критерієм мудрості невільної людини.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

*Ви не в змозі навчити людину чому-небудь.
Ви можете лише допомогти їй знайти
це усередині себе.*
Галілей

*Краще всього я відчуваю себе в компанії
селян, оскільки брак освіти дозволяє
їм зберегти розсудливість.*
Монтень

“О. А. ЗАХАРЕНКО І СУЧАСНА ШКОЛА”: КРУГЛИЙ СТИЛ АПН УКРАЇНИ

Академія педагогічних наук провела ряд заходів, щоб вшанувати пам'ять прославленого педагога. В цьому числі журналу ми знайомимо читачів з двома такими заходами: виставкою у Педагогічному музеї та круглим столом: „О.А. Захаренко і сучасна школа”.

**ОЛЕКСАНДРУ
АНТОНОВИЧУ
ЗАХАРЕНКУ
ЦЬОГО РОКУ
ВИПОВ-
НИЛОСЯ Б 70!**

До учасників круглого столу звернулася його ведуча **Олександра Савченко**, віце-президент АПН України:

Шановні колеги! Я рада, що на нашій зустрічі присутні черкашани, науковці, вчителі і керівники освітніх закладів, які бували на Черкащині, знають праці про досвід Сахнівської школи. Сьогодні в неви-

мушеній обстановці, у діалогічному спілкуванні ми поділились своїми думками, дослідженнями, будемо надавати слово усім, хто захоче сказати кілька слів у вінок вшанування Олександра Антоновича Захаренка. Я хочу надати слово Івану Андрійовичу Зязюну, який багато років спілкувався з Олександром Антоновичем.

Іван ЗЯЗЮН

Директор Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України, доктор філософських наук, академік

Мені здається, що існує така педагогічна закономірність: чим більше віддаляється від нас в часі талановитий педагог, тим він необхідніший для нас, суспільства, народу. І особливо, якщо це природний талант, педагогічний. Таким був від батька-матері, свого народу О.А. Захаренко.

Ми зустрічались на нарадах в Москві, Києві, у нього в школі, у Полтаві, де я працював ректором. І одного разу секретар мені повідомляє, що телефонує пер-

ший секретар обкому Іван Кіндратович Лутак, який говорить: „Ми дуже про-

НАКАЗ МОН №27 від 25.01.2007

1. Затвердити положення про нагородження нагрудним знаком О.А. Захаренка і з цього року впровадити цю нагороду.

2. Нагрудним знаком О.А. Захаренка нагороджувати керівників загальноосвітніх закладів, інших підпрацівників за значний особистий внесок у розвиток освіти, які досягли значних успіхів у навчанні і вихованні підростаючого покоління, залучення батьків, громадськості до справи виховання.

симо Вас побути на нараді в Олександра Антоновича у Сахнівці. Хочемо, щоб побачили обстановку в школі”. Мені було дивно, що ця людина звернулась до мене. До цього я кілька разів перебував у Сахнівці. Вперше я побував там у червні. Коли в’їжджаєш, то поринаєш у зелений світ. І от назустріч мені біжить троє хлоп’ят: одне мале, двоє старших. Вітаються і кажуть, що Олександра Антоновича немає, у відраженні. А вони за його дорученням могли б зробити екскурсію по школі, музею і т. п. А я запитую: „Чому ви бігли?”. І вони відповідають, що є у них таке змагання: хто проведе більше екскурсій безкоштовних, той одержить безкоштовну путівку до табору, наприклад, „Молода гвардія”. І я зрозумів, що ця гра – це свобода. Педагогічно це відповідало ідеї свободи школи.

Олександр Антонович був романтик-реаліст. Він ідею не лише вихоплював, а доходив до неї душею. Та й реалізувався з великим благородством душі, тому що він усією своєю сутністю відчував, що він робить добро дітям, учителям, людям. Він був талант. І щодо сьогоднішнього, то проблему села нам треба вирішувати саме талантом Олександра Антоновича. Він показав, що один вчитель – це велика академія творення дитини не через знання, а

через душу і серце. Це ідея Г.С. Сковороди. Саме через душу він виходив на надзвичайно вагомий процес впливу на дитину і досягав результату. Він не виховував. Він створив середовище, в якому кожна дитина відчувала свободу. І це середовище було справжнім виховним закладом, а це виховання призводило до самоосвіти, самовиховання, самотворчості. Завдяки таланту Захаренка О.А. ми досягли вагшого поступу розуміння розвитку людської особистості. І це нас радує, що ця людина на нашій землі залишила вагомий слід, який треба уважно вивчати, а ідеї реалізовувати.

Повторити ж О.А. Захаренка неможливо!

Валентин Тесленко,
заступник міністра
МОН, вручає квіти
дружині славетного
педагога, яка разом
з освітянами стала
учасницею круглого
столу АПН

Я хочу сказати відносно ставлення Олександра Антоновича до односельчан. Сьогодні на виставці усі звернули увагу на „Енциклопедію людського роду”. Це унікальна праця,

яка дає надзвичайно багатий матеріал як зріз епохи. Це пам’ятник подвижницькій діяльності вчителів, які працювали і працюють у цій школі. Я хочу надати слово Івану Леонідовичу Рибалку.

Олена ФЕЩЕНКО

Начальник обласного управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації

Шановні добродіі! Звичайно, треба говорити про Олександра Антоновича як про людину багатогранну, багатотворчу. Але як директор сільської школи, він мріяв і дбав про те, щоб на селі школа стала центром виховного середовища, тому що його гасло було таке: „*буде школа – буде село, буде село – буде держава*”.

**Іван
РИБАЛКО**

Директор нинішньої Сахнівської школи

І, дбаючи про своє село, він дбав, щоб була наша Україна. У далеких 50–60-х роках він мріяв, щоб підняти село, в якому не було сільради, яке було віддаленим, не було дороги. І потрібно було зробити, щоб був центр культури на селі. І таким центром стала школа, де можна було зробити модель ракети, літака. Давня мрія Олександра Антоновича – стати льотчиком. І він залучав жителів села до створення моделей літаків. А пізніше створив дельтаплан. Село горнулось до нього. Селяни йшли до нього вирішувати свої проблеми. Усі заходи, що проходять у селі, відбуваються у школі, починаючи від виборів, закінчуючи тим, що тут проходять обряди вінчання, реєстрації шлюбу, в яких беруть участь усі школярі. Уявіть коридор із молоді, яка задає молодятam питання, наприклад: а чи любите ви один одного? А потім, коли народжується дитина, то реєструють у школі, і якщо народилась дівчинка, то висаджують березу, а якщо хлопчик – дубочка. Коли ми проходимо садом, то знаємо, чиє дерево росте. Випускники

завжди пам'ятають, що вони – наша гордість. І що б там не було, у школі висять фото усіх випускників. І якщо ти вчинив неправильно, то фото буде перекреслене. Але за усі роки існування школи немає жодної перекресленої фотографії.

У нас на території школи росте біля 2 тисяч різноманітних дерев, приблизно 70 видів, дерева – це пам'ять і про випускників. Територія школи майже 60 гектарів. Серед дерев є 400 туй, є рідкісні види. А ще клумби. У нас є центр здоров'я та спорту, куди входить дендропарк і спортивна зала, спортивний майданчик, стадіон. Олександр Антонович дбав про те, щоб школа була центром села. І крім школи на селі такого центру більше немає: колгоспу немає, продано завод, сільрада діє лише як установа. Куди піти? – До школи! Ми пишаємось, що Олександр Антонович таку школу створив саме в нашому селі, і, дякуючи йому, відоме наше село, наша школа. Ми намагаємось не втратити те, що є, примножуємо, щоб школа стала ще кращою. Адже ми вважаємо, що якщо ми збережемо усе – це й буде найкращим пам'ятником Олександрi Антоновичу. У нас на Черкащині Олександра Антоновича Захаренка знають усі: агрономи, інженери, селяни. Чому? Навіть тому, що Олександр Антонович – один з найвидатніших педагогів, який виховував громадянськість, добро, творчість. І сьогодні на Черкащині майже щотижня по обласному радіо звучать радіотантаня, в яких звучать поради Олександра Антоновича вчителям, землякам, усім. У нас на Черкащині немає жодної школи, яка б не втілювала ідеї Олександра Антоновича. Найбільше таких шкіл у

Корсунь-Шевченківському районі. Там кожна школа за його прикладом живе і діє.

Олександр Антонович був великодушною людиною. Коли зустрічався з односельцями, то, обов'язково запитував: „Як почуваетесь?” У споминах односельців Олександр Антонович – батько, директор не лише

школи, а й села. І яку це треба мати душу, щоб так оцінили люди! Ім ніхто не нав'язує цю думку, їх ніхто не зобов'язує давати таку оцінку. Але це говорить про те, як багато нам треба працювати, аби справді втілити в життя ідеї, які нам залишив Олександр Антонович.

Я хочу сказати кілька слів про книгу „Історія педагогіки”, в якій є нарис про Олександра Антоновича.

Перед нами сьогодні стало усе життя, яке не таке було вже й довге, на превеликий жаль.

Недаремно виставка має назву: „О.А. Захаренко в контексті доби”. Біографічні дані не дуже багаті на визначні події. Але біографія педагога має надзвичайно важливе значення. Недаремно ми розглядаємо Олександра Антоновича Захаренка в контексті доби. Звичайно, він дитина свого часу. Він своїми діями, думками, ідеями багато зробив. Він почав роботу за радянських часів і продовжив у часи незалежності, коли багато хто розгубився. Але настільки органічно Олександр Антонович пройшов цей складний час. Оце ядро своєї системи він не порушив, а, навпаки, розвинув і здійснив в останні роки діяльності. Хотілося б сказати кілька слів про педагогічну технологію.

Зараз у нас, на превеликий жаль, у науці і в практиці вважається, що чим більше незрозумілого, тим правильніше, тим більш справжною є педагогічна технологія. Які зрозумілі усім – від першокласника до дорослої людини – засоби системи роботи пропонує Олександр Захаренко!

Він переймався усім без винятку – і це була велич його системи: там етика й естетика, любов, сім'я, дитина, навколишнє середовище, патріотизм, громадянськість, історична пам'ять і все те, що навколо: село, школа, люди.

І останнє, звичайно, сьогодні ми усі відкриваємо А. Макаренка, О. Захаренка. Це постаті одного плану, які не кануть у небуття, і нехай ідея, яка була у О.А. Захаренка, розглядається зараз і в Міністерстві освіти, і в АПН, і нехай Олександра Яківна Савченко і Юрій Іванович Мальований, які зробили надзвичайно багато для пам'яті про Олександра Антоновича, зроблять так, щоб цей політ думок та ідей летів разом з ділами у майбутнє.

Але було сказано, що **Олександр Антоновичу не треба було пристосовуватись до національної школи**, ідеї демократизації, бо він **все життя працював для національної школи, для дитини, для держави.**

Ольга СУХОМЛИНСКА

Академік-секретар відділення теорії та історії педагогіки АПН України

Сергій ЗАХАРЕНКО

Викладач Черкаського педагогічного університету, син Олександра Антоновича

Я хочу познайомити присутніх з одним фактом, який був 20 років тому і який ніхто не помічав. Мабуть, О.А. Захаренко – це і є сучасність, і не тільки тому, що він ішов у ногу з часом, він випереджав час. Наведу декілька прикладів:

1964 рік – у Сахнівській школі силами учнів і вчителів зроблено клас

програмованого навчання, прототип сучасного комп'ютерного класу.

1965 рік – створена машина Ламарка. Якщо взяти ті ідеї, які були там закладені, то головне в них – це сучасна оцінка знань за

допомогою тестів. Те, що тільки впроваджується, – у Сахнівській школі було в 1965 році.

Декілька місяців тому Верховна Рада прийняла Закон про голодомор у 1932–33-х роках. А в Сахнівці є пам'ятник жертвам голодомору, тобто знову Сахнівка випереджає закон на 15 років.

На одному із освітнянських зібрань Олександр Антонович звернувся до науковців з такими словами: „Спасибі бунтарям за ідею, за їх дух, за те, що вказали, як змінити ненависть на любов, безнадію на надію, як створити ауру тепла, за тишку, взаєморозуміння”. Я приєднуюсь до цих слів.

Зі статтею С.О. Захаренка знайомтеся у цьому числі журналу – див. с. 168

Надія БІБІК

Академік-секретар відділення дидактики, методики та практики інформаційних технологій в освіті АПН України

Вже склалась традиція щорічної зустрічі у Сахнівці. У рамках ідеї формування школи майбутнього у Черкасах було проведено фестиваль сільської школи, і переможці були пошановані у Сахнівській школі. Продовжуються різноманітні наукові розвідки. Недавно опубліковано в журналі „Українська література в школі” члена відділення нашої академії Л.І. Мацько цікаву статтю „Мовна особистість Захаренка”, яка висвітлює основи мовної особистості О.А. Захаренка з цікавими фактами, які ґрунтуються на тому, як О.А. Захаренко

розумів людину: людина, як істота, вертикальна, але її горизонтальні виміри не лише у кількості робіт, а й у сходженні до цінностей людських. І значимість у тому, як О.А. Захаренко розташовував ці цінності. На першому місці він називає **толерантність**: щоб її виховати, треба забезпечити в дитячому колективі рівні стосунки. Наступна цінність – **порядність**. Порядна людина така, яка в житті, у побуті і на роботі дотримується установленого законом або мораллю належного порядку. **Патріотизм** – це почуття, яке не піддається виміру. **Культура, совість** і т.д.

Олександр Антонович виробив своєрідні правила, і звів їх до афоризму, який звучить переконливо і влучно, виведений

з життя живої педагогіки, а не з наукових категорій. Олександр Антонович говорив: „Не дорікайте тим, хто не зміг вас провідати – нічого не буває без причин. Не бійтесь недоліків дитячих творів. Виховуйте прагнення до знань з наймолодшого віку, дитина набуває собі гулі, звертаючись до вчителя; ніколи не захоплюйтесь ілюзорними ідеями. Ні за яких обставин не обманюйте дитину”.

Я просто дивуюсь, як міг точно Олександр Антонович проникнути в суть інтересу – у дуже складну тканину – і зрозуміти, що рухає, які пружини рухають дитячим інтересом. „Тільки не

стримуйте! – говорив він. – *Заходи мають бути яскравими, у дітей має бути романтична мрія*”. Навчав дітей, як самому себе оцінити правильно. Був спеціальний пристрій, який давав об'єктивну оцінку.

Цікаві думки, непересячні, неповторні ідеї Олександра Антоновича. Чи можна їх повторити? Я думаю, що у нас з вами велика місія: перевірити, як його ідеї спрацьовують в інших умовах, як вони вступають у зв'язок з іншими ідеями. Це надзвичайно цікаве завдання для науковців, і я думаю, що ми дечого досягли у дослідженні творчості О.А. Захаренка.

Я хочу сказати про О.А. Захаренка як про громадського діяча.

В. Щербицький очолював делегацію Верховної Ради СРСР в США, де зустрічались з американським конгресом. Це була перша зустріч такого значного масштабу, вперше в історії.

В.В. Щербицький включив до складу делегації Олександра Антоновича, якого знав чудово. Олександр Антонович повіз туди малюнки і листи своїх учнів до конгресменів, зробив виставку, яка справила велике враження на них.

Потім сіли за круглий стіл. А один з конгресменів говорить: „Ви – учитель, а не політик. Це не показуха?”. Запала тиша. І Олександр Антонович відповів: „Якщо у нас обирають вчителя до Верховної Ради, то я запевняю, що він розумніший за ваших конгресменів”. Громова тиша, а потім усі щиро розсміялись, потисли руки один одному і переговори пішли як по маслу.

На закінчення хочу внести на ваш розсуд пропозицію. Як ви знаєте, Верховна Рада прийняла закон про встановлення звання „Народний вчитель України”. Я пропоную, щоб ми виступили з ініціативою і звання номер один було присвоєно О.А. Захаренку.

На жаль, його твори видані мізерною кількістю примірників. Я вважаю, що це великий сором для нашого суспільства і для нас з вами.

2 лютого 2007 року – ювілей О.А. Захаренка, який відзначила уся педагогічна громада.

С.М. Ніколаєнко, міністр освіти і науки України, вніс ще раніше пропозицію про присвоєння звання „Героя України” О.А. Захаренку,

Валентин Тесленко

Олена Феценко

Учасники круглого столу

Ярослав БЕРЕГОВИЙ

Редактор журналу „Педагогіка толерантності”

посмертно. Ця пропозиція була направлена до Верховної Ради і Президента Л.Д. Кучми, який її проігнорував. На Полтавському педагогічному форумі у 2005 році С. Ніколаєнко звернувся зі своєю пропозицією до Президента В.А. Ющенка, який брав участь у форумі і підтримав пропозицію. Але питання поки що не вирішене. У зв'язку з

ювілеєм С. Ніколаєнко нещодавно знову звернувся до Президента. Але як буде вирішене питання – невідомо. Я думаю, що нам з вами можна зробити конкретну справу, наприклад, надрукувати телеграму на ім'я Президента з проханням присвоїти звання „Героя України” Олександрю Антоновичу Захаренку. І я вас запевняю, це б подіяло.

Язнав Олександра Антоновича в силу службових обов'язків і мав можливість спілкуватися, обговорювати і розв'язувати різноманітні питання

Сахнівської школи, освіти нашого району впродовж двадцяти п'яти років. *„Поспішайте зробити дітям радість, добро людям, і ви не пізнаєте в старості самотності, задрості, непотрібності”* – ці слова були життєвим кредом О.А. Захаренка, людини надзвичайної вдачі,

людини, яка відзначалася допитливістю, мудрістю, гордістю, розсудливістю, романтичністю. Маючи високі звання, маючи визнання, він завжди залишався людиною з відкритою душею, по-батьківськи турботливим, ніжним, щирим. Він завжди, за будь-яких умов і обставин, залишався вчителем.

Вчителем з великої літери. Він піклувався, щоб давали дітям гарні знання, формували потребу творити добро, виявляли повагу і милосердя до людей.

Олександр Антонович в школі був директором, вчителем, виконробом, громадським і політичним діячем, він був творцем людини. А його вихованці вдячні за велику науку, працелюбство, через усе своє життя проносять вдячність школі за подаровану радість дитинства.

Сьогодні для нас є неocenною науково-педагогічна спадщина вчителя-академіка, яка є невичерпним джерелом творчості і майстерності, подвижництва і самовідданості для тисячі його послідовників. Він став мудрим автором і новатором гуманітарної добротворчої педагогіки. Вважаймо це як данину пам'яті Олександрю Антоновичу для виконання його заповіту: жити заради того, щоб дарувати дітям радість пізнання світу, краси; творчість – найдорожчий шлях до успіху, до авторитету, до визнання – підкреслював Олександр Антонович.

Великого педагога, народного вчителя Олександра Антоновича я знаю не лише з розповідей і прочитаних книг.

Я його з особистого спілкування знаю. В останній чверті минулого століття в системі освіти України було прийнято рішення про

**Валерій
КУЧУГУРА**

Завідуючий районним відділом освіти Кореунь-Шевченківського району Черкаської області

утворення і функціонування Центральної картотеки передового педагогічного досвіду. І в 1981 році Сахнівська школа, директором якої був О.А. Захаренко, була занесена до цієї картотеки. І справа в тому, що ті, хто занесений у цю картотеку, повинні були свій досвід пропагувати. О.А. Захаренко щорічно проводив по 5-6 двотижневих курсів для директорів шкіл, своїх послідовників. І ось, проводячи курси, він в останні дні виїздив у свою школу з усіма слухачами курсів.

Хочу наголосити ось чому. Зараз у нас ювілей, круглий стіл. А що далі, крім пропаганди? Раніше проводились курси резерву загальноосвітніх шкіл. Зараз до керівництва навчальними закладами при-

ходять люди не підготовлені. Я це сміливо кажу. Вони не знають, з чого починається школа. Тому потрібно відновити цю роботу, треба готувати резерв керівників загальноосвітніх шкіл. І перш за все, треба розкрити всю технологію праці Олександра Антоновича, озброїти кожную школу.

Переді мною Каталог передового педагогічного досвіду картотеки України того часу. Повірте, що я цей каталог ледь знайшов, його ніде немає. А в ньому – суть досвіду О. Захаренка.

Тому й передаю цей документ до Педагогічного музею.

Іван ЖЕРНОСЕК

Професор Інституту педагогіки АПН України, колишній директор ЦІУВ (нині ЦІППО АПН України)

Наостанок до громади звернулася **Олександра Яківна Савченко**:

Шановні колеги! Я думаю, що і виставка, і круглий стіл пройшли в теплій, задушевній обстановці, і, головне, змістовно. Складається таке враження, що ми всі поєдналися.

Олександр Антонович особливу увагу приділяв творчості кожної особистості. І тому я прошу прочитати Юрія Івановича Мальованого, вченого секретаря відділення дидактики, методики та інформаційних технологій, свого вірша, присвяченого О.А. Захаренку:

*Очі блакитні, як небо,
Думка, як постріл, віцля.
Кілька вже років без тебе
Журиться школа твоя.*

*Та, що твоїми руками,
Гуртом усього села
Зведена й стала над нами
Символом честі й добра.*

*Скільки отут пережито,
Вкладено праці й тепла,
Долей людських обігріто
Стільки, що ліку нема.*

*Стала вона, мов цар-птиця,
Центром духовним села.
Ідем до твоєї криниці,
П'єм із твого джерела.*

*Пам'яті роду шкільного
Книги твої унесуть,
У майбуття невідоме
Наші надії і суть.*

*Хором небес стоголосим,
Хором могутнім землян,
Славимо Школу над Россю,
Названу славним ім'ям!*

*Очі блакитні, як небо,
Справа не вмерла твоя.
Пам'яттю серця про тебе
Повниться рідна земля.*

Олександра САВЧЕНКО

О.А. ЗАХАРЕНКО В КОНТЕКСТІ ДОБИ

Так називалася виставка в Педагогічному музеї України, присвячена 70-річчю знаного українського педагога.

Про О.А. Захаренка і керовану ним Сахнівську середню школу написано багато. Бібліографічні покажчики, підготовлені у 2006 році, представлені на виставку науковою бібліотекою Національного університету імені Богдана Хмельницького (м. Черкаси) і Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних

педагога та керованої ним школи. Експозиція складалася з двох частин. У першій були висвітлені основні віхи життя та педагогічної діяльності О.А. Захаренка і досвіду Сахнівської школи 60–90-х років ХХ століття, в другій-вивчення, популяризація педагогічної спадщини О.А. Захаренка, досвід творчого використання його ідей сучасними сільськими школами України.

Матеріали першої частини виставки були представлені в основному за хронологічно-проблемним принципом. Документи (оригінали або ксерокопії), фотографії, книги, педаго-

Лариса ДАНИЛОВА

Провідний науковий співробітник Педагогічного музею України, автор-екскурсовод

Фоторепортаж
Олексія
Виговського

працівників вміщують понад 70 публікацій самого Олександра Захаренка та понад 160 публікацій про нього і Сахнівську школу. Але ґрунтовні наукові дослідження педагогічної спадщини О.А. Захаренка та досвіду Сахнівської школи 60–90-х років, ще попереду.

Педагогічний музей України зробив спробу представити педагогічній громадськості музейну версію життя та діяльності знаного

Олександр Антонович ЗАХАРЕНКО (1937-2002) – Народний учитель СРСР (1983), член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР (1989), Голова Творчої спілки вчителів України (1992), один із засновників АПН незалежної України, іноземний член Російської академії освіти (1999). За цими почесними званнями понад 40 років подвижницької праці сільського вчителя, директора сільської школи с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського району на Черкащині.

гічна періодика, нагороди, особисті речі, типологічні речі — прикмети часу, державна і шкільна символіка надали змісту виставки конкретності, доказовості, унаочнили провідні ідеї експозиції:

- підпорядкування діяльності директора і педагогічного колективу Сахнівської школи створенню умов для розвитку особистості дитини, її природних здібностей;
- розвиток колективу школи через вирішення зростаючих і значущих для нього і сільської громади завдань;
- наповнення духовним змістом, неординарним, творчим підходом самого процесу практичного вирішення таких завдань;
- прагнення залучити до педагогічного процесу всіх можливих реальних суб'єктів його (педколектив, шкільні, громадські організації, батьків, односельчан, засоби масової інформації);
- виховання в учнів вдячності, шанобливого ставлення до людини, історії та традиції свого й інших народів;
- виховання ставлення до праці як однієї з найважливіших основ життєдіяльності людини;
- націленість педагогіки О.А. Захаренка та утвердження ідеї творення життя за законами добра і краси, ідеї постійного самовдосконалення людини.

“Родом з дитинства” — так називався один із розділів виставки. Батьківська хата в містечку Кам'янка на Черкащині. Батько, Антон

Батьки.

Антон Іванович і Варвара Вереміївна

Олександр Антонович Захаренко разом з дружиною Вірою Петрівною

Іванович, бухгалтер цегельного заводу. Мама — Варвара Вереміївна, здібний організатор сезонного дитячого садочку. Сашко зростав серед багатой природною красою, історичними подіями і талановитими людьми черкаської землі. З дитинства його вабило небо. На леваді недалеко від батьківської хати ще в шкільні роки побудував модель літака і зробив спробу її запустити. Після закінчення школи мріяв вступити до льотного училища — не пройшов за станом здоров'я. Проте любов до неба проніс через усе життя.

Спроба вступити до Київського державного університету також закінчилася невдачею: “зрізався на піраміді” (так про це пізніше згадував сам). Повернувся додому. Здібному випускникові школи запропонували викладати математику, фізику, хімію у школі робітничої молоді в сусідньому селі (вчительських кадрів сільським школам завжди бракувало!). Випробування “каверзною” задачкою, яке йому приготували старші за віком учні, юний, 17-річний вчитель витримав, його авторитет математика був визначений.

Далі — навчання на фізико-математичному факультеті Черкаського педагогічного інституту (нині Національний університет імені Богдана Хмельницького). На фотогра-

О.А. Захаренко – класний керівник
10 класу. 1966 рік

фіях 50-х років Олександр Захаренко – студент: серед однокурсників; разом з однокласницею Вірою, яка стала згодом його колегою по школі, дружиною, матір'ю двох його синів – Сергія та Владислава. Диплом з відзнакою. Трудова книжка з записом: серпень 1959 року – учитель математики і фізики Сахнівської школи. Село Сахнівка на той час “бригадне” село колгоспу “Маяк”, яке загубилося серед бездоріжжя і було віднесене до так званих “безперспективних” сіл, по суті приречене на вимирання.

З приїздом молодого вчителя розпочалися в селі „сахнівські дива”: то він на побудованому разом з колегою дельтаплані спустився з місцевої гори Пастушка; то зробив спробу на планері перелетіти річку Рось. Потім, вже разом з учнями, будував і запускання повітряні кулі, моделі ракет, літаків. Як згадує один із випускників Сахнівської школи Володимир Яковенко, авторитет фізика і фізики “піднявся до небес”. “До знань не з примусу, а через зацікавленість” – стало глибоким переконанням молодого вчителя, а згодом і всього педколективу Сахнівської школи. На фотографіях 60–80-х років тепер вже минулого століття молодий класний керівник 10 класу, шкільні змагання з ракетомодельювання, авіамоделювання. Поряд – моделі ракет, літака – такі самі запускали в Сахнівці з майданчика, який одержав символічну назву „Сахнівський Байконур”.

У досвіді Сахнівської школи відчуємо і творче використання ідеї перспективних ліній, і схеми організації дитячого колективу А.С. Макаренка, і педагогіку серця В.О. Сухомлинського, і досвід трудового виховання і навчання Богданівської середньої школи на Кіровоградщині, очолюваної І.Г. Ткаченком. З останнім Олександр Антонович пов'язували ще й особисті стосунки.

„Майбутнє Сахнівки – її діти. Отже, треба створювати таку школу, якої ще не було” – так вирішив призначений у грудні 1966 року директором школи О.А. Захаренко. Він поступово змінив і зовнішній вигляд основної шкільної будівлі, й інтер'єри школи, і навколишнє середовище, а головне – ставлення до школи.

Педагогіку О.А. Захаренка називають педагогікою конкретної дії. Вносячи елементи змагальності у кожен конкретну справу, Олександр Антонович вже на етапі творчого задуму залучав до справи учнів, учителів, батьків, випускників школи, перетворював їх у суб'єктів педагогічної дії, створював умови для виявлення творчого потенціалу людей. Так зароджувалась і втілювалась в життя ідея створення перед школою фонтана, який починав діяти, реагуючи на гучні оплески біля нього. Так змінився фасад школи, прикрашений п'ятьма мозаїчними панно,

На подвір'ї
Сахнівської
школи

що відображали основні напрями роботи школи, і центральним панно на фронтоні будівлі під девізом: „Школа – колиска твоєї щасливої долі”.

Життя Сахнівської школи у 60-х – 90-х роках – це послідовне розгортання ряду проектів – взаємопов’язаних колективних справ. Кожна наступна була логічним продовженням і розвитком попередньої в одержаних матеріальних результатах (збудовані переважно методом народної толоки двоповерхове приміщення музейного корпусу з планетарієм і шкільною обсерваторією, спортивно-оздоровчий комплекс, шкільний дендропарк, стадіон, теплиця), в розвитку колективу, в урізноманітненні й витонченості педагогічної інструментовки справ, у все більшій зверненості до духовної сфери людини.

У Сахнівці вчили шанувати батьків і людей старшого віку, пам’ятати тих, хто виніс на собі тягар воєнних років. У вітрині відвідувачі виставки могли оглянути унікальний експонат – сахнівську медаль „Матерям і вдовам за мужність, витримку та героїчну працю”, виготовлену за ескізом випускника школи, художника І.С. Куща. Разом із солдатськими вдовами і матерями сахнівські учні висадили біля школи 216 кущів троянд в пам’ять

Біля фонтану „Колос”

про тих, хто пішов із Сахнівки захищати Батьківщину і не повернувся з фронтів Великої Вітчизняної війни. Під кожний кущ принесли землю від порога рідного дому воїна, полили його водою з батьківської криниці. Біля кожного куща поставили табличку з іменем воїна і прізвищем того, хто посадив кущ і доглядатиме його. В одну із морозних зим троянди вимерзли – навесні їх насадили знов. І нині сахнівські учні дбайливо доглядають „Живий обеліск”.

В іншій вітрині добірка книг і періодики 70–80-х років з матеріалами про Сахнівську школу. Газетні публікації з промовистими заголовками: „Тут живуть фантазери й космонавти”, „Школа мрійників”... Дві праці (у співавторстві) О.А. Захаренка: „Становлення громадянина” (1976) та „Школа над Росєю” (1979). Художнє узагальнення досвіду – книга Костянтина Світличного „Лелеки над Сахнівкою” (1987). Вона, на нашу думку, найкраще передає атмосферу творчості, добра, радості колективної праці, які панували в Сахнівській школі. Поряд з названими роботами – узагальнення досвіду роботи школи науковцями. Педколектив школи співпрацював з ученими Інституту загальних проблем виховання АПН СРСР (Л.І. Новикова, А. Куракін, М. М. Поташнік). Грунтовна стаття М. Поташніка „Педагогічна поема 80-х” („Советская педагогика”. – 1986, №1) наголошує на виключно вели-

Шкільний музей з обсерваторією та планетарієм

Табель успішності й вихованості учнів Сахнівської середньої школи

від суб'єктивізму й упередженості, спільно вчилися „педагогічної корекції”..., мистецтва спілкування, співробітництва, взаєморозуміння, вимогливості й доброти”.

Ще з другої половини 60-х років у навчальний процес у Сахнівській школі почали вводити контролюючі машини, удосконалювати їх. З часом школа мала клас з 30-ти навчально-контролюючих машин. Набагато раніше, ніж інші, учні Сахнівської школи познайомилися і з комп'ютером. За спогадами синів Олександра Антоновича, уже у 1986-1987 рр. у цій сільській школі були комп'ютери. **Працювати на випередження часу – це одне з правил діяльності директора Сахнівської школи та її педколективу.**

У Сахнівці учнів вчили не тільки мріяти, а й втілювати мрії в життя. Етапним в житті школи стало будівництво спортивно-оздоровчого корпусу, яке тривало майже 10 років. У зведеній у 1983 році будівлі розмістився 25-метровий плавальний басейн, спортзал, зала для занять хореографією; навчальні, ігрові, спальні кімнати для молодших школярів, кабінети для трудового навчання старшокласників... Почали копати котлован під цю споруду ще не маючи затвердженої проектної документації. Місцеве начальство звеліло засипати котлован – Олександр Антонович розплатився за сміливу ідею нового будівництва першим інфарктом. Але споруда була зведена, багато в чому завдяки ентузіазму, подвижницькій праці дирек-

кому значенні досвіду Сахнівської середньої школи для педагогічної науки і для практики, системності цього досвіду, аналізує спільне в ньому з досвідом попередників і сучасників О.А. Захаренка, зауважує на особливостях педагогіки О.А. Захаренка.

Увагу відвідувачів виставки привертав особливий табель – „Табель успішності й вихованості учнів Сахнівської середньої школи”. На розвороті ліворуч – звичний перелік навчальних предметів. Тільки напроти кожного стоїть не одна оцінка за чверть, а три: оцінка – завдання самому собі на чверть, самооцінка в кінці чверті й оцінка вчителя. І зовсім незвична права частина табеля: тут оцінки “за громадську активність, за ставлення до праці на благо людей, за ставлення до батьків...” Вчинки по кожній з цих позицій оцінював сам учень, колектив класу, батьки, вчитель. Письменник Б. Чубар так коментує цю ситуацію: „Педагоги, батьки, діти, випробовуючи і помиляючись, звільняючись

Спальна кімната для молодших школярів

О.А. Захаренко веде засідання педагогічної ради

тора школи, вчителів, учнів, батьків, випускників школи, які працювали на будівництві під час своїх відпусток. У кожній бригаді старшокласників був учитель — наставник і кілька фахівців з батьків. Ентузіазм підтримували організацією змагання, записами відпрацьованого родинами у спеціальному журналі. Приходили допомагати навіть односельчани, які не мали дітей-школярів („щоб і про мене згадали колись люди”). Поряд з новим корпусом школи піднімався дендропарк — в Сахнівці все вибудовувалося за законами добра і краси: казкові куточки, ігрові майданчики для молодших школярів, алеї випускників, „сімейні дерева”, „стовп миру і дружби” в географічному центрі села, обчислений учнями, клумби лікарських рослин (у 90-х з них виготовляли тонізуючий чай „Букет Надросся”). Працею сахнівські школярі зайняті щоденно — школа має більше 5 га. землі. Старшокласники вивчали сільськогосподарську техніку. На виставці демонструвався договір про співпрацю школи з Корсунь-Шевченківським машинобудівним заводом. Учні займалися справжньою продуктивною працею — виготовляли деталі для продукції заводу.

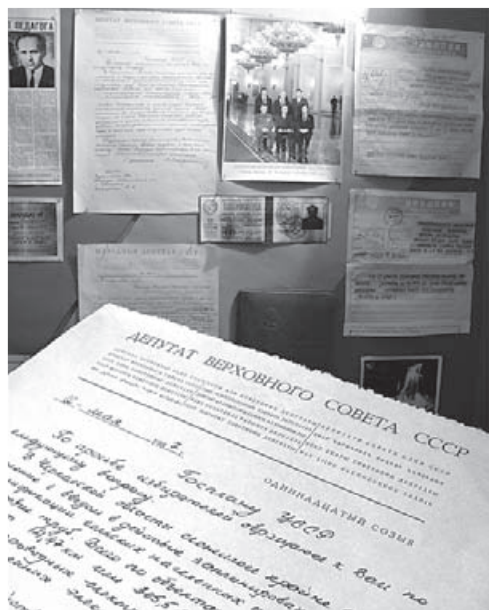
Особливо дорожив О.А. Захаренко „нагородженим досвідом співробітництва в дитячо-учительському колективі, тим, що можна назвати атмосферою, духом Сахнівки. Доброзичливість, тактовність, співчуття...”.

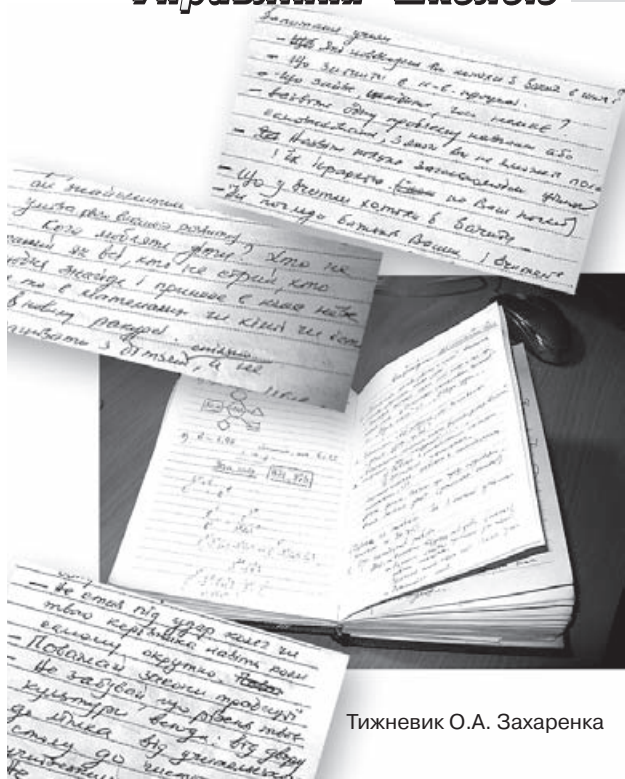
Вже у 1979 р. досвід роботи Сахнівської середньої школи був уза-

гальнений Колегією Міністерства освіти УРСР. Особливо наголошувалося на значущості досвіду перетворення школи в центр виховної роботи на селі, її ролі у забезпеченні духовної єдності поколінь. У самому педагогічному колективі також вдало сполучався досвід старшого покоління з ентузіазмом учительської молоді. Серед молодого поповнення школи 1979 р. є нинішній директор школи Іван Леонідович Рибалка, який з 2001 року прийняв на свої плечі не тільки всі турботи про дітей і школу, але й тягар випробування популярністю школи серед педагогічної громадськості країни (його виступ — у цьому числі журналу на с.146).

Доброзичливу посмішку відвідувачів виставки викликали жартівливі вітання вчителів школи О.А. Захаренка з приводу різних подій його громадського й особистого життя, підкреслюючи демократичний характер стосунків директора школи і вчителів. Сам Олександр Антонович так формулює своє директорське кредо: головне — „не заважати допитливим творчим дітям і педагогам. А також серед запропонованих ідей знайти головну й життєву”.

На стендах представлені документи про численні відзнаки О.А. Захаренка за заслуги у справі виховання підрос-

Тижневик О.А. Захаренка

СРСР, членом якої він був. Пам'ятна медаль, одержана під час відвідування і виступу в Конгресі США. Збірка документів про реформу загально-освітньої школи в СРСР у 1984 році (Олександр Антонович був членом комісії по підготовці реформи).

З 1990 року у О.А. Захаренка ще одне почесне громадське доручення, яке він вважав для себе найголовнішим: двічі – у 1990 і 1993 рр. – його обирали головою новоутвореної творчої Спілки вчителів України. У перші роки діяльності Спілка ініціювала ряд акцій, які відіграли відчутну роль в активізації творчо працюючого вчительства, в утвердженні гуманістичних стосунків між учителем і учнем, в демократизації школи: видання часопису „Нова освіта України”, проведення першого Всеукраїнського конкурсу „Вчитель року” (1991), Всеукраїнських ярмарків педагогічних ідей, підтримка творчо працюючих вчителів шляхом сприяння виданню їхнього методичного доробку. Олександр Антонович болісно сприймав “обвали” в матеріальному, кадровому забезпеченні освіти в перші роки становлення незалежної України. Але він твердо вірив у майбутнє України, її школу.

О.А. Захаренко був одним із 15 академіків – засновників АПН України (1992 рік), обраний її дійсним членом. Він закликав державних діячів, усе суспільство відгукнутися на „святу мету школи, яка ставить в собі майже непосильне завдання – удосконалювати національний менталітет”.

Наприкінці 80-х років, коли почали відкриватися невідомі раніше або замовчувані сторінки історії України, сахнівські школярі встановили імена своїх односельчан, які стали жертвами голодомору 1932–1933 рр. „Криницею пам'яті”, „Криницею совісті” називають пам'ятник, зведений колективом Сахнівської школи і сільською громадою у 1990 р. На внутрішній поверхні споруди, яка має вигляд піраміди над криницею, написані прізвища та імена 1100 сахнівчан – жертв голодо-

таючого покоління, урядові нагороди, звання „Заслужений учитель школи УРСР” (1974), медаль А.С. Макаренка (1979), в оригіналі почесна грамота „Народному учителю СРСР” (1983). А поряд – відзнаки за внесок у розвиток педагогічної науки: медаль К.Д. Ушинського (1988) та посвідчення про обрання членом-кореспондентом Академії педагогічних наук СРСР (1989).

Спеціальний розділ виставки був присвячений О.А. Захаренку – громадському діячеві, академіку. У 1984 році, а вдруге – у 1989 знаний педагог обирався депутатом Верховної ради СРСР. Урядові телеграми з запрошенням на засідання планово-бюджетної комісії Верховної Ради, членом якої він був; групова фотографія в Георгіївській залі Кремля; аркуші з зошита для нотаток депутата з запитом щодо постачання труб для підведення газу до ряду сіл Черкаської області. Програма перебування у США у 1985 році у складі офіційної делегації

мору, а на 2-х ярусах піраміди ззовні закріплено 400 маленьких дзвоників — за кількістю дітей, що померли у той рік. Навколо криниці — п'ять трагічних скульптур реальних сахнівчан. Вони ніби закликають не стерти з пам'яті ті страшні сторінки історії. Церемонія освячення криниці зібрала всіх жителів Сахнівки, не залишила байдужим нікого.

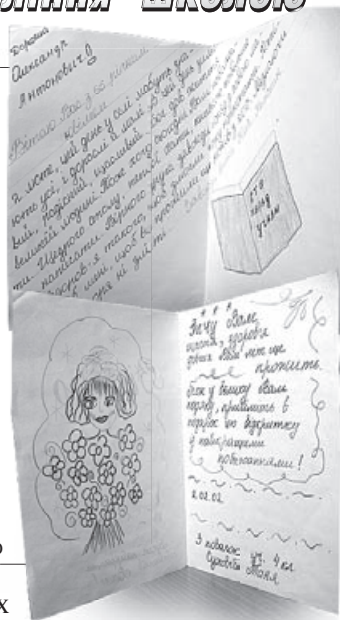
Окрема вітрина на виставці була присвячена одній пам'ятці — „Тижневик” директора школи О.А. Захаренка. Крайні дати — 22 серпня 1995 р. — 12 травня 1997 рр. — списані дрібним почерком сторінки: господарські, організаторські справи (вони займали левову частину часу); нотатки з відвіданого уроку, тези доповіді на засіданні педради з проблем розвитку творчої активності вчителів; лист-вітання учасникам міжнародного форуму вчителів і лист-благання допомогти продовжити життя учениці школи, хворій на гострий лейкомітоз. Два останні листи з різних позицій висвітлюють багатогранність і цінність природи Захаренка: його хвилюють ідеї добра у стосунках між народами — і доля конкретної людини, Світланки.

Добірка шкільної багатотиражки „Дівочі гори” (виходить з 1993 р.) та фотографій О.А. Захаренка у шкільному радіовузлі допомагали розкрити перед відвідувачами виставки засоби, які використовувалися для формування виховного середовища Сахнівської школи. Газета і трансляція на село щоденних шкільних радіолінійок з інформацією про всі шкільні справи, з 2-3-хвилинними моральними повчаннями з актуальних моральних проблем чи з приводу конкретних вчинків, з цікавими інтелектуальними завданнями, до розв'язання яких прилучалися і сім'ї — все це об'єднувало школу і місцеву громаду, сприяло її духовному зростанню.

„Поради колезі, народжені в школі над Россю” — роздуми про загальнолюдські і педагогічні цінності, про колег і дружні поради їм. Це розсип педагогічних аксіом, педагогічних

Написали мені листи в лікарню не тільки класи, а й окремі учні. За ними бачиш дитину, її погляд, її уподобання і оптимістичний настрій. А малюнки — просто чудові, і цінність їх не в майстерності юного художника, а в щирій доброті, що йде від серця до серця.

О.А. Захаренко

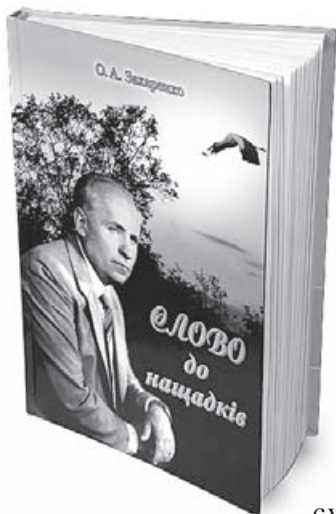
афористичних виразів, поради, що ґрунтуються майже на піввіковому власному педагогічному досвіді і досвіді творчо працюючого колективу школи, на співпраці з науковцями і на народній педагогічній мудрості.

Одночасно Олександр Антонович разом із старшим сином Сергієм впорядковує нотатки до шкільних радіолінійок (моральні етюди, завдання „інтелектуальних розминок”) — готується до друку книга „210 шкільних лінійок”.

Своє 65-річчя Олександр Антонович зустрів у лікарні. Листи зі словами вітання і малюнки, які надійшли від дітей, люб'язно надані музею родинною педагога, також були представлені на виставці.

На місці вічного спочинку Олександра Антоновича на плиті вибиті слова — його заповіт: „Поспішайте робити добро. Духовне добро. Не припізніться!!!” Все життя його було служінням людям.

Педагогічні ідеї О.А. Захаренка, досвід Сахнівської школи знаходять все більше розповсюдження в навчально-виховних закладах України. Цьому сприяють і Всеукраїнські педагогічні читання, які з 2003 року що-

річно проводить у Сахнівці АПН України разом з управлінням освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації та Черкаським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників, і створена при інституті лабораторія „Культурно-виховне середовище сучасної сільської школи у контексті

розвитку педагогічної спадщини академіка О.А. Захаренка”, і проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем моделі сучасної національної школи України (2006 р.), і впорядкування та публікація праць О.А. Захаренка, зокрема збірки: *О.А. Захаренко. Слово до нащадків*. — К.: 2006 (упорядник Н.М. Чепурна). Вперше на державному рівні відзначається 70-річчя від дня народження О.А. Захаренка за спільним наказом Міністерства освіти і науки України і АПН України. Встановлено нагрудний знак „О.А. Захаренко”. За словами Міністра освіти і науки С.М. Ніколаєнка, „весь 2007 рік повинен пройти під світлом яскравої особистості геніального педагога О.А. Захаренка і його сподвижників”.

Ідеї О.А. Захаренка поширюються в педагогічних колективах багатьох навчальних закладів України. Це продемонстрували і матеріали другої частини виставки „О.А. Захаренко в контексті доби”. Переможці Всеукраїнського фестивалю-конкурсу на кращу модель сучасної сільської школи України, які є експериментальними майданчиками лабораторії сільської школи Інституту педагогіки АПН України та Дніпропетровського обласного інституту ППО, надали на

виставку описи своїх моделей та ілюстровані матеріали до них.

До кожного відвідувача виставки були звернені слова О.А. Захаренка — девіз Сахнівської школи з кінця 90-х років: *„Якщо хочеш змінити світ на краще, зберегти його чисту красу, незайману святість, починай це робити з себе! І не завтра, а сьогодні, з цієї хвилини!”*

На місці вічного спочинку О.А. Захаренка

ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВІДВІДУВАЧІВ ВИСТАВКИ:

„Переді мною ніби пройшло все моє життя...”

(Віра Петрівна Захаренко, дружина О.А. Захаренка)

„Батько був для мене завжди ідеалом”.

(Владислав Захаренко, син О.А. Захаренка)

„Увіковічення духу життєтворчості такої особистості, як О.А. Захаренко, — прекрасна справа для прийдешніх поколінь. Маємо надію, що педагогічна спадщина О.А. Захаренка буде надихати молодих вчителів до власних висот”.

(педагоги шкіл Києво-Святошинського району Київської області)

„Тема педагогічного подвижництва бентежить душу”.

(бібліотекарі шкільних бібліотек Шевченківського району м. Києва)

Ключі від Сахнівської школи

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ШКІЛЬНОГО РОДУ*

Управління
школою

Люби і знай свій рід і край

А. І. Захаренко

СУПЕРЕЧЛИВІ ДУМКИ

Шановний добродію!

Перед Вами книга, про яку мріяли, якої чекали довгі роки, яка народилася в день 40-х роковин Сахнівської середньої школи. Ви і серед авторів цього унікального незвичного видання. Перегортаючи сторінки, Ви шукатимете своє прізвище, свою родину (див. вріз 2). Прочитаєте все, про що написали, про що гадали, пізнаєте про себе думки нинішніх вчителів, покажете книгу своїм рідним, своїм дітям і внукам.

Впевнений, Ви пройметеся гордістю від того, що свої шкільні роки провели в Сахнівці (див. вріз 1). Можливо, доля закинула Вас далеко від батьківської оселі, але дух, закладений в дитинстві, керуватиме всіма Вашими вчинками все Ваше життя. Ви не

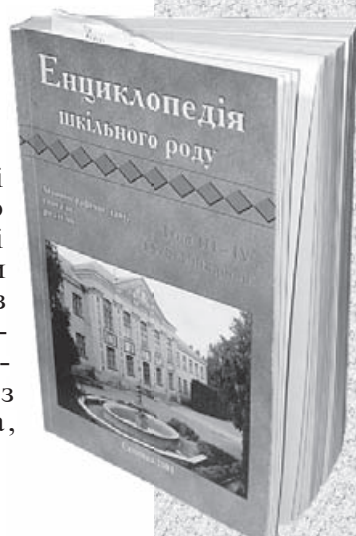
зможете. Ви не посмієте вчинити нечесно, не людськи, несправедливо. Правді життя, поваги до людини вчила вас альма-матер всі 10 чи 11 років, і це залишиться до кінця Ваших днів, а потім прекрасні людські риси простуть в дітях, онуках і весняною повинню розіллються по всій Україні. Книгу Ви збережете, бо вона стане для Вашої родини реліквією, абеткою, молитовником, граматикою. З нею Ви ходитимете на кладовище, щоб на проводи пом'янути тих, хто колись був разом з Вами. Ця сімейна книга пам'яті допоможе кожному з Вас привчити своє чадо до батьківського дому, сімейних і родинних традицій, високих почуттів любові до рідного краю, батьківської землі, Батьківщини. Ті почуття любові до людей України і до Батьківщини народжуються з дитинства, з материнського молока, зі школи, з лелечого гнізда,

Олександр
ЗАХАРЕНКО

Укладач:
Ольга Виговська

*Енциклопедія шкільного роду. (автобіографічні дані, спогади, роздуми). – Том III – IV (1978-1998 роки). – К.: Гранна, 2001. Видавництво здійснено за кошти сільської ради, товариства "Рось" та пожертвувань. Автор ідеї та керівник – директор Сахнівської середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів, академік АПН України **Захаренко Олександр Антонович**.

Загальне авторство – педагогічний колектив школи. Верстка та дизайн – **Владислав Захаренко**.

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2007

що біля хати, з синьооких озер, що на зелених луках, голубої стрічки Росі і безкраїх пшеничних полів, з Дівочих гір.

До того ж, ми живемо в краю розкішної природи, добрих, лагідних людей. Не біда, що хтось з кимсь посварився. Забудеться, загоїться. Кане в прірву історії і нинішнє, собаче, життя, нинішні, як їх називають, „негаразди”. Вірю, що прийде час, коли особистість знайде в суспільстві своє місце, що забудуться болі, перестануть нити рани, що в країні буде міцний демократичний народний по-

рядок, що соціальна справедливість буде основою життя, що вітри будуть теплими і, звідки б не віяли, принеситимуть в Україну ясні, врожайні дощі.

Розуміючи, що моє звернення до Вас може бути останнім, знаючи, що більшість з Вас вже має свою тверду позицію в житті, власні переконання і погляди, не зраджуючи математичному принципу побудови сюжету, хочу спробувати поділитися з Вами своїми, може, суперечливими, думками на світ, в якому Вам ще довго доведеться жити, творити, працювати.

Думка I.

Єгипетські піраміди простояли віки. Простоять ще кілька тисячоліть, а будинок культури, школа – всього сторічна будова. Та чи й сторічна? Кажуть, не такі вже ми й багаті, щоб купувати дешеві речі. А чи не варто особу, сус-

пільство, державу будувати не на рік, не на два, а проектувати на багато років наперед? і дешевше! і надійніше! Не треба буде переробляти, перебудувати, влаштовувати перехідні періоди виходу з кризи, тощо.

Думка II.

Не судіть нас суворо. Ми менше знали, ніж Ви. Ми менше бачили, чули. Та як би не було, не картайте попередні покоління. Вони хотіли, як краще, правда, виходило, як завжди. Вони все робили, інколи невміло, аби майбуття прийшло з щедрою дійницею, з доброю пашницею. З повагою віднесіться до тих, хто Вас зростив, ви-

ховав, дав розум, знання, спеціальність. Повага – це, мабуть, та єдина ниточка, що з'єднує покоління, що натягується щоразу, як струна, коли покоління починає жити за рахунок майбуття. Не треба цієї вікової кабали Українському народу! Не треба боргової нескінченної ями! У нашого люду є сила, є мудрість! Він знайде вихід!

Думка III.

Чи, може, в нас такий менталітет, чи, можливо, інша причина, але ми звикли розтринькувати землю, найбільше

наше багатство, направо і наліво, зовсім не думаючи, що це найбільша наша святиня. Проїдьте подивіться, скільки її необро-

бленої, занедбаної, забутої. Вибачте, але в деяких країнах заходу на всій території немає жодного необробленого клаптика. Може, і нам вимірювати площу не в гектарах, а в квадратних метрах? Може, оті зайві

нулі змусили б кожного з нас лицем припасти до святині, плекати, як кохану дружину, поливати, обробляти, мати якусь користь з неї. Вона не залишиться в боргу. Відплатить сторицею.

Жити багато — це зовсім не означає купатись в золоті, та й золото, бува, брудне. Купіль нечиста. Слід намагатись жити красиво. Але краса не буває без чистоти. Отже, чисто жити — це наша ціль. Придивіться — і Ви пізнаєте своїх друзів, тих, хто чистить взуття лише спереду — „для людей”. Придивіться уважніше і побачите тих,

для кого чистота — це взірець, це символ. Такі прагнуть, аби ніхто не посмів порушити внутрішню красу. Киньте погляд на стічні канали, лісосмуги, місточки — всюди сліди нерадивих ледацюг, хто псує нам життя, а з нами і нашим нащадкам, хто врешті-решт псує нашу матінку-землю, яка годує нас, зігріває, дає притулок і життя.

Думка IV.

Ми — педагоги — люди дещо консервативні. Чи тому, що в педагогіці давно все відкрито, крім хіба що гуманізації. Чи тому, що вихованням і навчанням займається людство, скільки й існує. А, можливо, тому, що кожна мати, кожен батько з появою дитини стають єдиними у всьому світі педагогами, які ведуть по життю свою малечу, спотикаючись, шукаючи свої шляхи, набиваючи на лобі гулі, власні гулі, не відаючи, що

прийде час і розлетяться ластівчата хто куди подалі від свого гніздечка. А поки не розлетілись, то, батьки, діти, — ваша кров і плоть, і зробіть все, аби вони були кращими, ніж ви, аби вони були сильніші, розумніші від вас, аби були спритніші, кмітливіші, вижили в цьому житті, не порушили людських прав інших, аби любов і доброта були основними ідеалами здорової людини, людини завтрашнього дня, людина Нового суспільства.

Думка V.

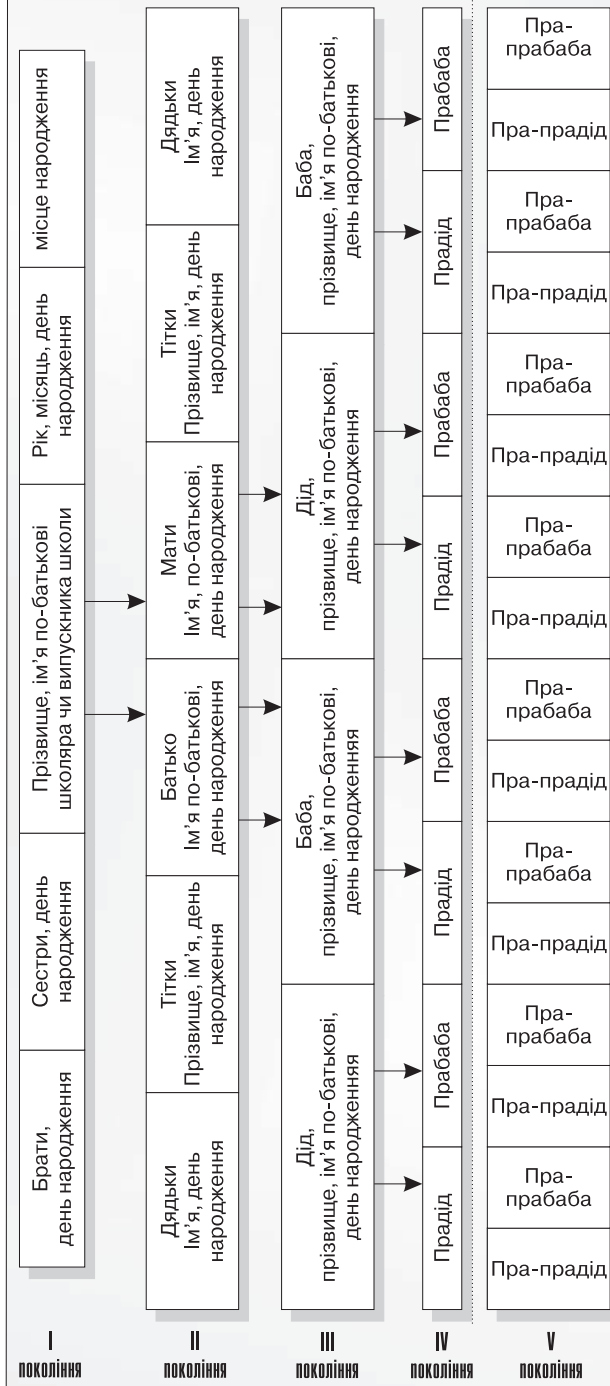
Ми так влаштовані природою, що постійно забуваємо про свій вік. Все гадаємо, що вічно житимемо на цій планеті. Радитимемо сонцю, вітру, теплоту дощу. Так і вчителі. Постійно спілкуючись з дітьми, переймаючись їх проблемами, вчитель забувається, що йому вже не

двадцять п'ять, що треба колись подумати і про своє здоров'я, бо буде пізно...

Шановні друзі, колишні учні і колеги! Повірте, переконайтесь: те, що ми називали здоров'ям тіла, потрібне Вам самим та Вашим рідним. Зміцнюйте його, загартовуйте спеціальними вправами. Другого

Думка VI.

ПРИКЛАД НАЙПРОСТІШОГО РОДОВІДНОГО ДЕРЕВА ПО ДИТЯЧІЙ ЛІНІЇ

життя не буде! Проживіть те, що Вам відведено, гідно, пристойно, без недуг, каліцтв. Пам'ятайте: береженого й Бог береже. Живіть довго. Довголіття – це найголовніший, найяскравіший показник всякої держави. Не вкорочуйте віку собі, своїм рідним і людям взагалі.

Думка VII.

Культура людини не в модній зачісці чи сукні і не в тому, в яку руку беремо виделку, в яку ніж, обідаючи, – це все зовнішні ознаки культури. Не так вже важливо, чи Ви знаєте сучасних співаків чи відомих діячів культури. Хоча це й не зайве. Культура – у внутрішньому світі людини: скромності, повазі до оточуючих, в тому, як вона без натяку на образ може заперечити співрозмовнику і т.д. Культурна людина не дозволить собі образ, лайки, крику. Це ознака слабкості. Вона захистить завжди слабшого, не дозволить собі насмітити в громадських місцях, зробить таке, що було б приємним для оточуючих. 95 відсотків односельчан з с. Сахнівки, вихованих школою, такими і є, і ніхто не дозволить собі різних неподобств. І все ж таки, звертаючись до тих 5 відсотків, добре було б знати, щоб про кожного нашого випускника говорили – це випускник Сахнівської середньої. Це високоерудовані, висококультурні люди. їх вчила і виховувала знаменита, відома в усьому світі школа.

Станьте такими. Будьте такими. Гордіться і селом, і батьками, і рідними, і своєю школою.

Думка VIII.

Колись у нас у школі був один-єдиний лозунг „Поспішайте зробити добро людям. Не запізнитесь”. Посередині лозунгу знаходиться електричний годинник, який ритмічно відраховує секунди кожного, лічить свій власний час. Тепер зняли той лозунг. Може, застарів. А й справді, чи варто добро робити людині, яка тебе ошукала, зробила старцем з протягнутою рукою: „Подайте”? Нині новий: „Якщо хочеш змінити світ на краще, зберегти його незайману красу і святість, починай це робити із себе і не завтра, а сьогодні, з цієї хвилини”. Думаю, ці слова мають глибокий зміст, закликають до дії, термінової дії. В наш час лозунги і заклики живуть самі по собі, а об'єднують людей лише втілення ідей в життя. Не знаю, я віддав би половину світу, все своє життя, аби Ви – випускники школи – пройнялися духом нового шкільного лозунгу, кожен на своєму місці побудував кращий світ, подарував його людям, зберіг святую красу Природи і передав її, ніжну і трепетну, в руки своїх дітей, онуків, правнуків.

Думка IX.

Ви, напевне, помітили, що навчально-виховний процес ми намагались побудувати на принципах гуманізму і демократії.

Останнім часом хотіли, щоб загальнолюдські цінності, які сповідують люди всього світу, були і Вашим надбанням. Зрозуміло, що ми – проти будь-якого панібратства, ми – за порядок, який не всім і не завжди подобається, але намагались вчити і вчитись лише на задуману

Врїз 1

Із спогадів однієї з випускниць 11 класу Сахнівської середньої школи: Так склалось, що в 1990 році ми знову повернулись у рідне село, і тут я закінчила школу, отримала середню освіту.

Школа мені дуже сподобалась, бо, як я вже писала, схожої на неї немає у цілому світі. Розказувати про неї, про її красу, про шкільні традиції можна багато. Пам'ятаю і щоденні лінійки (на які я запізнювалась дуже часто, бо належу до тих людей, яким часто не вистачає п'яти хвилин), і наш прекрасний басейн, куди нас примушували ходити мало не силою, а зараз би ходилось, та можливості немає – це дитяча недалекоглядність і невміння цінити те, що маємо. Адже кажуть: „Что имеем не храним, потеряем – плачем!”, це дуже часто підтверджує життя. І наші щорічні виставки, на яких зустрічались унікальні експонати. Серце раділо, коли заходили в зал бібліотеки під час виставки. На жаль, я не відрізнялась чимось особливим, але пошана до людей, які вміють творити, залишилась в мені назавжди.

Музей – скільки він зібрав пам'яті людської, скільки недоспаних ночей. Музей Сахнівської СШ – це її пам'ятник, це архів села, це наші спогади. Неможливо не перерахувати.

А наша Криниця Совісті – один із найперших пам'ятників голодомору 33-го на Україні.

А дендропарк – це здоров'я Сахнівки. Кожний випускник залишив там про себе маленьку часточку своєї душі. І, прийшовши сім'єю туди, з гордістю говорить: „Ось тут я посадив (посадила) деревце”. І це деревце продовжує життя дендропарку – це особлива традиція, і її потрібно зберегти.

Про школу можна згадувати багато. І про наших учителів, які намагались дати нам знання, намагались підготувати нас до самостійності. Математика, фізика, хімія – точні науки, важкі науки, але життя складніше, і його уроки складніші набагато. Я добре пам'ятаю наш клас. І, хоч жіночою частиною не дуже хотів приймати мене, я не ображаюсь на них. Світ не без добрих людей. Знайшлась і тут людина, якій я була не байдужа – Колісник Таня. Вона мені дуже допомогла, підтримувала мене у всьому. Я їй дуже вдячна. Чоловіча частина класу, мені здається, прийняла мене, і мені було легко спілкуватися з хлопцями.

Василь Андрійович Мелешко також дуже багато зробив для мене. Я вдячна йому за його терпіння, поблажливість, доброту.

*Я дуже пишаюсь своєю школою. Де б я не була, куди б не їхала, завжди її згадую і розказую людям про неї. Бо вона така особлива, і директор цієї школи – також особлива людина. Я думаю, йому вдячні всі сахнівчани, бо він створив диво... *Енциклопедія шкільного роду. – С. 264*

оцінку. Не було підтримки і бажання з обох сторін. Надіюсь, що наступні покоління будуть сильніші нас і доведуть справу до завершення. Ми мріяли і діяли, аби в Сахнівці створити сільський ліцей чи гімназію, де за спеціальними програмами могли б навчатися обдаровані діти. Ця справа залишиться для майбутнього через різні фінансові

негаразди. Справою найближчого майбутнього залишається опалення школи газовою котельнею, що буде розміщена на горищі; Шевченківська світлиця; а головне – зберегти і вдосконалити те, що було зроблено попередніми поколіннями як дар своїм вдячним нащадкам. Виростуть туї, шумітиме хвоя, низько опустить свої віти плакуча верба, шепочучи про Вас, про нас маленьким школярикам, що й гадки не мають про те, що тут були поляни пам'яті, тут освячувалась „Криниця Свісті”, тут був ракетодром, з якого літали в „космос” морські свинки і білі миші, тут...

Врiз 2

АТОБІОГРАФІЧНІ ДАНІ З ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ШКІЛЬНОГО РОДУ

Випуск учнів 11 класу Сахнівської середньої школи 1992 рік

ЗАХАРЕНКО Владислав Олександрович
Народився в 1975 році в с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.

Батько – Захаренко Олександр Антонович. Мати – Захаренко Віра Петрівна. Сахнівську середню школу Владислав закінчив у 1992 році.

Творчо і ґрунтовно засвоював програмовий матеріал, відзначався логічним мисленням, виявляв нахил до предметів фізико-математичного плану, технічної творчості. Нагороджений срібною медаллю.

У стосунках з друзями був скромним і тактовним, користувався повагою і авторитетом. В даний час працює та проживає в Києві.

Від редакції: Додамо, що Владислав Олександрович разом з нашим редакційним колективом творить журнал для українського директора – вже 7-ий рік є його верстальником і у такий спосіб продовжує справу батька – директора школи.

За цю роботу Владислава Захаренка нагороджено Грамотою МОН України.

Там само. – С. 265

Випуск учнів 10 класу Сахнівської середньої школи 1979 р

КІСІЛЬОВА Тетяна Михайлівна
Народилася 18 травня 1962 року в с.Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Закінчила Сахнівську середню школу в 1979 році. До навчання ставилася старанно, програмовий матеріал засвоїла за своїми можливостями, переважно на посередньо.

Ввічлива, розсудлива, чуйна, користувалася повагою друзів. Всі доручення виконувала, проявляла ініціативу.

Батько – Кісільов Михайло Васильович.

Мати – Кісільова Ганна Мусіївна.

Там само. – С. 484 ▶

Думка X.

Чи пам'ятаєте Ви, що ми з Вами весь час мріяли, фантазували. Колись одна з газет нас назвала „Мрійники з Сахнівки”. То істинна правда. Вчилися і мріяли, завжди щось будували: то інтернат, то теплицю, то музей з обсерваторією і планетарієм, то спортивний комплекс, то літній, то зимовий басейн. Проводили радіолінійки, телепередачі. І мрійниками ми були, і реалістами – доводили задуману справу до завершення. Задумана мрія несла всіх на крилах впродовж усього навчального процесу, нанизуючи курси і предмети на єдиний стовбур, який називається „Знаннями”. Непомітно проходили роки, не хотілося залишати школу, що стала для багатьох другою рідною домівкою. Так, школа – це

не лише будинок, побудований будівельниками в такому-то році. Школа — це постійне об'єднання маленьких душ навколо єдиної мрії, щоразу нової, щоразу захоплюючої і... здійсненої. В школі є свій парламент, інші органи влади...

Так і велика держава Україна має об'єднатись навколо однієї, загальнолюдської ідеї, може зрозумілишими будуть ідеї поліпшення добробуту кожного, хто живе в державі, ідея продовження життя громадян України.

Це не пусті лозунги. Якщо сутність їх дійде у всі куточки, заповнить душі і серця людей, Україна і її люди житимуть заможнo, а тривалість їхнього життя невинно зростатиме.

P.S. В кожному томі внесено чисті сторінки і листок формату А3 для того, щоб кожен з Вас міг дописати все, що вважає за потрібне передати наступним поколінням і накреслити примітивно родове дерево (див. С. 174), пам'ятаючи, що Ви завжди були і будете центром всесвіту. В центрі помітьте себе, можливо, Вашого супутника життя. В ряду помістіть рідних братів і сестер. Нижче батька і матір, поруч їх братів і сестер. Ще нижче дідуся і бабусю і т.д., хто скільки може і захоче знати. Вище будуть Ваші діти, онуки, а пізніше й правнуки.

Все те ж “родове дерево” зробіть з дітьми, щоб пам'ятали Вас, їхніх рідних, любили і знали свій рід і край.

Випуск учнів 11 класу Сахнівської середньої школи 1992 рік

ДАЦЕНКО Сергій Анатолійович

Народився 25 січня 1983р. в с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. В перший клас Сахнівської середньої школи поступив в 1989р. В 1998р. закінчив 9 кл.

Батько — Даценко Анатолій Іванович, 5 лютого 1962р.н., проживає в с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Уродженець с. Нетеребка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.

Мати — Даценко (Кісільова) Тетяна Михайлівна, 18 травня 1962 р.н., проживає в с. Сахнівка, уродженка с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.

Брат — Віталій.

Лінія батька: Дідусь — Даценко Іван Іванович, 1936 р.н. Помер. Бабуся — Даценко Ганна Гаврилівна. Проживає в с. Нетеребка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Прадідусі: Даценко Іван Васильович, Таран Гаврило. Прабабусі: Даценко Марина, Таран Варвара.

Лінія матері: Дідусь — Кісільов Михайло Васильович, 1938р.н., проживає в с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Бабуся — Кісільова Ганна Мусіївна, 1936р. народження, проживає в с.Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Прадідусі: Кравченко Мусій, Кісільов Василь. Прабабусі: Кравченко Домаха, Кісільова Текла.

Я горджуся своєю родиною. Моя сім'я дружна, користується авторитетом у селі. Мама працює в колгоспі диспетчером в машинно-тракторному парку, її всі поважають. Тато працює шофером в колгоспі «Перемога». Як би не були втомлені, вони завжди знайдуть час поспілкуватися зі мною.

Там само. — С. 195

Із звернення Олександра Захаренка до своїх учнів:

Шановні друзі!

Шкільна енциклопедія — то сімейна реліквія, її не можна перепродувати, дарувати, поводитись з нею цинічно. Не лише тому, що вона власність наймолодшого члена сім'ї, а й тому, що в ній прізвища родичів, яких Ви поважаєте, про яких пам'ятаєте, а це значить, що пам'ять про них збережеться і в прийдешніх поколіннях.

З енциклопедією шкільного роду як з граматиною треба йти в перший понеділок після Великодня на кладовище поминати померлих, читаючи відповідну молитву.

Хай ця книгу продовжать Ваші діти і внуки через родові дерева, яке допоможе їм зробити. На вклеєних сторінках в кінці книжок є зразок і місце для вашого родоvodu.

Щастя Вам!

Управління
школою

ПОГЛЯДИ О.А. ЗАХАРЕНКА НА РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ВИТОКИ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ

Намагаючись осмислити швидкоплинне життя, роль родини для кожного з нас, старший син славетного директора школи Олександра Антоновича Захаренка, автор цієї статті, спробував бути, як говорять психологи, не лише в ситуації, а й над нею. – Тож і зупинився в своїх думках символічно на родинному творчому доробку свого батька і діда, що допомогло йому відслідкувати корені людської творчості кожного з нас.

Сергій Захаренко дарує своїм читачам образ людини, яка, намагаючись віднайти можливості для змін в несприятливому світі, ніби опиняється на хиткому канатному мосту між двома берегами буття – минулим і майбутнім, де і вибору в неї, як такого, немає: в минуле не повернешся, в майбутнє не злетиш, а мусиш крок за кроком тягнути віз сьогодення, поступово від чогось звільняючись, час від часу додаючи в свою ношу нові необхідності чи здобутки.

Сергій ЗАХАРЕНКО

Старший викладач
кафедри теорії та
історії педагогіки
Черкаського національного
університету
ім. Б. Хмельницького

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОГЛЯДІВ О.А. ЗАХАРЕНКА

Хто ми? Звідки? Яка місія кожного з нас на землі? Кожен ставить ці запитання перед собою. І лише одиниці шукають і знаходять відповіді. Без пам'яті, всього того, що вже було до нас, зробити це неможливо. Про те, як непросто давалося О.А. Захаренку розуміння своєї педагогічної місії, йдеться у його листах до дружини (див. вріз).

Звичайно, важко оцінювати погляди людини по її приватних листах, адже в них присутні значний емо-

ційний компонент, особиста відкритість та ситуативний вплив. Тому зміну поглядів О.А. Захаренка презентує вся його наступна наукова і практична діяльність, хоч вже в кінці військової служби він пише до дружини: «*Все якось просто так. Залишаєш все на завтра в надії, що завтра буде більше сили волі і зробиш більше, ніж сьогодні. Погана звичка. Треба щодня робити якомога більше. Важливо також знайти своє місце, свого коня. Я з кожним днем переконаюся, що без дітей я жити не можу (маю на увазі школу), також як і без машин, електрики, механізації*» [8].

Аналізуючи умови формування поглядів О.А. Захаренка, необхідно виходити з того очевидного факту, що його професійне становлення, науково-педагогічна діяльність відбувалися спочатку в умовах тоталітарної, а потім авторитарної системи влади, при однопартійній диктатурі. Це не могло не позначитись на його діяльності та творчій спадщині.

Слід також зазначити, що початок професійної діяльності педагога припадає на 60-ті роки ХХ століття, в час так званої “Хрущовської відлиги”, періоду великих сподівань. Саме тоді народжується такий суспільний феномен як шістдесятництво, до представників якого можна віднести і О.А. Захаренка, саме тоді в нього народжується розуміння необхідності відновлення всього втраченого за часів тоталітаризму, перш за все, людських якостей: самоповаги, орієнтації на загальнолюдські цінності, поваги до рідної мови. До речі, архівні документи свідчать, що кожний його виступ на теренах України, а їх щороку протягом 70-х – 80-х років на різних обласних і республіканських рівнях було не менше десятка, виголошувався українською мовою.

РОДИННІ ПАРАЛЕЛІ ТВОРЧОСТІ

Дуже багато з того, що зроблено в Сахнівській школі руками учнів, вчителів та батьків, є проекцією, звичайно, в певних межах,

ДО РОЗУМІННЯ О.А. ЗАХАРЕНКОМ ВЛАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ МІСІЇ

Річку Тясмин, яка протікає через м. Кам'янку, що на Черкащині, в місцині з назвою „Чмижина”, перетинає міст-кладка. Його встановили багато десятиків років тому, щоб простіше добиратися до села Юрчихи, розташованому на пагорбах в кінці прирічкової долини. Власне, споруду мостом можна назвати лише умовно, адже стоїть вона на дерев'яних палях, з'єднаних між собою двома-трьома дошками, без поручнів. По ньому, з почуттям невпевненості (під вагою дошки прогинаються) може пройти одна людина. Але місточок служить людям, його зрідка підремонтують, та в цьому немає особливої потреби – дерев'яні палі не псуються у тясминській воді, ніби підказуючи нам думки про довговічність всього, що пов'язано з землею, водою, пам'яттю, минулим.

Тут, біля цього дерев'яного старожитця, пройшли перші роки Олександра Антоновича Захаренка, академіка АПН України та Російської академії освіти, Народного вчителя СРСР, Заслуженого вчителя УРСР, члена-кореспондента АПН СРСР, депутата Верховної Ради СРСР та Народного депутата СРСР, голови Творчої Співки учителів України, голови комітету „Педагоги співдружності за мир і взаєморозуміння”, директора Сахнівської середньої школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.

На одному березі – батьківська хата, на іншому – простір долини, неосяжності, пошуку, звершень.

Для кожного приходить час, коли мусиш зробити вибір наскільки далеко віддалитися від рідного гнізда, де затишно і комфортно, де завжди є батьківська підтримка і настанова і, всупереч здоровому глузду, помандрувати самостійно, власними силами, торуючи незвіданості життєвого шляху. Олександр Захаренко зробив такий вибір, хоч він і був овіяний романтикою польотів.

В листі до дружини, датованому 11.03.63р. (період служби в лавах Радянської армії), він пише: „Батько, хоч і стогне, а все-таки сарай починає майструвати. Каже, що потрібно порадитися, адже тобі тут (в Кам'янці) жити і на заводі працювати. Ми вже з ним спланували, де буде гараж, майстерня. Вислав йому проект переобладнання вишки для телевізійної антени. Повний комфорт. Захоплююче..., але... Планера-то там немає, а в Сахнівці є! А коли б до нього мотор приладнати, то можна лігати щодня навіть у Кам'янку” [8].

Скоріш за все, непросто давалося О.А. Захаренку розуміння своєї педагогічної місії. 1963 рік. За плечима навчання в педагогічному інституті, початок вчительської роботи в Сахнівській школі, рік служби в армії. Та молодечий запал юнацьких мрій не залишає його, не відпускає омріяний небесний небосхил і космічна далечінь. Ці мрії значно трансформуються, хоч і не відпускають упродовж всього життя, та в тому далекому 1963 році він пише дружині: „Я і зараз задую недобрим словом тих людей, які мені порадили педагогічний замість авіаційного” [8].

РОДИННІ ТРАДИЦІЇ – джерело неповторних ідей

Усі неповторні ідеї виникають на основі традицій, які дбайливо бережуться в родині і є невід'ємною її частиною.

Переді мною дві книги: дідова і батькова. Без першої не було б другої. Епіграфом чотирьохтомника „Енциклопедія шкільного роду” [1], підготовленого педагогічним колективом Сахнівської середньої школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області під керівництвом її директора, академіка О.А. Захаренка, є слова: „Люби і знай свій рід і край”. Так свого часу назвав свою книгу про родовід Антон Іванович Захаренко – батько Олександра Антоновича.

„Люби і знай свій рід і край” – це унікальне видання [4], цінне не лише для родини Захаренків, бо в ньому розповідь про майже 250 членів роду, а й для усіх тих, кому не байдужі такі поняття, як спадкоємність поколінь, родинно-побутова культура, історія роду, пошанування старших, родинне виховання.

У книзі, виготовленій у декількох примірниках, зібрані короткі дані про рід Захаренків, починаючи із його засновника, який (орієнтовно) народився в 70-му році вісімнадцятого століття і оселився на окраїні м. Кам'янки.

„Люби і знай свій рід і край” – це, перш за все, опис краєвидів, урочищ, сінокосів, заплав, розташованих поблизу м. Кам'янки, історичних подій, пов'язаних з ними, інтерпретація походження їх назв.

Велика заслуга Антона Івановича в тому, що він зібрав перекази, а часто перекази з переказів про предків, які давно пішли з життя, чим займалися, як харчувалися та ін.

З особливою гордістю в книзі відтворюється зустріч Гальйони Д.С. (1865-1965), старожила м. Кам'янки, із П.І.Чайковським під час відвідин ним своєї сестри – дружини місцевого поміщика і промисловця В.Л.Давидова, про запрошення композитором двох місцевих дітей до Петербурга на навчання, яке для оповідача (Гальйони Д.С.) так і не здійснилося через батьківську заборону.

В книзі А.І. Захаренка прослідковується кожна родина, яка, вже пізніше, отримує назву за іменем засновника, що більш-менш залишився в пам'яті на зламі XIX і XX століть. Члени родин, їх долі знаходять своє відображення у фотографіях, оповідах, коротких згадках про нащадків Захара Захаренка (1770-1830).

Чільне місце А.І.Захаренко відводить розповіді про власну гілку роду, про свого батька, Івана Васильовича (1880 р.н.) та свого діда, Василя Оксентійовича (1835 р.н.), які автору статті доводяться, відповідно, прадідом і прапрадідом.

Особлива пошана батькові, адже той побував на дійсній військовій службі у 1900-1905 роках та брав участь у Першій світовій війні у 1914-1919 роках, відчувши на собі результати першого застосування німецькими військами хімічної зброї (так звані хлорні атаки), життя в австрійському полоні та підневільну працю на австрійського господаря. Особливо звеличується його роль та висловлюється ►

описів, думок, виокремлених в книзі батька Олександра Захаренка – Антона Івановича Захаренка „Люби і знай свій рід і край”.

Антон Іванович детально описує життя і побут кінця XIX і початку XX століть: як сяяли і збирали врожай, як пряли нитки і шили одяг, яку вживали їжу. В знаменитому Сахнівському музеї, відкритому в 1970 році, експозиція саме першого залу присвячена змалюванню побуту предків. Другий зал розповідає про роки нової економічної політики, колективізації, голодомору. Третій – участі сахнівчан у Великій Вітчизняній війні. В четвертому залі розміщена інформація про сучасників, кращих земляків-трудоарів. В п'ятому – ленінська кімната.

Так, музей – це уроки історії, уроки правди і мужності, що допомагають школярам краще бачити і розуміти оточуючий світ з його складностями і протиріччями. Музей – це повага до загиблих, турбота і увага до живих. Увага не показна, а щира, конкретна. В продумано оформлених експозиціях музею пам'ять також конкретна: сторінки історії оживають в розповідях про односельців, що загинули в роки голодомору тридцять третього та сорок сьомого років, в роки війни, про тих, хто досягнув кращих виробничих результатів.

Антон Іванович із захопленням змальовує краєвиди околиць м. Кам'янки. В його книзі є такі слова: „*Перебуваючи в Кам'янці, П.І. Чайковський ходив на прогулянку до лісу Тростянка*

майже кожного дня, де він завжди зустрічав ранок. Чарівна природа притягминського краю. Усе це тишило і надихало Петра Ілліча, на-снажувало його на прекрасні творіння” [4, с.55].

„Енциклопедію шкільного роду” – книгу, в якій зібрані відомості про випускників Сахнівської школи, що її закінчили, починаючи з 1937 року, О.А. Захаренко називає „сімейною реліквією, яку не можна перепродувати, дарувати, поводитися цинічно. Не тому, що вона власність наймолодшого члена сім’ї, а й тому, що в ній прізвища родичів, яких Ви поважаєте, про яких пам’ятаєте, а це значить, що пам’ять про них збережеться і в прийдешніх поколіннях” [1, с.502]. Він пропонує брати її з собою на кладовище в перший понеділок після Великодня (в поминальний день), наказує прийдешнім продовжити книгу через родовідне дерево, зразок якого вміщується на останній сторінці.

Що змушує О.А. Захаренка наполягати на цьому, адже він глибоко розумів і святість пам’яті, і філософію народження та смерті, і неординарність поминального дня, і те, яке значення має родина, її устрій, стосунки, традиції для формування нової людини?

Відповідь, знову ж таки, в книзі його батька. Наприкінці книги „Люби і знай свій рід і край” вималюване генеалогічне дерево родини Захаренків, що охоплює період від 1770 року до 1983 року, сконцентрований вираз родової пам’яті,

вдячності за захист родини в роки нової економічної політики, голодомору, колективізації, за все, чому навчив.

Тут же і подяка матері, на плечі якої лягли всі тяготи сільського життя початку ХХ століття. „За п’ять років відсутності господаря сім’ї (батько повернувся з війни в 1919 році), – пише А.І. Захаренко, – мама із нами малими набралася горя. Сіяла, косила, молотила, возила коровами у спрязі із іншими жінками, чоловіки яких були мобілізовані на війну” [4, с.22]. Стійко вона перенесла і трансформацію чоловікових релігійних поглядів (за роки полону він відійшов від класичного православ’я), адже нова віра не дозволяла Івану Васильовичу вживати „оковиту”, грати в карти, лихословити, що створювало певну напругу у спілкуванні із сусідами та родичами. „Коли ми стали дорослішими, – зазначає А.І. Захаренко, – ми переконали маму, що у вірі батька нічого поганого немає. Це добре, що він не п’є, не палить і не лається. Нехай як хоче, так і вірує, не один же він такої віри” [4, с.22].

Книга „Люби і знай свій рід і край” містить розповіді не лише про представників роду Захаренків. В ній описуються 1932-1933 роки, спосіб виживання за тих обставин, уклад життя кам’ячан в роки гітлерівської окупації, знакові місця, пов’язані з родиною: місце захоронення предків, штучно насапаний курган під млин-вітряк одного з родичів, водяний млин та історії, що з ним пов’язані, величезний камінь, що, за переказами, колись прикотила велика вода весняного Тясмину і винесла на город, об який не одне покоління Захаренків гострило сокири, лопати та ножі. Тут опис м. Кам’янки ХІХ століття, її розбудови, започаткованої В.Л. Давидовим, пам’ятних місць, пов’язаних з іменами О.С. Пушкіна і П.І. Чайковського, будівель, вулиць, їх напрямків і характерних ознак. Не залишається поза увагою побут і звичаї кінця ХІХ початку ХХ століть. Що вдягали і виросували, як торгували і лікували, як відпочивали – все це знаходить своє відображення в рядках унікальної книги. На першій сторінці поєднані: „Дорогому сину Олександрю в день народження на згадку від автора.

Нехай книга – спогади нагадуватимуть тобі і твоїй сім’ї про життя і побут наших предків, про далеке минуле і принеситиме вічну зацікавленість у цьому. 2.02.1983. А.І. Захаренко” [4, с.1].

Словами про „вічну зацікавленість” А.І. Захаренко наголошує на споконвічному інтересі до минулого, бо лише там народжується сьогодення. Лише там можна віднайти витoki добра і зла, любові і ненависті, людяності і мізантропії.

Природа наділила нас, людей, винятковою властивістю – мандрувати в минуле, намагатися віднайти там відповіді на питання, на які сьогодні важко відповісти, осягнути незрозумілі закономірності, їх причинність та взаємозв’язок, дошукатися того, що, на сьогоднішній погляд, безнадійно втрачено. Буває так: чим гірше сьогодні, тим глибше намагаєшся зануритися в спогади і знайти розраду; чим краще сьогодні, тим з більшим бажанням відшукуєш поміж сонячних островків минулого підтвердження незмінності світового і доброго майбутнього. Така вже тенденція людської екзистенції: раз у раз повертатися до джерел, де народжується світле, добре, вічне.

антологія безперервності поколінь, знак вічного, нетлінного, того, що є стрижнем швидкоплинного, часто незрозумілого, нелегкого, але такого прекрасного життя.

Із синівськими почуттями Антон Іванович в своїй книзі змальовує свого батька: „Він був великий працелюб, чесний і справедливий, непосида, привчав і нас, дітей, до праці, що вплинуло на нашу любов до праці, виробляло повагу до старших.... Батько носив вуса, сам темнорусий, худощавий, очі голубі, середнього зросту. Уклін земний тобі, тату” [4, с.28]. І матір: „... була вразлива, але справедлива і добра. Любила життя і природу, поважала і міцно любила всю сім'ю, а найбільше онуків, яких у неї було семеро. Земля тобі пухом, наша матусе” [4, с.28].

На перший погляд, звичайні, теплі слова, висловлені сином про своїх батьків. А незвичайність їх в тому, що пронесені автором у своїй душі крізь товщу декількох десятиліть, адже написані через тридцять років по їх смерті. Зумів Антон Іванович зберегти ніжні почуття синівської вдячності, незважаючи ні на негарзди, ні на рутину повсякденних турбот.

Саме в такому зв'язку поколінь зароджувалося у майбутнього академіка О.А. Захаренка шанобливе ставлення до старших, гострота розуміння самотності, що „осінніми очима дивиться із вікна старенької хати на вулицю. Все чекає. Кого?” [5, с.1]. Саме тому він називає „мудрою” і “правильною” школою ту, котра виховує у своїх учнів глибоку повагу до батьків і старших, людей похилого віку і шанованих громадян.

„Повага до старших, – наголошує О.А. Захаренко, – є вічною естафетою, законом життя, що необхідно берегти і передавати із покоління в покоління” [6, с.64].

В книзі А.І. Захаренка „Люби і знай свій рід і край” ми знаходимо думки, які характеризують народження і розвиток стосунків між поколіннями. „За життя батьків, – пише автор, – ми з

дружиною були частими гостями в них. Батько завжди припрошував із ним випити по чарці. Я ж випивок не любив, за що він мене недолюблював” [4, с.35]. Та мова не про схильність чи відмову від алкоголю. Справа в тому, що в цьому епізоді говориться не про відвідини рідних батьків, а про гостювання в батьків дружини. Листаючи книгу, помічаєш одну цікаву закономірність: хоч автор і розповідає про велику плеяду родичів, куди входили і дружини синів, і батьки дружини, і чоловіки дочок, все ж він уникає таких слів як теща, зять, невістка. Для нього є батьки і є діти, і всі є рівноправними представниками тієї чи іншої родини.

Не ділив дітей на своїх і чужих, *ставлячись до людини як до найвищої цінності і О.А. Захаренко, який ще в ті далекі сорокові роки переймав від своїх батьків премудрості родинного співіснування.*

Розуміючи, що характер виховується характером, особистість – особистістю, він у своїй діяльності робив наголос на кращих якостях батька і матері, вчителя як основних дійових осіб виховного впливу на дитину, на сім'ї, де закладаються підвалини майбутнього громадянина. „Нам, вчителям, – зазначав О.А. Захаренко, – належить зробити все можливе, щоб кожна сім'я жила без фальші, підлості, чесно. Жила так, щоб поважали друзі, колеги, гордились діти. Чисте серце і чесні руки народжують собі подібних” [6, с.33].

Без сумніву, головним в житті Олександра Антоновича були діти, їх уподобання, здоров'я, духовний світ. Як знайти шлях до серця дитини, запалити його вогником творчості, пошуку, кращих якостей нової людини? Відповідь знаходиться на поверхні. Пошук потрібно починати з самого простого, але надзвичайно важливого, – з поваги до дитини. *Тому неспроста він говорить: „Поважати людину, а особливо дитину, потрібно справою. Почніть із звертання. Адже, як красиво чути, коли до учня звертаються*

на „Ви”. Як на дріжджах виростає авторитет учителя, коли він дитину називає по імені та по батькові” [7, с.11].

ЗНАННЯ – ЗАПОВІТНА МРІЯ КОЖНОЇ ОСВІЧЕНОЇ ЛЮДИНИ

Ще раз повернемося до книги Антона Івановича. Він пише: „Моя дружина, Варвара Вереміївна, мала освіту за 3 класи початкової школи. Уміла шити. По згоді дружини, ми вирішили підвищити рівень її освіти заочно. Підібрали підручники, дістали програму навчання 4-5 класів, купили глобус і приступили у 1932 році до навчання. За два роки «моя учениця» розв’язувала задачі, вивчила граматику, історію та географію в обсязі п’яти класів, читала художню літературу. Наше навчання підвищило рівень її знань, що дало можливість пізніше працювати в дитячому садку, спочатку вихователем, потім завідувачою” [4, с.33]. Так, факт гідний захоплення і наслідування, адже в країні починалися роки голодомору.

Чи не ставлення батьків до знань виховало у їх сина, Олександра, відповідальність у навчанні і дало змогу йому пізніше сформулювати своє розуміння ролі освіти для незалежної держави: „Майбутнє держави в якісній освіті і високій культурі кожного громадянина. Ми на довгі роки залишимося в світі торговцями дешевої робочої сили, виконавцями елементарних технологій, брудної неprestижної праці, або звичайними жебраками, якщо не збережемо те прекрасне, що створено попередніми поколіннями, не вдосконалимо сьогодення, не створимо передової освітянської системи” [3, с.245].

З огляду на це в Сахнівській школі був створений культ знань як найважливішої передумови розвитку особистості. Звичайно, *головну роль в процесі навчання О.А. Захаренко відводив учителям, наказував йому: „напоглегливо шукати ту пружину, гайку, деталь дитячого організму, яка б сприяла появі бажання вчитися, багато знати,*

бути ерудитом, опановувати те, що вимагає вчитель, що передбачено і не передбачено програмою” [2, с.81].

МОДЕЛЬ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ

Олександра Захаренка

Академік-практик, спираючись на народне підгрунтя та ідеї великих мислителів – Я. Коменського, Й. Песталоцці, Г. Сковороди, Дж. Дьюї, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін., не лише розвинув, а й реалізував продуктивні ідеї попередників, розкриваючи кращі здобутки засад родинного виховання. Він, як представник педагогів-філософів кінця ХХ століття, по-новому осмислює взаємозв’язок школи і сім’ї, роль сім’ї у вихованні підростаючого покоління, яке буде жити в ХХІ, прагматичному столітті. Надбання минулого переконали педагога, що первинним осередком людини є її сім’я, родина, в ній закладаються основи ставлення до людей, до праці, до життя, до Батьківщини. Саме там вона пізнає традиції, звичаї свого народу, основні заповіді людства.

70-ті – 80-ті роки характеризуються посиленням інтересу до сімейного виховання. Появляються праці Ю. Азарова, Ю. Бабанського, М. Вовчик-Блакитної, А. Захарової, Г. Лабунської, Д. Луцка, С. Максименка, О. Пінта, Л. Проколієнко, О. Савченко, О. Скар, В. Сухомлинського, А. Хрипкової, в яких розкривається роль першого вихователя – сім’ї, родини, визначається її місце у моральному, естетичному, патріотичному, трудовому вихованні підростаючого покоління, піднімаються питання про педагогічну освіту батьків, про підготовку старшокласників до майбутнього сімейного життя, про вплив сім’ї на профорієнтацію підлітків.

Однак, домінуючим, як і раніше, залишався авторитарний керівний принцип. В методичних рекомендаціях, складених І. Гребінником, вка-

зано: „Дошкільні установи і школа повинні керувати вихованням дітей в сім'ї” [10, с.14]. І далі: „Радянська сім'я стає осередком, все більш відкритим для впливу зі сторони суспільства. І це, без сумніву, об'єктивна умова, що дає можливість суспільству керувати сімейним вихованням” [10, с.15].

В кінці 70-х років Сахнівська школа стає лабораторією інституту проблем виховання АПН СРСР, що стало новим поштовхом у формуванні педагогічних поглядів О.А. Захаренка. Характерним для педагога в 80-ті роки було піднесення ролі школи, надання їй винятковості в процесі виховання. Так в одному із своїх виступів він говорить: „Кажуть, щастя людини в дітях. А до них причетна школа. Отже, безпосереднім творцем щастя багатьох сімей є вчитель” [6, с.94], показуючи тим самим значення школи і сучасних дидактиків для родинного благополуччя. Школа, за переконанням О. Захаренка, направляє діяльність сім'ї, але ніколи не вимагає звіту, не проявляє диктату в родинному вихованні. Вся діяльність навчально-виховного закладу має будуватися на позитиві.

І хоч кінець 80-х ще позначений впливом радянських ідей, а започаткована в 1984 році реформа школи не набула окреслених позицій, в країні розгорнулася широка педагогічна дискусія. В педагогіці утвердилися імена Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Ільїна, С. Лисенкової. Серед них представники України

– О. Захаренко, І. Зязюн, В. Шаталов, М. Щетинін, які стали продовжувачами гуманістичних традицій у педагогіці. Наслідуючи їх, тисячі вчителів і керівників навчальних закладів намагалися не тільки вирішувати нагальні проблеми, а й формувати нових громадян, які з часом утвердять незалежність України демократичним шляхом.

В останні десятиліття ХХ століття інтерес до проблем родинного виховання зростає. В працях Т. Алексеєнко, Т. Говорун О. Злочевського, І. Зязюна, В. Постового, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. розробляються нові методи роботи вчителів з батьками, переглядаються системи педагогічного всеобучу, шукаються нестандартні підходи до роботи з “важкими сім'ями”. В цей час опубліковані роботи М. Стельмаховича, в яких розкрито вироблені впродовж віків знання, досвід, традиції, звичаї українського народу щодо створення, збереження і розвитку міцної, здорової сім'ї.

Все це не могло не позначитися на становленні поглядів О.А. Захаренка на родинне виховання. Він приходить до думки, що в школі учневі повинно бути так затишно, як в батьківському домі, де про нього піклуються і допомагають. Більше того, педагог реалізує її на практиці. *Принцип „Сім'я знаходиться під контролем школи” в роботі педколективу Сахнівської школи повністю зникає.* На його місце приходить розуміння необхідності

На фото:
школи-послідовниці
ідей О. Захаренка,
учасниці ювілейної
виставки

співпраці: „Виховання неможливе без тісної співдружності школи і сім'ї. Тому наш педагогічний колектив прагне створити належні умови для їхньої спільної роботи” [9, с.14].

Принциповість академіка О.А. Захаренка як теоретика, його практична діяльність у розв'язанні проблем родинного виховання не завжди була зрозуміла у керівних колах держави і науки. Його критикували, що він на родину покладав основну функцію виховання гуманного, шанобливого ставлення до людини (батьків, родичів, сусідів, односельчан, громадян держави), проте **педагог-новатор приділяє значну увагу саме родинному вихованню**. Теоретично обґрунтовуючи і практично реалізуючи свої погляди щодо пріоритетності родинного виховання в освітній системі, він вів широку просвітницьку роботу серед батьків, вчителів, науковців, широкого загалу через засоби масової інформації як депутат багатьох скликань місцевих рад та як депутат Верховної Ради і Народний депутат СРСР.

Організовану ним спільну роботу сім'ї, школи і громадськості щодо виховання моральних якостей підростаючого покоління не можна виділити в окремий період творчості – це було його життєвим кредо, педагогічним переконанням. Ідеї педагога стосовно родинного виховання пройшли через книги, статті, численні виступи. На жаль, О.А.Захаренко не вів власний архів, а геогра-

фія і рівневість його виступів на різних форумах має досить широкий діапазон: від Вашингтона до Новосибірська, від колгоспних зборів до засідань Академії педагогічних наук та з'їзду Народних депутатів СРСР.

Опрацьовуючи власну концепцію родинного виховання, О.А. Захаренко сформулював і сформував модель родинного виховання засобами цілеспрямованої спільної діяльності сім'ї, школи і громадськості, продуктивні ідеї якої не втратили актуальності в умовах сьогодення, стануть у пригоді вчителям, батькам, яким не байдужа доля своїх вихованців.

Спільна робота сім'ї, школи і громадськості щодо виховання моральних якостей підростаючого покоління – це життєве кредо, педагогічне переконання

О.А. Захаренко

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія шкільного роду: в 4-х т. – Сахнівка, 2001. – Т.3-4 (1977-1998). – 502с.
2. Захаренко О.А. Слово до нащадків. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 216с.
3. Захаренко О.А. Передвиборчий виступ „Десять моїх переконань” //Захаренко С.О., Орлова Н.В. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині О.А. Захаренка. – Черкаси: Вид.від. ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2006. – 252с.
4. Захаренко А.І. Люби і знай свій рід і край. – Кам'янка: б.в., 1983. – 101с. /Приватний архів родини Захаренків. – п.137.
5. Захаренко А.А. Моє село, мої діти // Сельская новь. – 1989. – №9. – С.1-3.
6. Захаренко О.А. Про родинне виховання: Хрестоматія /Упоряд. С.О. Захаренко. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 99с.
7. Захаренко О.А. Виступ на педагогічній нараді //Деякі поради щодо формування в учнів загальнолюдських цінностей /Укладачі: Захаренко С.О, Орлова Н.В. – Черкаси: Вид. від ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 288с.
8. Захаренко О.А. Листи до родини (1961-1963) /Приватний архів родини Захаренків. – п.138.
9. Захаренко О.А. Школа – центр виховання на селі //Грані творчості: Кн. для вч. /Відп. ред. М.Д.Ярмаченко. – К.: Рад.шк., 1990. – 205с.
10. Педагогический всеобуч родителей: Метод. рекомендації /Состав. И.В. Гребенников. – Днепропетровск.: Промінь, 1982. – 190с.

ВІД РЕДАКЦІЇ

В останній день роботи виставки на ній побували колеги Олександра Антоновича – директори шкіл, члени редакційної ради нашого журналу. Ось їх відгуки й роздуми:

Мар'яна БОСЕНКО,

директор гімназії №48 м. Києва

Ми мріємо про школу майбутнього, а її вже було створено у минулому столітті класиком української педагогіки Олександром Антоновичем Захаренком. Це дійсно школа майбутнього і за змістом, і за своєю сутністю, високою ідейністю, глибиною стосунків учителів та учнів, їх взаєморозумінням і повагою. Все життя О.А. Захаренка – це приклад відданого служіння в ім'я Дитини, найдорожчого, що у нас є.

Тетяна БОРЗЕНКОВА,

заступник директора з науково-методичної роботи гімназії №136 м. Києва

Висока мораль і невичерпна творчість О.А. Захаренка вражають. Він протягом життя вибудовував не просто „Педагогічну поему 80-х” – він жив і самовіддано працював з поглядом у майбутнє, навчаючи польоту душі, вмінню творити дива, постійно робити добро, починаючи з себе... і не завтра, а сьогодні, з цієї хвилини.

Олена ЧИНОК,

директор гуманітарної гімназії “Гармонія” м. Києва

Видатна поетеса сучасності Ліна Костенко сказала: „Поетів ніколи не був мільйон”. Хочу перефразувати ці слова, сказавши, що й педагогів ніколи не був мільйон. Бо право на таке звання має лише справжній вчитель, який крізь своє серце і душу пропустив мрії і поривання покоління нового, юного не лише для того, щоб зрозуміти „плем'я молоде, незнайоме...”, а для того щоб всі його мрії і поривання спрямувати на оволодіння світом, в якому живемо, на його удосконалення. Таким педагогом був (і є) Олександр Захаренко. Він, вчитель сільської школи, зумів зробити світ школи за принципом “Наш світ – лише школа”. І через цей світ вчив охоплювати Всесвіт.

Оксана БЄЛКІНА,

директор ЗНЗ № 207 м. Києва

Завжди вражали люди – сподвижники, люди – глиби, люди безкорисливі, наполегливі і чисті. Після відвідування виставки про О.А. Захаренка розумієш: проблеми були, є і будуть. Вони не змінюються, стосуються одвічних питань: поліпшення матеріальної бази, створення комфортних оптимальних умов для навчання, виховання творчої, громадянсько свідомої особистості. Різниця лише в тому, як їх вирішують, хто їх вирішує, хто готовий взяти на себе відповідальність і крок за кроком йти до здійснення своїх мрій і планів.

Лілія ДОНСЬКА,

директор гімназії №30 „ЕкоНад” м. Києва

Послідовно-хронологічний добір матеріалів про життя та професійну діяльність славетного педагога дозволяє уявити його педагогічну спадщину у контексті того часу, на який припала його біографія. Великий авторитет директора сільської школи, його подвигницька просвітницька та громадська діяльність, поєднання стратегічного бачення значущості педагогічних (і не тільки педагогічних) проблем у їхньому розвитку з ефективним менеджментом задля вирішення цих проблем привертають увагу директора сучасного освітнього закладу.

- У чому привабливість і сила цієї, тепер уже історичної, постаті?
- Що з його педагогічно-громадського спадку стане у нагоді сьогоdnішньому керівникові іншої школи в іншій Україні?
- Як віднайти порозуміння або розумний компроміс, уникаючи конформізму, між владою на всіх її рівнях і школою, націленою на майбутнє?
- Як залучити до життя школи, а через це до творення достойного майбутнього нації всю місцеву громаду?

Подібні питання виникають при огляді ювілейної виставки, на які вона не в змозі відповісти, але які здатен висвітлювати та поставити на обговорення наш журнал „Директор школи, ліцею, гімназії”.

Від редакції:

З цього номера ми й започатковуємо рубрику у журналі на правах постійно діючого круглого столу – „Гострі кути” управлінської діяльності директора школи.

Запевняємо Вас, колеги, ми можемо багато чого змінити на краще, якщо візьмемо на себе відповідальність відверто висловлювати наболіле та пропонувати власне бачення виходу з цих „гострих кутів” – цим самим ми допоможемо усім, хто йде за нами!

Тож запрошуємо Вас, шановні колеги, до участі й чекаємо на ваші листи й дії!

Управління
школою

ГРИНЬКО – РЕФОРМАТОР СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Микола ВИГОВСЬКИЙ

Заступник директора
Інституту історичної освіти
НПУ
ім. М.П. Драгоманова,
доктор історичних наук

*Пізнаючи
минуле –
усвідомлюємо
сучасність*

Історичні особистості впливають на хід історії, відтак їхнє повсякденне суспільно-політичне життя заслуговує спеціального науково-історичного дослідження. Повсякденність не означає побутовість, а передусім роль і місце особи в історичному розвитку. Відкриття багатьох учених справили помітний вплив на розвиток науково-технічного прогресу, але суспільство у кращому випадку знає про саме наукове відкриття і меншою мірою про життя і творчість самого вченого.

Політична діяльність Г.Ф. Гринька, його роль і місце в модернізаційних процесах в українському суспільстві не знайшли належної наукової оцінки. В історіографічних працях Ю.І. Чирви [1], О.П. Ситнікова [2], присвячених з'ясуванню стану історико-педагогічних досліджень із проблем становлення і розвитку освіти в УРСР 1920 – першої третини 30-х рр., виокремлено постать Г.Ф. Гринька як фундатора та „історіографа” освітньої системи, проте відсутній вичерпний аналіз його доповідей, статей, брошур (див вріз).

Упродовж 1923 – 1925 рр. Гринько очолював Київський губвиконком. У 1923 р. журнал „Путь просвещения” опублікував його статтю з „ідеологічно”

невваженою назвою: „Наш шлях на Захід”. Відчувалася інерція реформатора освіти, який виявив цього разу конструктивний практицизм. У статті йшлося про економічні, культурно-освітні, дипломатичні зв'язки із країнами Заходу на рівні державних установ, а не окремих і безсистемних взаємин. Він був переконаний, що для радянської країни „зв'язок з культурним Заходом” мав велике значення, особливо для науки, освіти, культури [24].

Номенклатурна діяльність Гринька в Україні була досить помітною, а роль і місце в освітньо-культурному та суспільно-політичному житті українського суспільства вагомими. Він був реформатором старої системи освіти, фундатором схеми і принципів функціонування радянської системи освіти, її самодіяльності і водночас самобутності в Україні. Рисами його керівного стилю були: принциповість, відвертість, професіоналізм, дисциплінованість, обов'язковість, контроль за виконанням доручень. Національно-культурницькі пріоритети Гринька змінювалися під тиском політичних обставин. Упродовж другої половини 1920-х рр. він став звичайним номенклатурником радянського типу, обслуговуючи систему влади.

Він належав до вищого керівного складу державних органів влади, відтак брав участь у роботі Раднаркому УРСР

та ВУЦВКу, висловлював власну політичну позицію. 24 лютого 1920 р. Гринько брав участь разом із Раковським та Д.З. Мануїльським в одному з перших засідань Раднаркому УРСР, де обговорювали рішення про мир з Польщею, про військову угоду з Росією, про запрошення В.П. Затонського до складу уряду. Нарком освіти запропонував вшанувати пам'ять Т.Г. Шевченка, проголосивши 11 березня „робітничим святом” та виділивши 1 млн. крб. [18]. Йому доводилося особисто розробляти кошторис для утримання губернських відділів освіти, писати інструкції для місцевої номенклатури з питань фінансування їхньої роботи, а також вишукувати кошти для утримання вищих навчальних закладів. Так 15 березня 1920 р. він просив Наркомфін виділити 50 млн. крб. для освітніх установ Кременчука [18. – Спр. 557. – Арк. 25].

Протягом 1923–1925 рр. Гринько був членом бюджетної комісії ЦВК СРСР, оргбюро ЦК КП(б)У, головою Всеукраїнського комітету сприяння вченим, членом Ради національностей ЦВК СРСР. Діяльність його на цих посадах, власне, як і голови Київського губвиконкому, залишається малодослідженою.

У 1925 р. він очолював Укрдержплан, а з січня 1926 р. був заступником голови Раднаркому УРСР [45]. Саме тоді він звернув увагу на співвідношення економічного потенціалу УРСР та СРСР, на взаємини республіканського та союзного народногосподарських комплексів. „Треба встановити підхід до господарського цілого” [27]. Голова Укрдержплану нагадав дея-

НАРКОМ УРСР у діяльності та літературі

В історико-політологічній літературі з проблем розвитку системи освіти та функціонування партійно-радянської номенклатури постать Г.Ф. Гринька висвітлювалася побіжно. У 1989 р. з'явилася стаття Л.П. Польового, автор якої зосередив увагу на деяких маловідомих фактах біографії Гринька, на обставинах його розстрілу в 1938 р. [3]. Це була одна з перших публікацій про Гринька.

Про політичний портрет боротьбиста Гринька в 1920 р. згадують В.М. Волковинський і С.В. Кульчицький, які ще в 1990 р. звернули увагу на ідеологічну принциповість наркома під час формування кадрового складу Всеукраїнського революційного комітету 5 лютого 1920 р. [4]. Тоді йшлося про введення Х.Г. Раковського до Всеукрревкому, кандидатуру якого запропонував Д.З. Мануїльський, указуючи на його популярність. Гринько на це відреагував так: „Є багато заслужених людей, але це не означає, що ми повинні всіх їх вести” [5]. Історики українізації пов'язують її початок та політико-освітню спрямованість з особою наркома освіти Гринька та його колишніми побратимами з партії боротьбистів [6]. Він обстоював принципи українізації, які не збігалися з позицією генсека ЦК КП(б)У Л.М. Кагановича в 1925 – 1926 рр. [7].

Реформатором освіти Гринько постає в монографічних дослідженнях Г.В. Касьянова [7], В.В. Липинського [8], В.І. Марочка [9]. Зокрема історик Липинський визначає принциповість наркома стосовно організаційних форм розвитку системи освіти в Україні, неприйняття ним російського варіанту професійної підготовки. Боротьбист Гринько згадується в монографії М.С. Дорошка, але на посаді голови Київського губвиконкому [10]. Історики педагогіки виокремлюють реформаційний курс Наркомосу УРСР у 1920 – 1922 рр., пов'язуючи його з особою наркома [11].

Номенклатурна діяльність Гринька на чолі Наркомосу УРСР вирізнялася реформаторським курсом. *Він відхилив організаційну схему та концепцію системи освіти, яка діяла в Росії, запропонувавши семирічну загальноосвітню школу, а після неї професійно-технічну. 25 березня 1920 р. перша Всеукраїнська нарада з питань народної освіти ухвалила модель освіти, яку висунув та обґрунтував Гринько.* Його запрошували до Москви для „виховної роботи”, але Григорій Федорович відхилив звинувачення в сепаратизмі та не поступився власними переконаннями. Ідея профосвіти не мала підтримки А.В. Луначарського, не знайшла вона схвалення також у Леніна, якого український нарком відвідав 27 жовтня 1920 р. [17]. Якщо концепція профтехосвіти була зумовлена необхідністю підготовки кадрів для відбудови народного господарства, то надмірна абсолютизація ролі дитбудинку у вихованні дітей, навіть до усунення ним загальноосвітньої школи, виявилася занадто революційною. Теза Гринька про те, що сім'я неспроможна позитивно впливати на формування особистості дитини, мала певне політико-ідеологічне підґрунтя. Соціалістичний ідеал, засвоєний свого часу боротьбистом Гриньком, прагнув самореалізації, хоча, безумовно, він враховував і сотні тисяч безпритульних дітей, для яких заклади соціального виховання виявилися єдиним порятунком.

Протягом 1920 р. відбувалося становлення системи народної освіти в Україні, тому наркомом доводилося багато працювати над її організаційною структурою та принципами, дбати про кадрове забезпечення Наркомосу і місцевих органів. У містах з населенням понад 300 тисяч створювали самостійні міські та районні відділи освіти подібно до Ленінграда та Москви. Зокрема 12 квітня 1920 р. Гринько інформував Луначарського про те, що ним визито заходів „для розмежування губернських відділів народної освіти” [18. – Спр. 873. – Арк. 26]. Листування з офіційною Москвою мало дорадчий характер, оскільки Наркомосу УРСР залишався *самодіяльною структурою* і не брав участі в так званому об'єднаному процесі радянських республік на шляху творення унітарної держави. „Сепаратизм” і „самодіяльність” наркома освіти України драгували Леніна, Луначарського та великодержавників, які не полишали ідеї про уніфікацію системи освіти. ▶

До принципів питань, яких торкався нарком, належало „підтримання української культури”. Позиція Гринька щодо її розвитку виявилася суперечливою: він балансував між боротьбистським минулим і радянським номенклатурником. „Це питання дуже гостре, — зазначав він. — Хоча я добре знаю обидві мови — українську і російську, але почав балакати на тій мові, котру ми всі розуміємо (оплески)” [18. — Арк. 16]. Аплодували російськомовні чиновники від освітніх установ, але нарком їх заспокоїв: „Не плещіть, не йдіть на русотяство або на Петлюровщину, на бажання панувати з боку шовіністичних росіян та українців” [18. — Арк. 18].

Він домагався здійснення ідеологічно рафінованої українізації, дбав про „заведення українознавства на річних курсах”, але водночас забороняв діяльність „Просвіти” — „огнища Петлюровщини”.

Усебічний і неупереджений аналіз звітів губернських відділів народної освіти за 1920 р. дає змогу констатувати таке: центральною фігурою та основним ініціатором реорганізації системи освіти в Україні був Гринько. Упродовж лютого — липня 1920 р. точилися гострі дискусії в Наркомосі УРСР та суспільстві щодо організаційних форм та соціально-професійних функцій системи освіти. За основу „шкільної реформи”, яку розпочали влітку, взяли „схему тов. Гринька” [18. — Спр. 943]. Її основні положення він виклав 17 серпня 1920 р. на другому Всеукраїнському з'їзді з питань освіти.

Нарком докладав великих зусиль для того, щоб об'єднати роботу чиновників апарату, унеможливити його бюрократизацію, тому вимагав від них „їздити на місця”, а не лише видавати інструкції.

Г.Ф. Гринько, крім організаційних та фінансових питань, опікувався проблемами соціального виховання та профтєхосвіти. Він говорив про форми, способи, методи та прийоми виховної роботи з юнацтвом, але висловив і малопомітне застереження про ототожнення „мого імені” з „випрацюванням майже готової схеми” [18. — Арк. 179].

Спостерігалося протистояння революційного й еволюційного методів: радикального забезпечення країни кадрами, якщо стати на конструкцію схеми освіти Гринька, а з іншого боку, давати дітям базову загальноосвітню профорієнтацію та можливість вибору майбутнього фаху.

У жовтні 1922 р. пленум ЦК КП(б)У вимагав звільнення наркома освіти „за намагання відокремити процес розвитку освіти в Україні від Росії та інших республік” [22]. Формулювання виявилось політичним, а рішення пленуму свідчило про непоступливість Гринька. На початку 1922 р. він залишався на власних позиціях, критикуючи Наркомос Радянської Росії за те, що ним „не зроблено генерального перегляду всієї принципової постановки питання”, а ідея єдиної трудової школи лише теоретично пояснювала значення трудового виховання, коли треба було „організувати дітей в нову організацію — систему дошкільних дитячих установ” [23]. На посаді наркома освіти він залишався до кінця 1922 р., а в наступні роки займався господарсько-фінансовими справами.

ким чиновникам цифри питомої ваги продукції української промисловості, відтак прагнув і відповідних прав та повноважень. Восени 1926 р. надто вдумливого та критично мислячого чиновника „перекинули” на посаду заступника голови Держплану СРСР та Центральної комісії перспективного планування.

Наприкінці 1929 р. його призначили заступником наркома землеробства СРСР, а в жовтні 1930 р. — наркомом фінансів СРСР [30] — головна посада для країни, яка взяла курс на індустріалізацію. Пропрацювавши три роки на посаді наркомфін, Гринько пройшов у листопаді 1933 р. „партчистку” Московської обласної комісії, яка визнала його „перевіреном”. Комісія винесла і своєрідний попереджувальний вирок: „1) До останнього дня арешту контрреволюційного ворога партії і робітничого класу Шумського та його групи (Солодуба та ін.) т. Гринько зберігав з ними персональний тісний зв'язок і не інформував партію про їхні антипартійні настрої; 2) залучення на роботу в Наркомфін явно непартійних людей... свідчить, що при підборі кадрів основна вимога — партійна бездоганність і більшовицька витриманість — не дотримувалися Гриньком; 3) т. Гринько несе відповідальність за помилки „економічної життя” і за видруквану під редакцією Майтина явно ворожу ліній партії книгу про успішні доходи і витрати та виплати в селі; 4) Також відповідає т. Гринько за прорив в роботі зберкас.” [31]. Зауважимо, що в 1933 р. чистку проходили О.І. Риков та М.І. Бухарін, тобто політична сталінська інквізиція готувалася до фізичної розправи над ними заздалегідь. Посада наркома фінансів була відповідальною і вразливою, особливо в умовах глибокої модернізації соціально-економічних відносин. Так протягом 1936 — 1937 рр. Гринько активно працював, намагаючись заслужити довір'я Сталіна, Молотова та Кагановича.

Наприкінці травня 1936 р. Гринько телеграфував Сталіну й Молотову про те, що Наркомфін має серйозні труднощі з виконанням бюджету, бо

дефіцит становив 446 млн крб., а політбюро вимагало його „бездефіцитності” [31. – Арк. 19]. Щоб наповнити доходну частину бюджету, Гринько запропонував А.І. Микояну виконати план реалізації хліба та цукру, додатково виробити для ринку 8 тонн ковбаси в липні 1936 р., а також вдатися до емісії. Рішення справді державні і дуже радикальні, які не йдуть у порівняння із ідеями профосвіти 1920 р.

Документи, які виходили за підписом Гринька або написані ним власноручно, свідчили про високий професіоналізм фінансиста й „державного чиновника” високого рангу. Щоб досягнути бездефіцитності бюджету, він прагнув балансу доходної та витратної частини держбюджету.

22 липня 1937 р. В.М. Молотов написав розпорядження, яким звільнив Гринька, а натомість призначив Чубаря, котрий до 23 липня виконував функції спостерігача за роботою Наркомфіна [31. – Арк. 144]. 25 серпня 1937 р. Чубар доповів Сталіну й Молотову про те, що попереднє керівництво привело роботу Наркомфіну до повного „розвалу”. У грудні 1937 р. начальник штатного управління НКФ СРСР М. Гришин зазначав, що колишнє керівництво займалося лише підвищенням платні службовцям та працівникам культурно-освітніх установ, а „ворог народу” Гринько не хотів запроваджувати нової схеми Наркомфіну [31]. Арештували Г.Ф. Гринька 17 серпня 1937 р., а 13 березня 1938 р. військова колегія Верховного суду СРСР засудила його до розстрілу.

З БІОГРАФІЇ В.Ф. ГРИНЬКА

Він народився 30 вересня 1890 р. у с. Штепівці Лебединського повіту Харківської губернії. В „Особистому листку відповідального робітника”, заповненого 11 грудня 1922 р., Гринько згадає дату народження (1890) та національне походження – українець [13]. Анкету делегата VII Всеукраїнського з'їзду рад майже не заповнив, але згадав про партію боротьбистів, до якої належав. У 1933 р., коли його „чистила” партійна комісія у Москві, політична характеристика наркома фінансів СРСР була такою: „народився у 1890 р., член ВКП(б) з 1920 р., п/к 0049650, соціальне становище – службовець, освіта вища, виходець з дрібно-буржуазної сім'ї. Професія – учитель. Штабс-капітан старої армії. Активний оборонець періоду імперіалістичної війни, націоналіст. Жовтневої революції не сприйняв [заява Гринька]. Боротьбист до 1920 р., а відтоді член ВКП(б)”. Біографія Гринька поповнилася новими ознаками, типовими для політично репресованих у 1930-х рр., але вона свідчила про значний життєвий досвід.

У роки революції 1905 – 1907 рр. Гринько навчався в гімназії, згодом упродовж 1909 – 1913 рр. був студентом Московського університету, але вищу освіту здобув у Харківському університеті [14]. У 1913 – 1917 рр. перебував на фронті рядовим та молодшим офіцером Катеринославського гренадерського полку, а після закінчення військової служби вчителював наприкінці 1917 р. на Харківщині. Про „штабс-капітана” Гринька дослідники не згадують, але всі свідчують факт захоплення соціалістичними ідеями ще з юнацтва. Гімназисти та студенти цікавилися революційними ідеями, але політична активність демобілізованого „штабс-капітана” припадає на серпень 1919 р., саме тоді його обрали членом ЦК УКП (боротьбистів), призначили керівником Закордонного бюро УКП(б) в Москві, де він видавав газету „Український комуніст”.

У січні 1920 р. Гринько виступив із заявою на сторінках газети „Пролетарська правда” про звільнення України від російських комуністів, унаслідок якої Реввійськрада 14-ої армії вирішила закрити газету та арештувати редакторів [16]. У лютому того ж року він стає членом Всеукраїнського від партії боротьбистів, обстоює її програмні положення та завдання. Кадрове просування лідера боротьбистів коридорами влади, тобто призначення Гринька в лютому 1920 р. на посаду наркома освіти, означало організаційну руйну партії боротьбистів, а з іншого боку, початок політико-ідеологічної адаптації наркома до вимог радянської системи влади, її принципів, політики. Гринько безпосередньо брав участь у „самоліквідації” УКП(б), яка на час свого організаційного становлення в декілька разів перевищувала кількість КП(б)У, користувалася підтримкою української інтелігенції та політизованої частини селянства, учителів. Можна припустити, що посаду наркома було подаровано Гриньку за лояльність до радянського режиму, але передусім це був наслідок політичного компромісу між боротьбистами та більшовиками, позаяк лідери УКП(б) одержали керівні посади в державних органах влади та установах. Вони загалом мали спільну ідеологічну платформу з більшовиками стосовно комуністичної перспективи суспільного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чирва Ю.І. Розвиток народної освіти України (1917 – 1932 рр.): історіографія проблеми: Автореферат дис... канд. істор. наук / Дніпропетров. держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1995. – 16с.
2. Ситніков О.П. Освіта в Українській РСР (1920-і роки): історіографія: Автореферат дис... к.і.н. – К., 2003. – 19с.
3. Польовий А.П. Нарком Григорій Гринько // Про минуле заради майбутнього. – К.: Політвидав України, 1989. – С. 120-135.
4. Волковинський В.М., Кульчицький С.В. Християн Раковський. Політичний портрет. – К.: Політвидав України, 1990. – 266с.
5. Волковинський В.М., Кульчицький С.В. Християн Раковський. Політичний портрет. – К.: Політвидав України, 1990. – 126с.
6. „Українізація” 1920 – 30-х років: передумови, здобутки, уроки. Колективна монографія / За ред. В.А. Смолія. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2003. – 392с.
7. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 20 – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. – К., 1992. – 175с.
8. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки. – Донецьк: РВА ДОН ДТУ, 2000. – 247с.
9. Марочко В.І., Хілліг Г. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929 – 1941). – К.: Вид-во „Наук. світ”, 2003. – 301с.
10. Дорошко Микола Компартиїно-державна номенклатура УСРР у 20-30-ті роки ХХ століття: соціоісторичний аналіз. – К.: Вид. поліграф. центр „Київський університет”, 2004. – 154с.
11. Майборода С.В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917 – 1959 рр.). Монографія. – К., 2000. – 305с.
12. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 333.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління. – Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 581. Гринько Григорій Федорович – Арк. 1-2.
14. Государственная власть СССР. Высшие органы власти и управления и их руководители. 1923 – 1991 гг. Историко-биографический справочник / Сост. В.И. Ивкин. – М.: РОССПЭН, 1999. – С. 275.
15. Польовий Л.П. Нарком Григорій Гринько // Про минуле заради майбутнього. – К.: Політвидав України, 1989. – С. 332.
16. Пролетарська правда. – 1920. – 6 січня.
17. Польовий Л.П. Нарком Григорій Гринько // Про минуле заради майбутнього. – К.: Політвидав України, 1989. – С. 340.
18. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр.893. – Арк. 10, 16.
19. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки. – Донецьк: РВА ДОН ДТУ, 2000. – С. 29.
20. Польовий Л.П. Нарком Григорій Гринько // Про минуле заради майбутнього. – К.: Політвидав України, 1989. – С. 179.
21. ЦДАВО України – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 936. – Арк. 180.
22. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки. – Донецьк: РВА ДОН ДТУ, 2000. – С. 35.
23. Гринько Гр. Социальное воспитание детей // Путь просвещения. – 1922. - № 1. – С. 2-5.
24. Гринько Гр. Наш путь на Запад // Путь просвещения. – 1923. - № 7-8. – С. 1-19.
25. Гринько Гр. В. Блакитний // Радянська освіта. – 1925. - № 12. – С. 4-5.
26. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 11 – Спр. 581. Гринько Григорій Федорович. – Арк. 1-2.
27. Гринько Гр. Плановые проблемы украинской экономики // Плановое хозяйство. – 1926. - № 6. – С. 179-193.
28. Гринько Г.Ф. Шахтинское дело // Хозяйство Украины. – 1928. - № 7. – С. 6.
29. Там само. – С. 7.
30. Государственная власть СССР. Высшие органы власти и управления и их руководители. 1923 – 1991 гг. Историко-биографический справочник / Сост. В.И. Ивкин. – М.: РОССПЭН, 1999. – С. 275.
31. Російський державний архів соціально-політичної історії (РДАСПІ). – Ф. 81. – Оп. 3. – Спр. 180. – Арк. 94.

Увага!

МОН – ШКОЛИ

ПРО ПРОЕКТИ МОН, НА ЯКІ ЧЕКАЮТЬ ШКОЛИ

Управління
школою

Спільне засідання керівників МОН України, громадської Ради з питань дошкільної і загальної середньої освіти громадської Колегії МОН та Держдепартаменту середньої освіти МОН України.

Наприкінці лютого цього року відбулося спільне засідання громадськості й працівників міністерства, яке відкрив заступник міністра освіти і науки МОН України **В.В. Тесленко**. Він зазначив, що сьогодні визначаються такі пріоритетні напрямки роботи в освіті:

- Зробити якісну перевірку щодо державних стандартів, прийнятих у 2004 році. Це зумовлено тим, що необхідно перевірити, наскільки вектор розвитку нашої освіти співпадає з напрямком розвитку провідних європейських держав.
- Особливої уваги потребує проблема профільного навчання. Це – стратегічний напрямок роботи, адже у країнах Євросоюзу профільним навчанням охоплено біля 65% навчальних закладів, а в Україні – лише 25-28%.
- Соціальний захист дітей-сиріт, дітей-інвалідів. Уже розроблено проект Програми про захист таких дітей, де передбачено науковий, медичний, педагогічний супровід дітей, які мають певні вади зору. Сьогодні відсоток дітей, яким потрібна наша допомога, суттєво зростає.
- Сьогодні важливо спрямувати виховання на

формування конкурентноспроможної особистості, яка може себе повністю реалізувати. І головне завдання перед закладами освіти – створити для цього всі відповідні умови.

Працівники міністерства представили учасникам засідання ряд документів, (див. вріз на с. 184).

Як член цієї Ради, Ольга Виговська, звернулася із запитанням до **Валентина Тесленка**.

О.І. Виговська: Якщо проаналізувати документи, що представлені сьогодні, то можна зробити висновок, що основна увага головної нормотворчої організації зосереджена лише на 1/3 українських дітей, які потребують, на думку МОН, піклування (обдаровані та фізично і соціально знедолені). Але зрозуміло, що тих, про кого мова тут і не йшла – 68%, отже 2/3 дітей не охоплено належною увагою.

Тож чи піклується МОН про них, чи є розробки таких документів, де ми побачимо, як мають працювати школи, директори з тими 2/3 – 68%? Що робить з цього питання або що планує робити Департамент середньої освіти?

Якщо ми дбаємо про всіх, то давайте й ставитись однаково теж до всіх – а це має знайти відображення, у першу чергу, у законодавчій базі.

В.В. Тесленко: І раніше, і зараз йде нормальний процес навчання, де навчаються усі. Є головна мета – навчити

**Валентин
ТЕСЛЕНКО**

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2007

Вріз 1

ПРО ПРОЕКТИ МОН, НА ЯКІ ЧЕКАЮТЬ ШКОЛИ

ІШУТИНА Олена Петрівна, головний спеціаліст відділу взаємодії з органами виконавчої влади та самоврядування департаменту загальної середньої та дошкільної освіти, розповідала про проекти Концепції та Державної цільової програми „Школа майбутнього”:

- Відповідно до нового порядку розроблення виконання державної програми після схвалення проекту затверджується сама Програма.

Передбачається створити такі інноваційні моделі освітніх закладів в 6 регіонах України. В одному з регіонів, а саме в Автономній Республіці Крим, планується створення осередку, який буде формуватися як наукова інноваційна школа майбутнього.

Створення такої школи – це погляд у майбутнє України. Ми хочемо виховати конкурентноспроможну особистість, отримати випускника, який би був на рівні з випускником Англії, Франції чи будь-якої іншої країни. Звичайно, попереду велика робота АПН по реалізації цього проекту.

СЕРЕДНИЦЬКА Алла Дмитрівна, начальник відділу дошкільної та початкової освіти департаменту загальної середньої та дошкільної освіти, представила проект концепції Державної цільової програми „Дитинство”:

- Цей проект виник внаслідок семінару у Дніпропетровську. Метою Програми є захист обездолеваних дітей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, проживають в інтернатних закладах. Пропонується створення Центру реабілітації таких дітей.

РЯБОВА Олена Борисівна, головний спеціаліст відділу прогнозування розвитку середньої освіти департаменту загальної середньої та дошкільної освіти, ознайомила з проектом Критеріїв оцінювання роботи управлінь освіти і науки ОДА:

- Цим проектом передбачається оцінювання діяльності і роботи управлінь освіти і науки облдержадміністрацій проводити з урахуванням охоплення дітей освітою і вихованням, допрофільним і профільним навчанням; участі в олімпіадах, конкурсах, МАН, рівня використання комп’ютерних технологій, якісного та кількісного складу педагогічних кадрів.

СКИБА Володимир Владиславович, начальник відділу взаємодії з органами виконавчої влади та самоврядування департаменту загальної середньої та дошкільної освіти, представив на розгляд проект постанови КМУ „Про внесення змін до постанови КМУ „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст і 12-річний термін навчання” від 16.11.2000 р. №1717):

- Пропоновані зміни до Постанови про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на 12-річний термін навчання від 16.11.2000р. стосуються питання випуску учнів у 2012р. і кількості абітурієнтів вузів з числа випускників ПТУ та інших навчальних закладів 1-11 рівня акредитації.

ПРОКОПЕНКО Наталія Сергіївна, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти, повідомила про проведення міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти TIMSS і зазначила:

- Цього року у міжнародному** оцінюванні якості знань з природничо-математичних дисциплін візьмуть участь українські школярі 4-х та 8-х класів. Україна бере участь у такому оцінюванні з 1995р. кожен рік. У 2004 р. показники результатів були значно нижчі інших країн (1 місце – Корея, Тайвань).

** Наказ МОН і план заходів подаємо у цьому числі журналу на с.187.

всіх. Ми займаємось питанням змісту освіти, даємо учителям необхідні додаткові знання, щоб удосконалення змісту було дієвим, щоб ми орієнтувались на розвиток інших передових держав. Ми вийшли на Раду Європи – це для тих 68%. Але при цьому ми змушені звернути увагу на ту категорію дітей, які потребують уваги, тому і з’явилися програми підтримки дітей пільгових категорій, яких ми теж маємо підготувати до дорослого життя.

Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВА

від 13.04.2007 р. № 620, м. Київ

Про внесення зміни до п.1 постанови КМУ від 16.11.2000 р. № 1717*

На виконання статей 12, 15, 31 Закону України „Про загальну середню освіту” Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Абзац четвертий пункту І викласти у такій редакції: „третій етап з 1 вересня 2010 року – у загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня”.

2. Міністерству освіти і науки України, Академії педагогічних наук, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській державним адміністраціям забезпечити упродовж 2010–2013 років реалізацію третього етапу переходу загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання.

Прем’єр-міністр України

В. Янукович

*Постанова КМУ від 16.11.2000 р. № 1717, „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання”.

Кабінет Міністрів України
РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 13.04.2007 р. № 160-Р, м. Київ
Про схвалення Концепції Державної програми „Школа майбутнього” на 2007–2010 роки

1. Схвалити Концепцію Державної цільової соціальної програми „Школа майбутнього” на 2007–2010 роки, що додається.

Визначити МОН державним замовником Програми.

2. МОН розробити та подати у тримісячний строк Кабінетові Міністрів України проект Державної програми „Школа майбутнього” на 2007–2010 роки.

Прем'єр-міністр України
В. Янукович

Схвалено
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 13.04.2007 р. № 160-Р.

КОНЦЕПЦІЯ
Державної цільової соціальної програми
„Школа майбутнього”
на 2007–2010 роки

Загальна частина

Інтеграція України у світовий простір потребує постійного вдосконалення національної системи загальної середньої освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг та розроблення інноваційної моделі навчального закладу „Школа майбутнього” (далі – новітній заклад) – своєрідного еталону організації навчально-виховного процесу.

Необхідно сформувати середовище з урахуванням інноваційного характеру розвитку освіти, запитів особистості та потреб суспільства, що сприятиме виконанню завдань з інтегра-

КОНЦЕПЦІЯ
програми „Школа майбутнього”

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання

Особливого значення набуває впровадження нових форм освітньої діяльності – особистісно-орієнтованого навчання, системної диференціації та індивідуалізації навчального і виховного процесу, приведення державних стандартів освіти у відповідність з нормами світового співтовариства.

Неповна відповідність якості освітніх послуг сучасним вимогам спричинена:

- моральною та фізичною застарілістю матеріально-технічної, науково-дослідницької та експериментальної бази;
- формалізацією моделей виховної роботи з учнями та недостатньою орієнтованістю на розвиток національної свідомості і опанування загальнолюдських морально-етичних цінностей;
- недостатнім упровадженням різних видів підтримки учнів, які потребують соціальної допомоги, та учнів з особливими потребами розвитку.

Мета та основні завдання Програми

Мета Державної програми „Школа майбутнього” на 2007–2010 роки (далі – *Програма*) полягає в удосконаленні механізму надання освітніх послуг, випробуванні Інноваційної моделі новітнього закладу, діяльність яких спрямовуватиметься на випереджувальний характер розвитку системи освіти.

Основними завданнями Програми є:

- підвищення якості освітніх послуг шляхом створення навчально-виховних систем;
- удосконалення системи виховання людини високої моралі та культури;
- створення та випробування Інноваційної моделі загальноосвітнього навчального закладу, забезпечення його науково-методичним супроводженням та матеріально-технічним оснащенням;
- забезпечення рівного доступу громадян до здобуття високоякісної освіти;
- впровадження педагогічних новацій і технологій.

Варіанти розв'язання проблеми.

Обмежений обсяг фінансування галузі освіти призвів до погіршення стану й матеріально-технічної бази, що вповільнює роботу з упровадження сучасних інноваційних технологій та засобів навчання.

Програма може виконуватися за двома варіантами:

Перший – збереження нинішнього обсягу бюджетного фінансування, що дасть змогу удосконалити нормативне правове базу, провести наукові дослідження, розробити і впровадити індивідуальні програми та інноваційні методи і технології навчання, виховання учнівської молоді.

Однак зазначений варіант не дозволить забезпечити виконання в повному обсязі основних завдань Програми.

Другий, оптимальний варіант передбачає поєднання державної підтримки, участі органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання у створенні та випробуванні Інноваційної моделі новітнього закладу у шести регіонах, забезпечення його науково-методичним супроводженням та матеріально-технічним оснащенням.

Напрями розв'язання проблеми

Виконання Програми здійснюється за такими напрямками:

- удосконалення нормативно-правової бази;
- розроблення проектно-технічної документації для спорудження шкільних приміщень або їх реконструкції;
- підготовка навчальних програм з предметів, спекурсів та факультативів варіативної складової навчального плану;

- розроблення технічних засобів навчання;
- забезпечення навчально-виховного процесу у новітніх закладах підручниками і посібниками, технічним обладнанням;
- пошук альтернативних шляхів ефективної реалізації творчих здобутків учнів;
- забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти шляхом утворення центрів адаптації дітей дошкільного віку до навчання в школі, надання консультативної допомоги батькам;
- інформатизація та комп'ютеризація навчально-виховного процесу, удосконалення системи підготовки (перепідготовки) педагогічних кадрів;
- поширення досвіду роботи педагогічних колективів новітніх закладів.

Строки виконання Програми

Програму планується виконати двома етапами:

На першому етапі (2007–2008 роки) передбачається забезпечити удосконалення нормативно-правової бази, розроблення проектно-технічної документації для спорудження шкільних приміщень або їх реконструкції, формування педагогічних колективів, забезпечення функціонування новітніх закладів, впровадження передових інформаційних технологій, підготовка і видання навчально-методичної літератури, створення інформаційно бібліотечних центрів підвищення освітнього рівня учнів та педагогів.

На другому етапі (2009–2010 роки) передбачається забезпечити:

- налагодження зв'язків з міжнародними організаціями та навчальними закладами, робота яких спрямована на розроблення сучасних педагогічних технологій, участь у реалізації міжнародних навчальних проектів і діяльності молодіжних організацій;
- залучення учнів новітніх закладів до участі у всеукраїнських олімпіадах, конкурсах, турнірах і фестивалях;
- започаткування щорічного проведення науково-практичної конференції з проблем функціонування новітнього закладу;
- висвітлення у засобах масової інформації досягнень новітнього закладу, поширення кращого досвіду роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- організації і проведення відповідних наукових конференцій, семінарів, засідань за круглим столом;
- підготовку і публікацію науково-методичних видань з питань функціонування новітнього закладу.

Очікувані результати

Виконання Програми дасть змогу:

- виховувати патріотів, вихованих демократичним цінностям громадян;
- підвищити якість освітніх послуг;
- створити і випробувати інноваційну модель новітнього закладу;
- організувати навчання відповідно до потреб конкретної особистості;
- створити умови для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;
- розвинути в учнів здатність вільно висловлювати свою думку, формувати власні погляди, розвивати суспільну активність;
- створити та випробувати інноваційну модель стимулювання інвестицій в освітню галузь, запровадити партнерські економічні відносини між державою, місцевою громадою та суб'єктами господарювання;
- поширення досвіду роботи новітнього закладу.

Фінансове забезпечення виконання Програми

Фінансування Програми здійснюватиметься за рахунок коштів, передбачених у державному та місцевих бюджетах, інших джерел.

Орієнтовні обсяги фінансування Програми становлять 272,2 млн. гривень.

ції національної системи загальної середньої освіти і світовий простір.

Насамперед передбачається створення мережі загальноосвітніх навчальних закладів з високим технологічним рівнем, новітнім навчально-методичним та інформаційним забезпеченням, потужним кадровим потенціалом.

Як показали результати аналізу розвитку освіти, зазнають значних змін мотиваційні фактори навчання, підвищуються вимоги до обсягу і якості освітніх послуг. Сучасний ринок праці вимагає від кандидата на робоче місце не лише глибоких теоретичних знань, а і практичних навичок у певній галузі. Це орієнтує учнів на здобуття освіти, що відповідає їх професійному вибору і новим суспільним вимогам.

Випускник новітнього закладу повинен володіти комплексом різноманітних знань, навичок і особистісних якостей, що дадуть йому змогу стати висококваліфікованим фахівцем, самостійно приймати рішення, бути ініціативним, брати на себе відповідальність та ефективно взаємодіяти з оточенням.

Основними завданнями новітнього закладу має бути виховання патріотів, вихованих демократичним цінностям громадян, створення сприятливих умов для гармонійного розвитку учнів, їх здібностей, підготовки до самостійного життя.

Передбачається створити та випробувати інноваційну модель стимулювання інвестицій в освітню галузь; запровадити партнерські економічні відносини між державою, місцевою громадою та суб'єктами господарювання.

Міністерство Освіти і Науки
України

НАКАЗ*

29. 01. 2007 р. № 64, м. Київ

Про організацію та проведення міжнародних порівняльних досліджень якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 2007 році

На виконання Указу Президента України від 4 липня 2005 р. № 1013 „Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні”, наказу Міністерства освіти і науки України від 13.10. 2006 № 701 „Про організаційні заходи щодо підготовки та проведення у 2007 р. зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти” та з метою організації та проведення міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти TIMSS 2007 учнів 4-х та 8-х класів загальноосвітніх навчальних закладів у 2007 році.

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити заходи щодо організації та проведення міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти TIMSS 2007 учнів 4-х та 8-х класів загальноосвітніх навчальних закладів у 2007 році (додається).

3. Департаменту загальної середньої освіти (Полянський П.Б.) спільно з Центром тестових технологій і моніторингу якості освіти (Торопова А. – за згодою) забезпечити своєчасне і організоване виконання заходів щодо проведення міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти TIMSS 2007 учнів 4-х та 8-х класів загальноосвітніх навчальних закладів у 2007 році.

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Тесленка В.В.

Міністр

С.М. Ніколаєнко

*Витяг з наказу

Затверджено наказом МОН №64 від 29.01.2007 р.

ПЛАН* ЗАХОДІВ

щодо організації та проведення міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти TIMSS 2007 учнів 4-х та 8-х класів загальноосвітніх навчальних закладів у 2007 році

№ з/п	Найменування заходу	Терміни	Відповідальні за виконання
I	Створення нормативно-правової бази моніторингового дослідження		
1			
2	Розроблення методичних рекомендацій щодо проведення міжнародних порівняльних досліджень якості природничо-математичної освіти учнів 4-х та 8-х класів	лютий	Вашенко Л.С., спеціалісти відділу природничо-математичної та технологічної освіти
II	Організаційні питання		
1			
2			
3	Друк та доставка матеріалів дослідження до загальноосвітніх навчальних закладів	квітень	Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти
4			
5			
6	Інструктивно-методичні наради з методистами природничо-математичних дисциплін ОІПГО з питань організації та проведення міжнародного порівняльного дослідження	березень	Вашенко Л.С. спеціалісти відділу природничо-математичної та технологічної освіти
7	Інструктивні наради для представників місцевих органів управління освітою, вчителів природничо-математичних дисциплін та інструкторів з проведення моніторингу	березень-квітень	Обласні інститути післядипломної педагогічної освіти
III	Розроблення матеріалів моніторингового дослідження		
1	Завершення верифікації матеріалів для головної сесії дослідження	до 31 січня	Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти
2	Розроблення російської версії матеріалів дослідження TIMSS 2007	січень-лютий	Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти
3	Затвердження матеріалів дослідження TIMSS 2007 у Міжнародній асоціації оцінювання IEA	до 28 лютого	Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти
4	Публікація та поширення методичних рекомендацій та інформаційних матеріалів	лютий-березень	Вашенко Л.С.
IV	Проведення міжнародного порівняльного дослідження	11.05.07	Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних (міських) держадміністрацій)
V	Обробка, аналіз результатів та підведення підсумків міжнародного порівняльного дослідження		
1	Перевірка матеріалів дослідження	травень-червень	МОН, Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти
2	Внесення результатів дослідження до бази даних, обробка бази даних, перевірка результатів дослідження	червень-липень	Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти
3	Відправлення матеріалів дослідження до Міжнародної асоціації оцінювання IEA (м. Гамбург, Німеччина)	серпень	Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти
4	Аналіз результатів та підготовка звіту про проведення дослідження	серпень	Прокопенко Н.С. Савицький Д.А.
5	Участь у міжнародній нараді з обговорення проекту Міжнародного звіту за результатами дослідження	листопад	Прокопенко Н.С. Савицький Д.А.
6	Організація публікації інформаційних матеріалів щодо проведеного дослідження	серпень	Полянський П.Б.

*Витяг з плану

Управління
школою

Сільська школа
сьогодні
і завтра

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИРЕКТОРА СІЛЬСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

За даними Статистичного бюлетеня у 2002-2003 навчальному році Україна мала 21827 державних і 267 недержавних шкіл, отже, стільки ж і директорів.

У 2002-2003 році директор державної школи очолював (у середньому по країні) колектив із 25 вчителів та 290 учнів. Середньостатистична сільська школа – це 1 директор, 15 учителів і 144 учні. Середньостатистична міська школа виглядає так: 1 директор та 43 педагоги на 578 учнів. Загалом дві третини директорів шкіл України – керівники сільських шкіл. Станом на 1 вересня 2002 року 14734 загальноосвітніх навчальних закладів України (або 67,4%) знаходились у сільській місцевості. У сільських школах навчалось 34% учнів та працювало 43,6% педагогів країни.

Валентина ЯСТРУБОВА

Завідувач кафедри педагогіки і психології Запорізького ОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент

Дослідники (М.П. Гур'янова, Р.А. Галустов) під поняттям „сільська школа” мають на увазі „сукупність різних типів і видів загальноосвітніх закладів, які розташовані в сільській місцевості, є різноманітними за наповнюваністю, територіальному розташуванню, соціальному оточенню, національному складу та працюють на задоволення освітніх потреб дітей й виконують специфічну задачу трудової підготовки школярів, а також соціокультурну та соціально-педагогічну функції”.

Такі вчені, як Галустов Р.А., Гур'янова М.П., Іванова О.Ф., Кішеєва В.О., Коновалова Л.В., Морозова Н.П., Осадчий І.Г., Пічугіна Г.В., Чалов О.М. та інші – здійснили аналіз специфіки сільської школи та розглядають її:

- як селоутворюючий фактор;
- як фактор формування духовних цінностей;
- як фактор розвитку сільськогосподарського виробництва;
- як культуруутворюючий фактор;
- як фактор педагогічного оздоровлення сільського соціального середовища.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ директора сільської школи

За такого підходу коло питань і специфічних завдань, які повинен розв'язувати директор сільської школи, набагато ширше за відповідне коло завдань директора школи міської. Отже, вищі й вимоги, які висуваються до професійної компетентності директора сільської школи.

Ми розглядаємо поняття „професійна компетентність” директора сільської школи як цілісне утворення,

інтегративну якість особистості, що дозволяє здійснювати професійне управління сільською школою з урахуванням її специфіки. Відзначимо ознаки явища „професійна компетентність”, які дозволяють віднести її до систем:

1. Професійна компетентність – це інтегративна якість особистості, вона є цілісною, її не можна звести до окремих компонентів. Так, потреби, мотиви, цінності особистості, яка виконує функції управлінця, самі по собі ще не є професійною компетентністю. Не відбивають сутність професійної компетентності знання теорії управління, управлінські уміння тощо. Тільки в єдності та взаємодії ці та інші компоненти утворюють цілісну якість – професійну компетентність.

2. Професійна компетентність складається із багатьох взаємодіючих елементів, до яких різні дослідники відносять мотив, цілі, знання, уміння, навички, самооцінки тощо. Дійсно, що без мотивації неможлива ніяка діяльність, тобто знання, уміння, навички набуваються за наявності мотиваційно-цільового компоненту, самооцінка веде до визначення цілей наступного етапу діяльності.

3. Структура професійної компетентності визначається різними авторами по-різному. У своєму дослідженні ми дотримуємося структури професійної компетентності, визначеної Є.М. Павлютенковим, до якої відносяться: мотиваційно-цільовий, операційно-технологічний та рефлексивно-оціночний компоненти. У свою чергу, кожен з цих компонентів (мотиваційно-цільовий, операційно-технічний, рефлексивно-оцінюючий), є теж системою, до якої входять інші елементи. Наприклад, до мотиваційно-цільового компоненту професійної компетентності директора сільської школи ми відносимо: зовнішні мотиви, які впливають на управлінську діяльність директора школи зовні, внутрішні мотиви (соціальні мотиви, психологічні

мотиви); а також до цього компоненту ми віднесемо професійні цінності, цілі діяльності та ін.

4. Така ознака системи як її *взаємозв'язок з оточуючим середовищем є визначною для нашого дослідження*, яке ґрунтується на тому, що середовище сільської школи суттєво відрізняється від середовища міської школи, що відзначають дослідники.

Так Н.В. Соловійова відзначає: „Культурно-освітнє середовище як складна система має ряд компонентів і елементів. У якості базисного виступає матеріально-речовий компонент, який включає речі та матеріальне оточення, але якості середовища (її краса, справедливість, істина) приводять до формування матеріальної якості – матеріальної установи особистості...”.

Чим вище рівень освітнього середовища, тим сприятливішими є умови для стабілізації в ній осіб із високими культурними та освітніми запитами, навичками, звичками. Особливо чуттєві до стану середовища, його навчального ефекту люди, які орієнтовані на творчість.

Н.В. Соловійова зауважує, що у випадку низького рівня освітнього середовища суб'єкт із високими культурно-освітнім потенціалом або намагається покинути це середовище, шукає контакту із середовищем більш високого порядку, або стає замкненим у собі, сам забезпечує себе додатковою інформацією, шукає партнерів у культурному обміні. „Найбільш несприятливою взаємодією із недосконалим середовищем є варіант постійного недодавання культурних і освітніх запитів, звикання до недосконалого середовища, прийняття кінцевого підсумку її як норми”.

Проведені нами дослідження в чотирьох сільських районах Запорізької області виявили, що *гарними умовами життя та професійної діяльності сільського вчителя не вважає жоден*

керівник сільського навчального закладу, задовільними – 42%, незадовільними – 21%, поганими – 33%.

Щодо задоволеності керівників сільських шкіл життєвими умовами, ми отримали такі результати (див. табл. 1).

Табл. 1

Життєві умови	Задоволені	Не задоволені
- побутові умови	30%	61%
- соціально-культурне обслуговування	3%	97%
- медичне обслуговування	6%	94%
- громадська робота на селі	9%	90%
- матеріальний стан власної родини	9%	91%

Вріз 1

НОВА ПАРАДИГМА ОСВІТНІХ ЗМІН: ВІСІМ УРОКІВ

У 1993 році в Нью-Йорку вийшла книга директора Торонтського університету в Канаді Майкла Фурмана. Вона має назву „Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ”. У цій книзі подаються вісім уроків, які виникають із нової парадигми освітніх змін. Перелічимо ці уроки:

1. Не можна керувати значущими процесами (чим складніші зміни, тим менше ми можемо на них впливати).

2. Зміни – це мандрівка, а не схема (зміни нелінійні, перевантажені невідзначеністю, а часом нестерпні).

3. Проблеми – наші друзі (проблем не уникнеш, але без проблем нічому не навчишся та не досягнеш успіху).

4. Передбачення та стратегічне планування прийдуть із часом (передчасні формулювання поглядів і планування – марна витрата сил).

5. Індивідуалізм і колективізм однаково важливі (немає однозначного вибору між ізоляцією та колективним мисленням).

6. Не діють ні централізація, ані децентралізація (необхідні обидві стратегії – зверху до низу та знизу доверху).

7. Зв'язок із більш широким середовищем є обов'язковим для успіху (кращі організації вчать зовні також, як і у середині).

8. Кожен є носієм змін (зміни надто важливі, щоб віддавати їх експертам).

Ми навели всі вісім уроків з книги Майкла Фуллана, бо автор вважає, що вони всі тісно зв'язані поміж собою. Але хотілося б виділити головні думки з цих уроків:

- неможливість управління майбутнім організації за певною схемою;
- необхідність організації не тільки працювати над своїм внутрішнім розвитком, але активно взаємодіяти із оточуючим середовищем.

Як наслідок низького рівня культурно-освітнього середовища 36% керівників сільських шкіл висловили згоду змінити професію, а 49% – бажання переїхати до міста.

Таким чином, зовнішнє середовище школи відбивається й на системі управління, а таким чином вносяться корективи й до структури та змісту професійної компетентності директора сільської школи.

ПРО ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО КЕРІВНИКА

Відзначимо, що процес професійного розвитку (див. також вріз 2), не є лінійним. У філософії розвитку розглядається як процес і результат цілої системи змін – прогресивних і регресивних, обернених і необернених, перервних та неперервних, стабільних і нестабільних, кількісних і якісних, зв'язаних із ускладненням і спрощенням об'єкта, який розвивається, спрямованих і стохастичних та ін. Однак не всі зміни є достатніми та необхідними характеристиками розвитку. Такими є ті, у яких виступають не обернені, закономірні, спрямовані якісні зміни об'єктів, які здійснюються системним чином. Отже, умовами, які сприяють виникненню „нового” на етапі професійного становлення особистості є:

1) спрямованість змін;

2) існування єдиної внутрішньої лінії процесу розвитку (на підвищення професійної компетентності);

3) *не оберненість змін (див. вріз 1), чим і відрізняється просте функціонування від розвитку.*

З позиції системного підходу проблемою, яку повинне розв'язати управління, є невідповідність бажаних для якісного освітнього процесу входів до системи (психофізіологічно готовий до навчання учень, програмно-методичне, фінансове, матеріально-технічне, кадрове забезпечення) та реальних якісних показників цих „входів”. *Завдання директора сільської школи полягає у тому, щоб якомога більше наблизити якість фактичних „входів” до бажаних, а для цього потрібно, щоб управлінська діяльність здійснювалася не тільки всередині організації, а й зовні її в сільському середовищі,* що відбивається на змісті та структурі професійної компетентності.

За типом професійну компетентність як систему ми відносимо до абстрактної, динамічної, вірогідної (стохастичної), відкритої.

Додамо, що розглядаючи самокерований розвиток школи, Т.І. Шамова та Т.М. Давиденко відзначають, що *рівень самокерованого розвитку системи тим вище, чим з більшою ефективністю використовуються зовнішні ресурси для цього розвитку.*

Тож програма розвитку повинна мати декілька сценаріїв можливої еволюції системи, бо програмування тільки одного сценарію може зустрітися із несподіваними перешкодами.

Вріз 2

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА директора сільської школи

Розглядаючи післядипломну педагогічну освіту директора сільської школи, відзначимо, що на даному етапі вона складається з таких елементів: курси підвищення кваліфікації (загальні), методична робота з управліннями на районному рівні, семінари, самостійна робота. Відзначимо, що така система є неповною, їй не вистачає таких компонентів, як: спецкурси з управління сільською школою, диференційовані курси підвищення кваліфікації для директорів сільських закладів освіти (або спецкурс на загальних курсах управлінців), науково-методичне забезпечення особистої траєкторії підвищення професійної компетентності керівника сільської школи.

Проблема полягає в тому, що професійне становлення директора сільської школи відбувається без етапу кваліфікованої професійної підготовки. Мається на увазі, що й понині існує практика призначення директора школи без спеціальної управлінської освіти. Директором школи у переважній більшості призначаються найбільш досвідчені вчителі, тобто ведеться професійна підготовка управлінців освіти у вищих навчальних педагогічних закладах, і весь процес професійного становлення та розвитку компетентності директора школи відбувається тільки в системі післядипломної педагогічної освіти. Отже, виникає проблема: які паростки управлінської навченості, умілості, компетентності виникають у діяльності сьогоdnішнього вчителя, а у майбутньому – керівника школи? Це можуть бути стійка внутрішня мотивація до управлінської праці у сільській школі, психолого-педагогічні знання та вміння, здатність до самооцінки, саморегуляції, рефлексії, – саме з цих паростків розвивається управлінська умілість” та управлінська компетентність.

Відзначимо, що післядипломна освіта з позиції цілісності системи освіти держави повинна спиратися на професійну підготовку спеціаліста (мається на увазі вища професійна освіта). *Відносно директора школи можна сказати, що він не є професійним управлінцем, бо має лише вищу педагогічну освіту.* Таким чином, порушується принцип цілісності та неперервності освіти керівника навчального закладу, і функції його підготовки покладаються в основному на інституті післядипломної педагогічної освіти (у більшості це 2-х – 3-х тижневі загальні курси директорів без визначення специфіки сільської школи). Також є великою проблемою встановлення зв'язків між елементами системи післядипломної педагогічної освіти, їхньої взаємодії, а також відсутність специфічної ознаки соціально-педагогічної системи – ціленаправленості на підвищення професійної компетентності директора сільської школи.

Управління
школою

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РОЗВИТКУ І САМОВДОСКОНАЛЕННЯ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ШКОЛИ

Олена КЕНДИШ

Директор Славгородської середньої загальноосвітньої школи Синельниківського району Дніпропетровської області

Сучасна соціальна ситуація змушує випускника школи передусім опанувати науку самостійного життя як виживання. Індивідуальність стає основним принципом етики і моралі. Але запитаймо себе, чи всі діти мають однакові шанси на здобуття якісної освіти? Так і хороша успішність — далеко не головна умова для успішності школяра у дорослому житті. А отже, не-

допустимо і злочинно в ім'я хороших оцінок калічити дітей, культивуючи в них ущербність і неповноцінність, бо в гонитві за вищою освітою ми скоро шукатимемо і не знайдемо, хто б нам спік добру котлету, зварив українського борщу та пошив гарний одяг, не говорячи вже про так потрібного кваліфікованого робітника заводу.

Необхідно розширювати різні види шкільної діяльності, чим вони різноманітніші, тим сприятливіше середовище розвитку для кожної дитини, не схожої на інших. І, звичайно, здібних дітей існуюча структура загальноосвітньої школи не задовольняє їхніх потреб в навчанні. Потрібна динамічна структура вільного вибору, але і цей вибір повинен надаватись якісно. До числа найважливіших критеріїв

управлінської діяльності слід віднести стан здоров'я учнів. Сьогодні, коли за 90% випускників виходять хворими зі школи, цей показник найважливіший. Робота по вихованню здорового способу життя теж передбачає безліч змін у н/в процесі. Адже не секрет, що з 4 класу вже з'являються наркомани, значно молодшає проституція і алкоголізм. Освіта, школа шукають шляхи виходу з цих катаклізмів.

Характерною ознакою розвитку освіти нашої держави є його інноваційна спрямованість. Сучасні теорії педагогіки, психології освіти пропонують безліч ідей. Це і розвиваюче, і профільне, і широка глобальна програма „Я — концепція”, школи валеологічної освіти, школи розвитку і самовдосконалення, школи людинознавчих наук і інші. Кожна новітня структура передбачає свої інновації. Однією з важливих новітніх ідей є на сьогодні концепція життєтворчості, яка знайшла своє відображення у експериментальній Програмі оптимістичного розвитку особистості. Автором цієї програми є старший науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України Єрмаков Іван Григорович.

Через педагогіку життєтворчості н/в процес наповнюється технологіями ідей життя як найвищої цінності,

відбувається входження особистості в сучасну культуру та становлення її як суб'єкта і стратега свого життя, гідного людини. Адже учень, закінчивши школу, повинен вміти самостійно будувати свою дорогу, визначити її стратегію у відповідності зі своїми уявленнями про щастя, добро, любов. Школа має запалити в ньому іскру до щасливого життя, по можливості виправивши деякі огріхи, якщо такі з'явилися в учнівських душах в силу різних обставин.

Проаналізувавши стартові можливості, завдання та напрями діяльності, пед. колектив зрозумів, що педагогічна проблема „Розвиток і самовдосконалення особистості засобами педагогіки життєтворчості” є зараз актуальною, сучасною, потрібною для нашої школи.

Адміністрація постійно аналізує можливості педагогічного колективу, заохочує, спонукає до розвитку і саморозвитку через участь у конкурсах „Учитель року”, педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях, забезпечувати ріст пед. майстерності через атестацію, головним критерієм якої є впровадження вчителем елементів новітніх технологій розвиваючого навчання, розвиток творчих здібностей учнів – участь у конкурсах „Собори наших душ”, „Знавці української мови”, блочної системи викладання, нестандартних форм роботи, диференціації та індивідуалізації н/в роботи з учнями, інтерактивних форм групової роботи, позакласної роботи з предмету. Комп'ютеризація передкладу внесла значний вклад у розвиток учнівської діяльності.

Вріз 1

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ УЧНІВ

Славгородської середньої загальноосвітньої школи

Мета: Розвиток і самовдосконалення особистості засобами педагогіки життєтворчості. Розвивати у вихованців творчі здібності через їх захоплення, формувати розвиток і самовдосконалення особистості засобами педагогіки життєтворчості.

1. Основні знання.

Сенс життя людини. Сутність понять: гуманізм, милосердя, доброта, людяність. Почуття особистості. Внутрішня культура та імідж. Потреби особистості. Мрії. Самовизначення. Самореалізація. Невичерпні резерви. Самооцінка. Діагностика.

2. Організаційно-педагогічне забезпечення основних знань.

Мета: Створити педагогічні умови для успішного розвитку і самовдосконалення особистості.

Для цього створити комп'ютерний інформаційний банк даних про кожну дитину (психолого-педагогічні, медичні картки). Інтегровані курси „Я і світ”, „Народознавство”, „Пізнай себе”, „Етика і психологія сімейного життя”. Клуб ентузіастів-вчителів „Гармонія”. Психолого-педагогічний всеобуч для батьків, „Служба довіри” (психологічна та соціологічна служба). Науково-методичний семінар „Педагогічне керівництво процесом життєтворчості особистості”.

Спецкурси за профорієнтаційними інтересами „Економіка”, „Математика”, „Фізика”, „Біологія-екологія”, „Інформатика”. Творчі групи. Методична рада. Методичні об'єднання. Педагогічні консилиуми. Діагностування особистості.

3. Діяльність учнівського колективу.

Клуб старшокласників, клуб вихідного дня, дитяча веселкова організація „Фортуна”, учнівське самоврядування, шкільний парламент, старостат школи. Пошуковий загін „Сторінками рідного краю”. Години спілкування. „Ляльковий театр”, конкурси: „Пісня – душа народу”, „Улюблені поезії серця”.

Презентація „Я – лідер”. Козацькі турніри: „Нумо, хлопці”, „Веселі козачата”. Спартакіади. Авторські конкурси вокалістів, художників, театралів, книголюбів, спортивні та предметні олімпіади і конкурси. Екологічна агітбригада. Юні інспектори руху. Творчі збірки. Дослідницька діяльність. Гуртки за інтересами: „М'яка іграшка”, „Макраме”, „Конструювання з тканини”, „Стрілковий”. Спортивна школа: волейбол, футбол, юні стрільці. Дитяча кіностудія „Юність”, ВІА „Крок”, учнівські твори „Про щастя, про життя, про себе, про свою позицію”.

4. Самостійна робота учнів.

Програма самовдосконалення та самореалізації. Аутотренінг. Індивідуальна творча робота. Відвідування виставок, театру, екскурсій; заняття у гуртках, секціях; читальські інтереси, власні проекти і плани. Власні твори про щастя, про добро, про своє „Я”, про особисту позицію.

Очікувані результати

Головним підсумковим критерієм і результатом вчительської діяльності є наші випускники.

Робота всіх підрозділів школи, її програм направлена на те, щоб наш випускник зміг після школи жити щасливо, а якщо в силу різних причин „вибивається ґрунт з-під його ніг”, щоб міг протистояти цим негараздам; виховання мистецтва жити, щоб воно стало гарантом життєвого успіху.

Кінцевою метою даної програми є випуск зі школи конкурентноспроможних випускників, які відповідали б моделі випускника, готового до самостійного життя.

Формування здорового способу життя учнів – важливий аспект розвитку школи. Тому ми збільшили кількість уроків фізичного виховання – ввели 3-й урок фізкультури в 1-5 класах. Аналізуючи базу, можливості і ентузіазм вчителів фізкультури, розширили роботу спортивних секцій з волейболу, футболу, відкрили при школі спортивну школу. На сьогодні кожного дня, крім неділі, спортивний зал працює до 9 годин вечора.

В 2005 році вдосконалили програму розвитку школи. Примітивний образ школи 1998р. переріс в Програму розвитку учнів (див. вріз 1).

Учнівські органи самоврядування в школі – Шкільний парламент і дитяча веселкова організація „Фортуна”,

Вріз 2

МОДЕЛЬ ВИПУСКНИКА ШКОЛИ, готового до самостійного життя¹:

- бути гнучким, мобільним, конкурентноздатним, вміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- критично мислити;
- використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем;
- генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність;
- володіти комунікативною культурою, вміти працювати в команді;
- вміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
- цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації у професійному і особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави;
- вміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;
- бережливо ставитись до свого здоров'я як до найвищої цінності;
- бути здатним до вибору численних альтернатив, що пропонує час;
- бути людиною культури життя і спілкування.

¹ Було б цікаво зустрітись з такими випускниками, які повністю відповідають мріям педагогів-новаторів нашої країни – прим. ред.

які створюють атмосферу творчості і дієвості в урочний і позаурочний час. Інформаційним вісником школи для учнів є шкільна газета „Перерва”.

Щодо профільності школи, природничо-математичний профіль викреслювався ще два роки тому методом анкетування учнів та батьків і запитів підприємств, тобто прогнозування забезпеченості роботою. Душа, духовність, поезія, мистецтво, життя, музика, кіно, театр, власна творчість, пізнання себе, розвиток своїх уподобань – це теж важливе доповнення до успішного конкурентноспроможного життя людини. Тому за вибором учні з 10 класу вивчають глибше і якісніше біологію, математику, фізику, інформатику, економіку. Об'єднано в 10-11 кл. вирішуємо і пропонуємо для учнів дистанційне навчання через курси довузівської підготовки. Звичайно, вчитель тут виступає в ролі індивідуального консультанта-помічника, репетитора, хоч, звичайно, не головного – головний у вузі, бо профільне навчання в межах сільської школи забезпечити великої якості не може, потрібна значна самоосвіта вихованця, і тому зошити самоосвіти повинні мати не тільки вчителі, а і учні вже з 8 класу. Профільності звичайно передують профільноорієнтаційна і діагностична робота вже з 7-8 класу через факультатив „Пізнай себе”, інші види діяльності – анкетування та визначення вихованцем його життєвої позиції в 9 класі.

Особливістю школи є те, що практично всі її учасники люблять співати, писати та декламувати вірші. Пишуть вірші учні в кожному класі, беруть участь у конкурсах „Собори наших душ”. Вже тепер до вершин творчості підтягуються інші. Виділилась група вчителів, які створили свій клуб творчості і спілкування (див. схему 1).

Результатом їх роботи є якісне створення дитячої кіностудії „Аматор”, клубу вихідного дня для 4-7 класів, драматичної студії, студій за інтересами, гуртків – макраме, м'яка іграшка, конструювання з тканини і паперу, спортивної школи і спортивних секцій, вокально-інструменталь-

ного ансамблю „Крок” та ін.

Адміністрація школи спільно з профспілковим комітетом лише направляє роботу всіх цих підрозділів. І тому така групова робота є здоровою, неконфліктною та взаємодопомагаючою (див. схему 2).

Прагнення адміністрації і педагогічного колективу школи єдине – щоб школа залишилась місцем емоційно-психологічної захищеності та духовного комфорту кожної особистості, місцем, де формується громадянська зрілість, соціальна відповідальність за свою роль у національно-культурному відродженні України.

Звичайно, як і кожна школа, маємо проблеми. Але шляхи їх вирішення бачимо в співпраці всіх громадських організацій селища, районного відділу освіти, в їх розумінні проблем освіти, розумних взаємовідносинах з батьками як з повноправними учасниками н/в процесу.

Дуже важко в сучасних умовах постійних політичних зривів працювати. Напевне, це не інновація, але важливо, з літератури відомо, що у світі є тільки один спосіб, який спонукає когось щось зробити. Єдиним таким способом, що може спонукати зокрема вчителя чи учня щось зробити – це дати йому те, чого він хоче.

Звідси питання – *а чого людина найбільше хоче?*

Встановлено, що людина бажає мати і хоче:

- здоров'я і збереження життя;
- їжі;
- грошей і речей які можна придбати за гроші;

Схема 1

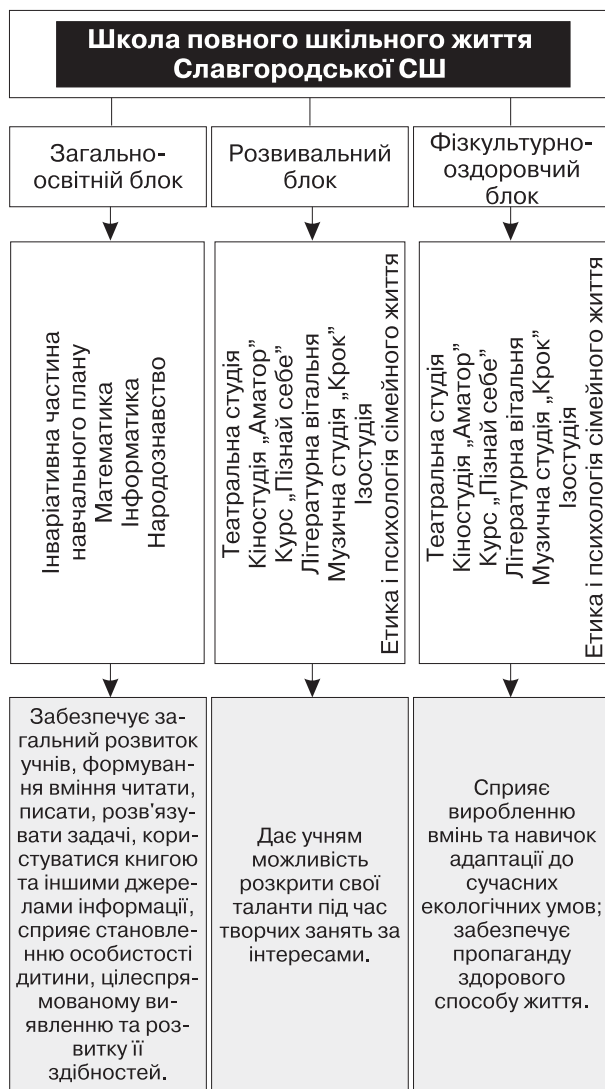
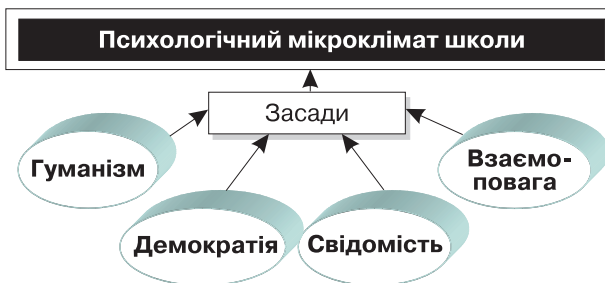

Схема 2

**ПРОГРАМА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПРОБЛЕМИ
„Розробка інноваційної системи розвитку і самовдосконалення особистості педагогіки життєтворчості”
на базі Славгородської середньої загальноосвітньої школи на 2005 – 2012 н.р.**

№	Зміст роботи	Термін виконання	Очікувані результати
I етап. Підготовчий, коригуючий			
1.	Коригування загальної теми комплексного дослідження.	Вересень – листопад 2005 р.	Підготовка наукового обґрунтування експериментального дослідження.
2.	Постановка проблеми.		
3.	Формування загальної гіпотези дослідження.	Грудень 2005 р.	Затвердження теми наукового дослідження.
4.	Визначення пріоритетних установок та основних напрямків наукового пошуку.	Січень 2006 р.	
5.	Створення бази даних для експерименту.	Лютий 2006 р. Травень 2006 р.	Підготовка науково-теоретичного обґрунтування розділами:
6.	Наукове обґрунтування концептуальних основ розвитку і саморозвитку учнів.	Лютий 2006 р. Грудень 2006 р.	<ul style="list-style-type: none"> • особистість та розвиток в психолого-педагогічному контексті; • шляхи становлення життєвої компетентності особистості; • розвиток творчих здібностей учнів.
7.	Організація постійно діючого семінару-практикуму з проблеми експерименту.	2005 – 2006 н.р.	Розробка програми семінару-практикуму.
8.	Визначення творчої групи вчителів за основною метою дослідження.	2005 – 2006 н.р.	Розробка методики експериментальних досліджень.
II етап. Організаційно-технічна підготовка. Розробка конструкції експериментального дослідження			
1.	Розробка загальної програми експериментальної роботи, програми дослідження особистості учня в умовах „Школи життєтворчості”.	2005 – 2006 н.р.	Затвердження тематики досліджень методичною радою школи.
2.	Введення факультативів: „Інформатика” (8 – 9 кл.), „Математика” (1 – 4 кл.), „Народознавство” (3 – 4 кл.), „Пізнай себе” (6 – 7 кл.), „Основи екології”, „Генетика” (8, 11 кл.), „Етика і психологія сімейного життя” (10 – 11 кл.), клуб „Стежина”	2005 – 2006 н.р.	Розробка та апробація програм факультативів.
3.	Комплексна діагностика стану фізичного, психічного здоров'я учнів I ступеня та вибіркова діагностика учнів II – III ступеня.	Січень – грудень 2006 р.	Розробка та впровадження індивідуальної картки особистісного розвитку учня.
4.	Діагностика можливостей роботи членів педагогічного колективу по експерименту.	2005 – 2006 н.р.	Розробка діагностичних карток.
5.	Визначення засобів фіксації результатів наявного рівня показників.	Січень – грудень 2006 р.	Складання схем, таблиць, діаграм.
6.	Перевірка гіпотези дослідження. Визначення компонентів дослідження (логічні принципи аналізу об'єктів дослідження, впровадження та розподіл в експериментальні та контрольні групи, методика аналізу групи, методика аналізу здобутих даних).	2005 – 2006 н.р.	Трансформування загальної гіпотези в робочу гіпотезу дослідження. Підготовка та узгодження програми експериментального дослідження.
7.	Завершення організації роботи, визначення та уточнення функціональних обов'язків педагогів в системі вирішення питань експериментальної роботи.	2005 – 2006 н.р.	Складання індивідуальних планів досліджень членами експериментальної творчої групи.
8.	Відпрацювання діагностичної методики, комплексного визначення в учнів вихідних рівнів навчального розуміння, розробка і апробація елементів інноваційної системи навчання.	Січень – грудень 2006 р.	Складання розробок, анкет, тестів.
9.	Створення Програми розвитку учнів „Я і мої захоплення”.	Січень – грудень 2006 р.	Апробація програми.

III етап. Організаційно-прогнозуєчий	
1.	Теоретичне обґрунтування проблеми „Розробка системи особистісно-зорієнтованого навчання і виховання учнів в умовах „школи життєтворчості”. Січень – грудень 2006 р.
2.	Практична реалізація розвитку творчих здібностей учнів. Діагностика. Рівень навченості учнів школи I ступеня. 2006 – 2007 н.р.
3.	Застосування оригінальних педагогічних технологій, нових підходів, виховних систем, форм і методів виховання. Січень – грудень 2006 р.
4.	Переорієнтація методологічної освіти на особистість. Впровадження спільних механізмів самонавчання, самовиховання та самовдосконалення. Грудень 2005 р.
IV етап. Формуючий	
1.	Експериментальна перевірка концептуальних засад і розробка концепції „Я і мої захоплення”. Січень – грудень 2007 – 2008 рр.
2.	Завершення розробки та опробування системи методико-психолого-педагогічного патронажу кожної дитини на підготовчому та шкільному етапах навчання. 2007 – 2008 н.р.
3.	Розробка факультативного курсу „Пізнай себе”. 2007 – 2008 н.р.
4.	Захист творчих робіток. Вплив експерименту на життєтворчість учнів школи I та II ступеню. 2007 – 2008 н.р.
5.	Висвітлення проблем питання мовної та літературної освіти в період експерименту. 2007 – 2008 н.р.
6.	Особистісно-орієнтованого навчання. Січень – грудень 2008 р.
V етап. Практична реалізація задуманого проекту	
1.	Робота над поліпшенням змісту освіти й виховання, завершення навчальних програм та планів з урахуванням необхідності інтеграції матеріалів і використання спеціфіки кожного з структурних підрозділів в системі педагогіки життєтворчості. Січень – грудень 2009 – 2010 р.
2.	Апробування різних типів особистісно-орієнтованих технологій. Січень – грудень 2011р.
3.	Експериментальне запровадження механізмів самореалізації життєтворчості, системи педагогічної підтримки та методиці „ситуації успіху у школах району”. Січень – грудень 2011р.
4.	Завершення роботи з проблеми „Розробка інноваційної системи розвитку і самовдосконалення особистості засобами педагогіки життєтворчості”. Січень – грудень 2011 р.
VI етап. Узагальнюючий	
1.	Узагальнення результатів дослідження ефективної педагогічної системи цілісного особистісного розвитку в умовах функціонування експериментального освітнього середовища за такими факторами: ● переорієнтація методологічної освіти на особистість, вироблення стійких механізмів саморозвитку; ● вплив експерименту на розвиток життєвої компетентності особистості; ● система завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей дитини; ● модель сучасної школи, в основі навчально-виховного процесу якої позитивна концепція „Я, мої захоплення, моя мета”. Січень – 2011 р. Серпень – 2012 р.
2.	Статистичне опрацювання здобутих експериментальних даних, їх аналізів та оформлення. Формування висновків. Серпень – грудень 2012 р.

- інтимного задоволення;
- благополуччя своїх дітей;
- усвідомлення власної значущості.

Майже всі ці бажання задовольняються, крім одного. І це найважливіше — усвідомлення власної значущості. Якби наші предки не мали такого спрямування, то не було б цивілізації взагалі.

Якщо деякі люди так бажують подібного усвідомлення, що дійсно виживають з розуму, щоб його при-

дбати, то уявіть собі, яких унікальних речей ми з вами можемо досягти, даючи учням оригінал розуміння цієї сторони божевілля.

Отже, **як керівник**, своїми **першочерговими завданнями вважаю**:

- наявність чіткої системи морально-матеріального стимулювання;
- забезпечення об'єктивної оцінки вчителя та його участі в навчально-виховній діяльності;
- колегіальність в управлінських рішеннях (ми переходимо від вертикальних до горизонтальних управ. рішень, від об'єктів до суб'єктів);
- забезпечення свободи вибору в експериментальних наукових видах діяльності, ініціативних групах (одним з результатів цього є створення в школі молодіжного клубу „Гармонія” та участь в науково-експериментальній роботі по проблемі школи;
- підвищення монологічної культури.

Що стосується реформ, то врахувати треба те, що вже через 5-10 років у наше життя увійдуть зовсім інші плоди цивілізації. Але людство вже замислилось над тим, що цивілізація без культури згубна, і така цивілізація може знищити нас усіх. Тому потрібно виховувати і розвивати в наших учнів культуру через реформу духу вчителя. Справжня реформа тільки в духовній співпраці дорослого з маленьким.

*Щоб ми всі від дитинства до старості
Зберігали краси відчуття.
Ми будемо для всіх
школу радості,
Щоб повіки любити життя.*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У СЛАВГОРОДСЬКІЙ СШ

Соціальні групи	Методи і форми	Методики	Використання
Учні початкової школи	<ul style="list-style-type: none"> • Спостереження • Індивідуальні та групові бесіди • Анкетування • Психомалюнок 	<ul style="list-style-type: none"> • Анкета шкільної зрілості • Анкета мотивації • Методика „Бесіда про школу” • Проектовані методики 	<ul style="list-style-type: none"> • Педконсиліум по 1-м класам • Консультування батьків, класоводів • Батьківські збори • Індивідуальна та групова корекційна робота
Учні школи II ступеня	<ul style="list-style-type: none"> • Анкетування • Психомалюнок • Індивідуальні бесіди з учнями 	<ul style="list-style-type: none"> • Анкети по вивченню мотивацій характеру з прямими питаннями 	<ul style="list-style-type: none"> • Педконсиліум по 5-м класам • Консультування вчителів-предметників, класних керівників
Учні школи III ступеня	<ul style="list-style-type: none"> • Групове тестування • Анкетування • Індивідуальні бесіди 	<ul style="list-style-type: none"> • Мікродослідження по вивченню сформованості мотивації вивчення • Анкети шкільної мотивації 	<ul style="list-style-type: none"> • Педконсиліум по 9-м, 10 і 11 класам • Групові бесіди з метою психологічної освіти
Вчителі	<ul style="list-style-type: none"> • Групове (по кафедрам) тестування • Індивідуальні бесіди 	<ul style="list-style-type: none"> • Мікродослідження по вивченню використання основних методів мотивації навчання 	<ul style="list-style-type: none"> • Засідання творчої лабораторії • Психолого-педагогічні семінари • Педради • Консиліуми

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Управління
школою

Гордістю села Лошкарівка завжди була його школа, заснована ще в 1875 році, та нова історія школи розпочинається з 1988 року, коли була збудована нова будівля.

Школа поступово здійснює перехід до навчання, що орієнтується на розвиток особистості учня, формування його здатності до навчання. З цією метою за вибором учнів 10 і 11 класів в програмовий матеріал введено години *допрофільного навчання* з таких предметів: українська мова, алгебра і початок аналізу, основи інформатики. Для *поглибленого навчання окремих предметів*, також за вибором учнів 8 і 9 класів, виділені додаткові години для вивчення української мови, алгебри, основ інформатики, історії.

На сьогодні в районі діє довгострокова цільова комплексна програма „Творча обдарованість”. Відповідно педагогічний колектив школи розробив шляхи розвитку здібностей обдарованої дитини і склав „Програму роботи з обдарованою дитиною та її батьками” (див. Схему).

Кожному учневі надається можливість займатися справою до вподоби стільки, скільки йому треба, „шукати себе” в будь-якому виді діяльності. В будь-який день тижня друга половина дня

присвячується позакласній та індивідуальній роботі з учнями. В навчальному закладі функціонують: громадське об'єднання „Мальва”, танцювальний гурток „Сюрприз”, ляльковий гурток „Дарунок”, літературна студія „Пролісок”, екологічний гурток „Дивосвіт”, клуб старшокласників „Лідер”, спортивні секції: „Шкіряний м'яч” і „Школа настільного тенісу”.

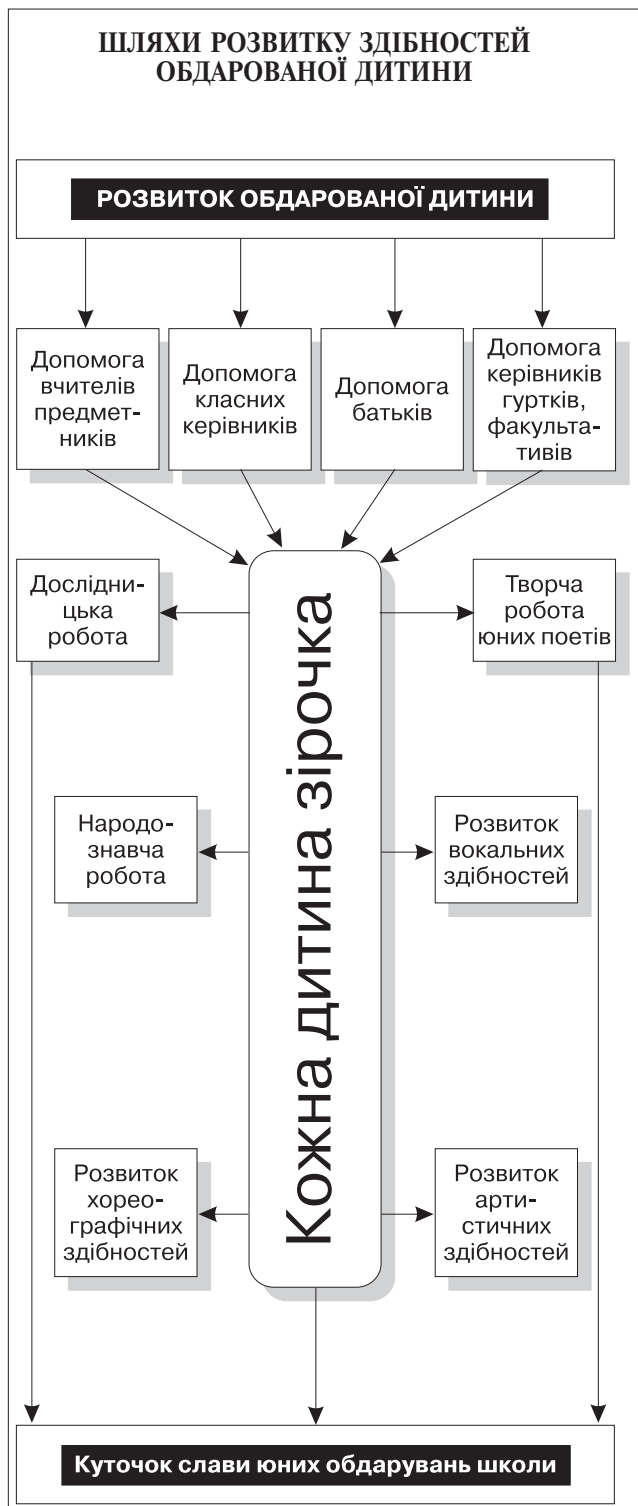
Музично обдаровані діти мають можливість отримати музичну освіту, на базі школи працює районна музична школа з класу фортепіано і вокалу.

У сільської школи є своє покликання і призначення. На жаль, стало нормою говорити про неї як ущербну, порівнюючи з елітною міською школою. При цьому підкреслюють гіршу матеріальну базу, кадрове забезпечення, її віддаленість від джерел інформації тощо. Все це так. Однак сільська школа має багато переваг порівняно із міською, які треба сповна використати в навчально-виховному процесі. Передусім сільська школа ближче до землі, до природних витоків людини – звідси постійний зв'язок між навчанням і трудовою діяльністю в господарствах батьків.

Таміла БАРАНЕНКО

Директор Лошкарівської СЗШ Нікопольського району Дніпропетровської області

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

У русі тих змін, які відбулися на селі за останній час, школа стала соціально-культурним центром села. В даний час багато говориться про те, що школа виконує системоутворюючу функцію на селі, стала практично єдиним культурним центром. Так, школа реально виконує функцію об'єднання усіх творчих сил села, але не можна говорити про те, що це єдина сила. Можливості школи значно зростають, якщо зуміти зробити так, що вихователями будуть не тільки педагоги, але і господарські, і громадські організації. Тому виникла потреба у створенні соціально-педагогічного комплексу, який і був створений на території Лошкарівської сільської ради рішенням виконавчого комітету в кінці листопада 2003 року і існує по сьогоднішній день.

До складу ради СПК увійшли: педагогічні працівники школи, дитячого садка, представники підприємств, громадських організацій, фермери-орендарі, приватні підприємці, члени батьківського комітету. На засіданнях ради СПК систематично розглядалися і розглядаються питання, пов'язані безпосередньо із життям школи.

Діяльність СПК охоплює сферу родини, побуту, вільного і навчального часу учнів, суспільної та творчої активності дітей і дорослих за місцем проживання. Сюди входить і організація дозвілля школярів, дошкільників, пенсіонерів і батьків учнів школи, залучення їх до занять художніми і прикладними видами творчості,

до художньої самодіяльності, до більш активних форм занять з фізичної культури, спортом, екскурсіями і краєзнавством, а також до інших видів учбово-пізнавальної діяльності з урахуванням вікових особливостей дітей, рівня знань і інтересів, досвіду жителів села.

Перед тим, як провести виховний захід, рада СПК обов'язково вносить свої пропозиції, пов'язані з організацією та їх проведенням, причому на таких засіданнях стали ініціаторами виступати не директор школи, а представники громадськості. Школа виступає не в ролі прохача, як це було до цього, а відчуває зацікавленість з боку громадськості у вирішенні шкільних проблем. Це згуртувало представників різних підприємницьких організацій саме у ставленні до учнівської молоді, до життя в селі.

На території Лошкарівки немає великих приватних чи фермерських господарств, які отримують значні прибутки, але, незважаючи на це, кожне з них знаходить можливість надати посильну благодійну допомогу нашому освітньому закладу.

СПК існує третій рік, але педагогічний колектив школи постійно відчуває результати його діяльності. У адміністрації школи, учительському колективі проведення новорічних ранків та вечорів стало дійсно святом, бо не болить голова, де взяти ялинку, призи, цукерки. Турботу про це взяла на себе рада СПК, а вчителі більше звертають увагу на якість проведення цих заходів.

В цьому навчальному році, вперше за багато років, за їх допомогою адміністрація і педагогічний колектив школи змогли нагородити учнів цінними подарунками за зразкові та добрі досягнення в навчанні, за хороші результати в предметних районних олімпіадах та спортивних змаганнях. Керівники підприємств, що входять у СПК, на своїх зборах стимулюють батьків тих дітей, що добре встигають у школі. Не перешкоджають батькам відвідуванню

ними шкільних свят у робочий час, мобілізують працівників на надання добровільної допомоги школі. Нерідко агропромислові комплекси виступають у ролі спонсорів. Постійно ми відчуваємо допомогу СПК не тільки в проведенні свят, а й у будні.

Робота СПК відчувається і в житті села. Першотравневі свята, День Перемоги, День села та Свято хлібороба, які проходять на високому рівні, стали привертати увагу більшої кількості жителів. Давно в Лошкарівці не збиралися на свята в такій кількості. За мету поставлена робота з усіма жителями, а не тільки з дітьми. Активність учнів і дорослих стає значно вищою. Діти бачать, що вони включилися в реальне життя села, дорослі ж відчувають увагу до себе і користь своїх зусиль у вихованні.

На думку багатьох вчителів, саме робота комплексу полегшила підготовку учнів до самостійного життя. До нас частіше стали приходити фахівці сільського господарства, дільничної лікарні для допомоги педагогам у профорієнтаційній роботі школярів.

На засіданнях ради СПК у кінці навчального року постійно приймаються рішення про надання допомоги в оздоровленні дітей в літній період та ремонту і підготовки школи до нового навчального року.

Деякі члени СПК не припиняють підтримувати школу, якщо їхні власні діти уже закінчили її, виявляють цікавість до шкільного життя дітей, яких вони знають особисто.

Безумовно, робота школи і соціально-педагогічного комплексу ще не набрала повної сили, ще багато невирішених проблем. Та вже сьогодні у спільній роботі є свої перші успіхи. Ми сподіваємось, що і надалі це формування буде забезпечувати тісний зв'язок та взаємодію школи з громадськістю та місцевими підприємцями, що надасть можливість залучати до розв'язання освітянських проблем територіальну громаду села, а школярам і педагогам, в свою чергу, брати активну участь в її роботі.

Управління
школою

ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-МЕТО- ДИЧНОЮ РОБОТОЮ ЛІЦЕЮ

Ніна МАРТЪЯНОВА

Директор Апостолівського районного ліцею-інтернату Дніпропетровської області, відмінник освіти України, вчитель-методист

Нова роль школи потребує бути готовою до сучасної соціалізації, виховання людини, затребуваної в національному і глобальному просторі. Звідси акцент на нові технології навчальної діяльності та на розвиток інноваційної особистості.

У колективі ліцею формується своя освітня система у тісній співпраці з вченими, які працюють у галузі теорії та практики особистісно орієнтованої освіти.

Організація освітнього процесу, уклад життя в ліцеї покликані створювати ситуації досягнення ліцеїстами особистого успіху, надання їм широкої можливості вибору тих видів діяльності, які входять до сфери інтересів і сприяють формуванню особистості.

МОДЕЛЬ ВИПУСКНИКА

З урахуванням особливостей нашого ліцею, ми пропонуємо власну модель випускника. Це модель зрілої особистості, яка характеризується такими рисами свідомостей: соціальною орієнтацією, естетизмом, абстрактним мисленням (науковим, теоретичним), інтуїцією, інтелігентністю, а головне – здатністю до поліпшення власного життя та життя держави. Якщо розглядати цю модель, то можна виділити такі психологічні утворення:

8-9 класи: гіпотетичне мислення; почуття дорослості; високоморальна поведінка; самосвідомість у всіх її формах; самопізнання, самооцінка, саморегуляція; громадська позиція – відповідальність за себе та інших;

10-11 класи: спрямована активна індивідуальність з орієнтацією на майбутнє; здатність не лише до самотворення, але й до творення соціального середовища (класного, шкільного, сімейного).

Орієнтація на майбутню професію здійснюється введенням спецкурсів з математики, фізики, української мови; співпраця з довірливими вузами: Харківським національним університетом, Харківським національним університетом радіоелектроніки, Дніпропетровським національним технічним університетом залізничного транспорту, метою яких є підготовка до вступу у вуз та отримання вищої освіти.

Звичайно, знання – це ще не все. Кожна хвилина робочого дня ліцеїстів і педагогів заповнена захоплюючими справами. Це заняття курсів за вибором: “Ділова англійська мова”, “Основи психології”, “Світова культура”; засідання клубу “Майбутній менеджер”.

Улюблена гра – участь у ліцейських, регіональних, всеукраїнських конференціях старшокласників “*Модель ООН – Україна*”. Впродовж трьох років команди ліцею виборували призові місця у

м. Києві, м. Одесі, м. Кривому Розі.

Апостолівський районний ліцей-інтернат за роки його існування закінчили 600 випускників, з них – 135 медалістів. У 1995-2000 роки середній відсоток вступу випускників до вузів був до 80%; у 2001-2005 роки – 100%, причому абсолютна більшість зарахована на бюджетну форму навчання.

Управління навчальним закладом – це цілеспрямований вплив його керівника на діяльність шкільного колективу на навчально-виховний процес із метою забезпечення максимального результату в навчанні та вихованні учнів.

Управління – складна і багатогранна сфера, в якій поєднуються аспекти організаційного, педагогічного, соціального, психологічного та технічного характеру.

Модифікація організаційної структури управління Апостолівського районного ліцею-інтернату обумовлена соціально-педагогічними умовами її функціонування, а саме:

а) *особливістю регіону* (Апостолівський район – сільський район, віддаленість від промислових міст – 60-200 км, відповідно віддаленість від вузів міст України приблизно 100 – 1000км; отже, необхідним було наближення через договірні зв'язки вузів до ліцею);

б) *місткістю школи* 8 класів (8-11 кл.) з обсягом 210 учнів – оптимальний варіант навчання дітей з різних шкіл району, які пройшли конкурсний відбір з метою формування інтелектуального потенціалу району, області, України);

в) *формою власності* (державна, з залученням коштів батьків, спонсорів для організації профільної та до вузівської підготовки);

ВІЗИТКА ЛІЦЕЮ

Апостолівський районний ліцей-інтернат – навчальний заклад нового типу, відкритий у 1992 р. як очно-заочна фізико-математична школа на основі 12 середніх шкіл району, в 1993 році реорганізована у фізико-математичну школу-інтернат, а в 1999 – у районний ліцей-інтернат для учнів 8-11 класів.

Метою відкриття ліцею є створення оптимальних умов для навчання обдарованих і здібних дітей, забезпечення здобуття ними освіти понад державний мінімум і задоволення різнобічних освітніх питань.

Педагогічний колектив АРЛІ працює над вирішенням таких *основних завдань*:

- виховання гармонійно розвиненої особистості з творчими задатками;
- озброєння учнів глибокими знаннями та навичками самовдосконалення, необхідними для подальшого процесу навчання у вузах країни;
- створення особливого мікроклімату доброзичливості і поваги, духовності і людяності, в якому розкриваються найкращі людські риси.

У ліцеї працюють 23 викладачі. З них 4 – вчителі-методисти, 2 – старших учителів, 9 учителів вищої категорії, що складає 39% від загальної кількості працюючих учителів. За останні роки в ліцеї склалися багато науково-методичних традицій:

- місячники педагогічної майстерності кафедр (їх 4 – фізико-математична, гуманітарна, природничого циклу та кафедра виховання);
- конкурси: “Молодий учитель року”, “Ярмарок педагогічної майстерності”;
- науково-практичні конференції учнів і вчителів.

Апостолівський ліцей-інтернат – це:

- президентсько-парламентська ліцейська республіка з високими правами і обов'язками ліцеїстів;
- випуск методичного журналу “Досвід”, розробка необхідних матеріалів для викладання предметів (опорних конспектів, дидактичного матеріалу);
- спільна діяльність педколективу АРЛІ з викладачами вузів м. Харкова, м. Дніпропетровська та центрами довузівської підготовки;
- впровадження в практику роботи ліцею рейтингової системи, заліків, прогностичного підходу у всіх ланках навчально-виховного процесу.

г) стилем управління – адміністративно-колегіальним.

Колегіальним органом управління є розширена рада ліцею (див. схеми).

Значну частину механізму управління займають інфор-

маційні процеси. „Суб’єкт управління, здійснюючи управлінські функції, безперервно отримує, переробляє та використовує інформацію про внутрішній стан і зовнішнє середовище системи, про характер функціонування всіх блоків механізму управління. Інформація трансформується у рішення, рішення – в “управлінський вплив”.

У ліцеї розроблена технологія аналізу діяльності закладу, класів, учителів і учнів на основі використання інформаційних технологій:

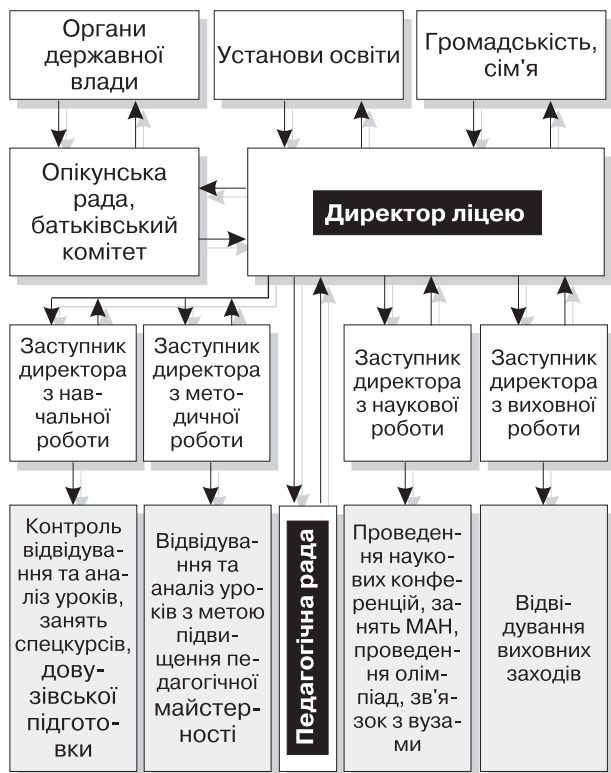
- моніторинг якості навчання за підсумками семестру, року, державної атестації;
- відстеження результату успішності учня за підсумками вхідного, поточного, проміжного та підсумкового контролю.

На підставі звітів робиться докладний аналіз адміністрації ліцею. Результати виводяться у вигляді таблиць, діаграм, будуються графіки. Це дозволяє простежити динаміку успішності по ліцею (щорічно при 100% успішності – процент якості знань складає до 75%) паралелі класів, класу, предмету, учня.

Ці відомості надаються вчителям, керівникам кафедр, розглядаються на батьківських зборах, завдяки чому батьки, вчителі бачать чітку картину руху дитини по сходах отримання знань.

Порівняння досягнень учнів за останні роки свідчить про стабільну роботу колективу, про створення цілісної системи підготовки сільської молоді району. Тому немає сумнівів, що творча атмосфера, яка панує в ліцеї, дасть змогу досягнути і нових вершин.

Схема 1

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-2'2007

Управління
школою

УНІВЕРСИТЕТ ДЛЯ БАТЬКІВ

**Валентина
САГУЙЧЕНКО**

Методист відділу управління закладами загальної середньої освіти ДООППО

Сьогодні сучасну школу ми не уявляємо без партнерських відносин з батьківською громадою. З батьками учнів працюють керівники шкіл, класні керівники і всі вчителі. На серпневих нарадах відбулися секції керівників органів батьківського самоврядування. Однією із актуальних форм роботи з батьками є, на наш погляд,

Університет народної педагогіки для батьків, цікаву програму до якого розробила *Невесела Н.Г.*, вчителька української мови і літератури *Партизанської СШ Дніпропетровського району*.

Із проголошенням самостійності і незалежності, Україна стала на шлях побудови громадянського суспільства. Серед пріоритетних завдань молодій держави чи не найважливішим є виховання свідомого громадянина-патріота.

Однак вже перші роки існування незалежної держави засвідчили, що реалізація цього важливого завдання – справа надзвичайно складна. І це зрозуміло: не реально сьогодні заснути у тоталітарному суспільстві, а завтра прокинутися у демократичному. Формувати правову державу можна лише на основі розвинутого громадянського суспільства, яке передбачає трансфор-

мацію громадянської свідомості, моральної і правової культури громадян. Саме ці завдання трансформації і повинні реалізувати державні інститути, і в першу чергу школа, позашкільні заклади через чітку систему громадянського виховання, на яку і націлює Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Однак зрозуміло, що самотуж школа, позашкільний заклад ніколи не вирішать складних завдань процесу розвитку і формування громадянина. Варто пам'ятати, що саме сім'я є цією найменшою соціальною клітиною, де закладаються основи особливості громадянина: виховуються його почуття, формується характер, виробляються звички, ставлення до найрізноманітніших сторін життя, до людей, їх взаємин, праці, до самого себе.

А чи готова сучасна сім'я закладати підвалини особистості саме такого громадянина, якого потребує оновлене наше суспільство? Не слід забувати, що нове покоління українців зростає у сім'ях, де батьки пройшли сувору школу „виховання громадян соціалістичних республік”. Саме ця система виховання була направлена на те, щоб атрофувати у психіці українців потяг до державності, переорієнтувати комплексне виховання

української громадянськості на комплекс громадянина імперії. Тож чи можуть люди, виховані зовсім в іншому дусі, самотуж переорієнтуватися і виховати нове покоління, зорієнтоване на абсолютно протилежні цінності? Звичайно, сучасна сім'я у цих питаннях потребує допомоги, а надати її повинна у першу чергу школа.

Сучасна школа має невичерпні резерви для того, щоб подати всебічну дієву допомогу сім'ї у вихованні дітей. Адже саме у школі зосереджені найбільш кваліфіковані педагогічні кадри, озброєні глибокими знаннями наукових основ процесу виховання дитини. Завдяки цьому вона має усі підстави стати основним центром виховної роботи як для дітей, так і для їх батьків. Сьогодні одне з найважливіших завдань школи – підвищити виховний потенціал сім'ї.

З огляду на складні завдання громадянського виховання, сучасна школа повинна докорінно змінити систему роботи з батьками. В її основу необхідно покласти поступове вдосконалення сімейного виховання через підготовку батьків до успішного розв'язання завдань формування свідомого громадянина – патріота Української держави.

Одним із напрямів цієї роботи є організація діяльності Університету народної педагогіки для батьків, через систему занять у якому необхідно не лише повернути батьків-вихователів до кращих здобутків народного педагогічного досвіду, а і закласти у їх свідомості нові підвалини громадянськості.

Робота Університету народної педагогіки першочергово покликана підвищити відповідальність сім'ї за виховання майбутнього покоління громадян України. Для цього надзвичайно важливо пробудити у самих батьків, як головних учасників виховного процесу, громадянську активність, надати їм допомогу у переосмисленні тих державотворчих процесів, які відбуваються сьогодні. Ряд тем програми, зокрема такі, як

Заняття 1

Народні уявлення про виховання. Основи громадянського виховання підрастаючого покоління – першочергове завдання суверенної держави.

Мета першого заняття з батьками – ознайомлення з тим, що створено минулим поколінням нашого народу у справі виховання. Через розкриття народних уявлень про виховання, його методів, змісту і принципів лектор має переконати вихователів дітей у глибокій мудрості народного бачення справи виховання, пробудити до активної діяльності у творенні нової особистості громадянина-патріота на засадах народних традицій.

На цьому ж занятті варто ознайомити батьків з сутністю громадянського виховання та провести тест з метою діагностики громадянської свідомості батьків.

Заняття 2

Ти – громадянин вільної держави. Сторінки історії.

Заняття проводиться у формі літературно-музичної композиції, підготовленої старшокласниками. Приурочено виборним переконам чи історичним датам. Його мета – пробудження громадянської активності, національної самосвідомості слухачів. Картини трагічних та героїчних сторінок держави на фоні музичного супроводу, з особливим патріотичним звучанням, виголошені емоційним словом дітей мають не лише поглибити знання дорослих про той нелегкий шлях, який пройшов український народ до своєї державності, а і пробудити їх відповідальність за долю своїх дітей, майбутнього України.

Заняття 3

Тепло отчого дому і його роль у формуванні громадянськості з позицій народної педагогіки.

Мета заняття – пробудити у слухачів відчуття ролі малої батьківщини у їх власному становленні та усвідомлення значимості тепла батьківської оселі у вихованні майбутніх громадян держави. Особливий емоційний вплив має справити на слухачів місце проведення – світлиця з інтер'єром української хати. Саме в ній і проводиться екскурсія старшокласникам, їх емоційне слово про батьківську оселю, у якій вже виховувало усе, сприяло розвитку у дитині кращих людських рис, підсилене задушевною піснею у виконанні ансамблю дівчат, має активізувати діяльність дорослих у вирішенні завдань громадянського виховання підрастаючого покоління.

Заняття 4

Батьки і діти. Родинні стосунки.

Заняття проводяться у формі теоретичної конференції з елементами театралізованої вистави. Старшокласники, члени народознавчого гуртка, у ході виступів, що є їх власним дослідженням літературних джерел, з'ясовують питання поглядів нашого народу на роль дітей у зміцненні української родини, ставлення батьків до виховання дітей, особливості родинних стосунків тощо. Ці теоретичні знахідки підтверджують члени театралізованої групи виставами з уривків творів українських класиків, зокрема І. Неуча-Левицького, О. Коломійця, І. Карпенка-Карого.

Після виступу гуртківців ведучий пропонує відкрити трибуну для слухачів з метою обміну досвідом у справах вирішення одвічної проблеми „Батьки і діти”.

Заняття 5, 6

Роль матері у вихованні дітей. Батько у виховному процесі.

У системі роботи по розкриттю основних положень народної педагогіки ці заняття мають особливу вагомість. У них має йти про найважливіші сімейні обов'язки – виховання дітей. Тому надзвичайно важливо викласти перед слухачами як теоретичні положення, вироблені народом впродовж століть стосовно обов'язків кожного з вихователів – батька і матері – у вихованні підростаючого покоління, так і засобами мистецтва пробудити їх громадську активність. Прийом відкритої трибуни має активізувати батьків, залучити їх до обміну власним досвідом у справі виховання. Бажано забезпечити відвідування цих занять родинними парами.

Заняття 7

Народний календар. Народні свята, традиції та обряди і їх роль в громадянському вихованні дітей.

З даної теми рекомендується проведення цілої серії занять, мета яких – відродження народних традицій, обрядів з метою їх підпорядкування виховному процесу в родині. В процесі роботи важливо відродити основні моменти з народного календаря, розкрити його сутність, попередити ті перекручення у тлумаченні народних обрядів, які мають місце сьогодні.

Інформаційний матеріал повинен межувати з інсценованими виставами, підготовленими дітьми, і носити характер родинних свят. Особливо важливо проведення їх напередодні відродження традицій у святкуванні Покрови, Дня святого Миколая, Різдва тощо.

„Тепло отчого дому”, „Ти – громадянин вільної держави” направлені безпосередньо на реалізацію цих завдань.

Результати громадянського виховання підростаючого покоління в значній мірі будуть залежати і від того, наскільки усвідомлюють головні вихователі значимість його основних засад, цілей, напрямків, змісту. Важливо також озброїти їх практичними вміннями реалізувати головні завдання виховання. Саме з цією метою програма повертає батьків до того величезного досвіду, який накопичив наш народ у виховній справі. Як справедливо зазначив відомий поет М. Рильський: „Немає кращих, ніж народ, учителів”. Переосмислення дорослими основних ідей народної педагогіки, пройнятої глибокою людністю, прагненням високо піднести людську гідність, її життєву місію, допоможе правильно визначити пріоритети у вихованні майбутніх громадян. Програма розрахована не на декларування основних принципів народної педагогіки, а має на меті переконати слухачів у правильності народного підходу до справи виховання, безпосередньо включати їх у процес вироблення концепцій виховання своїх дітей як майбутніх громадян України. Тому традиційні форми роботи, такі як лекції, бесіди, займають у ній незначне місце. Більше уваги приділено впровадженню ефективних технологій, направлених на те, щоб емоційне слово дітей, самих учасників занять, впливали на їх громадянську активність. Особлива роль у проведенні занять відводиться старшокласникам, які перед дорослими проводять театралізовані вистави, теоретичні конференції, усні журнали, екскурсії, демонструючи знання, здобутки у процесі вивчення курсу „Народознавство”. Ефективними у даній системі роботи вважаються і такі форми роботи, як засідання круглих столів, відкритої трибуни, проведення тестування тощо (див. візи).

Заняття 8, 9

Традиції і напрямки основ трудового виховання. Роль сім'ї у професійному спрямуванні дитини.

Враховуючи те, що народна педагогіка ґрунтується, в першу чергу, на праці, яка є першоосновою життя суспільства, розкриття цих тем особливо вагоме. До їх проведення необхідно залучити широку громадськість: вихователів дитсадка, вчителів, представників різних професій, що проживають в мікрорайоні, шефів, випускників школи, тощо. Найбільш ефективними при цьому можуть бути такі форми, як усний журнал, круглий стіл, бесіда, театралізований виступ випускників тощо. Спеціальні заняття з питань профорієнтації необхідно провести з випускниками та їх батьками.

Заняття 10

Моральне виховання у сім'ї. Сім'я виховує дочку.

Особливе місце в системі роботи з батьками займають проблеми морального виховання дітей у сім'ї. Саме у їх розв'язанні сучасна сім'я чи не найбільше відійшла від народних традицій. Тому при їх проведенні варто застосовувати активні форми емоційного впливу на слухачів, безпосередньо їх залучати до обговорення і накреслення шляхів розв'язання даних проблем.

Традиціям виховання дівчини народна педагогіка приділяє особливу увагу. Це той аспект морального виховання, який досить глибоко розкривається у художній літературі, народній пісні тощо.

Тому його проведення у формі літературно-музичної композиції, яка одночасно передбачає і виклад теоретичних основ проблеми, буде найбільш доцільним. Заняття необхідно підготувати з гуртківцями і запросити на нього і учнів старших класів чи провести як урок народознавства для них окремо.

Заняття 11

Основні принципи розумового виховання. Навчання і навчальна праця.

Проблема, що піднімається на заняттях, має особливу актуальність сьогодні, у час зростання авторитету інтелектуальної праці. Вона вагома як для школи, так і для сім'ї. У ході її розкриття важливо не лише з'ясувати принципи народної педагогіки, а й залучити до обміну досвідом представників тих родин, які мають уже позитивний досвід у розв'язанні завдань навчальної праці дітей. Тому поєднання лекційної форми з відкритою трибуною буде найбільш доцільним.

Заняття 12

Спілкування. Роль слова у вихованні.

Мета заняття – розкрити величезну роль слова у вихованні дітей, активізувати знання правил ввічливого спілкування у різних життєвих ситуаціях, розкрити красу і багатство рідної мови, народних традицій у вихованні словом.

Заняттю повинно передувати анонімне анкетування дітей і батьків, направлене на з'ясування рівня розуміння об'єктом і суб'єктом виховання значимості слова у стосунках між батьками і дітьми, стану практичних звичь, їх спілкування. В ході проведення заняття бесіда ведеться паралельно з практичним розв'язанням проблемних ситуацій, що активізують словниковий запас учасників заняття, виробляють навички успішного розв'язання виховних проблем засобами слова.

Заняття 13

Погляд на красу. Прилучення дитини до прекрасного.

Заняття доцільно проводити опираючись на досвід, накопичений навчальним закладом у питанні прилучення дитини до краси. За круглий стіл варто запросити усіх керівників гуртків, які безпосередньо займаються прилученням дітей до творіння красивого: петриківського розпису, витинанки, вишиванки, оригамі.

У своїх виступах вони повинні розповісти про народні ремесла, ті види народної творчості, яким навчають дітей, продемонструвати їх вміння. До участі варто запросити і місцевих майстрів, батьків, що мають певний досвід у прилученні дітей до художньої творчості. Виставка, проведена після закінчення, сприятиме не лише розв'язанню виховних завдань, а і популяризації гуртків, що працюють у школі, та вихованню естетичних смаків дорослих.

Заняття 14

Піклування про здоров'я і фізичний розвиток дітей.

Мета заняття – привернути увагу батьків до проблеми зміцнення здоров'я дітей як першочергової. Для викладу теоретичних основ питання необхідно запросити лікарів, які б могли розкрити ситуацію зі станом здоров'я дітей у мікрорайоні. Проведення конкурсів „Тато, мама, я – спортивна сім'я” чи „Козацькі розваги”, у яких мають взяти участь родини, сприятиме популяризації здорового способу життя.

ПРИНЦИП СТК- ВІДПОВІДНОСТІ

ТА МОДЕЛЬ ГЛОБАЛЬНОЇ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ-МЕРЕЖІ

Проблеми реформування сільської школи є надзвичайно актуальними як з точки зору педагогічної науки, так і практики.

В останні роки цим проблемам було присвячено цілий ряд регіональних та всеукраїнських науково-практичних конференцій і семінарів. Завдяки проведеним пошукам вдалось в значній мірі дослідити проблему сільської школи і наблизитись до її постановки тепер уже в загальному і прагматичному вигляді: “Які

ж саме моделі навчальних закладів та систем освіти доцільно обрати, щоб, забезпечивши їх ресурсами, отримати освіту, доступну для сільських дітей, якісну і ефективну?”

Розв’язанню проблем сільської школи присвячені роботи вітчизняних вчених І. Буденної, Л. Вашенко, Г. Іванюк, В. Мелешко, М. Романенка, Н. Шиян. Конкретні шляхи вирішення проблем запропонували російські

вчені Д. Бондаревська, В. Вершинін, М. Гур’янова, П. Півненко, Т. Степанова, І. Реморенко та інші.

Проте поряд із цікавими конкретними пропозиціями і знахідками в педагогічній науці поки що відсутнє цілісне бачення шляхів розв’язання проблеми сільської школи та відсутній її загальний розв’язок. Часто цю проблему намагаються вирішити лише зусиллями педагогіки, не залучаючи для цього універсальний інструментарій філософії, соціології, економіки та інших наук.

Тому завданням цієї роботи є подальша розробка інструментарію аналізу стану і перспектив розвитку сільської освіти та розробка цілісної організаційної моделі загальної середньої освіти в сільській місцевості.

Для виконання першого завдання здійснимо аналіз загальних принципів. Так, дотримання вимог принципу природовідповідності при організації навчально-виховного процесу є визначальною ознакою переважної більшості сучасних педагогічних технологій. За наявності достатньої кількості всім відомих спроб найбільш точно передати сутність цього принципу можна дозволити собі і дещо

**Іван
ОСАДЧИЙ**

Начальник відділу освіти Ставищенської райдержадміністрації Київської області, кандидат педагогічних наук

спрощене його трактування. Не буде помилкою, якщо сказати, що головна ідея зводиться до обов'язковості врахування природи дитинства і конкретної дитини при доборі мети, змісту, форм і методів педагогічної діяльності. Але, що цікаво, мова завжди йшла лише про педагогічні технології!

Логічно поставити запитання. Чому б не подивитись на проблему дещо ширше і не спробувати зосередити увагу на відповідності самих інститутів освіти (зокрема загальної середньої) тим соціально-економічним, техніко-технологічним та комунікативно-інформаційним реаліям, які визначають обличчя нинішнього суспільства? Адже саме з зовнішнього по відношенню до навчального закладу середовища черпаються ресурси, і саме для нього готується кінцевий освітній продукт!

Створюється враження, що наша школа не помічає "дрібничок" – кардинальної зміни соціально-економічного устрою в країні, процесів і результатів технічної, технологічної та інформаційної революцій, які прокотились по всьому світу в другій половині ХХ століття!

Трагікомізм ситуації добре видно на прикладі систем загальної середньої освіти сільських регіонів країни, де практично нічого не змінилось за два останніх десятиліття. Лише катастрофічно зменшилась кількість учнів, зносились шкільне обладнання та постарішали вчителі! Підтвердженням

РАЙОННИЙ ОСВІТНІЙ ОКРУГ

Установчі документи та законодавче забезпечення діяльності.

Навчально-виховне об'єднання НВО "Ставищенський РОО", до складу якого входять навчальні заклади та системи освіти Ставищенщини, мають такі основні документи: Положення про НВО "Ставищенський районний освітній округ" та Установчу угоду про його створення.

У своїй діяльності НВО "Ставищенський РОО" керується Примірним положенням про освітній округ, затвердженим наказом МОН України від 05.04.2006 №267 та Законом України "Про освіту" (ст. 9 п.3).

Територія обслуговування.

Ставищенський район Київської області, а також інші райони сусідніх областей.

Склад (організаційна структура) округу.

До складу районного освітнього округу входять всі навчальні заклади та установи освіти району. Серед них п'ять **опорних навчальних закладів**: Ставищенський НВК №1 (ЗОШ I-III ст.; педагогічний ліцей з природничо-математичним та гуманітарним профілем; міжшкільна майстерня по підготовці водіїв категорії "В" і "С", операторів комп'ютерного набору; дитячо-юнацька спортивна школа); Ставищенський НВК №2 (ЗОШ I-III ст.; юридичний ліцей (правознавство та пожежна справа); Красилівський НВК (ЗОШ I-III ст., агротехнічний ліцей з технічним та агробіологічним профілем; навчально-виробничий комбінат по підготовці водіїв категорії "С" і "В", операторів комп'ютерного набору та трактористів-машиністів. В Розкішнянській ЗОШ I-III ст. створено медико-біологічний і технологічний (оператори комп'ютерного набору), а в Іванівській ЗОШ I-III ст. – економічний та технологічний (первинний облік бухгалтерських документів) профільні класи. Ці п'ять опорних навчальних закладів мають пришкольні інтернати на 180 місць, в яких зараз проживає 163 учні. Таким чином, вже з 01.09.2000 року і по цей час в навчальних закладах, які мають старшу профільну школу, навчається 82%, а в ліцеях і профільних класах 40% учнів даної вікової групи.

Для учнів 7-9 класів сільських шкіл була створена **районна очно-заочна різнопрофільна школа (РОЗРШ)** як спеціальним чином упорядкована сукупність міжшкільних факультативів, що працюють на базі опорних навчальних закладів району. Сьогодні це 44 факультативи з 14 навчальних предметів. Факультативи відвідують 464 учні (більше 30% дітей цієї вікової групи) з усіх сіл району. Створено 45 авторських навчальних програм і видано 8 посібників.

На базі опорних навчальних закладів для учнів 10-11 класів створено **центри довузівської підготовки (ЦДП)**. Заняття з української мови, математики, історії України та іноземних мов проводяться за програмами, погодженими на кафедрах вузів, з якими укладено угоди. Такою формою навчання охоплено 230 учнів, що становить 28% від загальної кількості учнів 10-11 класів.

РОЗРШ та ЦДП діють за рахунок годин варіативних частин робочих навчальних планів навчальних закладів району. Заняття проводяться в суботу або ▶

в другій половині п'ятниці. Застосовується очно-заочна та кореспондентська форми навчання. Заняття для всіх учнів безкоштовні.

З метою координації процесів соціалізації та виховання учнів створена Районна асоціація дитячих організацій Ставищенщини (РАДОС) "Крона", до складу якої входять дитячі організації та товариства всіх навчальних закладів.

Система управління.

Керівництво НВО „Ставищенський РОО” здійснює рада округу, до складу якої входять керівники навчальних закладів та систем освіти району, представники органів влади та громадськості. Раду очолює голова, якого обирають простою більшістю голосів. За рішенням ради округу її головою обрано начальника відділу освіти районної державної адміністрації. Рішення ради чинні в межах компетенцій, визначених угодою про створення НВО „Ставищенського РОО” та положенням про освітній округ. Функції органів управління РОО описано в літературі [1].

У статті представлено проект моделі державно-громадського управління Глобальною школою-мережею „РОО”, яку доцільно реалізувати на практиці в ході очікуваної адміністративно-територіальної реформи. Ця модель дозволяє без особливих проблем розробити положення (статуту) всіх без винятку структурних компонентів Глобальної школи-мережі.

Статус НВО „Ставищенський РОО” та його структурних компонентів.

НВО „Ставищенський РОО” в даний час не має прав юридичної особи і діє на підставі Установчої угоди про створення та Положення. Статус суб'єктів, які підписали угоду, не змінюється. Вони продовжують діяти на підставі власних статутів. Їхня самостійність обмежується лише в тих сферах діяльності, які визначені в угоді про створення НВО „Ставищенський РОО”.

Фінансування.

Фінансування суб'єктів НВО „Ставищенський РОО” здійснюється їхніми засновниками (власниками) за рахунок коштів районного та сільських бюджетів, а також за рахунок позабюджетних коштів. Для реалізації спільних проектів кожний навчальний заклад виділяє частку власних коштів (передбачених кошторисом), розміри якої встановлюються рішенням ради освітнього округу.

Результати діяльності.

Починаючи з 2000 року, **82%** учнів 10–11-х класів навчальних закладів Ставищенського району навчаються у старшій профільній школі. До їхніх послуг **8** академічних, **8** технологічних та загальноосвітній профілі навчання. Саме завдяки спеціалізації навчальних закладів **70–77%** їхніх випускників щорічно вступають до вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, а **75%** отримують документи державного звання про здобуття першої робітничої професії. Для одержання повної середньої освіти у Ставищенський район постійно приїжджають учні з інших районів та областей, а кількість учнів 10-х класів традиційно більша за кількість випускників 9-х класів.

І Осадчий І.Г. Структура та функції центрального органу управління освітою в сільському адміністративному районі // Освіта і управління. – 2005. – т.8, число 1. – С.46-50.

цього невтїшного висновку є і той факт, що, незважаючи на постійні спроби сільських шкіл самоудосконалитись і самооновитись, лише менше одного відсотка сільських дітей навчається за програмами ліцеїв і гімназій або ж поглиблено вивчають основи наук.

Свідомо опустивши матеріали аналізу реального стану системи загальної середньої освіти та етапів її історичного розвитку, можна запропонувати загальну вимогу до існуючих освітніх інститутів та систем як ще один обов'язковий принцип фундаментальної відповідності. Назвемо його принципом соціально-економічної, техніко-технологічної та комунікативно-інформаційної (СТК) відповідності і подамо у такій редакції: “Для того, щоб забезпечувати якісну і ефективну освіту, освітні інститути та системи (їх статус, структура, освітні технології, які в них застосовуються, механізми забезпечення ресурсами тощо) повинні постійно оновлюватися у відповідності до прогресивних змін, які відбуваються в соціально-економічних, техніко-технологічних та комунікативно-інформаційних сферах суспільства на кожному з етапів його історичного розвитку”.

Із принципу СТК-відповідності незворотно випливає висновок: якщо хоча б в одній із названих вище сфер життєдіяльності суспільства відбулися якісні зміни, потрібно негайно розпочинати конкретні і чітко спрямовані

реформи в освітній галузі. Зволікання ж обов'язково приведуть до невиправданих втрат ресурсів (кадрових, матеріальних, фінансових тощо) або ж до некерованого переродження самих освітніх систем. Сьогодні ні у кого вже не викликає сумнівів той факт, що за останні 20 років такі якісні зміни відбулися в усіх трьох, названих вище, сферах суспільного життя країни.

Логічно поставити наступне запитання: **а чи відповідає сучасна система загальної середньої освіти вимогам принципу СТК-відповідності?** (див. вріз на с. 213)

Застосування принципу СТК-відповідності як інструменту аналізу нинішнього стану інститутів і систем освіти дозволяє зробити **кілька важливих висновків** (див. вріз на с. 214)

Нижче (див. вріз на с. 215) представлена **мережева модель** системи загальної середньої освіти (ЗСО) сільського регіону як загальний розв'язок проблеми сучасної сільської школи. Для зручності сприйняття теоретичні положення проілюстровані на прикладах та результатах роботи системи загальної середньої освіти Ставищенського району Київської області. Окремі положення моделі поки що не реалізовані на практиці через відсутність відповідної нормативної бази. З цієї ж причини районний освітній округ існує у вигляді навчально-виховного об'єднання - дружнього союзу навчальних закладів і установ освіти району.

ЧИ ВІДПОВІДАЄ СУЧАСНА СИСТЕМА ЗСО ПРИНЦИПУ СТК-ВІДПОВІДНОСТІ

Для великих міських освітніх систем відповідь скоріше всього є позитивною. Оскільки процеси соціально-економічної трансформації у містах тривають вже досить довго (15-20 років) і протікають у середовищі з відносно великими матеріальними (техніко-технологічними в т.ч.) та фінансовими ресурсами, вимоги принципу СТК-відповідності забезпечуються стихійно завдяки процесам самоорганізації та саморозвитку великих і життєздатних міських "організмів".

Завдяки цим синергетичним процесам освітні системи не депресивних міст і приміських територій змогли перейти на якісно новий, вищий рівень функціонування. **Сьогодні міська дитина має можливість вільно обирати тип навчального закладу** (до її послуг загальноосвітні і спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, комплекси тощо), один із паралельних допрофільних або профільних класів у рідному навчальному закладі, той або інший напрямок додаткової освіти у позашкільних навчальних закладах, індивідуально працювати з вчителем (репетиторство) тощо. Завдяки тому, що в містах, як правило, достатньо добре розвинуті системи комунікацій (транспорт, місцеві радіо, телебачення і преса, телефонний зв'язок тощо), в значній мірі доступним є електронний зв'язок та Інтернет, переважна більшість міських систем загальної середньої освіти мають системні ознаки **мережевих структур**. Це дозволяє учням будувати власні індивідуальні освітні траєкторії в умовах структурованого і збагаченого ресурсами культурно-освітнього середовища.

В сільській місцевості склалась кардинально інша ситуація. Як відомо, радикальні соціально-економічні реформи в аграрному секторі економіки країни фактично відбулися лише в останні 5-6 років і надзвичайно швидко. Протягом двох-трьох тижнів єдине в селі колективне господарство перероджувалось у приватне без будь-яких колегіальних органів управління, а колгоспники (тобто "кооператори") перетворювались у найману робочу силу. Одним розчерком пера вся соціальна сфера (школа, дитячий садок, будинок культури, спортивні під'розділи тощо) була відчужена від сільськогосподарського підприємства і залишилась сам на сам (без "інструментарію та ресурсів") із великою кількістю щоденних проблем. Все це відбувалося в умовах вже зруйнованих матеріально-фінансових комплексів колишніх колгоспів. Зрозуміло, що в таких умовах процеси самоорганізації та саморозвитку протікають у напрямку *регресу*, а не прогресу. Тому загальна середня освіта на селі зберегла свою точкову локалізацію, яка, завдяки існуючій системі територіально-адміністративного устрою, лише посилювалась та ще більше унормовувалась в останні роки.

Техніко-технологічна сфера сільських регіонів сьогодні знаходиться в жалюгідному стані і характеризується масовим поверненням до патріархальних сільськогосподарських та побутових технологій з надзвичайно рідкісними (сезонними) "актами" знайомства селян із новітніми технологіями через споглядання за тим, як "приїжджі люди працюють на імпортних машинах на відчужених у місцевих жителів земельних паях".

Комунікативно-інформаційна сфера сільських територій або зовсім відсутня, або ж знаходиться в стадії зародження (руйнації).

Все це веде до того, що **сільська дитина** ще більше "закріплюється" за своєю сільською школою, як правило, **малокласною, однопрофільною і однотипною**. Така школа колись успішно працювала в умовах єдиного державного замовлення, яке визначалося попиту на масові сільськогосподарські професії, і **виявилась безсилою в умовах динамічних і різнонапрямлених змін**.

ВИСНОВКИ ЩОДО СТАНУ ІНСТИТУТІВ І СИСТЕМ ОСВІТИ

1. Освітні системи міст розвиваються в напрямку переродження у *мережеві структури*, а сільські регіони – подальшого *закріплення точкової локалізації, культурно-освітньої автономії та однотипності*. Завдяки стихійним процесам самоорганізації ми маємо в країні на сьогоднішній день фактично дві принципово відмінні за потенційними можливостями і якістю освіти – міську (прогресивну) і сільську (відсталу).

2. Процеси змін в освіті як у містах, так і в селах відбуваються *стихійно*, без втручання держави та проведення цілеспрямованих реформ з великими і невиправданими втратами ресурсів (кадрових, матеріальних, фінансових тощо).

Принцип СТК-відповідності доцільно також застосовувати і як інструмент розробки програм стратегічного розвитку та перспективних моделей закладів і систем освіти саме на зламі соціально-економічних, техніко-технологічних та комунікативно-інформаційних епох.

Які ж **напрямки реформування** найбільш точно **вписуються у логіку вимог принципу СТК-відповідності?** Їх є декілька.

- У зв'язку з тим, що в суспільстві відбуваються інтенсивні процеси соціально-економічного (майново-фінансового в т.ч.) розшарування населення, інтенсивно формуються соціальні групи з різними освітніми потребами і можливостями, інститути і системи загальної середньої освіти повинні виступити гарантми для всіх щодо вільного і рівного доступу до надзвичайно широкого спектру якісних освітніх послуг (типи навчальних закладів, профілі навчання, освітні програми різних рівнів тощо).
- Інститути та системи загальної середньої освіти повинні бути оснащені на рівні сучасних досягнень техніки та технології, починаючи від систем тепло- і водопостачання, приготування їжі, обладнання і оздоблення приміщень аж до засобів навчання, виховання, збереження та зміцнення здоров'я учнів. Саме навчальні заклади повинні постійно здійснювати інтервенцію прогресивних змін у навколишнє середовище.
- Інститути та системи загальної середньої освіти повинні мати мережеву структуру – крім унормованих вузлів та модулів (точкова локалізація), мати ще й потужні комунікативно-інформаційні ланки між ними (транспортне сполучення, зв'язок, інформаційні канали та кооперативні організаційні структури типу асоціацій, об'єднань, конференцій, сесій, турнірів тощо). Наявність комунікативно-інформаційних ланок дозволить одержати якісно вищий і фактично необмежений простір для удосконалення та розвитку освітніх систем.

Сільська дитина і глобальна школа-мережа

Сільська дитина в Ставищенському районі має можливість **дошкільну і початкову освіту** одержувати в *рідній школі*.

Базову освіту (II ступінь) учні отримують у *рідній школі*, але з 7 по 9 клас мають можливість безкоштовно відвідувати за вибором один – два **міжшкільних факультативи** із 44 існуючих, які діють на базі опорних навчальних закладів районного освітнього округу.

Повну загальну середню освіту діти можуть отримувати в *рідній школі* або в *опорному навчальному закладі* з профільною старшою школою, а також додатково в *центрах довузівської підготовки*.

Першу робітничу професію діти отримують у *рідній школі* або на базі *опорних навчальних закладів* районного освітнього округу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ:

1. Застосування принципу СТК-відповідності значно спрощує аналіз стану та розробку стратегічних програм розвитку освітніх систем. Проведена робота дозволяє стверджувати, що освітні системи майбутнього будуть мати мережеву структуру. Перехід від систем точкової локалізації до мережевих структур повинен відбуватися в рамках державних програм реформування освітньої галузі.

2. Подальша розробка нормативного забезпечення та управлінських технологій в рамках організаційної

моделі глобальної сільської школи-мережі в даний час є неможливою через призупинення в країні політичної та адміністративно-територіальної реформ. Адже без чіткого технічного завдання неможливо отримати якісне проектне рішення.

Педагогічна наука і практика дали відповідь на виклик часу щодо подальшої долі сільської освіти. Слово за політиками та державними діячами.

3. Найбільш актуальними науково-практичними проблемами функціонування сучасних сільських шкіл і такими, про які, на жаль, більшість науковців не бажають говорити і писати, є розробка нормативного забезпечення їх діяльності та технологій навчання, виховання і розвитку учнів за наявності додаткових несприятливих умов:

- агресивного (особливо в депресивних сільських регіонах) дитячого і соціального середовища;
- масового вживання батьками та учнями спиртних напоїв;
- появи в дитячих колективах ВІЛ-інфікованих дітей;
- значного поширення незаконної торгівлі наркотичною сировиною та вживання наркотиків;
- великої кількості хронічно хворих дітей;
- зростання кількості учнів, яким через проблеми зі здоров'ям рекомендовано індивідуальне навчання;
- появи в учнівських колективах масових шкіл учнів із "судимістю".

¹ Осадчий І.Г. Освіта сільського регіону: теорія і технологія управління розвитком. Монографія. К: Вид-дім "Шкільний світ", 2005. – 260 с.

МЕРЕЖЕВА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ЗСО

Назва моделі сільської школи	Глобальна сільська школа-мережа
Назва освітньої установи	Навчально-виховне об'єднання "Ставищенський районний освітній округ"
Центральний офіс	Управління районним освітнім округом (РОО)

Мета створення

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом координації та кооперації зусиль навчальних закладів та систем освіти.

Концептуальні засади

Ще на початку 1999 року, проаналізувавши перші соціально-економічні наслідки реформування аграрного сектору економіки країни, які проявились в інтенсивному формуванні в сільській місцевості цілого ряду соціальних груп з різним соціально-економічним статусом, а тому й різними освітніми потребами, вдалося виявити основне протиріччя системи загальної середньої освіти в сільській місцевості.

Це протиріччя між **необхідністю забезпечити надзвичайно широкий спектр освітніх послуг різноманітної якості (зокрема й надзвичайно високої) і неможливістю це зробити на рівні кожної сільської школи.**

Тому, відмовившись від популістських лозунгів збереження сільської школи, було вирішено сконцентрувати увагу на пошуку шляхів найефективнішого вирішення освітніх проблем **сільської дитини.**

В 1999 році була запропонована нова ідея, яка лягла в основу моделі сучасної сільської освіти: **суб'єктом гарантій конституційного права громадян на отримання загальної середньої освіти в сільській місцевості має стати не окрема сільська школа, а система освіти адміністративного району, тобто районний освітній округ, інакше кажучи – глобальна сільська школа-мережа.**

Особливістю світової економіки кінця ХХ ст. є те, що підприємства і організації вийшли з вузьких меж "точкової" локалізації, почали масово утворюватися мережеві структури-конгломерати, картелі, об'єднання тощо. Мережі поширилися на величезні території і почали ефективно використовувати надлишки дешевих ресурсів, які виникли природно, - в одному місці одні, в іншому інші. Внаслідок цього організація – мережа як єдине ціле отримала доступ до дешевих ресурсів усіх видів.

Саме тенденцію глобалізації сільського освітнього простору ми вперше спробували реалізувати в окремому адміністративному районі, створивши мережеву організацію – **районний освітній округ** методологічною основою якого є теорія освітніх мереж [2] (приклад – див. вріз на с. 211, 212).

На противагу ідеям **концентрації** навчальних закладів (закриття невеликих шкіл і збереження однієї школи на кілька населених пунктів) був запропонований шлях **кооперації і координації** – взаємного підсилення освітніх просторів існуючих шкіл, взаємоузгодження дій, перерозподілу і делегування повноважень. Ці ідеї не заперечують необхідності впорядкування мережі сільських шкіл, а лише вказують напрям реформ і наповнюваність їх конкретним змістом.

Навчання в такій системі нагадує цілеспрямований по вертикалі (знизу - вгору) та вільний по горизонталі (палітра альтернатив) рух по освітній "паутині", який практично ніколи не буде рухом уздовж прямої лінії. Більше того, шлях від одного рівня до іншого для однієї дитини може нагадувати відрізок прямої, а інша зможе освоїти два і більше "відрізки" (одночасно відвідуючи кілька факультативів, курсів за вибором, виконувати наукову роботу, працювати з репетитором тощо).

ПРО ОСВІТУ – ЮВІЛЕЙНО!

15–17 лютого 2007 року у столичному Палаці спорту відбулась *Десята Ювілейна міжнародна виставка навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2007”*. Черговий раз у столиці України зібралися фахівці освіти, що щедро ділилися досвідом, демонстрували найновіші розробки, розповідали учням та майбутнім абітурієнтам про навчальні заклади.

Організатори виставки: Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, виставкова фірма „КАРШЕ”.

Міжнародну виставку навчальних закладів „Сучасна освіта в Україні – 2007” відкрили Міністр освіти і науки України С.М. Ніколаєнко та Президент АПН України В.Г. Кремень. Привітання організаторам і учасникам виставки надіслав Голова Верховної Ради України Мороз Олександр Олександрович. Варто зазначити, що у виставці взяли участь представники органів державної влади і управління, народні депутати, що засвідчує зацікавленість держави у підготовці кваліфікованих кадрів.

В рамках виставки відбулось обговорення актуальних проблем розвитку освіти, презентація інновацій удосконалення навчально-виховного процесу, презентація навчальних закладів, відкритий конкурс на кращу студентську роботу – малюнок академічної постановки для студентів архітектурних і мистецьких вузів. Такий напрямок нам видається не випадковим, адже шлях, обраний незалежною Україною у просуванні до європейських цінностей, зумовлює необхідність інтенсивних змін в галузі освіти. Саме тому на-

ціональна система освіти динамічно модернізується. Ухвалені законодавчі акти, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України і організаційні заходи Міністерства освіти і науки України, творчий внесок науковців Академії педагогічних наук України, поза сумнівом, сприятимуть досягненню українською освітою рівня найкращих світових стандартів. На сучасному етапі розвитку нашої держави нова парадигма освіти – це гуманістично-інноваційний тип освіти, мета якої – підготувати та виховати у молоді мотивацію навчатися впродовж всього життя, бути підготовленою до жорсткої конкуренції на ринку праці, виховувати на кращих вітчизняних традиціях патріотизм, відданість Батьківщині.

На виставці були представлені понад 450 навчальних закладів, обласні (міські) управління освіти, заклади післядипломної освіти, науково-методичні центри, видавці сучасних підручників, виробники технічних засобів навчання, розробники інноваційних педагогічних технологій, міжнародні і наукові установи, підприємства, комерційні структури та видав-

ництва, які співпрацюють з системою освіти, професійна преса: 336 університетів, академій, інститутів, коледжів, профтехучилищ, шкіл, гімназій, ліцеїв; 30 науково-методичних центрів, наукових і міжнародних установ; 18 регіональних органів управління освітою; 46 підприємств, фірм, видавництв, засобів масової інформації.

Свої послуги з навчання за кордоном на виставці презентували: Американські Ради з міжнародної освіти ASTR/ACCELS, ПП „Нал С-тур”, компанія „Аспект-Україна”, Навчально-методичний центр післядипломної освіти „Аеролінгва”, Український центр міжнародної освіти та інші установи.

Новітні розробки представили АТЗТ „Квазар Мікро Техно”, ВАТ „Київський завод реле та автоматики”, ДП „Коломийський експериментальний завод «Прут»”, Феодосійський казенний оптичний завод, ТОВ „Науково-виробниче підприємство «Промінь»”, ТОВ фірма „ІТМ”, ЗАТ „Литер”, ЗАТ „ОНІКО”, НВО „Elxolding”, ТОВ НВП „Учбова техніка”, ВАТ „Електровимірювач”, ТОВ „Україна СБ”, ТОВ СП „Колумб”, ТОВ „Авіаок Інтернейшенел”, компанія „Inmarket”, ДП „Офіс Солюшнз Україна”, фірма „ІС Україна”, науково-виробничий центр „Дидакта” та багато інших підприємницьких структур та навчально-методичних центрів Київської, Вінницької, Сумської, Луганської, Дніпропетровської, Житомирської, Миколаївської, Харківської та Полтавської областей.

Інститут прикладної фізики НАН України (м. Суми) презентував на своєму стенді розроблення комп’ютерно-орієнтованих засобів навчання нового покоління для кабінетів з природничо-математичних і технологічних дисциплін спільно з вітчизняними і закордонними виробниками, такими як: „Phuwe”, „Lukas-Nulle” (Німеччина), „Електровимірювач”, „Квазар-Мікро”, „Дидакта” (Україна), „Учколектор” (Росія) і т.і.

В ході виставки на стендах Науково-методичних центрів Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України працювали консультативні пункти, в яких педагогам і фахівцям надавалися компетентні кон-

сультації, презентувалися інноваційні розробки.

В ході Десятої Ювілейної міжнародної виставки навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2007” були представлені новітні інноваційні розробки, досвід їх упровадження відповідно до вимог Болонської конвенції, пройшли 64 семінари та “круглі столи”, обговорення актуальних проблем навчально-виховного процесу.

В рамках виставки відбулося нагородження переможців Золотими, Срібними і Бронзовими медалями в конкурсі за сімома номінаціям: Модернізація вищої освіти в контексті вимог Болонської конвенції; Інтеграція науки і освіти у вищому навчальному закладі; Упровадження здобутків педагогічної науки в освітню практику; Модернізація змісту професійно-технічної освіти; Національна мережа шкіл сприяння здоров’ю – стратегічний напрям розвитку освітнього середовища; Створення сучасних засобів навчання; Кращий дизайн виставкового стенду та реклама досягнень.

Вже втретє на виставці ряд учасників був удостоєний Почесного звання *„лідер сучасної освіти”* „За багаторічну інноваційну педагогічну діяльність по модернізації освіти”. Цього звання були удостоєні навчальні заклади, які протягом багатьох років презентують на виставці досягнення сучасного рівня з удосконалення навчально-виховного процесу, наукової діяльності, впровадження у навчання комп’ютерних та телекомунікаційних технологій, систематично беруть участь у конкурсах за номінаціями виставок.

Вдруге на виставці ряд учасників був удостоєний Почесного звання *„лідер у створенні сучасних засобів навчання”* „За багаторічну інноваційну діяльність по створенню інформаційних технологій і засобів навчання та обладнання для освіти”.

Для студентів зі спеціальностей образотворчого мистецтва і архітектури 17 лютого 2007 р. було проведено конкурс на кращу студентську роботу – малюнок академічної постановки, переможці якого отримають дипломи та заохочувальні премії. Для участі в конкурсі були запрошені студенти архітектурних та художніх спеціальностей. Конкурсним завданням було малювання протягом

короткого проміжку оголеної природи. Зазначимо, що це доволі складне завдання для художника.

Очоловав журі Президент виставкової фірми „КАРШЕ” Олександр Михайлович Карпов, котрий у 2000 році вперше ініціював проведення цього конкурсу в рамках виставки „Сучасна освіта в Україні”. До складу журі ввійшли також представники Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури і Української академії друкарства.

Переможцями конкурсу стали:

1 місце – Сабакарь Сергій Євгенович, студент Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури;

2 місце – Долгополова Марина Юріївна, студентка Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури;

3 місце – Ковач Тарас Олександрович, студент Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

Переможці були нагороджені річними стипендіями. Між учасниками, що посіли 1 та 2 місця, були розіграні туристичні путівки до Угорщини та Чехії. Таким чином пан Карпов підкреслив ювілейний характер виставки „Сучасна освіта в Україні”. Також кращі роботи учасників конкурсу були нагороджені 10 заохочувальними преміями.

Успішний характер проведення виставки „Сучасна освіта в Україні – 2007”, підвищений інтерес до її фахової спрямованості дозволяє передбачити, що і наступний освітянський форум буде ефективним та корисним як для викладачів та науковців, так і для майбутніх абітурієнтів та учнів.

ПЕДАГОГ З ГАРЯЧИМ СЕРЦЕМ

АКАДЕМІК МАРІЯ МАКСИМІВНА ПІДТИЧЕНКО

До 95-річчя від дня народження

Управління
школою

Цією статтею колектив редакції вітає усіх – і воїнів, і педагогів, ветеранів Другої Світової. Низький уклін Вам!

Марія Максимівна Підтиченко – ректор Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького (НПУ ім. М.П. Драгоманова) 1956-1970 рр., дійсний член Академії педагогічних наук СРСР, учасник Великої Вітчизняної війни.

М.М. Підтиченко – талановитий педагог, громадський і державний діяч України 40-60-х років минулого століття. Вона народилася у 1912 році на Слобожанщині, де пройшло її дитинство. Випускниця Харківського університету 1934 р., її перший досвід педагогічної діяльності – викладач у вузах Дніпропетровщини.

Починаючи з 1939 року, Марія Максимівна працює секретарем Дніпропетровського обкому комсомолу, секретарем ЦКЛКСМ України, секретарем Київського міського партії.

В роки Великої Вітчизняної війни бере активну участь у створенні комсомольського підпілля та молодіжних партизанських з'єднань. Як представник України у складі делегації від СРСР була серед засновників Міжнародної демократичної федерації жінок, брала участь в сесії Генеральної Асамблеї ООН у США. В 1947 році захистила дисертацію і продовжила педагогічну діяльність завідувачем кафедри в Київському театральному інституті ім. І.К. Карпенка-Карого.

В 1956-1970 роках – Марія Максимівна очолювала колектив КДПІ ім. О.М. Горького. Марія Підтиченко була яскравою особистістю в сузір'ї вчених-педагогів. Прекрасний організатор наукового життя вищого педагогічного закладу, в кінці 50-х років вона створила унікально сприятливий клімат для педагогічного удосконалення навчального процесу в вузі і розвитку його наукової бази. Спрямувала колектив одностудійців, здатних захоплюватись новими ідеями, на виховання сучасного, гармонійно розвиненого вчителя. В своїх працях і лекціях вона особливо звертала увагу на те, що процес формування особистості у вузі – це формування внутрішнього світу молодого людини, формування її духовної зрілості, здатності до педагогічної творчості в практичній діяльності. Її пам'ятають як авторо порадника, керівника з високим авторитетом, людину неординарну і цікаву.

Марія Підтиченко, член делегації України на сесії Генеральної Асамблеї ООН в Сполучених Штатах Америки

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2007

**Тетяна
КИРИЧЕНКО,**

дочка
М.М. Підтиченко

Інтерв'ю підготував

М.З. КОТ,

кандидат педагогічних наук, доцент
НПУ ім.
М.П. Драгоманова

**Володимир
БОНДАР,**

дійсний член АПН
України, директор
Інституту педагогіки
і психології, член
редакційної Ради
журналу „Директор
школи, ліцею,
гімназії”,
професор

Марія Максимівна була дивовижною людиною: вона випромінювала бадьорість, теплу енергію по відношенню до оточуючих, зацікавилась їхніми справами. Вона успадкувала сильний характер, довголіття, зберегла в своєму серці все добре і шире, чим багата українська родина: працьовитість, людяність і життєлюбність. По закінченні у 1934 році Харківського державного університету розпочала педагогічну діяльність: викладала суспільні науки у вузах Дніпропетровська, а пізніше завідувала кафедрою в Інституті театрального мистецтва ім. І.К. Карпенка-Карого. Ще маленькою мати брала мене на цікаві студентські КВК, веселі „Капусники”, зустрічі з цікавими артистами, які проводились в інституті, і в яких Марія Максимівна теж брала активну участь. Її завжди широко вітали багато знайомих артистів, викладачів, і де б вона не з'являлася, студенти завжди стоячи вітали її.

Натхненно, з властивою їй енергією у повоєнні роки Марія Максимівна брала участь в організації у 1945 році Міжнародної Демократичної Федерації жінок і її подальшій діяльності. Вона була обрана в її Президію від СРСР (України) і працювала в складі Генеральної Ради МДФЖ разом із активними представницями провідних країн – Ежені Коттон, Долорес Ібаррурі, Цолою Драгойчевою, Франсуазою Леклерк, Ганною Караваєвою, Зінаїдою Гагаріною, Ніною Поповою та багатьма іншими представницями жіночих організацій світу, була членом Ініціативного Комітету МДФЖ, мета якої – захищати економічні, політичні і соціальні права жінок, щоб знищити фашизм в усіх проявах і щоб в усьому світі встановилася справжня демократія і рівноправ'я.

Серед активних організаторів і учасників паризьких і пражьких Конгресів була Марія Максимівна – делегат від України, а в 1958 році Марія Максимівна була членом делегації жінок України на сесії Генеральної Асамблеї ООН в Сполучених Штатах Америки. Про свої враження й думки про зустрічі, спільну роботу і спілкування з діячами міжнародного жіночого руху, про найважливіше у світовому демократичному русі Марія Максимівна розповідала в лекціях, багатьох статтях, написала книги.

Марія Максимівна була в ряду жінок, які виборювали гендерну рівність у повоєнні роки, здобули визнання в своїй громадській і професійній діяльності, успіх. Свої знання, досвід, гаряче серце, величезну енергію душі Марія Підтиченко віддала Україні.

Для мене 1956 рік в житті ознаменувався тим, що я став студентом, а Марія Максимівна в цьому ж році очолила педагогічний інститут, який носив тоді ім'я пролетарського письменника Максима Горького. В структурі інституту нараховувалось три факультети: фізико-математичний, педагогічний і мовно-літературний, які нараховували 1600 студентів. Майже сто відсотків з них були комсомольцями. Я був обраний комсоргом інституту, і всі студентські комсомольські справи необхідно було вирішувати з керівництвом інституту.

Виконуючи різні громадські та партійні доручення, мені часто доводилося контактувати з Марією Максимівною, і завжди я отримував дієві поради, чуйне ставлення. Це давало мені насагу в навчальній, громадській і практичній діяльності, при виконанні доручень і виробничих справ. Всьому, чого на сьогодні досяг в педагогічній науці (ленінський стипендіат, кандидат педагогічних наук, доктор, професор, академік), я завдячую енергійній людині, прекрасному організатору і талановитому педагогу М.М. Підтиченко.

Я вважаю, що пам'ять і шана про талановитого педагога і прекрасну людину Марію Максимівну Підтиченко буде жити в серцях багатьох її випускників, які нині працюють в різних кінцях нашої України і за її межами – вченими, ректорами, проректорами, деканами вузів, громадськими діячами, вчителями, вихователями, які продовжують педагогічну працю свого Вчителя.

Наші ювіляри

ВОВК Людмила Петрівна,
завідувач кафедри теорії та історії педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор, під її керівництвом та за її сприяння багато директорів шкіл захистили кандидатські дисертації;

ГОНЧАРОВ Володимир Іванович,
директор Інституту іноземної філології НПУ імені М.П. Драгоманова, професор;

КОЛЕСНИК Іван Пантелійович,
професор Інституту корекційної педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова, автор вагомих для української школи праць: "Соціалізація особистості глухого школяра", "Буквар" для підготовчого класу школи глухих, "Соціально-психологічна служба в освітньо-виховних закладах України";

КОТ Микола Захарович,
кандидат педагогічних наук, доцент Інституту корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, член профкому університету, автор нашого журналу;

ПАДАЛКА Олег Семенович,
проректор з економіки та організації навчально-виховної роботи, професор, автор і друг нашого журналу;

СУШКО Олександр Олександрович,
директор Інституту історичної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор, один з ініціаторів заснування Дня українського студента, автор і друг нашого журналу;

ШУТ Микола Іванович,
член-кореспондент АПН України, завідувач кафедри фізики НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор фізико-математичних наук, професор.

Перша декада 2007 року вочевидь виявилася врожайною на ювіліе колег з НПУ імені М.П. Драгоманова, тож ми і звернулися до ректора університету, академіка **Віктора Петровича Андрущенка**, з проханням привітати їх на сторінках нашого журналу. Ось що він сказав: *"Я би побажав колегам залишатися собою у будь-якій ситуації і зберегти трепетне ставлення до людей, якими вони керують, зберегти порядність, яка інколи, якщо людина довго обіймає посаду, втрачається. Я би хотів, щоб вони були на рівні виконання тих завдань, які ставляться перед університетом, і залишалися добрими, простими людьми. Людьми з великої літери!"*

Редакційний колектив приєднується до вітань і бажає усім ювілярам великої нагороди, творчих злетів, любові студентства й успіхів у підготовці таких вчителів, на яких давно чекають школи, ліцеї та гімназії України.

*Щоб Ваша
доля Вас не цура-
лася, щоб краще в
світі жилося!
З роси і води
Вам, любі колеги!*

ІСТОРИК. ПЕДАГОГ. БАТЬКО

Посада директора Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова потребує глибинного розу-

Олександр СУШКО

міння людської сутності, вміння розібратися в проблемах майбутніх педагогів і допомогти їм стати справжніми кваліфікованими спеціалістами-науковцями, а не черговими недолугими тлумачами підручників з історії!

Із моменту початку свого головування над тоді ще факультетом історії у далекому 1985 році **Олександр Александрович Сушко** кожним днем своєї праці доводить, що він саме та людина, яка знає як, вміє і хоче постійно наполегливо творити на благо факультету історичної освіти, зокрема і педагогіки, історії в цілому. Важко перелічити і подати усі ті позитивні від-

гуки, які можна почути про Олександра Александровича від колишніх та теперішніх колег по викладацькій та науковій діяльності. Але це не головне для людини, яка присвятила своє життя учінню підростаючого покоління, переданню безцінного досвіду тисячоліть молодим науковцям, майбутнім історикам та педагогам.

Абсолютно не маємо сумніву, що Олександру Александровичу буде цікаво і приємно почути думку щодо своєї діяльності від тих, заради кого він, власне, і працює, тих, кому вже давно віддає і ще довго буде віддавати часточку своєї душі, не менш важливу за ту, що належить історії...

Ми попросили кількох студентів охарактеризувати свого директора, не уточнюючи мету опитування і не згадуючи про ювілей, а отже, маємо надію на те, що відповіді були щирими. Опитані вчаться на різних курсах, мають різні спеціальності та далеко не однакові оцінки, але усіх їх об'єднує той факт, що вони досить непогано знайомі із Олександром Александровичем. Отже, слово студентам Інституту історичної освіти!

Роман Гавлінський
(1 курс)

Хоч я і навчаюся на першому курсі, але вже встиг кілька разів поспілкуватися із нашим вельмишановним директором. **Олександр Александрович** вміє вислухати, завжди дасть договорити до кінця, яку б дурницю студенти не плели. Не зважаючи на солідний вік, у нього дуже „живий” розум, він існує в сучасному світі, а не марить про минуле. Великий патріот та щира людина, яка, як на мене, уся віддається улюбленій справі – історичній та викладацькій діяльності.

Олександр Пономаренко
(5 курс)

Хочу привітати нашого шановного директора із ювілеєм, побажати міцного здоров'я і простого людського щастя. Я ніколи не чув, щоб студенти інших факультетів чи університетів називали своїх деканів чи директорів батьком, а **Олександра Александровича** називають.

Марина Дахненко

(2 курс)

Олександр Олександрович – це людина, яка завжди відгукнеться на прохання, завжди зрозуміє і прийме твої проблеми, допоможе не тільки у навчанні, а й підтримає тебе у скрутну хвилину. Він не тільки хвилюється за навчання студентів, а й за особисте життя усіх своїх підлеглих та учнів. Він є взірцем для кожного студента і викладача.

Петро Радущинський

(4 курс)

Япам'ятаю Олександра Олександровича, коли він проводив у нас лекції з історії слов'ян. Олександр Олександрович вміє зацікавити студентів і чудово подати новий матеріал. Найкраще характеризує ставлення більшості студентів до нашого директора той простий факт, що у побуті, в студентському товаристві, ми часто називаємо його Сан-Саничем!

Олексій Майданюк

(3 курс)

Яніколи дуже тісно не спілкувався з нашим директором, але можу сказати про нього тільки хороше. Він чудовий лектор, найкращий з тих, кого я знаю, на його лекції ходить увесь курс і слухає їх, тому що вони цікаві, а не тому, що так треба. Це доводить очевидний факт, що Сан-Санич несамовито закоханий у свою роботу, він є одночасно класним фахівцем-істориком і геніальним викладачем, який у доступній та цікавій формі вміє подати матеріал студентам та залучити їх до самостійної роботи поза аудиторією, що, повірте, вдається одиницям!

Андрій Андрєєв

(2 курс)

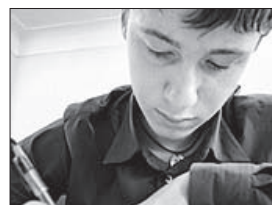
Хотів би сказати, що це людина, яка об'єднала наш факультет і оберігає його традиції та високі стандарти історичної педагогічної освіти протягом понад 20 років. Уже в буремні часи завершення радянської ери Олександр Олександрович почав упроваджувати гуманістичні та демократичні ідеї в систему державної історичної освіти. Неможливо не згадати і про безмежну доброту директора до студентів, яка є невід'ємною рисою справжнього педагога нової формації.

Опитування провів
Ігор КРАСУЦЬКИЙ, студент
2 курсу.

Треба сказати, що подані відповіді – не вибірка найпозитивнішого, а лише краплини у морі позитиву, який виникає у студентів при згадці про їхнього директора. Погляд пересічних учнів Олександра Олександровича (хоча усі „істафаківи“, завдячуючи йому, люди непересічні) доводить, що він є взірцем сучасного

викладача та історика, який поєднує в собі глибокі знання історичних дисциплін із сучасною педагогікою толерантності, а найголовніше – простою людяністю та добротою, що існує поза часовими та географічними кордонами! *Хочеться побажати Олександровичу щастя, здоров'я та творчої наснаги у його нелегкій, але такій потрібній і важливій роботі!*

Наші ювіляри

САВЧЕНКО Олександра Яківна, віце-президент АПН України, академік, доктор педагогічних наук, голова Української асоціації імені В.О. Сухомлинського, член редакційної ради журналу, постійний автор і великий друг нашого журналу;

СЕМЕНОВА Раїса Петрівна, голова Гагарінської в м. Севастополі районної ради з середини 2006 року, а до цього — директор школи-гімназії №2 м. Севастополя, голова Севастопольського правління фонду культури та історії, започаткувала у нашому журналі інноваційний напрям — виховання патріотів України засобами російської мови, автор і друг журналу;

ШАТАЛОВ Віктор Федорович, професор, знаний у світі вчитель-новатор, автор методики, яка має бути затребуваною сучасною українською школою, затим, щоб стати ефективною, педагог-учений, який живе і працює заради дітей і школи. Народний учитель СРСР, заслужений вчитель України.

Широсердні наші вітання ювілярам!

*Зичимо щиро Вам:
людської мудрості й краси,
в час дисгармонії —
гармонії в житті,
здоров'я, многая літа!
Хай колоситься нива Вашого
життя!
Хай зірка Ваша
сяє завжди
для Педагогіки
Добра!*